

Львівський державний університет внутрішніх справ

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ
ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
В УКРАЇНІ

Тези регіональної
науково-практичної конференції

16 грудня 2016 року

Львів
2016

УДК 34
ББК 67.022.1
ТЗЗ

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Львівського державного університету внутрішніх справ
(протокол від 30 листопада 2016 року № 5)*

Упорядник

В. К. Грищук,

*доктор юридичних наук, професор,
академік Академії наук вищої освіти України,
член-кореспондент Національної академії правових наук України,
заслужений юрист України, декан факультету № 6
Львівського державного університету внутрішніх справ*

**Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання
ТЗЗ в Україні: тези регіональної науково-практичної конференції
(16 грудня 2016 року) / упор. В. К. Грищук. – Львів: ЛьвДУВС,
2016. – 520 с.**

У збірнику подано тези доповідей, які оприлюднені на регіональній науково-практичній конференції «Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні», що відбулась у Львівському державному університеті внутрішніх справ 16 грудня 2016 року. Проаналізовано теоретичні та практичні проблеми сучасного стану розвитку правової системи України, а також окремі її елементи.

Для наукових та науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів і наукових установ, здобувачів вищої освіти, практичних працівників і широкого читацького загалу.

Опубліковано в авторській редакції.

**УДК 34
ББК 67.022.1**

© Львівський державний університет
внутрішніх справ

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

Вітаю учасників регіональної науково-практичної конференції, присвяченій проблемі важливого теоретичного та прикладного характеру – правовому регулюванню в Україні.

Конституція України, яка містить досягнення вітчизняної та зарубіжної наукової юридичної думки, проголосила основний напрям розвитку нашої держави, закріпивши у ст. 1 положення «Україна – правова держава». Відповідно, головними принципами життєдіяльності країни мають бути: первинність і верховенство права; пріоритет забезпечення, охорони та захисту прав і свобод людини та громадянина; рівність і партнерство суспільства та держави; верховенство норм міжнародного права й узгодженість з ними національного законодавства; розподіл функціональних зобов'язань між гілками влади.

Оцінюючи відповідність чинного національного законодавства цим принципам правової демократичної держави, можна стверджувати, що Україна закріпила всі основні демократичні цінності й сформувала передумови для розвитку правової держави.

Проте практика свідчить про наявність ще значної правової прогалини між українськими реаліями та проголошеною метою, хоча вжито низку заходів для утвердження України як правової держави: відбулися й відбуваються зрушення в оцінці прав і свобод людини, в їх правовому

регулюванні, окреслено способи їх реалізації, визнано юрисдикцію європейських інститутів захисту прав і свобод людини, сформовано відповідні правові механізми.

В умовах формування правової держави зростає значення правового регулювання суспільних відносин. Така значущість пов'язана з тим, що правове регулювання спрямоване на впорядкування правової сфери, яка своїм юридичним інструментарієм здатна оптимізувати економічні, політичні, соціальні, екологічні та інші відносини.

Отже, для формування в Україні правової держави необхідно вирішити низку питань. До основних напрямів її формування потрібно віднести: необхідність зумовити правом діяльність держави та її органів; сформувати правовий механізм, який забезпечив би реальне здійснення безпосередньої та представницької форм демократії; налагодити ефективну діяльність усіх гілок влади; створити систему незалежних, загальних і спеціалізованих судів та інших ланок судової системи України; сформувати в українського народу високий рівень правосвідомості та правової культури.

Для консолідації зусиль та узгодження дій усіх зацікавлених у реформах сторін в Україні створена Національна рада реформ, яка визначила перелік пріоритетних заходів, що насамперед підлягають виконанню в Україні, а саме: оновлення влади та антикорупційна реформа, судова реформа, децентралізація, реформа державного управління, дерегуляція та розвиток підприємництва, реформа системи національної безпеки та оборони, правоохоронної системи, освіти і науки, системи охорони здоров'я, енергетики, сільського господарства, управління державною власністю, виборчого законодавства, державних закупівель, фінансово-

го сектора загалом, конституційна та податкова реформи, програма просування інтересів України в світі. Їх спільною метою є створення та підтримка повноцінного життєвого середовища для громадян, надання високоякісних і доступних публічних послуг, становлення інститутів прямого народовладдя, задоволення інтересів громадян у всіх сферах життєдіяльності, узгодження інтересів держави та територіальних громад.

Усі ці реформи – складе завдання, за ефективність виконання якого повинна відповідати не лише держава, а й кожний її громадянин, адже саме від підтримки та згуртованості громадян залежить досягнення тієї високої мети, яку обрала Україна.

Кардинальна зміна суспільно-політичних напрямів державно-правового розвитку української державності актуалізує тему конференції.

Зміни, які відбулися і тривають у різних сферах суспільних відносин, подальший розвиток України як демократичної, правової та соціальної держави, реалізація нашої державою курсу на євроінтеграцію, визнання на конституційному рівні людини, її життя та здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки найвищими соціальними цінностями – все це загалом зумовлює необхідність нових наукових підходів до розуміння правового регулювання як явища, що охоплює всі можливі форми взаємодії права та соціальної дійсності. Є потреба у комплексному дослідженні інституту правового регулювання і у теорії права, і в галузевих юридичних науках з урахуванням європейського та світового досвіду правового регулювання.

Ідея поєднання фундаментальних теоретичних досліджень у сфері права, залучення до наукових досліджень

молодих учених і студентської молоді вимагає необхідності апробації отриманих знань та обміну науковими ідеями. Реалізуючи концепцію інтеграції досягнень сучасної юридичної науки, освіти та потреб юридичної практики юридичний факультет Львівського державного університету внутрішніх справ започатковує щорічне проведення науково-практичної конференції «Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні».

Бажаю учасникам конференції плідної роботи, успіхів в утвердженні принципів верховенства права, гуманізму та ідеалів правової держави!

В. В. Серeda,

*ректор Львівського державного університету
внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент,
генерал поліції третього рангу*

В. М. Адам,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЕ ОСМИСЛЕННЯ ЗЕМЕЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Сучасна наукова парадигма вітає розвиток міждисциплінарних зв'язків, в тому числі осмислення галузевих проблем права через призму загальноюридичних дисциплін і навпаки.

Розгляд земельного законодавства через призму теоретико-правових категорій сприяє вирішенню важливих завдань в цій сфері, зокрема сприяє ефективнішому застосуванню останнього, подоланню колізій і прогалин, вдосконаленню систематизації тощо.

За відносно невеликий час в Україні створено земельне законодавство, відповідно до якого відбувається реформування земельних відносин. З метою розвитку положень нового Земельного кодексу прийнято понад 50 законодавчих та інших нормативно-правових актів, які регулюють земельні відносини і є базовими для формування ринку земель. Ключовими серед них є закони «Про землеустрій», «Про охорону земель», «Про державний контроль за використанням та охороною земель», «Про особисте селянське господарство», «Про фермерське господарство», «Про оренду земель», «Про державну експертизу землевпорядної документації» та «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень» [1, с. 12].

В теорії держави і права законодавство розглядається як сукупність законів та інших правових актів держави, що забезпечують правове регулювання суспільних відносин на її території і залежно від своєї юридичної сили утворюють певну ієрархічну систему, яку об'єднує конституція держави. Первинним компонентом, початковим елементом земельного законодавства є нормативно-правовий акт, що включає певні земельно-правові норми.

Земельне законодавство не тотожне поняттю земельного права, вони співвідносяться одне з одним як форма і зміст. Земельне законодавство не можна вважати простою оболонкою правового змісту.

Діалектика їх співвідношення полягає в тому, що земельне законодавство виступає формою самого існування земельно-правових норм, засобом їх організації, що надає нормам визначеності і об'єктивності.

Обов'язкова ознака земельного законодавства – наявність основного, стержневого акту, що визначає зміст і форму інших земельного-правових актів, визначає їх взаємозв'язок і взаємозалежність, обумовлює єдність земельного законодавства.

Завдання Земельного кодексу України як систематизуючого акта полягає у встановленні висхідних принципів положень правового регулювання відносин у галузі охорони, використання і відтворення земельних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, запобігання і ліквідації негативного впливу господарської та іншої діяльності на земельний фонд, збереження родючості ґрунтів, ландшафтів та інших природних комплексів, унікальних територій та природних об'єктів, пов'язаних з історико-культурною спадщиною.

Нормативно-правові акти органів державної влади чи місцевого самоврядування містять загальнообов'язкові вимоги, норми, правила, що регулюють економічні й екологічні суспільні відносини у галузі використання та охорони земель, розраховані на багаторазове застосування і є засобом встановлення нових чи зміни або скасування раніше прийнятих земельно-правових норм.

Вони є формою вираження і закріплення земельної політики держави як важливого фактора, що впливає на формування і розвиток юридичних інститутів у сфері правового регулювання земельних відносин.

Земельне законодавство відповідно до його вузького розуміння це лише закони і інші законодавчі акти (постанови), що приймаються парламентом. Підзаконні нормативно-правові акти до складу земельного законодавства не входять. Такою

є необхідна теоретична база верховенства будь-якого закону [2, с. 250].

На підставі проведеного дослідження можна зробити висновок, що одним із наслідків вузького тлумачення поняття «земельне законодавство» є підвищення його ефективності, в той же час відсутність чіткого, нормативно закріпленого визначення поняття «земельне законодавство» створює проблеми в правотворчій і правозастосовній діяльності та систематизації земельних нормативно-правових актів [3, с. 410].

Ставши на шлях розбудови України як демократичної правової держави, необхідно взяти за принцип підвищення ролі закону.

Для цього необхідно відносити до земельного законодавства лише ті акти, які є законодавчими за своєю природою, тобто були прийняті єдиним органом законодавчої влади – Верховною Радою України.

Чинне законодавство достатньою мірою забезпечує потреби сфери земельно-правових відносин. Регламентує воно як відносини використання й охорони, так і відносини контролю зазначеної сфери.

Земельне право України, попри те, як і більшість галузей романо-германської правової сім'ї, характеризує значна розгалуженість та роздрібненість, наявність колізій та відсутність економії закону.

Подолання цих перешкод, а також відведення особливої ролі закону з-поміж інших нормативно-правових актів земельного законодавства, здатне максимально наблизити галузь земельного права до європейських правових стандартів.

1. Шевченко А. Контроль у сфері державного управління земельними ресурсами / А. Шевченко. – Суми: СДУ, 2014. – 23 с.

2. Погрібний О. Джерела земельного права та земельні правовідносини // Земельне право України: підручник / за ред. О. Погрібного та І. І. Каракаша. – Вид. 2, перероб. і доп. – К.: Істина, 2009. – 410 с.

3. Сидор В. Поняття земельного законодавства України / В. Д. Сидор // Держава і право. – 2011. – № 51. – 768 с.

І. С. Андрієнко,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільно-правових дисциплін
*(Одеський державний університет
внутрішніх справ)*

ДОСТАТНІЙ ЖИТТЄВИЙ РІВЕНЬ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЛЮДИНОЮ ТА ГРОМАДЯНИНОМ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ

Основним пріоритетом розвитку будь-якої соціально орієнтованої держави є забезпечення гідного рівня життя населення. Відповідно до Конституції Україна визнана соціальною та правовою державою, в якій людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю, а отже, кожному гарантується право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї.

В той же час, залишаються актуальними проблеми дотримання базових елементів права на забезпечення достатнього життєвого рівня, що потребує їх детального дослідження та аналізу.

Фахівці права розглядають достатній рівень життя в аспекті забезпечення найважливіших конституційних прав людини та громадянина, сутність якого полягає в можливості достатнього харчування, одягу, житла з метою забезпечення, досягнення певного життєвого рівня. Змістом є право на соціальне благо як гарантія існування і прояву можливостей особи. Формою є право на певні умови життя [1].

З'ясування сутності правової складової категорії достатнього рівня життя, перш за все, слід здійснювати з урахуванням міжнародних стандартів у відповідній сфері, де традиційно використовується поняття «достатній життєвий рівень».

Зокрема, міжнародні стандарти соціального забезпечення право на достатній життєвий рівень пов'язують з правом на здійснення необхідних для підтримання гідності і для вільного розвитку його особистості прав у економічній, соціальній та культурних сферах; правом на такий життєвий рівень який

необхідний для підтримання здоров'я та добробуту його сім'ї, що включає право на достатнє харчування, одяг, житло, медичний догляд та соціальне обслуговування; правом на соціальне забезпечення на випадок безробіття, хвороби, інвалідності, вдівства, настання старості чи іншого випадку втрати засобів до існування із незалежних від них обставин; правом на постійне покращення умов життя; правом на свободу від голоду, що забезпечується прийнятими державою індивідуальних та колективних заходів щодо удосконалення виробництва, розподілу та споживання [2].

У практиці вітчизняного законодавства вперше право на достатній життєвий рівень для особи та її сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг житло, було закріплено ст. 48 Конституції України.

Однак, особливістю положення «достатній життєвий рівень» фахівці відзначають відсутність у законодавстві визначення меж цієї достатності, його рекомендаційне формулювання та постійна змінюваність залежно від рівня соціально-економічного розвитку країни та інших чинників. Термін «достатній життєвий рівень» є оціночним поняттям, має відносний характер і не підлягає точному визначенню [3].

Державне регулювання рівня життя населення базується на категорії прожиткового мінімуму, що визначається базовим державним соціальним стандартом на основі якого встановлюються соціальні гарантії та стандарти у сферах доходів населення, житлово-комунального, побутового, соціально-культурного обслуговування, охорони здоров'я та освіти.

Закон України «Про прожитковий мінімум» від 15 липня 1999 р. визначає прожитковий мінімум як вартісну величину достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості [4].

До складу прожиткового мінімуму входять набори продуктів харчування, непродовольчих товарів та наборів послуг,

схвалених науково-громадською експертизою на принципах соціального партнерства і затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2000 р. № 656 «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення» [5].

Однак, залишається проблема визначення переліку «мінімальних» потреб. Також не з'ясовано, якою ж є залежність достатнього життєвого рівня з прожитковим мінімумом. Слід пам'ятати, що використовувана в Україні величина прожиткового мінімуму орієнтована на мінімальне споживання продуктів харчування та непродовольчих товарів за мінімальними нормами, отримання обмеженої кількості послуг за найнижчими цінами і співвідношенням із середнім рівнем життя населення.

В основу прожиткового мінімуму покладено споживчий кошук, котрий містить конкретний перелік матеріальних благ, використовуваних для задоволення найнеобхідніших потреб людини (сім'ї) при середньостатистичному споживанні за певний період часу.

В той же час, серед основних проблем забезпечення реалізації права на достатній життєвий рівень фахівці відмічають занижений розмір прожиткового мінімуму. Окрім того, негативним досвідом вітчизняного законодавства є факт існування по суті двох соціальних стандартів – прожиткового мінімуму, а також рівня забезпечення прожиткового мінімуму, що використовується для призначення окремих видів державної соціальної допомоги.

При цьому останній передбачає надання соціальних допомог у розмірах, що значно нижчі від встановленої законодавством вартісної величини прожиткового мінімуму, а отже не може забезпечити навіть мінімально-необхідних потреб існування.

Таким чином, достатній життєвий рівень передбачає забезпеченість рівня доходу громадян необхідного для задоволення їх базових (мінімальних) фізіологічних та соціальних потреб, а отже його розмір не може бути нижчим величини

прожиткового мінімуму встановленого державною для відповідних соціальних груп населення.

1. Актуальні проблеми конституційного права України: підручник / за заг. ред. А. Ю. Олійника. – К.: Скіф, 2012. – 366 с.

2. Синчук С. М. Гарантування гідного рівня життя особи в сфері соціального забезпечення / С. М. Синчук // Вісник Львівського університету. – Серія юридична. – 2011. – Вип. 52. – С. 236–240.

3. Кириченко Ю. В. Пояснювальна записка щодо обґрунтування необхідності зміни статті 48 Конституції України / Ю. В. Кириченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cau.in.ua/ua/news/id/kirichenko-776>

4. Про прожитковий мінімум: Закон України від 15.07.1999 р. № 966-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 38. – Ст. 348.

5. Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення: Постанова Кабінету Міністрів України від 14.04.2000 р. № 656 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 16. – Ст. 97.

У. Б. Андрусів,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЛІЦЕНЗУВАННЯ ТЕЛЕРАДІОМОВЛЕННЯ

Достатньою підставою для здійснення діяльності, пов'язаної зі створенням та розповсюдженням програм (передач) організацій мовлення, є отримання цими суб'єктами інформаційної діяльності ліцензії, яка є основним інструментом державного регулювання у сфері телебачення і радіомовлення в умовах розвитку ринку новітніх технологій.

Ліцензією на мовлення вважається документ державного зразка, який видається Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення та засвідчує право ліцензіата відповідно до умов ліцензії здійснювати мовлення, використо-

увати канали мовлення, мережі мовлення, канали багатоканальних телемереж [1]. Потреба у ліцензуванні діяльності у сфері мовлення зумовлена необхідністю регулювання розподілу радіочастотного спектру як обмеженого природного ресурсу, а також тим, що такий спосіб розповсюдження інформації як теле- і радіомовлення істотно впливає на формування світогляду громадськості.

Ліцензія є єдиним документом, який надає право здійснювати телерадіомовлення. Засади ліцензування мовлення регламентовані Законами України «Про телебачення і радіомовлення», «Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення» та Планом розвитку національного телерадіоінформаційного простору України.

Забезпечення дотримання законодавства у сфері ліцензування мовлення здійснює Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення (у подальшому – Нацрада). Нацрада видає ліцензії на такі види мовлення: супутникове, ефірне, кабельне у багатоканальних кабельних телемережах (у тому числі з використанням технології IPTV), проводове, багатоканальне (з використанням багатоканальних ефірних телемереж, цифрових мультиплексів та технологій).

Принагідно слід відзначити, що протяг 2015 року Нацрадою було видано 44 ліцензії на мовлення, з яких телебачення – 26, з них супутникове – 10, кабельне – 16; радіомовлення – 18 (зокрема, ефірне – 15, проводове – 3) [2].

Відтак, на сьогодні ефірне мовлення здійснюють 240 мовників; багатоканальне мовлення – 125; кабельне мовлення – 152; супутникове мовлення – 99 [3].

Відповідно до передбаченої законодавством процедури, для отримання ліцензії на мовлення заявник подає до Нацради заяву, за результатами розгляду якої приймається рішення про видачу ліцензії або про відмову у її видачі.

Вичерпний перелік відомостей, які повинні міститися у заяві, та долучених до неї матеріалів закріпленій у ст. 24 Закону України «Про телебачення і радіомовлення». Вітчизняне законодавство не містить вимог щодо фінансового стану заявника, а також не окреслює строки здійснення діяльності за

кошти засновника, лише вказується на зобов'язання заявника надати відомості про майно, доходи кінцевого бенефіціарного власника (контролера) [3]. На нашу думку, наявність фінансової можливості забезпечення створення та/або розповсюдження програм (передач) є вкрай важливою передумовою для безперебійної роботи каналів та мереж мовлення. З огляду на це, до заяви слід долучати документи, які підтверджують ймовірні джерела фінансування організації мовлення протягом першого року діяльності.

Недоліком законодавчих приписів слід також вважати обмежені вимоги до особи ліцензіата, оскільки заявниками у сфері мовлення можуть бути не лише юридичні особи, а й фізичні особи-підприємці.

У ч. 3 ст. 27 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» чітко окреслений перелік умов, які зазначаються у ліцензії на мовлення. На наше переконання, окремі приписи, які міняються періодично (до прикладу, сітки мовлення досить часто міняються, зважаючи на смаки глядачів/слухачів, та з огляду на те, що укладені з дистриб'юторами правочини обмежені часовими рамками) не варто включати до умов ліцензії.

Ліцензування окремих видів мовлення відбувається на конкурсних засадах або без конкурсів. Так, видача ліцензії на ефірне мовлення та багатоканальне мовлення з використанням радіочастотного ресурсу здійснюється за результатами відкритих конкурсів. Як вбачається з приписів ст. 23 Закону України «Про телебачення і радіомовлення», цифрове мовлення з використанням радіочастотного ресурсу України ліцензується як багатоканальне мовлення, тобто теж на конкурсних засадах. Конкурс на отримання ліцензії ініціюється, оголошується і проводиться Нацрадою у відповідності до вимог ст. 25 Закону України «Про телебачення і радіомовлення».

Вважаємо, що Закон України «Про телебачення і радіомовлення» є недосконалим у частині регулювання конкурсної процедури ліцензування. Не завадила б більш прозора процедура формування конкурсних умов, більша відкритість при розгляді заяв потенційних ліцензіатів та прийняття рішення про видачу ліцензії. Нам видається, що 60 днів недостатньо для

того, щоб претендент встигнув підготувати необхідну документацію для подачі заяви.

Законодавцем також чітко не окреслені вимоги до організацій мовлення в процесі участі у конкурсі. Так, ч. 7 ст. 9 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» регламентовано, що при проведенні конкурсів на видачу ліцензії на мовлення Нацрада керується необхідністю забезпечення інформаційних потреб громадян.

Термін «інформаційні потреби» може трактуватись неоднозначно, що призводитиме до надання преференцій окремим суб'єктам інформаційної діяльності. Крім цього, варто зазначити, що факт неповернення конкурсної гарантії особам, які не перемогли в конкурсі, суперечить справедливості конкурсних процедур.

Ліцензування кабельного, супутникового та проводового мовлення здійснюється на позаконкурсних засадах, тобто за реєстраційним принципом.

Ліцензія на мовлення видається за умови сплати ліцензійного збору. Розмір плати за видачу, продовження, переоформлення та видачу дублікату ліцензії встановлюється Кабінетом Міністрів України, що, у свою чергу, сприяє своєчасному реагуванню на зміни у телевізійному просторі.

Варто зауважити, що у 2015 р. за видачу, продовження та переоформлення ліцензій на мовлення сплачено ліцензійний збір на загальну суму 31 206,6 тис. грн [3].

Ліцензія на ефірне та багатопрограмне мовлення в багатоканальних телемережах видається на строк не менш як на 7 років, а на супутникове, проводове, кабельне мовлення – 10 років.

Ліцензіат наділений правом продовжити строк дії ліцензії на мовлення, подавши до Нацради відповідну заяву. За результатами розгляду заяви Нацрада приймає рішення про продовження або не продовження строку дії ліцензії на мовлення. Відповідно до положень ст. 33 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» прийняття негативного рішення зумовлено порушенням ліцензіатом умов ліцензії та приписів чинного в Україні законодавства. Слід зазначити, що останнім часом

до судів надійшло чимало позовів організацій мовлення з приводу відмови Нацради у продовженні строку ліцензії на мовлення. Суди, приймаючи рішення, передусім зосереджують увагу на достатності та правомірності підстав для відмови, усунення ліцензіатом виявлених порушень, а також встановлюють наявність факту скасування застосованих санкцій [4].

Варто зауважити, що законодавцем не регламентовано, на який строк може бути продовжено ліцензію, через що складається враження, ніби пролонгація може бути безкінечною. З огляду на це, вважаємо доцільним доповнити ст. 33 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» ч. 10 наступного змісту: «Після закінчення строку дії ліцензії, дія ліцензії може продовжитись на той самий строк, якщо до ліцензіата протягом цього періоду не застосовувалися санкції».

У разі виникнення необхідності внесення змін до умов ліцензії, ліцензіат подає до Нацради заяву про переоформлення ліцензії на мовлення за встановленою формою. Вичерпний перелік підстав для переоформлення міститься у ч. 3 ст. 35 Закону України «Про телебачення і радіомовлення». При видачі переоформленої ліцензії попередня ліцензія на мовлення вилучається. Таким чином, на сьогоднішній день існують труднощі щодо адекватної правової охорони процедури одержання організацією мовлення ліцензії на здійснення мовлення, які слід вирішувати шляхом удосконалення нормативно-правової бази у досліджуваній сфері відносин.

1. Про телебачення і радіомовлення: Закон України від 21 грудня 1993 р. № 3759-XII, у ред. від 12 січня 2006 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 18. – Ст. 155.

2. План розвитку національного телерадіоінформаційного простору: Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення від 01 грудня 2010 р. № 1684, у ред. від 18 лютого 2015 р. // Офіційний вісник України. – 2015. – № 35. – Ст. 1042.

3. Звіт Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення за 2015 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nrada.gov.ua/userfiles/file/2016/Zvitna%20informacia.pdf>

4. Постанова Окружного адміністративного суду міста Києва від 29 лютого 2016 р. по справі № 826/1184/16 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56278631>

Н. О. Багай,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри трудового, екологічного
та аграрного права
(Прикарпатський національний університет
ім. В. Стефаника)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВЕДЕННЯ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ БЕЗ СТВОРЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

У процесі реформування аграрних відносин створено можливості для розвитку специфічної організаційно-правової форми сільськогосподарського виробництва – фермерських господарств. На думку вчених, «фермерські господарства в ринковій економіці повинні стати однією з основних організаційно-правових форм здійснення громадянами України (переважно селянами) їхніх земельних прав» [1, с. 168].

Законодавче регулювання фермерства в Україні забезпечується системою нормативно-правових актів, основоположна роль серед яких належить спеціальному акту – Закону України «Про фермерське господарство» [2]. Остання редакція Закону України «Про фермерське господарство» діє зі змінами, внесеними згідно із Законом України від 31 березня 2016 р. «Про внесення змін до Закону України «Про фермерське господарство» щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств» [3]. Відповідно до цих змін, істотно змінився підхід до розуміння юридичної сутності фермерського господарства, порядку його створення та функціонування. Незважаючи на позитивні цілі, які, очевидно, переслідувалися законодавцем, Закон України «Про фермерське господарство» у сучасній його редакції містить неоднозначні правові положення та суперечності, які потребують усунення.

Законом від 31 березня 2016 р. внесено зміни до поняття фермерського господарства та вилучено вказівку на необхідність створення юридичної особи, а також розширено можливості щодо використання різних земельних ділянок для веден-

ня фермерського господарства, в тому числі й тих, що надані для ведення товарного сільськогосподарського виробництва та особистого селянського господарства [3].

Фактично зараз законодавством визнається як можливість створення фермерського господарства зі статусом юридичної особи, так і можливість ведення господарства фізичною особою-підприємцем без створення юридичної особи. Очевидно, що в другому випадку суб'єктом аграрних відносин вважатиметься фізична особа-підприємець, а не фермерське господарство. Це, своєю чергою, вимагає особливого підходу законодавця у вирішенні земельних, майнових питань, що виникатимуть у разі спільного ведення фермерського господарства фізичною особою-підприємцем та членами його сім'ї чи родичами.

Законом від 31 березня 2016 р. також запроваджено поняття «сімейне фермерське господарство», яким визнається господарство за умови, що в його підприємницькій діяльності використовується праця членів такого господарства, якими є виключно члени однієї сім'ї відповідно до статті 3 Сімейного кодексу України.

Слід зауважити, що таке визначення є недостатньо повним, адже сімейне законодавство чітко не окреслює коло членів сім'ї. Згідно з ч. 2 ст. 3 Сімейного кодексу України сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки [4]. Таке розуміння «членів сім'ї» є досить широким та на практиці не завжди узгоджуватиметься із ч. 3 ст. 3 Закону України «Про фермерське господарство», яка містить перелік членів сім'ї та інших родичів, що можуть бути членами фермерського господарства.

Закон «Про фермерське господарство» доповнено окремою статтею 8-1, що визначає особливості створення та діяльності сімейного фермерського господарства без набуття статусу юридичної особи. Зокрема, нею передбачено, що сімейне фермерське господарство без статусу юридичної особи організовується фізичною особою-підприємцем самостійно або спільно з членами її сім'ї на підставі договору про створення

сімейного фермерського господарства. Визначено також загальні вимоги до змісту та форми такого договору.

Проте, неврегульованим залишається порядок започаткування фермерських господарств без статусу юридичної особи, що не належатимуть до категорії «сімейних». Цілком логічним було би поширити умови щодо укладення договору на будь-які господарства, що створюються фізичною особою-підприємцем спільно із членами сім'ї та іншими родичами.

Крім того, земельні, майнові та інші відносини між учасниками фермерського господарства без статусу юридичної особи залишаються на даний час прогалиною у законодавстві. Адже більшість положень Закону України «Про фермерське господарство», які регулюють земельні й майнові відносини у фермерських господарствах, визначають підстави й порядок припинення діяльності фермерських господарств, стосуються лише господарств зі статусом юридичної особи та не можуть бути застосовані до фізичних осіб-підприємців. Спірним залишається й питання щодо можливості існування членських відносин у господарствах, що не мають статусу юридичної особи.

На нашу думку, в разі створення фермерського господарства без статусу юридичної особи, доцільно було би відмовитись від терміна «фермерське господарство», а використовувати термін «фермер» та законодавчо визначити особливості його правового статусу.

Законом від 31 березня 2016 р. також доповнено ст. 9 Закону «Про фермерське господарство» положенням про те, що фермерським господарствам зі статусом сімейних фермерських господарств надається додаткова державна підтримка у порядку, передбаченому Законом України «Про державну підтримку сільського господарства України» [3]. Проте Законом України «Про державну підтримку сільського господарства України» [5] спеціальні заходи щодо цього не передбачені.

У пояснювальній записці до відповідного законопроекту було зазначено: «враховуючи, що особисті селянські господарства є найчисельнішими представниками сімейного типу господарювання в аграрному секторі економіки України, та що

вони фактично уже працюють як сімейні фермерські господарства, виникла об'єктивна необхідність забезпечити створення правових, економічних та соціальних передумов їх трансформації в сімейні фермерські господарства з набуттям статусу юридичної особи чи фізичної особи підприємця – виробника сільськогосподарської продукції...» [6, с. 3].

Таким чином, однією з основних цілей Закону від 31 березня 2016 р. було забезпечення подальшої трансформації існуючих особистих селянських господарств у сімейні фермерські господарства.

Проте, ще до прийняття Закону «Про внесення змін до Закону України «Про фермерське господарство» щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств» авторами справедливо прогнозувалося, що навряд, чи такий результат буде досягнутий, адже «обіцяна у поки що невідомо яких формах і обсягах «додаткова державна підтримка» не спонукатиме особисті селянські господарства трансформуватися у фермерські» [7].

Тому виділення з-поміж усіх фермерських господарств категорії сімейних фермерських господарств, матиме юридичне значення лише в разі визначення у законодавстві реальних заходів щодо державної підтримки таких господарств.

Таким чином, основними напрямками майбутнього розвитку законодавства про фермерство є: належна регламентація правового статусу фізичних осіб-підприємців, що займаються веденням фермерського господарства, врегулювання земельних і майнових відносин у таких господарствах, а також законодавче закріплення заходів державної підтримки сімейних фермерських господарств.

1. Землі сільськогосподарського призначення: права громадян України / Н. І. Титова, С. П. Позняк, В. К. Гуревський та ін.; за ред. докт. юрид. наук, проф. Н. І.Титової. – Львів: ПАІС, 2005. – 368 с.

2. Про фермерське господарство: Закон України від 19.06.2003 р. № 973-IV (за станом на 01.05.2016 р.) // Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. Законодавство [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/973-15>

3. Про внесення змін до Закону України «Про фермерське господарство» щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств: Закон України від 31.03.2016 р. № 1067-VIII // Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. Законодавство [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1067-19>

4. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III (станом на 05.10.2016 р.) // Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. Законодавство [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>

5. Про державну підтримку сільського господарства України: від 24.06.2004 р. № 1877-IV (за станом на 05.04.2015 р.) // Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. Законодавство [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1877-15>

6. Про внесення змін до деяких законів України щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств: Пояснювальна записка до проекту Закону України // Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. Законотворчість [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53102

7. Бородіна О. Підтримка сімейного фермерства: гасла і дії / О. Бородіна, І. Прокопа // Дзеркало тижня. – 2016. – № 1. – 15 січня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/ariculture/pidtrimka-simeynogo-fermerstva-gasla-i-diyi-_html

С. М. Балабан,

завідувач кафедри спеціальної
фізичної підготовки

*(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ)*

ВИДИ СУБ'ЄКТІВ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ У СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ В УКРАЇНІ

Незважаючи на політику держави з формування у населення сталих традицій та мотивацій щодо фізичного виховання і масового спорту як важливого чинника забезпечення здорового способу життя, фізкультурно-спортивна галузь, так само як і фізична активність та фізична підготовка населення,

продовжують залишатися на низькому рівні. Яскравим підтвердженням тому є найслабший виступ в історії країни олімпійської збірної України на літніх іграх в Ріо-де-Жанейро.

Світовий досвід переконливо доводить, що без активної регуляторної ролі держави не може бути ефективною, соціально орієнтованою системи фізичного виховання і спорту. Нагальною потребою для України наразі стає формування правоздатної системи публічного адміністрування, побудованої на основі розвитку владно-суспільних взаємовідносин, взаємодії органів публічної влади та інститутів громадського суспільства, вдосконалення правового статусу та форм і методів діяльності її суб'єктів.

Водночас інституціональна складова публічного адміністрування сферою фізичної культури та спорту в нинішніх умовах як ніколи вимагає вжиття рішучих реформаційних заходів, а відтак потребує відповідних спеціальних досліджень, яких нажалі не вистачає.

Засади публічного адміністрування досліджуваною сферою визначаються Конституцією України, де зазначається (стаття 49), що держава дбає про розвиток фізичної культури і спорту.

Саме державою гарантується право кожному її громадянину займатися фізичною культурою і спортом незалежно від походження, соціального і майнового стану, расової і національної належності, статі, освіти, віросповідання, роду і характеру занять, місця проживання та інших обставин [1].

Попри вагому соціальну значущість розглянута сфера так і не стала пріоритетною галуззю державно-суспільних (публічних) інтересів, хоча насправді вона має чітко виражений публічний характер, оскільки спрямована на реалізацію кожним громадянином права займатися фізичною культурою і спортом задля гармонійного, передусім фізичного, розвитку та ведення здорового способу життя, отримувати належні фізкультурно-спортивні послуги, непересічне значення в наданні яких належить публічній адміністрації.

Безпосередньо публічне адміністрування у сфері фізичної культури та спорту покладено на певне коло суб'єктів, які за

своїм адміністративно-правовим статусом можуть також називатись органами публічної адміністрації.

Крім органів публічної влади до «публічної адміністрації» переважна більшість вчених відносить ті органи, які не входять до неї організаційно, але виконують делеговані нею функції [2, с. 27–31].

Зокрема, Л. В. Шевченко окрім органів публічної влади та органів, що виконують делеговані їм публічною владою функції, відносить незалежні публічні підприємства та будь-які фізичні особи під час виконання ними повноважень офіційних органів [3, с. 118–119].

Автори навчального посібника «Порівняльне адміністративне право» взагалі публічну адміністрацію вважають системою організаційно-структурних утворень, які на законних підставах набули владних повноважень, та забезпечують виконання закону і здійснюють інші публічно-управлінські функції [4, с. 116–119].

Деякі вчені термін «публічна адміністрація» наповнюють крім цього сукупністю організаційних дій, діяльності та заходів, які виконуються різними суб'єктами, органами та інституціями на основі закону та у межах визначених законом форм для досягнення публічного інтересу [5, с. 8–12].

В цілому, публічне адміністрування сферою фізичної культури та спорту являє собою розгалужену сукупність органів публічної адміністрації (органів державної влади та місцевого самоврядування), самоврядних організацій та органів громадського самоврядування, які здійснюють на постійній основі цілеспрямований вплив на відповідну сукупність правовідносин, що виникають у зв'язку з реалізацією кожним громадянином права на заняття фізичною культурою і спортом.

Підсумовуючи викладене, залежно від характеру компетенції суб'єкти публічного адміністрування сферою фізичної культури та спорту доцільно поділяти на чотири групи, а саме на суб'єктів:

1) загальної компетенції, до яких можна віднести Верховну Раду України, Президента України, Кабінет Міністрів

України, центральні органи виконавчої влади; місцеві органи виконавчої влади; органи місцевого самоврядування (особливістю публічного адміністрування фізкультурно-спортивною галуззю органами загальної компетенції є те, що вони здійснюють зазначену діяльність і разом з тим розв'язують інші завдання, віднесені до їхньої компетенції, – розвиток економіки, соціальної сфери, національної безпеки та оборони тощо);

2) галузевої (спеціальної) компетенції (для них адміністрування у галузі фізичної культури і спорту є основним або одним з основних напрямів їхньої діяльності. Зокрема, мова йде про Міністерство молоді та спорту України);

3) міжгалузевої (функціональної) компетенції (як приклад Комітет з фізичного виховання і спорту Міністерства освіти і науки України, який організовує всю фізкультурно-масову і спортивну роботу в системі освіти, та спортивні установи Міністерства оборони України, які організовують фізичну підготовку військовослужбовців, забезпечують залучення до регулярних занять фізичними вправами тощо);

4) спеціалізованої (самоврядної) компетенції (Національний олімпійський комітет України, Національний комітет спорту інвалідів України, Спортивний комітет України, спортивні федерації тощо).

1. Про фізичну культуру та спорт: Закон України від 24 грудня 1993 р. № 3808-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3808-12>.

2. Колпаков В. К. Про публічні адміністрації / В. К. Колпаков // Права України. – 2003. – № 5. – С. 28–31.

3. Шевченко Л. В. Публічне адміністрування в сфері цивільного захисту: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Л. В. Шевченко. – К., 2012. – 244 с.

4. Школик А. М. Порівняльне адміністративне право: навч. посібник / А. М. Школик. – Л.: ЗУКЦ, 2007. – 308 с.

5. Беньо М. Вплив теорії публічної адміністрації на розвиток адміністративного права (приклад Польщі) / М. Беньо // Законодавство України: наук.-практ. коментар. – 2006. – № 7. – С. 8–12.

І. В. Бесага,
здобувач вищої освіти ОС «Магістр»
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ОКРЕМІ ПИТАННЯ СПАДКУВАННЯ МАЙНА, ОБТЯЖЕНОГО ЧУЖИМ РЕЧОВИМ ПРАВОМ

Момент виникнення прав на спадщину пов'язаний із наявністю певних юридичних фактів. В. В. Васильченко називає ці юридичні факти передумовами виникнення права спадкування, які закріплюються у своїй сукупності на момент відкриття спадщини. Наявність останніх на момент відкриття спадщини є необхідним для того, щоб можна було достовірно встановити коло спадкоємців, склад спадкового майна, особливості прийняття спадкового майна тощо. Однак заключним юридичним фактом є факт прийняття спадщини [1, с. 75–76]. З цього моменту у спадкоємців виникають спадкові права та обов'язки. У силу норми ч. 5 ст. 1268 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [2] момент виникнення права власності на рухомі речі та момент прийняття спадщини збігаються. Однак статтю 1297 ЦК України встановлено обов'язок спадкоємця звернутися за свідоцтвом про право на спадщину на нерухоме майно. Відповідно до ст. 4 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» від 1 липня 2004 р. [3] визначено перелік прав та обтяжень, що підлягають реєстрації, серед них – і право власності на нерухоме майно. Державна реєстрація права на спадкове нерухоме майно здійснюється на підставі свідоцтва про право на спадщину. А це означає, що право власності на нерухому річ, яка входить до складу спадщини, виникає з моменту його державної реєстрації.

Таким чином, спадкові права є майновим об'єктом цивільного права, оскільки вони надають спадкоємцям можливість успадкувати майно (прийняти спадщину), але право розпорядження нею виникає після оформлення успадкованого права власності у встановленому законом порядку.

Ст. 1297 ЦК України встановлено обов'язок спадкоємця звернутися за свідоцтвом про право на спадщину на нерухоме майно, а згідно із ч. 3 ст. 1296 ЦК України відсутність свідоцтва про право на спадщину не позбавляє спадкоємця права на спадщину. Це означає, що особа може прийняти спадщину у вигляді нерухомого майна та не оформлювати свідоцтва про право на спадщину і, відповідно, не проводити державної реєстрації. Тобто до моменту державної реєстрації спадщини спадкоємець вважається таким, що прийняв спадщину, але не є власником відповідної нерухомої речі. Визначальним є те, що без оформлення права власності особа не набуває і прав, які входять до нього. Так, за усталеною практикою, право власності складає тріада повноважень: володіння, користування та розпорядження. Без належного оформлення права на успадковане нерухоме майно, у особи не виникає права розпоряджатися набутиим у спадок майном.

Цей недолік також можна використати як перевагу – майно, яке не знаходиться на праві власності, не може бути вилучено у рамках будь-яких юридичних процедур (наприклад, ревізії чи конфіскації, стягненні для погашення боргових зобов'язань тощо).

За такої ситуації, кредитор, у випадку порушення зобов'язання боржником, не зможе задовольнити свої вимоги шляхом звернення стягнення на майно боржника (якщо зобов'язання було забезпечене).

Наприклад, особа-кредитор реалізує своє право на притримання (ст. 594 ЦК України) земельної ділянки, яка виступала предметом договору оренди, у зв'язку із зволіканням боржника з передачею коштів на виконання договору купівлі-продажу житлового будинку.

Зі смертю боржника відкривається спадщина на вищезгадану земельну ділянку та на житловий будинок, що придбаний у кредитора, які приймає спадкоємець. Останній не звертається за видачею свідоцтва про право на спадщину та не проводить державної реєстрації прав на нерухоме майно, що у силу норми ч. 3 ст. 1296 ЦК України не призводить до жодних негативних наслідків щодо користування цим майном.

Ч. 3 ст. 594 ЦК України передбачено, що кредитор має право притримати річ у себе також у разі, якщо права на неї, які виникли після передачі речі у володіння кредитора, набула третя особа. Дана норма закріпила так зване право слідування, яке притаманне всім речовим правам. Воно полягає в тому, що перехід права власності на річ (майно), обтяженого правом володіння і користування іншої особи на цю ж річ, не припиняє права на чужу річ.

Право на чужу річ слідує за самим об'єктом права власності, обтяженого правом на чужу річ. Отже, навіть після переходу нерухомого майна у спадок, право притримання за ним зберігається.

Однак, це стосується тільки випадку, коли спадкоємець належно оформить право власності на це майно. Правило слідування застосовується лише при переході права власності на річ, що включає тріаду повноважень: володіння, користування та розпорядження, перехід лише одного чи двох повноважень з переліку унеможлиблює реалізації кредитором своїх прав при притриманні майна.

Варто зазначити, що такий підхід є скоріше винятком, ніж правилом. До прикладу, ст. 17 Закону України «Про іпотеку» [4] передбачено підстави припинення іпотеки, однак такої підстави, як смерть іпотекодавця, положення зазначеної норми не містять.

Відповідно до ст. 23 цього Закону у разі переходу права власності на предмет іпотеки від іпотекодавця до іншої особи, у тому числі в порядку спадкування чи правонаступництва, іпотека є дійсною для набувача відповідного нерухомого майна навіть у тому випадку, якщо до його відома не доведена інформація про обтяження майна іпотекою.

Особа, до якої перейшло право власності на предмет іпотеки, набуває статус іпотекодавця і має всі його права і обов'язки, що існували до набуття права власності на предмет іпотеки.

Однак у правовій позиції від 17 лютого 2016 року Верховний Суд України (надалі – ВСУ) зазначив, що якщо право власності на предмет іпотеки переходить до спадкоємця іпотекода-

вця, такий спадкоємець не несе відповідальність перед іпотекодержателем за виконання основного зобов'язання, але в разі його порушення боржником він відповідає за задоволення вимоги іпотекодержателя в межах вартості предмета іпотеки [5]. У правовій позиції у справі № 6-33цс15 ВСУ вказав, що спадкові права є майновим об'єктом цивільного права, реалізувавши які, спадкоємець, незалежно від отримання ним свідоцтва про право на спадщину, набуває прав на спадкове майно, в тому числі нерухоме (право володіння, користування), а з моменту оформлення права власності на нерухоме майно і право розпорядження ним.

Відсутність свідоцтва про право власності на спадкове нерухоме майно не позбавляє кредитора спадкодавця звернутися на підставі ст. 23 Закону України «Про іпотеку» до такого спадкоємця, що зволікає з отриманням свідоцтва з вимогою про задоволення основного зобов'язання в межах вартості предмета іпотеки [6].

Це випливає із положення, згідно із яким до іпотекодержателя, у випадку порушеного забезпеченого зобов'язання, переходить право вимагати кошти («у межах вартості»), а не заставлене майно.

Із вищенаведеного можна зробити висновок, що попри пряму вказівку ст. 23 Закону України «Про іпотеку», що під правонаступництвом заставленого майна вказує перехід права власності на нього, ВСУ у зв'язку з необхідністю пристосування цих норм до суспільних потреб, розширив поняття правонаступництва як до реальної можливості набуття права власності на спадкове майно (реалізація спадкових прав). Ця позиція виявляється досить спірною та у деякій мірі суперечить Закону України «Про іпотеку» та загальним положенням про речові права.

1. Васильченко В. В. Юридичні факти в динаміці спадкового правонаступництва / В. В. Васильченко // Вісник Запорізького державного університету. – 2003. – № 1. – С. 74–78.

2. Цивільний кодекс України від 16 березня 2004 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.

3. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень від 01.07.2004 // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 51. – Ст. 553.

4. Про іпотеку: Закон України від 05.06.2003 № 898-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 38. – Ст. 313.

5. Постанова Верховного Суду України від 17 лютого 2016 р. у справі № 6-31цс16 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/)

6. Постанова Верховного Суду України від 8 квітня 2015 р. у справі № 6-33цс15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/)

Я. С. Богів,

кандидат економічних наук,
асистент кафедри конституційного
та міжнародного права
*(Навчально-науковий інститут
права та психології
НУ «Львівська політехніка»)*

КОНСТИТУЦІЙНЕ ЗАКРІПЛЕННЯ СТАТУСУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ НА ПРИКЛАДІ ОКРЕМИХ ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

З огляду на неоднозначність розуміння територіальної громади у вітчизняній науці, постає певна необхідність вивчення розуміння територіальної громади в державах-членах Європейського Союзу та конституційного закріплення її статусу в цих державах.

У даному випадку найбільш корисним є досвід держав «нової Європи», які з початку 90-х років XX століття почали реформування публічної влади та досягли значних успіхів у втіленні принципів місцевого самоврядування на практиці.

Конгрес місцевих і регіональних влад (моніторинговий комітет) Ради Європи за результатами моніторингу функціонування органів місцевого самоврядування позитивно оцінив

реформи місцевого самоврядування в Польщі, Словаччині, Словенії відмітивши, що вони досягли значних успіхів в децентралізації управління, заклавши основу для розвитку громадянського і демократичного суспільства; місцеве самоврядування є достатньо сильним.

У Конституціях Польщі (ст. 164), Словаччини (ст. 64), Словенії (ст. 139) територіальну громаду визначено базовою одиницею місцевого самоврядування, яка наділена правом здійснювати усі повноваження місцевого самоврядування, за виключенням тих, що віднесені до компетенції інших спільнот [8].

Така правова конструкція вказує, що місцеве самоврядування має універсальний характер, поширюється на всю територію держави та стосується усіх мешканців. Базовий характер громади та свобода діяльності означає, що вони можуть відрізнятись одна від одної чисельністю членів, способом проживання, видами діяльності, при цьому мають рівні можливості максимально задовольняти потреби мешканців громади [7, с. 292].

Визначення поняття територіальна громада подано у конституціях Австрії (ст. 116), Болгарії (ст. 136), Чехії (ст. 101).

Зокрема, в конституції Австрії під територіальною громадою розуміють територіальну корпорацію з правом до самоврядування [6], Болгарії – юридичну особу, яка виступає основною адміністративно-територіальною одиницею місцевого самоврядування [8]; Чехії – публічно-правову корпорацію, наділену правом власності на майно та ведення господарської діяльності на підставі власного бюджету [9].

У більшості конституцій європейських держав відсутнє визначення територіальної громади. Разом з тим, визначається система органів управління порядок їх формування, гарантії самостійності (право власності на майно, право на власні доходи та розпорядження ними, право здійснення підприємницької діяльності), право на об'єднання на договірних засадах з іншими громадами. Можна підвести підсумок, що конституційне визначення поняття «територіальна громада» в практиці європейських судів не є пріоритетним. Це пов'язано з цілою низкою

обставин: історичними традиціями, різними підходами в розумінні цього поняття, відсутністю його визначення в міжнародних актах. В основу визначень територіальної громади, як первинної ланки місцевого самоврядування, поданих у низці конституцій європейських держав покладено її публічно-правове розуміння – публічно-правова територіальна корпорація.

Разом з тим, європейські конституції визнають місцеву територіальну громаду первинним суб'єктом в системі органів місцевого самоврядування, якій гарантують повну свободу дій з метою забезпечення потреб її мешканців за принципом дозволено все, що не заборонено законом. Такий підхід до розуміння територіальної громади дає можливість членам громади реалізовувати свої суб'єктивні права і свободи не тільки особисто, але опосередковано через діяльність територіальної громади.

1. Recommendation 373 (2015). Local and regional democracy in Poland, Strasbourg, 24-26 March 2015, 28th session [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&id=true>

2. Recommendation 387 (2016). Local and regional democracy in the Slovak Republic, Strasbourg, 22-24 March 2016, 30th session, CG30(2016)09-final [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&id=2421063&direct=true#P43_2535.

3. Recommendation 308 (2011). Local and regional democracy in Slovenia [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&id=1856669&Site=COE&direct=true>.

4. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. // Dziennik Ustaw, 1997, nr 78 poz. 483.

5. The Constitution of the Slovak Republic // джерело доступу: <http://www.slovakia.org/sk-constitution.htm>. 25. Ustava Republike Slovenije [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.egov.ufsc.br/portal/sites/default/files/anexos/21387-21388-1-PB.htm#5>

6. Garlicki L. Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu / Leszek Garlicki. – Warszawa: LexisNexis, 2014. – 424 s.

7. Federalna ustawa Konstytucyjna Republiki Austrii z dnia 1.10.1920 r. // джерело доступу: <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/austria.html>.

8. Konstytucja Republiki Bułgarii. – Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2012. – 76 s. 20. Recommendation 308 (2011). Local and regional democracy in Slovenia [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&id=1856669&Site=COE&direct=true>.

9. Ústava České republiky ze dne 16. prosince 1992 // джерело доступу: <http://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html>.

Т. В. Бойчук,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ВИЗНАННЯ ДОКАЗІВ НАЛЕЖНИМИ У СПРАВАХ ПРО ЗАХИСТ ПОРУШЕНОГО АВТОРСЬКОГО ПРАВА В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Стаття 54 Конституції України зазначає, що громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності [1].

Частина перша статті 41 Конституції України проголошує, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності [1].

Відповідно до статті 418 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) право інтелектуальної власності – це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права, визначений цим Кодексом та іншим законом [2].

Об'єктами авторського права за законодавством України визначаються твори. У статті 433 ЦК України та ст. 8 Закону України «Про авторське право та суміжні права» міститься перелік окремих видів творів, який не має вичерпного характеру [3].

Категорія справ про порушення авторського та суміжних прав характеризується невпливним технічним прогресом, що має наслідком недосконалість правового регулювання усього різноманіття об'єктів авторського права, які потребують правової охорони.

Загальні способи захисту цивільних прав та інтересів, передбачені в статті 16 ЦК України поширюються на захист авторського і (або) суміжних прав.

Відповідно до приписів статті 57 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) доказами є будь-які фактичні дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення сторін, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи [4].

Ці дані встановлюються на підставі пояснень сторін, третіх осіб, їхніх представників, допитаних як свідків, показань свідків, письмових доказів, речових доказів, зокрема звуко- і відеозаписів, висновків експерта.

Авторське право на твір виникає за фактом його створення і не потребує реєстрації, у зв'язку з чим особам, чиї авторські права порушені буває досить непросто обґрунтовувати свої позовні вимоги. В українському законодавстві передбачена презумпція авторства відповідно до Закону України «Про авторське право та суміжні права». Первинним суб'єктом, якому належить авторське право є автор твору. За відсутності доказів іншого, автором твору вважається особа, зазначена як автор на оригіналі або примірнику твору. Це положення застосовується також у разі опублікування твору під псевдонімом.

Проте, для того, щоб презумпція авторства діяла, позивачу в першу чергу необхідно доказувати, що він є саме тим первинним суб'єктом (автором). Для прикладу візьмемо опублікування авторського твору – фотографії страви, виконаної за авторським рецептом в мережі Інтернет. Відповідно до пункту 10 частини першої статті 8 Закону України «Про авторське право та суміжні права» фотографічні твори, у тому числі твори, виконані способами, подібними до фотографії є об'єктами авторського права [3].

Доказом авторства особи може бути декілька варіацій цієї фотографії (фотографія з іншого ракурсу, пробні фотографії цієї страви з різними аксесуарами, поетапне фотографування приготування цієї страви та ін). Наступним вагомим аргументом виступатиме дата опублікування (оприлюднення) такої фотографії, в нашому випадку в мережі Інтернет. Фактично можна констатувати, що хто перший опублікував – той і автор. І звісно ж, знак охорони авторського права – латинської літери

«с», обведеної колом або ж особистий електронний підпис, інший знак. Проте, далеко не секрет, що з допомогою звичайної програми «Photoshop» цього знаку дуже легко позбутись, а на застереження на сайтах, що «Всі фотографії на сайті є авторськими та захищаються законом. Використання їх без згоди автора заборонено» не всі звертають увагу. В цьому контексті автор твору стикається із проблемою захисту свого авторського права на твір. Таким чином, автору доведеться довести, що твір є результатом його творчої діяльності та оригінальність твору.

За описаних вище обставин необхідно зафіксувати факт порушення авторського права. Як це зробити, якщо таке порушення має місце в мережі Інтернеті? Досить частими є випадки, коли автори подають до суду скріншоти розміщення їхньої фотографії на чужому сайті, або записують відеогляд вебсторінки, на якій розміщено (або ж було розміщено) авторське фото. При цьому практика розгляду таких справ свідчить, що відповідачі зазвичай просять визнати такі докази не належними та не допустимими, на підставі ст.ст. 58-59 ЦПК України з огляду на змінність інформації в мережі Інтернет.

Проте, слід зазначити, що згідно з Постановою Пленуму Вищого господарського суду України від 17 жовтня 2012 року № 12 «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності» розміщення творів у мережі Інтернет у вигляді, доступному для публічного використання, є їх відтворенням у розумінні статті 1 Закону України «Про авторське право та суміжні права», і тому на таке розміщення творів поширюється дія статті 15 цього Закону... Окрім зазначеного, запис твору чи об'єкта суміжних прав у пам'ять комп'ютера є використанням, якщо з ініціативи особи, яка здійснює запис, необмежене коло осіб одержує доступ до цього об'єкта авторських та суміжних прав... Особи, які вчинили відповідні дії (зокрема власники сайту, на якому було розміщено твори чи об'єкти суміжних прав без надання дозволів згідно з названим Законом, визнаються порушниками авторського права та/або суміжних прав [5]. Також в зазначеній вище Постанові наголошується, що сам по собі факт розміщен-

ня на сайті відповідача твору чи об'єкта суміжних прав тотожного об'єктові інтелектуальної власності, майнові права на який належать позивачу, свідчать про факт порушення таких прав відповідачем за умови, що останнім не подано суду доказів на підтвердження правомірності розміщення ним на своєму сайті спірного об'єкта інтелектуальної власності. Відтворення такого об'єкта з іншого сайту без підтвердження правомірності використання об'єкта інтелектуальної власності не може бути підставою для звільнення відповідача від відповідальності.

Отже, саме на відповідача покладається обов'язок доказування щодо відсутності в його діях чи бездіяльності ознак порушення авторського права.

У випадку, якщо до розгляду справи по суті, відповідач видалив спірну фотографію з свого сайту, але автор встиг подати суду скріншоти з розміщенням такої фотографії на сайті на момент виникнення спору, можна скористатися інформацією з Інтернет-архіву. «Інтернет-архів» – це американська некомерційна організація, яка заради збереження культурного надбання робить копії веб-сайтів, після чого кожний користувач мережі Інтернет може ознайомитися з архівами веб-сайтів станом на певну дату. Цей сайт може зберігати початкову вебсторінку з спірною фотографією у випадку, якщо вона не видалена з самого серверу сайту. Це додаткова можливість збирання та подання доказів, що передбачається ст. 60 ЦПК України.

Отже, у зв'язку із збільшенням випадків звернень осіб до суду за захистом своїх порушених авторських прав виникає потреба в розробленні системи досудового врегулювання таких спорів та чіткості та однозначності правового регулювання відносин у цій сфері.

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.

3. Про авторське право та суміжні права: Закон України від 23.12.1993 р. № 3792-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.

4. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 40–42. – Ст. 492.

5. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності: Постанова Пленуму Вищого Господарського Суду України від 17.10.2012 № 12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0012600-12>.

Д. О. Бородійчук,

викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ЗА ЦИВІЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ 2003 РОКУ ТА ЦИВІЛЬНИМ КОДЕКСОМ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ 1797 РОКУ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Право власності за Цивільним кодексом Східної Галичини 1797 року – це право на тілесну річ і можливість нею вільно розпоряджатись, усувати інших осіб від речі та користуватись нею, зберігаючи при цьому повагу до закону і до права іншої особи [4, с. 145]. При цьому, відповідно до статті 73 даного кодексу, породжують власність особи речі, предмети домашнього вжитку, майно та інші тілесні чи безтілесні речі.

За кодексом 1797 року речі умовно поділялись на публічні та ті, що відносились до усього суспільства. Суспільству в цілому належали дороги, вода, морські береги, тощо. Публічні ж речі в свою чергу поділяли на власність об'єднань та загальнодоступні. До власності усіх людей відносились храми, ліси, тощо. Тобто в даному випадку до такої власності відносились усі речі, котрі були доступними для користування усіх людей.

Дана норма права, котра закріплена в цивільному кодексі Східної Галичини 1797 року, залишилась діяти до сьогоднішнього дня.

Зі статті 13 Конституції України вбачається, що земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси

її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу [1, с. 1].

Ті речі, котрі доступні для користування лише певних груп осіб, називались власністю об'єднань. Наприклад, до них належали казна, публічні будівлі, тощо [4, с. 127].

Кодексом передбачено рівність прав усіх жителів Східної Галичини. Окрім того, іноземці, котрі прибули на дану територію також отримували значні права згідно законодавства. Вони прирівнювались до громадян Східної Галичини, та на них поширювалась дія цивільного Кодексу Східної Галичини.

При цьому, вони могли бути звільнені від відповідальності за порушення даних норм лише у випадку, якщо за законами тієї країни, звідки вони прибули, передбачаються інші норми на те чи інше право.

Ця норма частково закріплена в міжнародному приватному праві, та має назву «особистий закон». Прикладом особистого закону можна назвати те, що відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 23 Мінської конвенції 1993 року (ст. 26 Кишинівської конвенції 2002 року) «Про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах», дієздатність фізичної особи визначається законодавством Договірної Сторони, громадянином якої є дана особа. Дієздатність особи без громадянства визначається за правом держави, в якій вона має постійне місце проживання [5, с. 376].

Окрім цього, кодекс 1797 року передбачав, що іноземці, котрі бажали залишитись проживати на цій території не використовували такого права у випадку, якщо вони бажали отримати громадянство на даній території. Доречі, за даним кодексом передбачалось право отримати іноземцями громадянство за умови безперервного проживання на даній території впродовж 30 років.

Схожа норма є і в чинному законодавстві України, зокрема ч. 3 ст. 9 Закону України «Про громадянство» зазначає, що особа з іноземним громадянством має право стати громадянином України у випадку проживання на її території впродовж останніх п'яти років [3]. Окрім цього, схожість чинного Цивільного кодексу України, та кодексу Східної Галичини 1797 року

полягає також в тому, що обидва кодекси передбачають поділ речей на рухомі та нерухомі речі.

Відповідно до кодексу Східної Галичини, нерухомими визначались речі, котрі знаходились на земельній ділянці, наприклад, будинок, будівля, тощо. При цьому, до даної категорії відносились також ті речі, котрі мали кріплення, наприклад, ванна для плавлення воску, ящики і шафи, канати, тощо. До нерухомих речей відносились наприклад, риба або звір. При цьому лише у випадку, якщо вони спіймані [4, с. 127].

Цікаво, що законодавець передбачив також те, що повітря також можна віднести до нерухомих речей. Однак, лише те, що покривало простір над будинком. Усе інше повітря не відносилось до нерухомих речей.

Дана норма здобула і місце в чинному законодавстві, однак з іншим трактуванням. Чинне законодавство також, як і Кодекс Східної Галичини 1797 року, передбачає поділ на рухомі та нерухомі речі. Так, згідно статті 181 Цивільного кодексу України, до нерухомих речей належать земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення [2].

Що ж стосується рухомих речей, то згідно цієї ж статті, рухомими речами є речі, які можна вільно переміщувати у просторі [2].

Власників же речей було поділено на добросовісних та недобросовісних. Зокрема, ті власники, котрі володіють майном не знаючи про те, що воно являється власністю іншої особи, є добросовісним набувачем (власником). Ті ж особи, котрі володіють чужою річчю знаючи, що вона належить іншій особі – недобросовісні власники.

Спір у відношенні добросовісності чи недобросовісності володіння вирішується шляхом винесення судового рішення [4, с. 139].

Що ж стосується чинного законодавства, то воно також передбачає визначення недобросовісного набувача. Ним, відповідно до ч. 1 ст. 390 ЦК України являється особа, яка знала або могла знати, що вона володіє майном незаконно [2].

Кодекс Східної Галичини 1797 року передбачав одним із способів набуття права власності, такий, як набуття права власності шляхом захоплення.

Захоплення речі називається безпосереднім і першочерговим способом набуття права власності. При цьому, прийом-передача – опосередкованим і похідним від інших осіб [4, с. 155].

Захоплення речі можливе у випадку, якщо та чи інша річ нікому не належить. В такому випадку, особа яка здійснила захоплення речі, володіє нею на переважному праві перед іншими особами. При цьому, в частині II глави IV даного кодексу, передбачається також захоплення диких тварин.

Що стосується даної норми цивільного кодексу Східної Галичини, то вона отримала своє закріплення в чинному законодавстві в іншій формі, проте прослідковується часткова схожість. Зокрема – право власності за набувальною давністю.

Відповідно до ч. 1 ст. 344 Цивільного кодексу України, особа, яка добросовісно заволоділа чужим майном і продовжує відкрито, безперервно володіти нерухомим майном протягом десяти років або рухомим майном – протягом п'яти років, набуває право власності на це майно.

Схожість прослідковується саме в тій частині, що згідно Кодексу Східної Галичини 1797 року, річ можна захопити лише у випадку, якщо вона нікому не належить, а у випадку чинного Цивільного кодексу, то право власності за набувальною давністю на річ можна отримати лише у випадку добросовісного заволодіння. Усе це робить Цивільний кодекс України схожим з Цивільним кодексом Східної Галичини 1797 року, а отже його слід вважати не апробацією, а повноцінним кодексом, норми котрого, в тій чи іншій формі отримують своє відображення в чинному законодавстві.

1. Конституція України: прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 р. № 254/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30. – Ст. 13.

2. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40 – Ст. 181, 344.

3. Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 р. № 2235-III // Відомості Верховної ради України. – 2001. – № 13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2235-14>.

4. Гражданский кодекс Восточной Галиции 1797 г.=civilis pro Galicia Orientali anni MDCCXCVII / пер. с лат. А. Гужвы; Под ред. О. Кутателадзе, В. Зубаря. – М.: Статут; Одесса, 2013. – 536 с.

5. Міжнародне приватне право. Загальна частина: підручник / за ред. А. С. Довгерта і В. І. Кисіля. – К.: Алерта, 2012. – 376 с.

Н. П. Бортник,

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри адміністративного
та інформаційного права
*(Навчально-науковий інститут
права та психології
НУ «Львівська політехніка»);*

С. С. Єсімов,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

СПІВВІДНОШЕННЯ СУСПІЛЬНИХ І ПУБЛІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ У АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРАВІ

Суспільні інтереси – явище, що одержало широке використання у національному правовому полі, при цьому, не маючи чітко закріпленого визначення. Визначення поняття «суспільні інтереси» має принципове правове значення в адміністративному праві. Для того щоб прийти до розуміння поняття «суспільний інтерес» необхідно проаналізувати еволюцію використання поняття «інтерес» у правовій науці. Під інтересом розуміється прагнення особи повніше задовольняти свої потреби та бажання, що прямо не формалізовано в конкретному суб'єктивному праві, проте не суперечить праву як такому [1]. Тобто це причина дій індивідів, соціальних спільностей, що

визначають їх соціальну поведінку. Інтереси є найважливішою рушійною силою для творчого розвитку особи, соціально-економічного та духовного розвитку суспільства. Реалізація інтересів сприяє підвищенню статусу особи, її самооцінки. Інтереси завжди емоційно забарвлені та зв'язані з ціннісним ставленням людини до світу. Інтерес відіграє провідну роль у виникненні, зміні та припиненні правовідносин. Без явного чи передбачуваного інтересу не може виникнути правові відносини.

Якщо простежити використання терміну «інтерес», наприклад, у Цивільному кодексу України, то можна вказати, що це поняття вживається більше п'ятдесяти разів. Це говорить про визнання значення інтересу на нормативному рівні. Інтерес – це певна потреба в чому-небудь [2, с. 37]. Але потреба та інтерес – не одне і те ж, хоча між ними існує нерозривний зв'язок. Не будь-який інтерес може бути покладений в основу формування правовідносин.

В законі є усталена формула, яка чітко визначає коло таких інтересів – законні інтереси. Але ця формула включає дві складові: «права та законні інтереси».

Законний інтерес часто використовується в нормах різних актів, але законодавець не визначив назване поняття. Існує думка, що законний інтерес близький до поняття «охоронюваний законом інтерес» і проявляє себе у випадку порушення, а факт порушення є фактом виникнення охоронних правовідносин.

Конституційний Суд України дав визначення поняттю «охоронюваний законом інтерес»: це прагнення до користування конкретним матеріальним та / або нематеріальним благом, як зумовлений загальним змістом об'єктивного права і прямо не опосередкований у суб'єктивному праві простий легітимний дозвіл, що є самостійним об'єктом судового захисту та інших засобів правової охорони з метою задоволення індивідуальних і колективних потреб, які не суперечать Конституції і законам України, суспільним інтересам, справедливості, добросовісності, розумності та іншим загальноправовим засадам [3]. Охоронюваний законом інтерес – це правовий засіб

реалізації та захисту інтересу, яке здійснюється не в рамках суб'єктивного права.

Поняття «суспільний інтерес» неодноразово використовувалося в законодавчих і інших нормативно-правових актах, з чого можна зробити висновок, що суспільний інтерес є різновидом законних інтересів. Спектр сфер суспільних відносин, для регулювання яких законодавець використовує конструкцію «забезпечення» чи «захист суспільних інтересів», досить широкий. Насамперед, суспільні інтереси зачіпаються при розповсюдженні масової інформації, що й зумовило появи даного поняття у відповідному законодавчому акті. У Законі України від 27.03.2014 р. № 1170-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про інформацію» та Закону України «Про доступ до публічної інформації» суспільні інтереси використовуються як один з критеріїв закріплення виключень з правила невтручання в приватне життя громадян. Вносяться розумні законні корективи в абсолютну захищеність приватного життя громадян. Цивільний кодекс України використовує поняття «суспільні інтереси» в інших випадках. Наприклад, якщо в процесі експлуатації підприємства, споруди або іншої виробничої діяльності заподіює шкоду, суд має право зобов'язати відповідача, крім відшкодування шкоди, призупинити або припинити відповідну діяльність.

Е. Рекош, виконавчий директор Інституту «Право суспільних інтересів» (PILI), зазначав, що правовий захист суспільних інтересів в усьому світі завжди черпав натхнення в прагненні до соціальної справедливості. В наші дні термін «право суспільних інтересів» все більше використовується в Центральній і Східній Європі юристами-професіоналами, іншими людьми і організаціями, що працюють в таких сферах, як захист прав людини або охорона навколишнього середовища, і з іншого соціальною проблематикою, так чи інакше пов'язаної з правом. Термін застосовують до таких видів діяльності, як проведення різних громадських кампаній, стратегічне використання судових механізмів для досягнення суспільно корисним цілей, надання безкоштовної юридичної допомоги, розвиток клінічної юридичної освіти, правова просвіта. Загальним для всіх тих,

хто займається цією діяльністю, є усвідомлення спільної місії: використання права як інструменту вирішення соціальних проблем в ім'я суспільного інтересу. Здійснювана з цією метою діяльність ґрунтується на принципах поваги прав людини, демократії, відкритого суспільства і верховенства права [4, с. 12].

На міжнародному рівні використовується поняття суспільного інтересу. Існує ряд угод з іншими державами про уникнення подвійного оподаткування.

До суспільного інтересу відноситься інформація: про те, як виконують посадові особи обов'язки та дотримують правові і етичні норми; про діяльність державних органів влади. В аналітичній записці НІСД «Забезпечення ефективності громадського контролю за звітністю та відповідальністю органів державної влади» вказується, що суспільний інтереси є ключовим поняттям у системі громадського контролю як основний критерій його проведення [5].

Актуальним є питання співвідношення понять «суспільний інтерес» і «публічний інтерес». Останнє використовується законодавцем поряд з поняттям «суспільний інтерес», а на практиці виникає проблема змішування цих понять, оскільки ні перше, ні друге в законі не визначені. Публічний інтерес (англ. public interest) – це визнаний державою та забезпечений правом інтерес соціальної спільноти, задоволення якого служить умовою та гарантією її існування і розвитку. Необхідність оптимального поєднання інтересів різних соціальних груп ставить перед інститутами влади завдання прогнозування наслідків того чи іншого політичного рішення щодо різних груп населення та їх інтересів. При цьому в демократичних країнах використовується публічне обговорення прийнятих рішень, виділення соціальних пріоритетів, залучення до процесу прийняття та реалізації рішень широких верств населення. Держава стає виразником публічного інтересу, коли у діяльності виражає і дотримується інтереси всіх громадян (тобто суспільні інтереси) і визнаний державою суспільний інтерес реалізується в нормах права. Публічний інтерес під захист якого потрапляють інтереси, які особливо потребують захисту, неможливо розгляду у відриві від його носіїв публічного інтересу – України, адміністративно-територіальних утворень, невизначеного

кола осіб. Публічний інтерес в адміністративному праві являє собою оціночну категорію, зміст якої визначається рухливістю кордонів між сферами життєдіяльності суспільства та держави, між публічним і приватним. Предметом публічного інтересу виступає загальне благо, що дозволяє виявити закріплення публічного інтересу не тільки в нормах чинного права, а й моральних орієнтирах (свобода, справедливість, рівність, гуманізм).

1. Інтерес [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%8BE>

2. Інтерес // Словник української мови: в 11 т. – Т. 4 І-М; ред. А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, П. П. Доценко. – К.: Наукова думка, 1973. – 840 с.

3. Рішення Конституційного Суду України у справі про охоронюваний законом інтерес від 1 грудня 2004 р. № 18-рп/2004, справа № 1-10/2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-04>

4. В защиту общественных интересов: руководство для юристов и правозащитников / под ред. Э. Рекоша, К. Бучко, В. Терзиевой, Д. Шабельникова; пер. с англ. Д. Шабельников. – М.: Юристъ, 2004. – 506 с.

5. Забезпечення ефективності громадського контролю за звітністю та відповідальністю органів державної влади. Аналітична записка // Національний інститут стратегічних досліджень. Червень 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1579/>

С. К. Бостан,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного,
адміністративного та трудового права
(*Запорізький національний технічний університет*)

ДО ВИТОКІВ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Конференція, в якій ми беремо участь, проводиться в дні, коли науковий, політичний та громадський загал звертає особливу увагу до прав і свобод людини й громадянина. І це не випадково, адже кожного року, 10 грудня, міжнародне співтовариство, на честь «Загальної декларації прав людини», відзначає День прав людини. Прийнятий 10 грудня 1948 р. у Парижі

цей надважливий міжнародно-правовий документ став одним з ключових засобів правового регулювання прав й свобод людини у післявоєнному світі. Але витoki цього процесу сягають давнини і пов'язані теж із Францією, коли під час Великої Французької революції 1789–1794 рр., був прийнятий документ, який заложив основи системи правового регулювання та практичної реалізації прав людини.

Мова йде про «Декларацію прав людини і громадянина» 1789 року (фр. – *Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen*), яка справила величезний вплив на процес боротьби проти «старого режиму» в усьому світі та сприяла повсюдному визнанню й правовому захисту прав людини і громадянина. Прийнятий спочатку як політичний документ, «Декларація прав людини і громадянина» 1789 року стала суто правовим документом, який став невід'ємною складовою частиною Конституцій Франції, зокрема й останньої 1958 року.

Перше, на що хотілося звернути увагу в цьому документі, це на «терміно-поняття» позначення суб'єктів певних прав. Якщо в назвах документів, які передували Декларації 1789 р. і здійснили певний вплив на її зміст, використовувалися терміни «право, права» (Петиція про право – 1628 р., Декларація прав – 1688 р., Білль про права – 1689 р. в Англії; Декларація права Вірджинії – 1776 р. тощо в США), то в досліджуваному нами документі такі суб'єкти визначені: «людина і громадянин».

З висоти сьогодення відмінність прав людини і прав громадянина в цьому конкретно-історичному плані пояснюється післяфеодальною, буржуазною ситуацією відносно самостійного буття соціальних і політичних відносин, розмежуванням громадянського суспільства (що складається з людей) і держави (що складається з громадян). Таке пояснення має право на існування, але враховуючи обставини Франції того часу, скоріше за все, поняття «громадянин» (як наділеної не тільки обов'язками а й правами людини нового суспільства, що отримало назву «громадянське»), виступало антонімом, антиподом поняття «підданий» (як наділеної тільки обов'язками людини старого, станового суспільства). На особливе ставлення укладів Декларації до цієї «забутої» (з античних часів) соціальної-політичної категорії людей вказує той факт, що «Громадянин»

у цьому документі позначається великою літерою, а «людина» – маленькою.

З часом питання про розмежування понять «людина» і «громадянин» із площини політичної перейшло в площину наукову, де створився такий науковий напрямок, як «людино-розуміння». Один з його представників, В. Бігун, зокрема зазначає, що людина – основний фундаментальний термін, а похідними від нього є терміни особа та індивід. Особа є спеціальним правовим терміном, що використовується як правова фікція для цілей права, а індивід за своїм значенням поступається значенням універсальності терміна людина, оскільки за характером є таким, що звертається до людини як одиничного, а не множинного. Термін «громадянин», – стверджує вчений, – позначає людину в її правовому взаємозв'язку з державою. У цьому аспекті людина виступає як фізична особа, носій визначених часом особливих прав та обов'язків [2].

По-друге, у Декларації проглядаються класифікаційні контури прав людини: індивідуальних і колективних; політичних, правових (процесуальних), соціально-економічних тощо. Зокрема, у дусі ідей суспільного договору в ній підкреслювалося, що мета кожного державного союзу полягає в забезпеченні природних і невідчужуваних прав людини. До таких прав у Декларації віднесено свободу, власність, безпеку та опір гнобленню (ст. I). Ст. I вселяла віру французів у справедливую демократичну державу, ст. VI проголошувала рівність всіх перед законом і можливість громадян брати участь особисто, або через своїх представників в його творенні, ст. X пропагувала свободу вільного викладання своїх думок, навіть релігійних, ст. XI спонукала громадян забути про переслідування та тотальну цензуру, що існувала в роки абсолютизму, ст. XV давала колективне право суспільству вимагати від кожного представника влади звітування про його управлінську діяльність тощо.

По-третє, укладачі Декларації, виходячи з того, що громадянин, це людина, яка має не тільки права, але й обов'язки, в тексті зафіксували низку таких обов'язків. Зокрема ст. IV закріплювала, що «здійснення природних прав кожної людини має лише такі межі, які забезпечують іншим членам суспільства користування такими самими правами...». У світлі подій, що

відбуваються сьогодні в Україні особливої актуальності для усіх сторін соціально-політичного конфлікту набуває положення ст. VII Декларації. «Жодна людина, – зазначається в ній, – не може бути обвинувачена, заарештована або затримана, крім випадків, визначених законом, і відповідно до форм, передбачених ним. Той, хто домагається видання свавільних наказів, сприяє їх виданню, виконує їх, або той, на чию вимогу вони виконуються, повинен бути покараний; але кожний Громадянин, викликаний чи затриманий на виконання закону, мусить негайно коритися; він є винним, якщо чинить опір». Громадянським обов'язком Декларація визначає загальний податок, який мав стягуватися однаковою мірою з усіх громадян відповідно до їх статків для утримання публічної сили, котра в свою чергу й мала забезпечити захист прав і свобод (ст. XIII)

По-четверте, Декларація містила і певні гарантії дотримання прав і свобод людини і громадянина. Окрім процесуальних гарантій, що були закріплені в наведеній вище сьомій статті, в останній, сімнадцятій, статті сформульована «юридична формула» гарантії дотримання прав власності. «Оскільки власність є священним і непорушним правом, – закріплено в ній, – ніхто не може бути позбавлений її інакше, ніж у разі законно встановленої суспільної необхідності і за умови справедливого і попереднього відшкодування».

Підсумовуючи, можна констатувати, що весь подальший розвиток прав людини і громадянина так чи інакше відчувало і продовжує відчувати на собі сприятливий вплив цього історичного документа. Декларація 1789 р. внесла суттєвий внесок у практику правового регулювання і прав і свобод людини і тому при здійсненні конституційної реформи в Україні необхідно враховувати світове, без перебільшення, значення таких правових документів.

1. Déclaration des droits de l'homme et du citoyen de 1789 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.assemblee-nationale.fr/histoire/dudh/1789.asp>

2. Бігун В. До питання про філософію та теорію прав людини: правове людинорозуміння (деякі концептуальні та термінологічні аспекти) / В. Бігун [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lawyer.org.ua/>

О. М. Броневицька,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПОЗОВУ

Свого часу процесуаліст Н. Полянський писав, що двигуном цивільного процесу є позов, а двигуном кримінального процесу – обвинувачення [3, с. 32]. Чи можна говорити про спільну юридичну природу цивільного позову та кримінального обвинувачення? Відповідь на це питання можна розпочати із виокремлення ознак цивільного позову: 1) позовом є звернення до суду з проханням про здійснення правосуддя по конкретній справі, тобто розгляд справи і прийняття рішення у ній; 2) звернення позивача спрямоване на захист суб'єктивного права, законних інтересів, суспільного правопорядку тощо; 3) подання позову є підставою для прийняття справи судом до свого провадження, тобто позовом розпочинається діяльність суду щодо розгляду конкретної справи.

Порівнюючи ці ознаки з ознаками кримінального обвинувачення перед судом, слід відзначити, що перша та третя ознаки повністю співпадають. Що стосується другої ознаки, то тут немає цілковитого співпадіння. Звернення до суду обвинувача є зверненням про захист правопорядку і порушеної норми права, а не про захист порушеного права чи законних інтересів: обвинувач не просить про визнання або відновлення порушеного права, а просить про захист правопорядку та норми права шляхом покарання винної особи. Якщо б не було цієї відмінності, то не було б і відмінностей між цивільним та кримінальним позовами. Тобто вони є видами одного родового поняття – позову.

У кримінальному судочинстві виділяються дві основні концепції публічного (кримінального) позову, а також формулюється різна природа та поняття поняття публічного позову.

Прихильники першої концепції, серед яких такі процесуалісти як І. Фойницький, В. Случевский, Ж. Прадель, Ж. Пікерез, розглядають порушення публічного позову в якості початкового моменту провадження у кримінальній справі. Отже, публічний позов порушується в момент, коли є дані про факт вчинення злочинного діяння, але немає даних про особу, яка його вчинила, і стає основою провадження у кримінальній справі, здійснюваного в рамках встановлених їм меж. Дана концепція, яку умовно можна назвати деперсоніфікованою, була характерна для вітчизняної дореволюційної доктрини кримінального судочинства, а в даний час набула широкого поширення в зарубіжному кримінально-процесуальному праві країн, що зберегли інститут попереднього слідства. Такий кримінальний позов є вимогою суспільства про застосування каральної влади держави в зв'язку з ймовірно вчиненим злочинним діянням і є характерним для нині діючого законодавства, де стадію порушення кримінальної справи скасовано і заява будь-якого громадянина є безумовною підставою для початку і фактичним порушенням кримінального провадження.

Друга концепція кримінального позову, яку, на противагу першій концепції, можна визначити як персоніфіковану, пов'язує пред'явлення кримінального позову з формуванням в кримінальній справі обвинувачення, що, по суті, означає перехід на даному етапі до здійснення провадження не тільки по колу діянь, але і по колу осіб. Прихильники даної концепції не одностайні щодо моменту пред'явлення кримінального позову: одні пов'язують даний момент із залученням особи в якості обвинуваченого, інші – з складанням обвинувального акту (висновку), який з моменту винесення судом ухвали про призначення судового розгляду, набуває статусу кримінального позову. Основоположником персоніфікованої концепції є Н. Н. Полянський, який зазначав, що кримінальний позов у матеріально-правовому значенні – це обвинувачення, на яке повинен дати відповідь обвинувачений, і, відповідно, до нього через суд адресоване; у процесуальному розумінні, це – звернена до самого суду вимога про визнання обвинуваченого винним [4, с. 106].

Як процесуальний інструмент, обвинувачення перед судом виконує ту ж функцію, яку виконує позов в цивільному процесі. Обвинувачення – двигун процесу зі стадії судового розгляду, тобто мова йде не про обвинувачення у вчиненні злочину, а обвинувачення перед судом. Тлумачення кримінального позову дозволяє стверджувати про закріпленій у КПК позовний характер обвинувачення, оскільки аналіз мети обвинувачення, наприклад, за п. 13 ст. 3 КПК України дозволяє співставити його із вимогою про притягнення особи до кримінальної відповідальності та/або застосування покарання, що є матеріально-правовою стороною позову, а елемент висування такого позову вказує на його процесуальну сторону.

Разом з тим, враховуючи сучасний стану кримінального та кримінально-процесуального законодавства та доктрини, є необхідність та доцільність уточнення поняття кримінального позову з метою визначення його розмежування з обвинуваченням та з кримінальним переслідуванням.

Так, у разі порушення кримінально-правової заборони до особи може бути застосовано не лише покарання, а й інші заходи кримінально-правового характеру, передбачені КК України. Тому, вимога лише про визнання особи винною та застосування кримінальної відповідальності уже не охоплює різноманітність кримінально-правових наслідків вчинення злочину та особливостей реалізації кримінального переслідування.

Не вдаючись в дослідження сутності категорії «заходи кримінально- правового характеру», можна вказати, що ними є заходи впливу, спрямовані на кару, виправлення, попередження, перевиховання, надання медичної допомоги і лікування особам, кримінально-правову реституцію [2, с. 206–207]; засоби впливу, які передбачені законом про кримінальну відповідальність за вчинення злочинного чи зовні схожого на нього діяння або суспільно небезпечного діяння, передбаченого Особливою частиною цього закону, пов'язані з обмеженнями чи позбавленнями найбільш значимих для людини прав і свобод або зі звільненням особи від кримінальної відповідальності та покарання чи навіть, взагалі, з її не притягненням до такої відповідальності і спрямовані на досягнення соціально корис-

них цілей [1, с. 137]. За врахуванням заходів кримінально-правового характеру можуть переслідуватися особи, які не відносяться до суб'єктів злочину: цим особам не висувається офіційне обвинувачення (підозра), лише теза про вчинення цими особами діяння. Поряд з цим до таких осіб можуть застосовуватися заходи забезпечення кримінального провадження, на них впливають наслідки закінчення/зупинення досудового розслідування, що свідчить про реальне переслідування їх з боку держави у зв'язку з вчиненням ними нехай і суспільно небезпечного діяння, але не злочину.

Таким чином, кримінальний позов на сьогодні має розглядатися у контексті поданої до суду вимоги уповноважених кримінальним процесуальним 148 законодавством осіб щодо державно-правової реакції на порушення особою кримінально-правової заборони. Такі загальні формулювання викликані тим, що, по-перше, КПК нечітко визначає участь потерпілого у підтриманні обвинувачення (хоча прокурор як суб'єкт вимоги є беззаперечним); по-друге, порушити кримінально-правову заборону може не тільки фізична особа, яка є суб'єктом злочину, а й особа, яка вчинила діяння, заборонене кримінальним законом, у стані неосудності, особа, яка вчинили діяння, заборонене кримінальним законом, у віці від 11 років до досягнення віку кримінальної відповідальності. По-третє, державно-правова реакція на порушення особою кримінально-правової заборони може мати місце у різних формах, найбільш коректним найменуванням сукупності яких вважаємо заходи кримінально-правового характеру. У такому розумінні предметом кримінального позову буде вимога про застосування не тільки заходів кримінальної відповідальності, а й інших заходів кримінально-правового характеру, а підставою позову буде вчинення не тільки злочину, а й усіх інших кримінально караних діянь. Однак вимога про звернення цієї вимоги до суду як ключова ознака позову залишиться.

1. Гловюк І.В. Кримінально-процесуальні функції: теоретико-методологічні засади і практика реалізації: дис. ... док. юрид. наук: 12.00.09 / І.В. Гловюк; Національний університет «Одеська юридична академія». – Одеса, 2015. – 602 с.

2. Козаченко О. В. Кримінально-правові заходи в Україні: культурно-антропологічна концепція: монографія / О. В. Козаченко. – Миколаїв: Ліон, 2011. – 505 с.

3. Полянский Н. Н. Очерки общей теории уголовного процесса / Н. Н. Полянский – М.: Право и Жизнь, 1927. – 127 с.

4. Полянский Н. Н. К вопросу о юридической природе обвинения перед судом / Н. Н. Полянский // Правоведение. – 1960. – № 1. – С. 105–115.

О. М. Будяченко,

викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
*(Одеський державний університет
внутрішніх справ)*

ЗЕМЕЛЬНИЙ СЕРВІТУТ: ПОНЯТТЯ ТА ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Становленню та розвитку земельних сервітутів в Україні у вітчизняній науці земельного та цивільного права завжди приділялася велика увага, незважаючи на те, що сама держава, здійснюючи правове регулювання суспільних відносин, мало сприяє вирішенню цього завдання. Вчення про сервітутне право з'явилося в Стародавньому Римі. На перших порах вироблення основних правових характеристик сервітуту представляло для римських юристів певні труднощі. Для появи сервітуту, або права особи на користування чужою власністю, потрібна наявність цілого ряду умов. Ці правила в єдності з юридичними ознаками сервітутів становили правове поняття даного речового права. Воно стосувалося головним чином земельних сервітутів, оскільки саме ці сервітути були історично першими і найбільш поширеними.

Актуальність заявленої теми зумовлена місцем, яке сервітути займають в сучасному українському праві і роллю, яку вони покликані відігравати у цивільному обороті. Розвинений оборот характеризує наявність різноманітних економічних зв'язків, що вимагають для свого оформлення розгалуженої системи неоднакових юридичних конструкцій. Відсутність тих

чи інших об'єктивно затребуваних конструкцій буде негативно позначатися на економічній системі даного суспільства, стримуючи його назрілий розвиток.

Дослідженню проблеми встановлення земельних сервітутів та питання використання земель на підставі права земельного сервітуту вивчали, зокрема, П. Ф. Кулініч, В. В. Луць, Р. І. Марусенко, А. М. Махінова.

Сервітути тривалий час були відсутні в українському законодавстві, між тим господарська потреба в обмеженому користуванні чужим нерухомими речами виникала досить часто. Ця потреба задовольнялася різними способами: в одних випадках засобами зобов'язального права, в інших – за допомогою угод між сусідами, у третіх – шляхом відверто протиправних дій. При цьому проблема відсутності в законодавстві поняття сервітуту довгий час згладжувалася через наявність значного числа порожніх земельних ділянок. Однак у міру зменшення їх кількості та на тлі загального ускладнення майнових відносин поняття сервітуту ставало все більш затребуваним.

Сервітут передбачається законодавцем як вимушений захід, покликаний забезпечити захист інтересів учасників цивільних правовідносин, насамперед власників нерухомого майна у випадках, коли інші засоби і способи захисту неможливі (в силу властивостей і якостей самого майна) або вичерпані (в силу вимог застосовної в конкретних випадках юридичної форми). Неможливість забезпечення потреб власника майна іншим чином, окрім як встановленням сервітуту, незалежно від того, носить така неможливість фактичний або правовий характер, повинна бути в першу чергу об'єктивною.

Якщо особа, яка потребує встановлення сервітуту, посиляється на неможливість використання належного їй майна без встановлення розглянутого обмеженого речового права, але при цьому об'єктивно є інший спосіб використання такого майна (без обмеження прав і законних інтересів власника нерухомості, щодо якої потрібно встановлення сервітуту), у такій вимозі повинно бути відмовлено [7, с. 110].

Земельний сервітут – інститут земельного і цивільного права, джерелом якого є різні нормативно-правові акти.

Складаючи сферу регулювання цивільного права, дані відносини відчувають вплив норм інших галузей права. Норми, що стосуються земельних сервітутів, включені не тільки в цивільне, а й земельне законодавство, а також в ряд інших законів. У даний час, практика відносин і судових спорів, зумовлених встановленням сервітутів та захистом прав учасників відповідних правовідносин, надзвичайно широка і різноманітна. Разом з тим численні проблеми, пов'язані з характером відносин, в яких інтереси суб'єктів цивільного обороту можуть бути забезпечені лише шляхом встановлення сервітуту, до теперішнього часу залишаються актуальними і викликають інтерес. Розглядаючи відносини з приводу встановлення сервітутів, Л. В. Кузнецова виділяє такі властиві їм риси як об'єктивність і винятковість [6, с. 52].

Об'єктивність сервітуту визначається відповідним (об'єктивним) характером інтересу суб'єкта у встановленні обмеженого права користування чужим майном, тим, що такий його інтерес обумовлений не суб'єктивним сприйняттям даною особою власних потреб, а їх реальним існуванням. Винятковість сервітуту визначається тим, що зазначені, об'єктивні за своїм характером потреби сервітуарія (об'єктивний інтерес як результат усвідомлення зазначених потреб) не можуть бути задоволені ніяким іншим чином, окрім як шляхом встановлення обмеженого речового права користування чужим нерухомим майном, тобто встановленням сервітуту.

Дані характеристики, що визначаються двома найбільш істотними умовами встановлення сервітуту, необхідно розглядати в нерозривній єдності, враховуючи їх тісний взаємозв'язок і взаємозумовленість, одночасно розуміючи, що вони являють собою цілком самостійні аспекти оцінюваних правовідносин.

Право земельного сервітуту – це правовласника або землекористувача земельної ділянки на обмежене платне або безплатне користування чужою земельною ділянкою (ділянками).

При встановленні земельного сервітуту повинні бути наявні дві земельні ділянки: земельна ділянка, на якій встанов-

люється сервітут, та земельна ділянка, для інтересів якої такий сервітут встановлюється. У теорії земельного права такі земельні ділянки відповідно називаються «обслуговуюча» та «панівна».

У той саме час, стаття 100 Земельного кодексу України [1] зазначає, що сервітут може бути встановлений і в інтересах «іншої конкретно визначеної особи – особистий сервітут» (мається на увазі можливість встановлення сервітуту не тільки в інтересах власника (володільця) сусідньої земельної ділянки, а й в інтересах «іншої особи»). Таким чином виникає питання: чи повинна особа, в інтересах якої встановлюється земельний сервітут, обов'язково бути власником або користувачем іншої земельної ділянки? Дане питання чітко не врегульоване законодавчо.

Якщо брати до уваги судову практику, то вона є доволі однозначною: земельний сервітут може бути встановлений виключно на користь власника або користувача іншої (найчастіше – суміжної) земельної ділянки, наприклад, рішення Господарського суду Херсонської області у справі № 5024/281/2011 від 02.03.2011 р.) [5].

Проте узагальнення судової практики свідчить, що встановлення особистих сервітутів на користь конкретної особи щодо певної земельної ділянки без обов'язкової наявності у такої особи статусу власника або користувача іншої земельної ділянки, можливі (п. 22-2 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 16.04.2004 № 7) [4].

Відповідно до частини 3 статті 100 ЗКУ право земельного сервітуту виникає після його державної реєстрації в порядку, встановленому для державної реєстрації прав на земельну ділянку. Із 1 січня 2013 року почали діяти Закон України «Про Державний земельний кадастр» [2], нова редакція Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» [3], а також нова редакція Порядку державної реєстрації прав на нерухоме майно та їх обтяжень.

Вказане законодавство чітко розмежувало процедуру реєстрації речових прав на нерухоме майно, до яких відносить-

ся й право земельного сервітуту, та реєстрацію відомостей про частину земельної ділянки, на яку поширюється дія земельного сервітуту, в Державному земельному кадастрі.

Таким чином, для того, щоб зареєструвати речове право земельного сервітуту необхідно першочергово зареєструвати відомості про даний сервітут у Державному земельному кадастрі.

Підсумовуючи наше дослідження, можна визначити, що земельний сервітут – це територіально та функціонально визначене обтяження однієї земельної ділянки правом обмеженого часткового використання її благ чи вигоди володільцем іншої земельної ділянки, яка позбавлена таких благ та вигоди, задля ефективного та раціонального використання останньої. Концептуальні положення щодо правової природи земельного сервітуту та його визначення безумовно мають стати базою для подальших наукових досліджень, спрямованих на з'ясування особливостей реалізації права земельного сервітуту, співвідношення його з правами власності й користування та розробку і закріплення відповідних положень у нормах чинного земельного законодавства України.

Правовідносини з приводу земельних сервітутів на практиці породжують значну кількість проблемних питань, як наслідок недосконалого законодавства даної сфери, тому правовий розвиток сервітуту в національному законодавстві необхідний для оптимального використання землі та іншого нерухомого майна, а сервітут – це додаткова гарантія зменшення конфліктів і суперечок під час його використання.

Підводячи підсумок викладеному, можна зазначити, що земельний сервітут є «зручним» правовим інститутом для оформлення права користування земельними ділянками.

1. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 3–4. – Ст. 27.

2. Про Державний земельний кадастр: Закон України від 7 липня 2011 р. № 3613-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T113613.html.

3. Про державну реєстрацію речових прав на майно та їх обтяжень: Закон України від 1 липня 2004 р. № 1952-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T041952.html.

4. Про практику застосування судами земельного законодавства при розгляді цивільних справ: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 16 квітня 2004 р. № 7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/va007700-04/page2?textE5=>

5. Рішення Господарського суду Херсонської області у справі № 5024/281/2011 від 02.03.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/14054956>.

6. Кузнецова Л. В. Частный сервитут в российском гражданском праве: основные черты / Л. В. Кузнецова // Журнал российского права. – 2011. – № 6. – С. 50–60.

7. Харитоновна Т. Співвідношення врегулювання сервітутних відносин нормами земельного та цивільного кодексів України / Т. Харитоновна // Юридичний вісник. – 2013. – № 4. – С. 110–115.

М. В. Бурак,

кандидат юридичних наук, старший науковий
співробітник наукової лабораторії
з проблем кримінальної поліції
(Навчально-науковий інститут № 1
Національної академії внутрішніх справ)

НЕЕФЕКТИВНІСТЬ АНТИМОНОПОЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ТА МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРИРОДНИХ МОНОПОЛІЙ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНИМ ІНТЕРЕСАМ І БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Статтею 1 Закону України «Про природні монополії» передбачено, що природна монополія – стан товарного ринку, при якому задоволення попиту на цьому ринку є більш ефективним за умови відсутності конкуренції внаслідок технологічних особливостей виробництва (у зв'язку з істотним зменшенням витрат виробництва на одиницю товару в міру збільшення обсягів виробництва), а товари (послуги), що виробляються суб'єктами природних монополій, не можуть бути замінені у споживанні іншими товарами (послугами), у зв'язку з чим попит на цьому товарному ринку менше залежить від

зміни цін на ці товари (послуги), ніж попит на інші товари (послуги) [1].

У п. 2 ст. 42 Конституції України закріплено, що держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності. Не допускаються зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція. Види і межі монополії визначаються законом [2].

Антимонopolьна політика є одним з найважливіших компонентів економічної політики держави. Вона визначає, з одного боку, соціальне становище громадян у державі, з іншого – рівень економічного розвитку країни, ступінь конкурентності ринку.

Необхідність постійного вдосконалення антимонopolьного законодавства пояснюється тим, що фірми-порушники знаходять щоразу нові шляхи, щоб зробити свої антиконкурентні дії або монопольне становище законними.

Процес монополізації економіки має негативні наслідки, тому державі потрібно вести активну антимонopolьну політику.

Основними проблемами, пов'язаними із зловживанням монопольним становищем вважають: нав'язування таких умов договору, що ставлять контрагентів у нерівне становище, або додаткових умов, що не входять до предмета договору, зокрема нав'язування товару, не потрібного контрагенту; обмеження або призупинення виробництва, а також вилучення з обороту товарів з метою створення або підтримки дефіциту на ринку чи встановлення монопольних цін; часткова або повна відмова від реалізації чи закупівлі товару за відсутності альтернативних джерел постачання або збуту з метою створення чи підтримки дефіциту на ринку або встановлення монопольних цін; інші дії з метою створення перешкод доступу на ринок (виходу з ринку) інших підприємців; установлення дискримінаційних цін (тарифів, розцінок) на свої товари, що обмежують права окремих споживачів.

Реальне завдання антимонopolьної політики полягає в тому, щоб поставити діяльність монополії на державний

контроль, виключити можливість зловживання монопольним становищем.

В умовах ринкової трансформації економіки України питання захисту конкуренції, недопущення зловживання ринковою владою монополістичних структур є особливо актуальним.

Для України питання антимонопольної політики є надто новим та незвичним. Сьогодні надмірний рівень монополізації не тільки зберігся з минулих років, а й певною мірою навіть збільшився, оскільки держава протягом останніх років, послабивши контроль за виробником, своєчасно не впровадила механізм його обмеження шляхом створення умов і підтримки конкуренції.

З метою вдосконалення державного регулювання природних монополій, виходячи з того, що неефективність антимонопольної політики та механізмів державного регулювання природних монополій, що ускладнює створення конкурентного середовища в економіці, визнано загрозою національним інтересам і національній безпеці, для забезпечення захисту конкуренції у підприємницькій діяльності, недопущення зловживання монопольним становищем на ринку та вдосконалення антимонопольної політики, відповідно до статей 42, 102 та 106 Конституції України та статті 10 Закону України «Про основи національної безпеки України» прийнято Концепцію про вдосконалення державного регулювання природних монополій [3].

Реалізація Концепції має забезпечити істотне підвищення ефективності державного регулювання діяльності на ринках природних монополій та суміжних ринках, сприяти одержанню споживачами якісних товарів, послуг у необхідному обсязі за економічно обґрунтованими цінами, захисту прав і охоронюваних законом інтересів споживачів товарів, що виробляються (реалізуються) на ринку, що перебуває у стані природної монополії, та суміжних ринках, дальшому зміцненню економічного потенціалу держави та підвищенню її міжнародного авторитету.

Відповідно у ст. 7 Закону України «Про основи національної безпеки України» неефективність антимонопольної

політики та механізмів державного регулювання природних монополій, що ускладнює створення конкурентного середовища в економіці, визнано загрозою національним інтересам і національній безпеці, а до основних напрямів державної політики з питань національної безпеки віднесено вдосконалення антимонопольної політики та механізму державного регулювання природних монополій [4].

Відтак, реформування системи забезпечення національної безпеки є одним з найактуальніших для держави питань сьогодення і визначено головним пріоритетом держави відповідно до Стратегії сталого розвитку «Україна-2020» [5].

Стратегія передбачає, що однією із програм розвитку держави є вектор розвитку – це забезпечення сталого розвитку держави, проведення структурних реформ та, як наслідок, підвищення стандартів життя. Україна має стати державою з сильною економікою та з передовими інноваціями. Для цього, передусім, необхідно відновити макроекономічну стабільність, забезпечити стійке зростання економіки екологічно невиснажливим способом, створити сприятливі умови для ведення господарської діяльності та прозору податкову систему. Відповідно вектор розвитку передбачає реформу захисту економічної конкуренції.

1. Про природні монополії: Закон України від 20 квітня 2000 р. № 682-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1682-14>

2. Конституція України: Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30.

3. Концепція про вдосконалення державного регулювання природних монополій: Указ Президента України від 27 вересня 2007 р. № 921/2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/en/921/2007>

4. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 1993 р. № 964-І [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>

5. Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020»: Указ Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>

Р. Я. Бутинська,
викладач кафедри
господарсько-правових дисциплін
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ЩОДО ПОНЯТТЯ «КОЛЕКТИВ ПРАЦІВНИКІВ»

Чинне законодавство про працю використовує термін трудовий колектив для позначення колективного суб'єкта – всіх громадян, які своєю працею беруть участь у діяльності підприємства на підставі трудового договору (контракту, угоди), а також інших форм, що регулюють трудові відносини працівника з цим підприємством (ст. 252-1 КЗпП України). Згідно із ч. 8 ст. 65 ГК України трудовий колектив підприємства становлять усі громадяни, які своєю працею беруть участь у його діяльності на основі трудового договору (контракту, угоди) або інших форм, що регулюють трудові відносини працівника з підприємством.

Відповідно до ст. 12 КЗпП та ч. 1 ст. 3 Закону України «Про колективні договори і угоди» однією із сторін колективного договору є представники, обрані чи уповноважені трудовим колективом.

Законодавче визначення трудового колективу міститься у законі СРСР «Про трудові колективи і підвищення їх ролі в управлінні підприємствами, установами, організаціями» (ч. 1 ст. 1): об'єднання всіх працівників, які здійснюють спільну трудову діяльність на державному, громадському підприємстві, в установі, організації, в колгоспі та іншій кооперативній організації.

Критичні аргументи щодо доцільності використання успадкованого ще з часів формування радянської доктрини трудового права поняття трудовий колектив наведені у монографії П. Д. Пилипенка «Проблеми теорії трудового права». В. Л. Костюк поряд використовує поняття трудовий колектив та колектив працівників як тотожні поняття.

В основі виникнення індивідуальних трудових правовідносин є трудовий договір, однією із сторін якого є працівник (ст. 21 КЗпП України). У сучасних умовах різних організаційно-правових форм реалізації особою права на працю, при визначенні суб'єкта саме трудових (а не цивільних) правовідносин вчені та й законодавство послуговуються терміном «найманий працівник», «наймана праця» (ст. 12 КЗпП України; ст. 7 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності»). Закон України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» однією із сторін колективного трудового спору називає найманих працівників, окремі категорії найманих працівників, об'єднання найманих працівників.

Варто зазначити, що чинне законодавство поняття «найманий працівник» та «працівник» трактує як тотожні за змістом. Зокрема, найманий працівник – це фізична особа, яка працює за трудовим договором на підприємстві, в установі та організації, в їх об'єднаннях або у фізичних осіб, які використовують найману працю (ч. 2 ст. 1 Закону України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів); працівник – це фізична особа, яка працює на підставі трудового договору на підприємстві, в установі, організації чи у фізичної особи, яка використовує найману працю (ст. 1 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії їх діяльності»). З огляду на те, що жодна інша галузь права не послуговується терміном «працівник» для позначення суб'єкта відповідних галузевих правовідносин, він (термін) є родовим та універсальним для всіх учасників індивідуальних трудових правовідносин, вважаємо, що прикметник «найманий» (вказуючи на ознаку предмета, щодо якого вчиняється певна дія – найм) не надає додаткових правових ознак суб'єкту, а отже, застосувати його не доцільно.

З метою виокремлення більш конкретної, вузької сфери застосування родового поняття «працівник» варто додавати уточнювальні характеристики («наукові працівники», «педагогічні працівники», «працівники лісової промисловості») чи використовувати інший законодавчий термін («прокурори», «державні службовці» тощо).

Доктрина сучасного трудового права безспірно вважає колективні трудові правовідносини різновидом галузевих, тісно пов'язаних з індивідуально-трудовами. Свідченням тісного зв'язку колективних трудових правовідносин з індивідуальними є суб'єкт: індивідуальних трудових правовідносин – працівник, який реалізує трудові права чи виконує обов'язки; колективних трудових – колектив як спільність, яка об'єктивно формується з працівників одного роботодавця (чи об'єднання роботодавців, чи певної галузі, чи структурного підрозділу тощо). Варто наголосити на об'єктивному характері такого формування. Адже, звичайно укладаючи трудовий договір з будь-яким роботодавцем, жоден працівник не має наміру «об'єднатися» в колектив. Це відбувається автоматично, з огляду на іншу сторону правовідносин – роботодавця. Тому, визначаючи поняття колективу працівників, більш схильні вживати термін «спільність» як сукупність людей, об'єднаних між собою певними, чітко визначеними соціально-виробничими зв'язками.

Україномовне тлумачення слова «спільність» має три аспекти: 1) однаковість для всіх; те загальне, що притаманне кожному із порівнюваних явищ; 2) нерозривний зв'язок, єдність; 3) об'єднання людей, згуртованих спільними умовами життя, інтересами, метою. Як видається, всі три аспекти сукупно характеризують досліджуване нами поняття.

Характеризуючи колектив працівників як спільність, хочемо наголосити, що така спільність є соціально-правовою. Передусім, соціальна вона з огляду на те, що наділена ознаками соціальної спільності, які виділяють соціологи: є групою людей, яка склалась об'єктивно, реально існує, практично фіксується, характеризується відносною цілісністю і виступає самостійним суб'єктом соціальної та історичної дії. А права, оскільки нормами права визначено її правосуб'єктність та правовий статус. З огляду на те, що колектив працівників як певна визначена єдність окремих працівників, як єдиний суб'єкт виступає у колективно-трудовах правовідносинах здебільшого на противагу іншій стороні – роботодавцю, їх організації чи об'єднанні, більш правильними, видаються твердження, що при визначенні складу трудового колективу потрібно

враховувати два чинники: по-перше, наявність трудових правовідносин, і по-друге, спільність інтересів. А відтак, склад трудового колективу формують працівники, які знаходяться у трудових правовідносинах з роботодавцем та інтереси яких не ідентичні інтересам останнього.

Характеристика обсягу поняття «колектив працівників» потребує визначення кількісного його критерію. Чинне сьогодні законодавство не встановлює мінімальної кількості працівників, необхідних для існування такого колективу працівників. З урахуванням Закону СРСР «Про трудові колективи і підвищення їх ролі в управлінні підприємствами, установами, організаціями» та з метою досягнення цілі – визначити думку колективу, вважаємо, що потрібно щонайменше три працівники. Підсумовуючи, вважаємо що колектив працівників – це спільність (сукупність людей, об'єднаних між собою певними соціально-виробничими зв'язками) осіб, які перебувають у індивідуально-трудовах правовідносинах з одним (спільним) роботодавцем (окрім працюючих за трудовим договором власників та уповноважених ними органів) та у випадках прямо передбачених законодавством в змозі (або повинні) вчинити дії щодо реалізації колективних трудових прав.

О. Б. Верба-Сидор,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ПРАВОВИЙ СТАТУС ПОМІЧНИКА ПРИВАТНОГО ВИКОНАВЦЯ

Нове законодавство про систему примусового виконання рішень судів та інших юрисдикційних органів демонополізує повноваження органів державної виконавчої влади у названій сфері. 05 жовтня 2016 р. в Україні набрали чинності закони, якими запроваджується інститут приватних виконавців [1; 2].

Закон України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» (далі – Закон) (ст. 28) передбачає низку таких вимог до особи, яка хоче отримати посвідчення помічника приватного виконавця:

- 1) перебування особи у громадянстві України;
- 2) наявність вищої юридичної освіти не нижче першого рівня;
- 3) володіння українською мовою;
- 4) має повну цивільну дієздатність;
- 5) не має не знятої або не погашеної судимості;
- 6) протягом трьох останніх років не вчиняла корупційних правопорушень;
- 7) протягом трьох останніх років щодо якої не прийнято рішення про анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною чи адвокатською діяльністю або діяльністю арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора), про позбавлення права на здійснення діяльності приватного виконавця за порушення вимог законодавства;
- 8) пройшло три роки з дня звільнення особи з посади судді, прокурора, працівника правоохоронного органу, з державної служби або служби в органах місцевого самоврядування у зв'язку з притягненням до дисциплінарної відповідальності.

Помічник приватного виконавця, як і сам приватний виконавець, під час здійснення своєї діяльності не може займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю (окрім викладацької, наукової і творчої діяльності, діяльності арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора), інструкторської та суддівської практики із спорту та роботи в органах Асоціації приватних виконавців України) (ч. 2 ст. 28, ч. 3 ст. 18 Закону).

Відповідно до ч. 1 ст. 28 Закону трудові правовідносини приватного виконавця та помічника приватного виконавця оформляються трудовим договором (контрактом).

Помічник приватного виконавця не здійснює процесуальних повноважень, а працює під керівництвом приватного виконавця, складає проекти документів виконавчого прова-

дження, бере участь у прийомі відвідувачів, забезпечує ведення діловодства і архіву, без права підписання документів виконавчого провадження, подає їх та отримує за пред'явленням посвідчення, виконує інші доручення приватного виконавця у справах, що перебувають у провадженні, має обов'язок зберігати професійну таємницю (ч. 3 ст. 4, ч. ч. 1, 3 ст. 29 Закону).

Згідно із положеннями ч. 1 ст. 29 Закону приватний виконавець відповідальний за завдану шкоду своїм помічником під час вчинення виконавчих дій сторонам і третім особам. З такого законодавчого положення випливає те, що за загальним правилом помічник приватного виконавця як найманий працівник приватного виконавця несе обмежену матеріальну відповідальність – не більше свого середнього місячного заробітку (ч. 1 ст. 132 Кодексу законів про працю України [3]), якщо приватний виконавець заявить до нього регресний позов. Згідно з п. 20 Положення про порядок укладання контрактів при прийнятті (найманні) на роботу працівників, контрактом не може бути запроваджено по відношенню до працівника повної матеріальної відповідальності, крім випадків, передбачених ст. 134 Кодексу законів про працю України [4].

Положенням п. 2 ч. 1 ст. 30 Закону передбачена така підстава для припинення діяльності помічника приватного виконавця як припинення права на здійснення діяльності приватного виконавця. Вважаємо, що у трудовому договорі (контракті) помічника приватного виконавця із приватним виконавцем доцільно було б передбачити положення, яке б покращувало становище помічника, наприклад, у разі дострокового припинення трудового договору у зв'язку з припиненням діяльності виконавця, встановивши обов'язок виконавця виплатити помічникові компенсацію у розмірі 3-місячного окладу, а також у випадку добровільного припинення діяльності виконавця, зобов'язати останнього повідомити про це помічника не менше як за 1 місяць до того.

Отже, на підставі проведеного екскурсу правового статусу помічника приватного виконавця зазначимо, що законодавець дуже лаконічно окреслює права та обов'язки цього суб'єкта.

Оформлюючи з приватним виконавцем трудові право відносини, помічників, як працівників, соціально слабкішій стороні від роботодавця – приватного виконавця, слід передбачити у трудовому договорі (контракті) гарантії свого правового статусу.

1. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 р. № 1404-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1404-19/page>.

2. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1403-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1403-19>.

3. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/322-08/page>.

4. Положення про порядок укладання контрактів при прийнятті (найманні) на роботу працівників, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України «Про впорядкування застосування контрактної форми трудового договору» від 19.03.1994 р. № 170 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/170-94-%D0%BF>.

Ю. В. Верхола,

викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ДО ПИТАННЯ ВАЖЛИВИХ УМОВ ДОГОВОРУ МІЖ ВИРОБНИКОМ ТА СПОЖИВАЧЕМ ПОСЛУГ ІЗ ЦЕНТРАЛІЗОВАНОГО ВОДОПОСТАЧАННЯ ТА ВОДОВІДВЕДЕННЯ

Відповідно до Цивільного кодексу України договором є домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Договір вважається укладеним з моменту досягнення сторонами у належній формі згоди з усіх істотних умов

договору. До істотних умов договору належать ті умови, без досягнення згоди по яких договір взагалі не може вважатися укладеним.

До істотних умов договору слід віднести наступні умови: 1) умови про предмет договору; 2) умови визначені законом як істотні або є необхідними для договорів даного виду; 3) умови, щодо яких за заявою хоча б однією із сторін має бути досягнуто згоди. Істотні умови відображають природу договору, відсутність будь-якої з них не дає змоги сторонам виконати обов'язки, які покладаються на них за договором.

При визначенні істотних умов, необхідних для договорів даного виду, суди вимушені оперувати переважно оціночними поняттями, тобто самостійно визначати стосовно конкретної ситуації і певного спірного договору чи є дана умова істотною [1, с. 374].

Відповідно до Законів України «Про питну воду та питне водопостачання» та «Про житлово-комунальні послуги» здійснюються договірні відносини щодо користування системами централізованого комунального водопостачання та водовідведення.

Що торкається істотних умов договору між виробником та споживачем послуг з централізованого водопостачання та водовідведення, вони визначаються відповідно до приписів Закону України «Про житлово-комунальні послуги».

Відповідно до Закону України «Про житлово-комунальні послуги» істотними умовами договору між виконавцем/виробником та споживачем є: найменування сторін; предмет договору; вичерпний перелік житлово-комунальних послуг, тарифи та їх складові на кожну з цих послуг, загальна вартість послуг; порядок оплати за спожиті житлово-комунальні послуги; порядок перерахунків розміру плати за житлово-комунальні послуги в разі їх ненадання або надання не в повному обсязі, зниження їх якості; права та обов'язки сторін; порядок контролю та звіту сторін; порядок вимірювання обсягів та визначення якості наданих послуг; визначення точок розподілу, в яких відбувається передача послуг від виконавця/виробника споживачу; порядок обслуговування мереж та розподіл повно-

важень щодо їх експлуатації та відновлення (ремонту); умови доступу в квартиру, будинок, приміщення, на земельну ділянку для усунення аварій, неполадок, огляду мереж, зняття контрольних показників засобів обліку; порядок здійснення ремонту; відповідальність сторін та штрафні санкції за невиконання умов договору; порядок вирішення спорів; перелік форс-мажорних обставин; строк дії договору; умови зміни, пролонгації, припинення дії договору; дата і місце укладення договору [3].

З наведеного положення можна дійти висновку, що нормативний перелік істотних умов договору між виробником та споживачем послуг з централізованого водопостачання та водовідведення закріплено у надто широкому розумінні.

З огляду на те, що досліджуваний договір є різновидом договірних зобов'язань, які опосередковують надання послуг, доцільно звернутися до істотних умов, які характерні для договорів даного виду. Так, до істотних умов договору про надання послуг відносяться: предмет, строк договору, розмір, строки та порядок оплати послуг.

Із наведених законодавчо закріплених істотних умов договору між виробником та споживачем послуг з централізованого водопостачання та водовідведення таку умову як порядок перерахунків розміру плати за житлово-комунальні послуги в разі їх ненадання або надання не в повному обсязі, зниження їх якості слід віднести до звичайних умов договору, оскільки ці положення імперативно закріплені на законодавчому рівні, відтак її недоцільно включати до істотних умов. Така умова як найменування сторін взагалі не має право на існування, оскільки йдеться про суб'єктний склад правочину, а не про його умови. Дата і місце укладення договору доцільніше віднести до реквізитів договору, права та обов'язки сторін не варто відносити до істотних умов, оскільки відносяться до змісту договору.

Отже, істотними умовами договору між виробником та споживачем послуг з централізованого водопостачання та водовідведення є: предмет договору, порядок оплати за спожиті послуги водопостачання та водовідведення; вичерпний пере-

лік послуг водопостачання та водовідведення, тарифи та їх складові на кожну з цих послуг, загальна вартість послуг та строк дії договору.

1. Цивільний кодекс України: наук.-практ. коментар / за заг. ред. Є. О. Харитонова, О. І. ХаритонОВОЇ, Н. Ю. Голубевої. – 3-тє вид., перероб. та допов. – К.: Алерта, КНТ; ЦУЛ, 2010. – 752 с.

2. Правила користування системами централізованого комунального водопостачання та водовідведення в населених пунктах України: Наказ Міністерства з питань житлово-комунального господарства України від 27.06.2008 р. № 190 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0936-08>

3. Про житлово-комунальні послуги: Закон України від 24.06.2004 р. № 1875-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 47. – Ст. 514.

В. М. Висоцький,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОБМЕЖЕНЬ ТА ЗАБОРОН ПРИ ПРОХОДЖЕННІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

З метою недопущення зловживань наданими повноваженнями та спрямування їх на виконання службових завдань, законодавець встановлює систему обмежень та заборон у діяльності державних службовців. Оскільки правообмеження стосуються лише службової діяльності, то їх не можна вважати порушенням конституційних прав та свобод громадян. Навіть навпаки, в окремих випадках необхідність їх встановлення передбачена в Конституції України, зокрема, про це свідчать статті 42 і 44 [1], якими закріплено обмеження підприємницької діяльності й заборона страйку для посадових і службових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Законом України «Про державну службу» передбачено, що державні службовці повинні сумлінно і професійно виконувати свої посадові обов'язки, дотримуватись принципів державної служби та правил етичної поведінки, обов'язково використовувати державну мову під час виконання своїх посадових обов'язків, поважати гідність людини, не допускати порушень прав і свобод людини та громадянина, з повагою ставитись до державних символів України, додержуватись вимог законодавства у сфері запобігання і протидії корупції, зберігати державну таємницю та персональні дані осіб, що стали йому відомі у зв'язку з виконанням посадових обов'язків тощо.

Державні службовці добровільно покладають на себе ці обмеження та заборони, складаючи присягу державного службовця та посадової особи органу місцевого самоврядування.

Особливість державної служби як виду публічної діяльності особи зумовлює необхідність встановлення певного правового режиму щодо відповідності як її особистісних якостей, так і її поведінки встановленим вимогам, заборонам, обмеженням.

Стаття 19 Закону «Про державну службу» передбачає обмеження, пов'язані із прийняттям на державну службу. Важливо зазначити, що їхній перелік у цій статті не є вичерпним, і вони можуть передбачатися й іншими нормативними актами. Не можуть вступити на державну службу особи, які: досягла шістдесятип'ятирічного віку; в установленому законом порядку визнана недієздатною або дієздатність якої обмежена; має судимість за вчинення умисного злочину, якщо така судимість не погашена або не знята в установленому законом порядку; відповідно до рішення суду позбавлена права займатися діяльністю, пов'язаною з виконанням функцій держави, або займати відповідні посади; піддавались адміністративному стягненню за корупційне або пов'язане з корупцією правопорушення – протягом трьох років з дня набрання відповідним рішенням суду законної сили; має громадянство іншої держави; не пройшла спеціальну перевірку або не надала згоду на її проведення; підпадає під заборону, встановлену Законом України «Про очищення влади».

Також необхідно відзначити, що у ст. 10 вище зазначеного закону визначено, що державний службовець не має права обіймати посади в керівних органах політичної партії, організовувати і брати участь у страйках та агітації. Пункт 1 статті 32 Закону «Про державну службу» визначає, що не допускається призначення на посаду державної служби особи, яка прямо підпорядкована близькій особі або якій будуть прямо підпорядковані близькі особи.

Значна частина заборон для державних службовців передбачена у Законі України «Про запобігання корупції». Державний службовець зобов'язаний неухильно дотримуватись обмежень і заборон, передбачених антикорупційним законодавством, уникати дій, які можуть розглядатись як підстава підозрювати його в корупції [2].

Виходячи із суті законодавчого визначення корупції статтями 22–27 Закону «Про запобігання корупції» встановлено спеціальні обмеження стосовно діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави та місцевого самоврядування, щодо: використання службових повноважень; сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності; одержання подарунків; роботи близьких осіб та обмеження щодо осіб, які звільнилися з державної служби. Оскільки ці обмеження визначено законодавчо, то строк їх дії – весь період перебування на державній службі. Зміни та винятки до них можуть вноситися лише законом. Крім того, законодавством встановлено кримінальну, адміністративну та дисциплінарну відповідальність за порушення цих обмежень і заборон.

Відповідно до ст. 22 вищезазначеного Закону особам, уповноваженим на виконання функцій держави або місцевого самоврядування забороняється використовувати свої службові повноваження або своє становище та пов'язані з цим можливості з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб, у тому числі використовувати будь-яке державне чи комунальне майно або кошти в приватних інтересах.

Також цим особам забороняється займатись іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю, а також входити до складу правління, інших виконавчих чи контрольних органів

або наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку (крім випадків, коли особи здійснюють функції з управління акціями (частками, паями), що належать державі чи територіальній громаді, та представляють інтереси держави чи територіальній громаді в раді (спостережній раді), ревізійній комісії господарської організації) [3].

Обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності не застосовуються до депутатів місцевих рад (крім тих, які здійснюють у раді свої повноваження на постійній основі), членів Вищої ради юстиції (крім тих, які працюють на постійній основі), народних засідателів і присяжних, така заборона, також не поширюється на викладацьку, наукову і творчу діяльність, медичну практику, інструкторську та суддівську спортивну практику.

Актуальним на сьогодні є також питання щодо заборони особам, уповноваженим на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, мати у прямому підпорядкуванні близьких їм осіб або бути прямо підпорядкованими у зв'язку з виконанням повноважень близьким їм особам. Дана заборона поділяється на заборону мати в підпорядкуванні близьких осіб та заборону бути близькій особі прямо підпорядкованим.

Ще одним дієвим обмеженням під час проходження державної служби є обмеження щодо одержання подарунків. Забороняється одержувати подарунки, вартість яких більше однієї мінімальної заробітної плати одноразово та двох прожиткових мінімумів з одного джерела щорічно для працездатних осіб, крім подарованих близькими особами, та які одержуються як загальнодоступні знижки на товари, послуги, і виграші, призи, премії, бонуси. Подарунки, одержані уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування – як подарунки державі або територіальній громаді передаються державним та комунальним органам.

Іншим превентивним механізмом запобігання корупції є обмеження щодо осіб, які звільнилися або припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування.

Отже, зазначені обмеження й заборони є лише частиною цілісної системи заходів щодо протидії корупції та спрямовані на зменшення її обсягів. Встановлення таких заборон та обмежень є однією з умов стабільності, професійності та дієвості державної служби як державно-правової інституції.

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

2. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/page>

3. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/889-19>

О. В. Візняк,

здобувач вищої освіти

*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ У ЗДІЙСНЕННІ ГОСПОДАРСЬКОГО СУДОЧИНСТВА

В Конституції України та ратифікованій Верховною Радою України Європейській конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, гарантовані фундаментальні права і свободи людини, серед яких: право на життя, на свободу і особисту недоторканність, право на власність, право на справедливий суд та інші. В контексті забезпечення дотримання принципів Конституції та Конвенції було прийнято Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [1].

З прийняттям цього закону, відповідно до статті 17 якого господарським судам у здійсненні судочинства зі справ, відне-

сених до їх підвідомчості, слід застосовувати судові рішення та ухвали ЄСПЛ з будь-якої справи, що перебувала в його провадженні [2].

Цей закон став важливим напрямком до узгодження судових рішень, що приймаються в Україні щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина із європейськими стандартами. Про необхідність посилення на рішення ЄСПЛ в мотивувальній частині рішення йдеться й у постанові Пленуму Вищого господарського суду «Про судові рішення» від 23.03.2012 р. № 6. Таким чином, ратифікувавши Конвенцію та прийнявши вищевказаний Закон, Україна визнала юрисдикцію Суду, з метою створення в схожих правовідносинах однорідної судової практики, узгодженої з європейською правовою системою, тим самим створивши передумови для зменшення числа заяв до Європейського суду з прав людини проти України [1].

Вищий господарський суд України, у інформаційному листі від 22.04.2016 р. № 01-06/1444/16 «Про Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, юрисдикцію та практику Європейського суду з прав людини», дає наступні вказівки.

Європейський суд приймає до розгляду індивідуальні заяви осіб, зазначених у статті 34 Конвенції, щодо порушення Високою Договірною Стороною прав, викладених у Конвенції. Сторонами у таких справах є заявник, який вважає себе потерпілим, та Висока Договірна Сторона, а предметом спору – питання про наявність чи відсутність порушення Високою Договірною Стороною права, викладеного в Конвенції або в протоколах до неї. Предметом розгляду в Суді можуть бути питання щодо порушення прав та свобод, викладених у Конвенції або в протоколах до неї, які за відповідними вимогами попередньо були предметом розгляду у господарських судах України в зв'язку з використанням заявниками національних засобів судового захисту. Так, господарським судам України слід враховувати, що згідно з пунктом 1 статті 35 Конвенції Суд може прийняти справу до розгляду тільки після того, як було вичерпано всі національні засоби захисту, відповідно до загальновищезначаних норм міжнародного права і впродовж шести місяців від

дати прийняття остаточного рішення. При цьому вирішення питання щодо вичерпання таких засобів судового захисту є виключною компетенцією Суду [3].

Таким остаточним рішенням стосовно вичерпання всіх національних засобів захисту в господарському процесі є судові рішення Судової палати у господарських справах Верховного Суду України [2]. Конкретним прикладом вищенаведеного твердження є ухвала Суду у справі MPP Golub v. Ukraine (dec.), no. 6778/05, від 03.04.2006.

До повноважень Суду не входить перегляд та скасування судових рішень, ухвалених національними судовими органами, прикладом є рішення суду у справі Volovik v. Ukraine, no. 15123/03, § 43, від 06.12.2007 [3].

Згідно з пунктом 3 статті 59 Конвенції для тих держав, які підписали цю Конвенцію і які ратифікуватимуть її після набрання нею чинності, Конвенція набирає чинності з дня здачі на зберігання їхніх ратифікаційних грамот. Цією датою стосовно України є 11 вересня 1997 року. Отже, юрисдикція Суду поширюється виключно на факти, що мали місце після набрання чинності Конвенцією відносно України. Як виключення із загального принципу дії Конвенції у часі (*ratione temporis*) Суд може взяти до уваги факти, що мали місце до 11 вересня 1997 року (наприклад рішення Суду у справі *Sovtransavto Holding v. Ukraine*, no 48553/99, §§ 57 – 58, від 25.07.2002). Це в першу чергу стосується скарг на недотримання розумної тривалості розгляду справ і стану розгляду справи на момент набрання чинності Конвенцією стосовно України. Особливості виконання рішень Суду передбачено статтями 41 і 46 Конвенції, практикою Суду, відповідними нормативними актами Комітету Міністрів Ради Європи та главою 3 ЗУ «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», а порядок їх перекладу та оприлюднення і порядок посилання на Конвенцію та практику Суду – відповідно статтями 6 та 18 Закону [3].

Для цілей посилання на практику Суду використовують переклади текстів його рішень, надруковані у виданні, передбаченому ЗУ «Про виконання рішень та застосування практики

Європейського суду з прав людини», зокрема статтею 18. Водночас у разі відсутності перекладу практики Суду суд користується оригінальним текстом. Найбільш повним і систематизованим джерелом судової практики Суду у перекладі українською мовою є щоквартальний журнал «Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі». Рішення Суду англійською та французькою мовами можна знайти також на веб-сайті Суду, де є спеціальна пошукова система HUDOC. Переклади рішень Суду доступні і в деяких пошукових системах, на веб-сайті Міністерства юстиції України й на веб-сайті Центру інформації та документації Ради Європи в Україні [1].

Так як в чинному законодавстві існує велика кількість прогалин, тому дієвими для національних судів є узагальнення та роз'яснення найвищого органу в системі судів загальної юрисдикції України щодо однаковості та правильності розуміння норм та приписів, у застосуванні яких виникають суперечності. Підсумовуючи все вищенаведене, можна стверджувати, що подальше застосування практики Європейського суду з прав людини українськими судами повинно позитивно вплинути на якість судових рішень в багатьох категоріях спорів. Рішення ЄСПЛ можуть виконувати роль прецедентів, що зробить неможливим появу протилежних рішень з схожих справ або на різних стадіях процесу.

1. Гончарук М. П. Застосування рішень Європейського суду з прав людини в судовій практиці: проблеми інтерпретації від 02.07.2014 р. / М. П. Гончарук, Л. Р. Литвинець [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://protokol.com.ua/ua/zastosuvannya_rishen_evropeyskogo_sudu_z_prav_lyudini_v_sudoviy_praktitsi_problemi_interpretatsii/

2. Мартиненко О. Є. Практика Європейського суду з прав людини як джерело права у господарському судочинстві від 27.05.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uba.ua/documents/events/WULF-2016/pdf>

3. Про Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, юрисдикцію та практику Європейського суду з прав людини: Інформаційний лист Вищого господарського суду України від 22.04.2016 р. № 01-06/1444/16 // Офіційний веб-сайт Вищого господарського суду України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.arbitr.gov.ua/news/2296/>

К. В. Власюк,
здобувач вищої освіти
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ОСОБЛИВОСТІ БАНКРУТСТВА ТОВАРИСТВ З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ

Банкрутство – це визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше, як через застосування ліквідаційної процедури [1].

На сьогоднішній день, в умовах ринкових перетворень, економічної нестабільності і неплатоспроможності підприємств виникають проблеми питання банкрутства окремих видів підприємств. Це стається на тлі високих вимог збоку ринкової економіки до них.

Ряд вчених-юристів такі як О. Третяк, розглядають банкрутство як наслідок неплатоспроможності суб'єкта. Банкрутство – це пов'язана з недостатністю активів у ліквідній формі нездатність юридичної особи – суб'єкта підприємницької діяльності задовольнити вимоги своїх кредиторів в установленій для цього строк, – вважає він [4, с. 46]. О. О. Терещенко розглядає банкрутство підприємства як наслідок глибокої фінансової кризи, система заходів щодо управління якою не дала позитивних результатів [3].

Банкрутство на прикладі товариства з обмеженою відповідальністю, можна розглядати як інструмент перерозподілу власності – реприватизацію.

Для боржника – це можливість при правильному проведенні процедури, з урахуванням усіх юридичних аспектів, вирішити питання виведення активів з-під загрози їх реалізації для погашення заборгованостей.

Відмінною рисою банкрутства ТзОВ від банкрутства товариств з додатковою відповідальністю (далі ТзДВ), є те, що

у разі банкрутства одного з учасників ТзДВ додаткова відповідальність розподіляється між іншими учасниками, як би «приростаючи» до їхніх часток. В разі банкрутства ТзОВ його засновники почуватимуться безпечніше, адже вони нестимуть відповідальність перед кредиторами лише в межах своєї частки.

Процедура банкрутства акціонерного товариства і ТзОВ мають ряд специфічних особливостей. На прикладі сільськогосподарського товаровиробника, при введенні процедури розпорядження майном боржника аналіз фінансового становища повинен здійснюватися з урахуванням сезонності сільськогосподарського виробництва та його залежності від природно-кліматичних умов, а також можливості задоволення вимог кредиторів за рахунок доходів, які можуть бути одержані господарським товариством після закінчення відповідного періоду сільськогосподарських робіт.

Також у разі продажу об'єктів нерухомості, які використовуються для цілей сільськогосподарського виробництва та є у власності господарського товариства, що визнано банкрутом, за інших рівних умов переважне право на придбання зазначених об'єктів належить сільськогосподарським підприємствам і фермерським господарствам, розташованим у даній місцевості [2].

З огляду на викладене, можна дійти до висновку, що процедура банкрутства товариств з обмеженою відповідальністю має ряд особливостей відмінних від банкрутства інших видів господарських товариств.

1. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 14 травня 1992 року № 2343XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>

2. Аграрне право України: підручник / за ред. О. О. Погрібного. – К.: Істина, 2007. – 448 с.

3. Терещенко О. О. Фінансова санація та банкрутство підприємств: навч. посібник / О. О. Терещенко. – К.: КНЕУ, 2000. – 410 с.

4. Третяк О. Про проблему банкрутства підприємств / О. Третяк // Економіка України. – 2000. – № 2. – С. 46–50.

М. З. Вовк,
кандидат юридичних наук,
викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ОСОБЛИВОСТІ ВИБОРУ ПОКАРАНЬ ДЛЯ НЕПОВНОЛІТНІХ

У Кримінальному кодексі України (далі – КК України) встановлено дві системи покарань: одна для осіб, яким до вчинення злочину виповнилося 18 років (ст. 51 КК України), а інша – для неповнолітніх (ст. 98 КК України). В. В. Антипов і В. І. Антипов свого часу дійшли висновку про те, що КК України містить 15 норм, що виключають застосування 10 видів покарань відносно 30 різних суб'єктів за наявності певних обставин [1, с. 37]. Однією із обставин, що виключає можливість застосування певних видів покарань виступає вік суб'єкта злочину, а саме неповнолітній та пенсійний вік суб'єкта злочину, а також вчинення особою злочину у віці понад 65 років.

На підставі аналізу норм Розділу XV Загальної частини КК України можна зробити висновок, що до неповнолітніх віком від 16 до 18 років не застосовуються такі види покарань: позбавлення військового, спеціального звання, рангу чину або кваліфікаційного класу, службові обмеження для військовослужбовців, конфіскація майна, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні, довічне позбавлення волі. До неповнолітніх віком до 16 років застосовуються два види покарань: штраф та позбавлення волі на певний строк (всі інші види покарань не застосовуються).

Слід з'ясувати питання чи особа повинна досягти відповідного віку (16 років для того, щоб до неї застосовувались покарання передбачені ст. 98 КК України, 18 років – ст. 51 КК України) на момент вчинення злочину чи призначення покарання. Адже особа може вчинити злочин, наприклад, у 15-річному чи 17-річному віці, а суд може призначати їй покарання на момент, коли особі виповниться відповідно 16 чи 18 років.

Лише в ст. 64 КК України йдеться про те, що «довічне позбавлення волі не застосовується до осіб, що вчинили злочини у віці до 18 років...» [2]. У ст. 101 КК України передбачено, що «арешт полягає у триманні неповнолітнього, який на момент постановлення вироку досяг 16 років...» [2]. В інших нормах про покарання як дорослих, так і неповнолітніх такої вказівки немає.

У п. 11 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 16 квітня 2004 р. № 5 «Про практику застосування судами України законодавства в справах про злочини неповнолітніх» зазначається: «перелік видів покарань, визначений у ст. 98 КК України, є вичерпним. Інші основні та додаткові покарання до неповнолітніх не застосовуються, навіть якщо на час розгляду справи судом вони досягли повноліття. Визначаючи розмір покарання таким особам, суд має виходити з відповідних положень статей 99-102 КК України» [3, 81]. Таким чином, на думку Пленуму, особа повинна досягти відповідного віку (16 років чи 18 років) на момент вчинення злочину. Однак з цим не можна погодитись з наступних міркувань. По-перше, як ми вже зазначали, лише щодо двох видів покарань у КК України міститься вказівка, на який момент особа повинна досягти відповідного віку: довічне позбавлення волі – на момент вчинення злочину, а арешт – на момент постановлення вироку.

Отже, можна припустити, що законодавець вважає, що щодо всі інших видів покарань особа повинна досягти відповідного віку або на момент вчинення злочину, або на момент призначення покарання. Якщо законодавець вважав би по-іншому, то про це він би прямо вказав у відповідній статті, що регламентує конкретний вид покарання. По-друге, якщо на момент постановлення вироку особа здатна усвідомлювати покарання, відбувати його, і воно сприяють її виправленню, то має бути їй призначене.

По-третє, якщо використовувати правило про те, що особа повинна досягти відповідного віку (16 років для того, щоб до неї застосовувались покарання передбачені ст. 98 КК України, 18 років – ст. 51 КК України) на момент призначення покарання, а не вчинення злочину, то це дасть змогу застосовувати більший спектр покарань і тим самим частково уникнути

проблем, що зумовлені конструкцією санкцій статей Особливої частини КК України.

1. Антипов В. В. Обставини, які виключають застосування кримінального покарання: монографія / В. В. Антипов, В. І. Антипов. – К.: Атіка, 2004. – 208 с.

2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page14>.

3. Про практику застосування судами України законодавства в справах про злочини неповнолітніх: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 16 квітня 2004 р. №5 // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: вид. 4-те. – Х.: Одиссей, 2008. – 528 с.

У. Б. Воробель,

старший викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ДІЇ СУДУ ПІД ЧАС ВИРІШЕННЯ ПИТАННЯ ПРО ПРИЙНЯТТЯ ВІДМОВИ ВІД АПЕЛЯЦІЙНОЇ СКАРГИ

Однією із гарантованих Конституцією України засад здійснення судочинства є принцип забезпечення права на апеляційний перегляд справи (п. 8 ч. 1 ст. 129 Конституції України). Зазначене конституційне положення законодавцем конкретизується у ст. 13 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України), відповідно до якої особи, які брали участь у справі, а також особи, які не брали участь у справі, але якщо суд вирішив питання про їхні права та обов'язки, мають право на апеляційне та касаційне оскарження судових рішень у випадках та порядку, встановлених ЦПК України [1].

Для забезпечення реалізації зазначеного принципу законодавцем була запроваджена ціла система норм, що врегулюють саму процедуру перегляду судових рішень, та спрямовані на гарантування законності та обґрунтованості судових рішень. Однак законодавча регламентація процедури апеляційного перегляду судових рішень не лише гарантує особі право на законне та обґрунтоване судове рішення, але й забезпечує їй можливість самій впливати на рух справи та визначати подальшу долю усього процесу, зокрема, завдяки передбаченій можливості використання в апеляції таких диспозитивних прав як: відмова позивача від позову, укладення сторонами мирової угоди, відкликання апеляційної скарги та відмова апелянта від апеляційної скарги.

Відповідно до ч. 4 ст. 300 ЦПК України особа, яка подала апеляційну скаргу, має право протягом усього часу розгляду справи відмовитися від неї повністю або частково. Питання про прийняття відмови від апеляційної скарги і закриття у зв'язку з цим апеляційного провадження вирішується апеляційним судом, що розглядає справу, в судовому засіданні. Повторне оскарження цього рішення, ухвали з тих самих підстав не допускається.

Верховного Суду України (надалі – ВСУ) у п. 12 Постанові Пленуму «Про судову практику розгляду цивільних справ в апеляційному порядку» № 12 від 24 жовтня 2008 року зацентрував увагу на тому, що відмовитися від апеляційної скарги особа, яка її подала, має право протягом усього часу розгляду справи, і це питання вирішується апеляційним судом у судовому засіданні [2, с. 11]. Враховуючи те, що підготовчі дії суддя-доповідач вчиняє без виклику сторін та проведення судового засідання, то можна стверджувати, що таке питання має право вирішувати виключно колегія суддів суду апеляційної інстанції. У випадку надходження такої заяви до вирішенні питання про призначення справи до розгляду, суддя-доповідач не може її розглянути, а зобов'язаний припинити вчиняти дії пов'язані із забезпеченням апеляційного розгляду справи, якщо такі дії вчинялись, доповісти про них колегії суддів, котра має вирішити питання про призначення справи до розгляду, постановив-

ши про це відповідну ухвалу, та на першому судовому засіданні, розглянувши заяву про відмову від апеляційної скарги, вирішити питання про прийняття такої відмови.

Прийняття відмови від апеляційної скарги не пов'язується з обов'язком апеляційного суду перевіряти, чи у зв'язку з такою відмовою не порушуються права будь-яких осіб, оскільки право особи на відмову від апеляційної скарги не обмежене. При цьому апеляційний суд відповідно до ч. 4 ст. 10 ЦПК України має роз'яснити передбачені ч. 4 ст. 300 ЦПК України наслідки прийняття відмови від скарги (п. 12 Постанову Пленуму «Про судову практику розгляду цивільних справ в апеляційному порядку» № 12 від 24 жовтня 2008 року) [2, с. 11].

Як бачимо, при прийнятті відмови від апеляційної скарги суд не зобов'язаний з'ясовувати яким чином така відмова вплине на права будь-яких осіб. Видається, що у такому разі суд не має з'ясовувати і їх ставлення до реалізації апелянтом такого диспозитивного права як відмова від апеляційної скарги, оскільки жодного юридичного значення для суду воно не буде мати.

ВСУ звернув увагу на те, що важливим фактором для прийняття відмови від апеляційної скарги є обізнаність апелянта із наслідками реалізації ним такого розпорядчого права – неможливість повторного оскарження цього рішення, ухвали з тих самих підстав.

У зв'язку з чим на суд апеляційної інстанції покладається обов'язок не тільки повідомити апелянту про наслідки таких дій, але й роз'яснити їх значення.

Орім цього, суд має переконатись, що від апелянта надійшла саме заява про відмову від апеляційної скарги, а не про її відкликання, оскільки відповідно до п. 12 Постанову Пленуму «Про судову практику розгляду цивільних справ в апеляційному порядку» № 12 від 24 жовтня 2008 року заява про відкликання скарги, яка надійшла після початку розгляду справи, не може бути підставою для закриття апеляційного провадження, якщо особа не подала заяви про відмову від скарги [2, с. 11].

Також при прийнятті апеляційним судом відмови від апеляційної скарги слід враховувати, що як при відкритті апеляційної скарги, так і при відмові від неї втрачається можливість розгляду заяви про приєднання до апеляційної скарги, оскільки така заява без апеляційної скарги не має свого самостійного значення. А тому, у разі відмови від апеляційної скарги особи, яка її подала, апеляційне провадження закривається. Проте зазначені особи не позбавлені права в загальному порядку подати апеляційну скаргу з клопотанням про поновлення строку на апеляційне оскарження (п. 12 Постанови Пленуму «Про судову практику розгляду цивільних справ в апеляційному порядку») [2, с. 11].

Підсумовуючи усе вищевикладене, можна зробити висновок, що під час прийняття відмови апелянта від апеляційної скарги суд апеляційної інстанції зобов'язаний:

1) переконатись, що від апелянта надійшла саме заява про відмову від апеляційної скарги, а не про її відкриття, залишення заяви без розгляду чи будь-яка інша заява;

2) роз'яснити апелянту передбачені ч. 4 ст. 300 ЦПК України наслідки прийняття відмови від скарги: неможливість повторного оскарження цього рішення, ухвали з тих самих підстав;

3) у разі наявності осіб, які приєдналися до апеляційної скарги, від якої апелянт відмовляється, роз'яснити зазначеним особам їх право в загальному порядку подати апеляційну скаргу з клопотанням про поновлення строку на апеляційне оскарження;

4) вчинити інші дії, з якими закон пов'язує законність закриття апеляційного провадження з цієї підстави.

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року (з наступними змінами і доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 40–42. – Ст. 492.

2. Про судову практику розгляду цивільних справ в апеляційному порядку: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2008 року № 12 // Вісник Верховного Суду України. – 2008. – № 11 (99). – С. 7–14.

М. Т. Гаврильців,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративно-
правових дисциплін;

Т. І. Медвідь,

здобувач освітнього ступеня магістр
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Ключовою ідеєю, що лежить в основі розуміння природних прав людини, є їх позадержавне походження. Вони передували виникненню держави та створенню нею законів, тобто існували ще в природному стані. Людині, як є носієві цих прав, надається пріоритет щодо держави в сфері їх реалізації, а відтак, вона може захищати свої права у суді у випадку їх порушення.

Стаття 3 Конституції України 1996 р. закріплює принцип, згідно з яким людина в Україні визнається найвищою соціальною цінністю; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави, а ст. 21 гарантує принцип невідчужуваності та непорушності прав і свобод людини [1].

З проголошенням України демократичною державою право кожного на судовий захист стало одним із фундаментальних прав людини, гарантованих на конституційному рівні. Закріплене в конституціях більшості розвинутих держав, воно посідає чільне місце в структурі конституційно-правового статусу людини та є необхідною умовою існування правової держави. Специфіка судового захисту полягає у тому, що його ефективність є набагато вищою, порівняно з іншими, несудовими засобами, оскільки: захист у позасудовому порядку фактично є проханням або пропозицією добровільно чи в порядку адміністративного контролю усунути порушення й ліквідувати його

негативні наслідки і ґрунтується на презумпції належної та добросовісної поведінки правопорушника; судовий розгляд є єдиним остаточним законним засобом вирішення правового конфлікту; при розгляді конкретної справи суд має право на превентивний вплив у формі обов'язкових до виконання окремих ухвал (постанов) щодо запобігання надалі виникненню причин і умов, що призвели до порушення прав; судові рішення, які набрали законної сили, як правило, мають остаточний характер; виконання судового рішення щодо питань факту чи права забезпечене державним примусом [2, с. 45].

Право на судовий захист означає передбачену законом можливість фізичних та юридичних осіб захищати свої права в судах загальної і конституційної юрисдикції. Право на судовий захист належним чином можна реалізувати тільки за наявності ефективного механізму судового захисту.

Конституція України в ст. 55 гарантує кожній особі право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Ця стаття визначає право кожного звернутися до суду, якщо його права чи свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації. Відмова суду у прийнятті позовних заяв та інших заяв чи скарг, які відповідають встановленим законом вимогам, є порушенням права на судовий захист, яке відповідно до ст. 64 Конституції України не може бути обмежене [1].

Зміст права на судовий захист розкривається через його елементи. Системний аналіз положень Конституції України дозволяє виявити низку норм, які закріплюють право на звернення до суду в окремих випадках: 1) право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (ч. 2 ст. 55); 2) право в будь-який час оскаржити в суді своє затримання (ч. 5 ст. 29); 3) судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе та членів своєї сім'ї і права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої

збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації (ч. 4 ст. 32) [1].

Правове регулювання права на судовий захист знайшло свій подальший розвиток у Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. і в галузевих процесуальних кодексах. Відповідно до ст. 2 Закону: «Суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України» [3].

Право на судовий захист деталізується у ст. 7 зазначеного Закону: «Кожному гарантується захист його прав, свобод та інтересів у розумні строки незалежним, безстороннім і справедливим судом, утвореним законом. Іноземці, особи без громадянства та іноземні юридичні особи мають право на судовий захист в Україні нарівні з громадянами і юридичними особами України. Доступність правосуддя для кожної особи забезпечується відповідно до Конституції України та в порядку, встановленому законами України» [3].

Право на судовий захист людини і громадянина у сфері публічних правовідносин регламентується в якості окремого процесуального права у Кодексі адміністративного судочинства України (КАС України).

Відповідно до ч. 1 ст. 6 КАС України: «Кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до адміністративного суду, якщо вважає, що рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень порушені її права, свободи або інтереси» [4].

Право на судовий захист є конституційним і слугує юридичною базою для процесуальних прав осіб, зацікавлених у судовому процесі. Це означає, що їхнє співвідношення полягає в у тому, що право на судовий захист указує вихідні, головні напрями розвитку системи галузевих процесуальних прав.

У юриспруденції поширена точка зору, що під гарантіями прав людини і громадянина розуміється система загальних (політичних, економічних, духовних тощо) і спеціально юри-

дичних засобів та інститутів, спрямованих на створення умов для реалізації прав людини, а також забезпечення їх всебічної охорони та захисту від порушень.

Судовому захисту в адміністративних судах підлягають порушені права, свободи та законні інтереси особи в публічно-правових відносинах.

При цьому визначальним для вирішення питання про обґрунтованість вимог особи у розв'язанні публічно-правового спору є встановлення факту порушення відповідних прав, свобод чи інтересів такої особи.

Порушення прав, свобод та інтересів особи наявне тоді, коли сталися зміни стану суб'єктивних прав та обов'язків особи, тобто припинення чи неможливість реалізації її права та/або виникнення додаткового обов'язку в публічно-правових відносинах [5, с. 22].

Отже, конституційними гарантіями захисту права людини і громадянина на судовий захист у сфері публічних правовідносин слід вважати правові можливості, встановлені державою і закріплені конституційно-правовими нормами загальні та спеціальні юридичні засоби та інститути, спрямовані на створення умов реалізації права на оскарження в адміністративному суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

1. Конституція України: прийнята на V сесії Верховної Ради України 28.06.1996 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.

2. Лужанський А. В. Конституційна природа права на доступ до правосуддя в Україні / А. В. Лужанський // Вісник Верховного Суду України. – 2010. – № 10 (122). – С. 45–48.

3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 31. – Ст. 545.

4. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 35–37. – Ст. 446.

5. Смокович М. І. Проблеми доступності до правосуддя в адміністративному судочинстві / М. І. Смокович // Вісник Вищої ради юстиції. – 2012. – № 2 (10). – С. 16–30.

Я. З. Гаєцька-Колотило,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ОФОРМЛЕННЯ ПРАВ НА ЗЕМЕЛЬНУ ДІЛЯНКУ ПІД БАГАТОКВАРТИРНИМ БУДИНКОМ. ЧИ РЕАЛЬНИЙ МЕХАНІЗМ?

14 травня 2015 р. Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку» [1]. Цей Закон позиціонувався, як реформаторський, такий, що покликаний урегулювати особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку тощо. Законом внесено зміни до низки нормативно-правових актів, зокрема Земельного кодексу України [2], Цивільного кодексу України [3] та ін. Відтак, як наслідок його дії, очікувався бум створення об'єднань співвласників багатоквартирного будинку (далі – ОСББ), а також оформлення прав на земельні ділянки, що особливо актуально для місцевого самоврядування в контексті оподаткування, оскільки врешті буде чітко визначено об'єкт оподаткування тощо.

Проте скористатися такими законодавчими новелами неможливо з огляду на наступне. Внесеними змінами до ч. 2 ст. 42 Земельного кодексу України передбачено, що земельні ділянки, на яких розташовані багатоквартирні будинки, а також належні до них будівлі, споруди та прибудинкова територія, що перебувають у спільній сумісній власності власників квартир та нежитлових приміщень у будинку, передаються безоплатно у власність або в постійне користування співвласникам багатоквартирного будинку в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Однак, перше і найголовніше – законодавець пропонує визначити процедуру передачі земельних ділянок співвласникам багатоквартирного будинку у порядку, передбаченому Кабінетом Міністрів України, а це суперечить ст. 14, п. 7 ст. 92 Конституції України, згідно із якими

режим права власності визначається виключно законом. Зрештою, на сьогодні немає жодного рішення Кабінету Міністрів України з цього питання.

Друге, попередня редакція ч. 2 ст. 42 Земельного кодексу передбачала у разі приватизації громадянами багатоквартирного будинку можливість передачі земельної ділянки під багатоквартирним будинком та прибудинкової території у власність або користування об'єднанню власників (ОСББ). Чинна редакція не передбачає ОСББ як потенційного суб'єкта права власності або користування на відповідну земельну ділянку. ОСББ згідно із ч. 1 ст. 9 Закон України «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку» можуть бути передані лише усі функції управління багатоквартирним будинком.

Усі рішення щодо володіння, користування та розпорядження земельною ділянкою під багатоквартирним будинком та прибудинковою територією приймаються співвласниками багатоквартирного будинку.

Третє, на відміну від ОСББ, іншим управителям, але лише тим, що належать до державної та комунальної власності, у випадку належності багатоквартирних будинків, а також належних до них будівель, споруд та прибудинкової території до державної або комунальної власності, Земельний кодекс України (ч. 1 ст. 42) передбачає можливість надання земельних ділянок у постійне користування. Але і тут є певні обмеження. Управителем, згідно із Законом України «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку» може бути лише фізична особа – підприємець або юридична особа – суб'єкт підприємницької діяльності. Отже, мова може іти лише про державне або комунальне комерційне підприємство.

Четверте, Законом не передбачено процедури, механізму передачі земельної ділянки у власність або постійне користування співвласникам багатоквартирного будинку тощо, не встановлюється порядок визначення меж прибудинкової території та документації, на підставі якої вона має визначатися.

П'яте, Законом не урегульовуються питання набуття співвласниками багатоквартирного будинку прав на земельні

ділянки під багатоквартирним будинком та прибудинкової території у новобудовах.

Враховуючи вимоги ч. 4 ст. 26 Закону України від 17 лютого 2011 р. «Про регулювання містобудівної діяльності» [4] про те, що право на забудову земельної ділянки реалізується її власником або користувачем, саме забудовник є власником або орендарем земельної ділянки під багатоквартирним будинком та прибудинкової території. Відтак, навіть ввівши в експлуатацію житловий будинок, відчуживши усі квартири у ньому, він зобов'язаний буде сплачувати земельний податок або орендну плату, що сумнівно, чи відповідає його інтересам. Він може продати, подарувати співвласникам багатоквартирного будинку земельну ділянку або надати її в суборенду, якщо це передбачено договором оренди земельної ділянки, але за умови, що співвласники багатоквартирного будинку виявлять бажання укласти з ним будь-який із цих договорів. Тому, очевидно, необхідно визначити на законодавчому рівні механізми переходу прав на такі земельні ділянки до співвласників багатоквартирного будинку.

На жаль, цим не вичерпуються недоліки Закону України «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку». Закон має і суттєві вади з токи зору законодавчої техніки. Більше того, Закон не досягнув мети урегулювати особливості здійснення права власності, в тому числі права власності на земельні ділянки, у багатоквартирному будинку.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що Закон України «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку» суперечить Конституції України (статті 13, 14, 41, 92), не враховує загальні положення Земельного кодексу України (статей 79, 79-1, глави 19 розділу IV) щодо земельної ділянки як об'єкта права власності, підстав набуття і реалізації громадянами, юридичними особами та державою такого права, не визначає механізми реалізації пропонованих норм, які стосуються правового режиму земельної ділянки під багатоквартирним будинком, його прибудинкової території і лише фрагментарно унормовує окремі елементи правового режиму

земельної ділянки під багатоквартирним будинком та прибудинкової території.

1. Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку: Закон України від 14 травня 2015 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 29. – Ст. 262.

2. Земельний кодекс України: Закон України від 25 жовтня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 3. – С. 27.

3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.

4. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17 лютого 2011 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 34. – Ст. 343.

Б. М. Гамалюк,

кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін

*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

УЧАСТЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ФОРМА ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЕКОЛОГІЧНИХ СТАНДАРТІВ

Формування екологічного імперативу у діяльності вищої школи є одним із пріоритетних напрямків здійснення державної екологічної політики. Високий рівень екологічної культури та освіти громадян породжує гармонійні відносини суспільства і природи, створює передумови «сталого розвитку» навколишнього середовища, відбувається поєднання процесів економічного розвитку і збереження природи в інтересах сучасного та майбутнього поколінь [1; 7, с. 201]. Яскравим підтвердженням про необхідність переосмислення людством ставлення до природи є проголошені міжнародною спільнотою завдання та пріоритети у «Порядку денному на XXI століття» серед яких

формування високого рівня екологічної культури та привернення уваги урядів країн до розвитку екологічної науки.

Значний вклад у дослідження цієї передумови як частини державного регулювання господарської діяльності здійснили І. С. Добронравова, В. С. Крисаченко, О. Я. Лазор, С. Г. Грицкевич, Н. В. Ільків, В. М. Адам та ряд інших. Однак, їхні напрацювання вимагають подальшого розвитку знань і адаптування їх до вимог часу та проблем сучасності.

На даний час перед Україною, як державою, яка намагається здійснити реформування системи природокористування постає вимога Європейської спільноти про надання пріоритету екологічним цінностям перед споживацьким характером використання навколишнього середовища, що передбачає проходження кількох взаємопов'язаних етапів, а саме: формування світоглядних позицій людей; розробка наукової концепції і трансформація на її основі економічної і соціальної політики; законодавче забезпечення реалізації концепції; створення і розвиток економіко-фінансового механізму реалізації концепції [2].

Залучення вищої школи в даний процес є об'єктивною закономірністю. Екологічні знання є значимими не лише для підготовки окремих фахівців, від яких залежить система природокористування, державного управління та контролю в сфері охорони навколишнього природного середовища, а й для всіх студентів.

В цьому напрямку національною освітою вже здійснено ряд кроків. На загальнодержавному рівні передбачено обов'язкове екологічного навчання у вищій школі, що знайшло своє відображення у Національній доктрині розвитку освіти України [3], Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI століття) [4], Основних напрямках державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки [5]. Серед навчальних дисциплін, які здійснюють формування світоглядних позицій студентів хотілось відмітити наступні: «Безпека життєдіяльності», «Охорона праці», «Основи екології», «Екологічне право», «Господарське право» та ін.

Статтею 7 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» передбачено, що: «підвищення екологічної культури суспільства і професійна підготовка спеціалістів забезпечуються загальною обов'язковою комплексною освітою та вихованням в галузі охорони навколишнього природного середовища, зокрема в ... системі ... вищої освіти, підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів.

Екологічні знання є обов'язковою кваліфікаційною вимогою для всіх посадових осіб, діяльність яких пов'язана з використанням природних ресурсів та призводить до впливу на стан навколишнього природного середовища» [6].

На виконання наведених норм Рішенням колегії Міністерства освіти і науки від 20.12.2001 р. № 13/6-19 затверджена Концепція екологічного розвитку освіти, яка передбачає базові вимоги до екологізації освіти та формування екологічної культури особистості.

Особливої актуальності даний процес набуває для підготовки фахівців в галузі права.

Формуючи модель екологічної освіти, вищим навчальним закладам треба врахувати, що вона має базуватися на основних освітніх принципах, таких як наявність, доступність, прийнятність, адаптованість. Крім того в моделі екологічної освіти додатково необхідно виділити таку складову, як інноваційність. Принцип наявності передбачає, що існуючі навчальні заклади і програми мають забезпечувати в достатній кількості екологічне навчання та відповідний рівень підготовки. Принцип доступності характеризується за трьома ознаками: першою є недискримінація, тобто екологічна освіта має бути доступною для всіх, без дискримінації за будь-якою ознакою; другою є фізична доступність; третьою є економічна доступність. Принцип прийнятності передбачає, що форма і зміст екологічного навчання, включаючи програми і методи навчання, мають бути прийнятними (наприклад, адекватними, враховуючими культурні особливості, та якісними) для тих, хто навчається. Принцип адаптованості передбачає, що екологічна освіта має бути гнучкою, здатною адаптуватися до потреб суспільства, які постійно змінюються, а також відповідати потребам тих, хто навчається

в межах соціально-культурних норм. Принцип інноваційності – екологічна освіта має бути спрямована на використання і впровадження в практику державно-управлінської діяльності результатів наукових досліджень та розробок і зумовлювати становлення більш високих стандартів до якості екологічних прав [8, с. 140].

Таким чином, перехід України до нової державної екологічної політики, спрямованої на створення дієвої системи освіти, яка відповідає європейським стандартам, є досить складним процесом, який вимагає значних зусиль, і тому формування екологічної культури осіб потребує сталої освітньої системи розвитку країни [9]. Оскільки перехід від споживацького характеру до поміркованого природокористування вимагає перегляду світоглядних позицій як у сфері господарської діяльності, так і на особистісному рівні.

1. Зіновчук Н. В. Методологічні аспекти взаємозв'язку і розвитку економічних, екологічних і соціальних систем / Н. В. Зіновчук // Економіка АПК. – 2000. – № 7. – С. 27–34.

2. Щорічна доповідь уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан дотримання захисту прав і свобод людини в Україні за 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://risu.org.ua/php_uploads/files/articles/ArticleFiles_46828_plugin-Dopovid_8_1.pdf

3. Про національну доктрину розвитку освіти: Указ Президента України від 17.04.2002 р. № 347/2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.

4. Про Державну національну програму «Освіта» (Україна XXI століття): Постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.1993 р. № 896 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF>.

5. Про національну доктрину розвитку освіти: Указ Президента України від 17.04.2002 р. № 347/2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.

6. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>.

7. Крисаченко В. С. Екологічна культура: теорія і практика: навч. посібник / В. С. Крисаченко. – К.: Заповіт, 1996. – 352 с.

8. Гамалюк Б. М. Оптимізація державно-управлінської діяльності із забезпечення екологічних прав людини в Україні: монографія / Б. М. Гамалюк. – Львів: ЛьвДУВС, 2015. – 184 с.

9. Гамалюк Б. М. Формування екологічної культури у системі підготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державного управління та місцевого самоврядування / Б. М. Гамалюк // Теорія та практика державного управління: зб. наук.-пр. – Вип. 1 (40). – Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2013. – С. 480–488.

10. Гамалюк Б. М. Філософсько-гуманістичні аспекти екологічної політики держави / Б. М. Гамалюк // Наукові вісті Галицької академії. – 2010. – Вип. 18 (2).

О. М. Гнатів,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОНАСТУПНИЦТВА У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Правонаступництво у цивільному процесі має свої особливості [1, с. 61]. Зокрема, незалежно від підстави правонаступництва у матеріальних правовідносинах процесуальне правонаступництво завжди має універсальний характер (до правонаступника переходить увесь комплекс процесуальних прав та обов'язків). Правонаступництво у матеріальних правовідносинах є підставою для зупинення провадження у цивільній справі. Усі без винятку наукових джерел наголошують, що правонаступництво не допускається у немайнових відносинах, а також майнових відносинах, які тісно пов'язані із особою [1, с. 62; 2, с. 52; 3, с. 62; 4, с. 84].

Однак, більш детальний аналіз чинного законодавства України дає можливість зробити висновок про наявність винятків із цього правила. Зокрема, відповідно ст. 1227 Цивільного кодексу України члени сім'ї спадкодавця, а у разі їх відсутності – спадкоємці мають право вимагати, у тому числі у судовому порядку, виплати їм сум заробітної плати, стипендії, пенсії, аліментів, інших соціальних виплат, відшкодувань у зв'язку з каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я, які

належали спадкодавцю, але не були ним одержані. Згідно із ст. 137 Сімейного кодексу України спадкоємці особи, записаної батьком дитини, мають право:

1) подати позов про оспорення батьківства цієї особи, якщо ним за життя подана до нотаріуса заява про невизнання батьківства;

2) подати позов про оспорення батьківства, якщо ця особа через поважні причини не знала про те, що записана батьком дитини (однак, це право належить виключно спадкоємцям першої черги);

3) підтримати позов про виключення імені цієї особи з актового запису про народження дитини, якщо після пред'явлення цього позову особа померла.

Відповідно до п. 11 Висновків Верховного Суду України, викладених в постановках, ухвалених за результатами розгляду заяв про перегляд судового рішення з підстави, передбаченої п. 1 ч. 1 ст. 355 Цивільного процесуального кодексу України, за II півріччя 2013 р. від 01лютого 2014 року спадкоємці можуть підтримати позов відчужувача про розірвання договору довічного утримання у зв'язку із його невиконанням чи неналежним виконанням.

Відповідно до п. 6.3 Інструкції про порядок обчислення і сплати страхувальниками та застрахованими особами внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування до Пенсійного фонду України, затвердженої Постановою Пенсійного фонду України від 19 грудня 2003 року, у разі ліквідації або зміни власника підприємства суми витрат на виплату та доставку пенсій, призначених на пільгових умовах, Пенсійному фонду вносять правонаступники. Хоча згідно з нормами Цивільного кодексу України у ліквідація юридичної особи має наслідком припинення її прав та обов'язків.

Окремої уваги потребує ситуація, коли підставою правонаступництва є відступлення права вимоги. У ст. 516 Цивільного кодексу України передбачено обов'язок письмово повідомити боржника про заміну кредитора у зобов'язанні. Таким чином, боржник має право не виконувати свій обов'язок перед новим кредитором, якщо останній не надасть документи, які

підтверджують його права, або може виконати свій обов'язок первісному кредитору. При чому, такі дії боржника вважатимуться згідно із нормами Цивільного кодексу України правомірними. Отже, відсутнє порушення прав кредитора з боку боржника, тобто нема підстави для позову. Навіть за умови, що суд повідомить боржника про вступ у цивільний процес правонаступника, яким виступає новий кредитор, про невиконання боржником своїх обов'язків можна вести мову лише після одержання відповідного повідомлення зобов'язаною особою.

Слушним видається висновок Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ про неможливість застосування процесуального правонаступництва під час вирішення питання про видачу судового наказу, оскільки особливості цього інституту унеможливають застосування зупинення провадження у справі у зв'язку із вступом правонаступника (п. 11 Постанови «Про практику розгляду судами заяв у порядку наказного провадження» від 23 грудня 2011 року).

Немає позицій у науковій літературі щодо можливості правонаступництва в окремому провадженні. Однак, видається логічним вступ правонаступника (за наявності підстав) у справі за заявою про встановлення факту родинних відносин, оскільки інститут спадкуванням за правом представлення та інститут спадкової трансмісії надають можливість вважати правонаступника заінтересованою особою, яка має право підтримати у суді заяву правопопередника.

1. Навроцька Ю. В. Цивільне процесуальне право України: навчальний посібник (у схемах і таблицях) / Ю. В. Навроцька, О. Б. Верба-Сидор, У. Б. Воробель; за заг. ред. Ю. В. Навроцької. – Львів: ЛьвДУВС, 2013. – 388 с.

2. Сенік С. В. Цивільне процесуальне право: навч. посібник / С. В. Сенік, Р. Я. Лемик. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2010. – 424 с.

3. Луспенік Д. Д. Розгляд цивільних справ судом першої інстанції / Д. Д. Луспенік. – Х.: Харків юридичний, 2006. – 480 с.

4. Цивільний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар / С. С. Бичкова, Ю. В. Білоусов, В. І. Білоусов та ін.; за заг. ред. С. С. Бичкової. – К.: Атіка, 2008. – 840 с.

Ю. С. Годованець,
викладач кафедри
господарсько-правових дисциплін
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ДО ПИТАННЯ ПРО МАТЕРІАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ТРУДОВИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Матеріальна відповідальність працівника за майнову шкоду, заподіяну роботодавцю винним протиправним невиконанням чи неналежним виконанням ним своїх трудових обов'язків належить до видів трудо-правової відповідальності даного суб'єкта трудових правовідносин. Оскільки, трудове законодавство перебуває на етапі реформування, правове регулювання матеріальної відповідальності як сторін трудового договору загалом, так і працівника зокрема, потребує подальшого дослідження з метою усунення колізій, прогалин, невизначеності окремих правових норм, виключення тих положень, які є застарілими.

Аналіз чинного трудового законодавства дозволяє виділяти два види матеріальної відповідальності працівника – обмежену, яка встановлюється в межах його середьомісячного заробітку (ст.ст. 132, 133 КЗпП) та повну, тобто в розмірі прямої дійсної шкоди у випадках передбачених ст. 134 КЗпП. У трудовому праві існує ще так звана підвищена матеріальна відповідальність (коли фактичний розмір шкоди перевищує її номінальну вартість), яка застосовується лише у якості виключення, коли це прямо передбачається законодавством. Вона встановлена Законом України «Про визначення розміру збитків, завданих підприємству, установі, організації розкраданням, знищенням (псуванням), недостачею або втратою дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та валютних цінностей» [1] та Порядком визначення розміру збитків від розкрадання, нестачі, знищення (псування) матеріальних цінностей [2]. Перелік випадків повної та підвищеної матеріальної відпові-

дальності вичерпно встановлюється у трудовому законодавстві України.

Що стосується підвищеної (кратної) матеріальної відповідальності, то на думку Н.М. Хуторян норми, що передбачають відшкодування шкоди у кратному розмірі соціально несправедливі. Адже відшкодування шкоди у кратному розмірі носить не правовідновний, а карний характер, який не властивий для матеріальної відповідальності у трудовому праві [3, с. 215–216].

З огляду на сучасні умови розвитку ринкових відносин і їх вплив на сферу трудових правовідносин, не витримує жодної критики збереження в проекті Трудового кодексу України норм про колективну матеріальну відповідальність, адже Конституція України передбачає індивідуальний характер юридичної відповідальності. На думку О. В Черкасова, при застосуванні колективної (бригадної) матеріальної відповідальності працівників принцип індивідуалізації відповідальності втрачає сенс. Звичайно ж, роботодавцю значно легше покласти обов'язок відшкодувати шкоду на всіх членів бригади, а ніж намагатися встановити конкретного члена колективу (бригади), який неналежно виконував свої трудові обов'язки.

Як підкреслює дослідник, застосування колективної (бригадної) матеріальної відповідальності у трудових відносинах призводить до того, що працівник стає зобов'язаним компенсувати роботодавцю навіть ту матеріальну шкоду, яку він цьому роботодавцю не заподіював у зв'язку з відсутністю його вини. Отже, виникає ситуація, коли до працівника можуть бути застосовані заходи відповідальності без наявності в його діях вини. Така ситуація сама по собі суперечить захисній спрямованості норм трудового права [4, с. 255–256].

Крім того, Д. М. Кравцов наголошує, що норми ст. 369 проекту Трудового кодексу України суперечать також Рекомендації МОП «Щодо захисту заробітної плати» від 1 липня 1949 р. № 85: «Відрахування із заробітної плати порядком відшкодування втрат або шкоди, завданої продуктам, товарам чи обладнанню, як і належать роботодавцеві, повинні дозволятися лише в тих випадках, коли може бути ясно доведено, що за спричинені втрати або завдану шкоду несе відповідальність

саме той працівник» [5, с. 214]. Слушність зазначених аргументів є очевидною, тому ми приєднуємося до тієї позиції, що такий репресивний інструмент радянської епохи не повинен міститися в новому Трудовому кодексі України.

Як зауважує професор П. Д. Пилипенко, матеріальна відповідальність працівників у теперішньому вигляді навряд чи зможе існувати у майбутньому. Норми про матеріальну відповідальність були зорієнтовані на соціалістичну систему господарювання і єдине державне підприємництво, а тому обмежена відповідальність у розмірі середньомісячного заробітку, коли решта збитків покривалася за рахунок підприємця (держави), не може бути збережена в умовах приватного підприємництва. Отже, цілком можливо, ця відповідальність, як це спостерігаємо у випадку з дисциплінарною відповідальністю, буде залежати від рішення роботодавця: чи вимагатиме він відшкодування шкоди повністю, чи частково, чи зовсім не заявлятиме позовних вимог. Напевно, що такий варіант більше відповідатиме природі трудового права і гарантуватиме при цьому права кожної із сторін трудових правовідносин [6, с. 37].

В. В. Яковлев також висловлює думку про можливість запровадження у матеріальну відповідальність принципів цивільно-правової договірної відповідальності. Так, науковець зазначає, що відшкодування шкоди у розмірах, які перевищують розмір реальної майнової шкоди повинно проводитись лише у випадках, передбачених законами [7, с. 14–21].

Висновки про можливість закріплення у законодавстві випадків відшкодування як дійсної шкоди так і упущеної вигоди зроблені також Н. М. Хуторян. На переконання вченої, пряма загальна шкода (дійсна шкода та недержані доходи) може відшкодуватись лише в особливих випадках, визначених законодавством [3, с. 205].

З точки зору доцільності виділення таких випадків, слушною є пропозиція О. М. Рим про покладення на працівника обов'язку відшкодувати як реальну майнову шкоду так і недержані доходи, заподіяні внаслідок розголошення чи використання останнім комерційної таємниці без згоди роботодавця. Вона зазначає, що у переважній більшості випадків

розголошення чи використання комерційної таємниці не має наслідком заподіяння реальної шкоди роботодавцю. Наприклад, розголошення маркетингових досліджень, що складають комерційну таємницю підприємства жодним чином не впливає на майно роботодавця, підприємство втрачає можливості, які воно могло реалізувати як наслідок монопольного володіння відповідною інформацією. Тобто йдеться якраз про неодержані доходи, які роботодавець міг отримати, якби працівник належно виконував свої трудові обов'язки [8, с. 205].

Висловлена позиція вченої, за умови запровадження її у трудове законодавство, могла б слугувати суттєвою гарантією прав роботодавця. Однак, український законодавець підійшов до вирішення проблеми запровадження матеріальної відповідальності працівників за неодержані доходи шляхом прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів» [10]. Цим законом було внесено зміни до КЗпП, де у ч. 4. ст. 130 працівники, що є посадовими особами підприємств, установ, організацій, можуть нести матеріальну відповідальність за неодержаний підприємством прибуток. Проте, викладена норма характеризується юридичною невизначеністю, внаслідок чого неможливо встановити коло таких посадових осіб і перелік випадків або умов, за наявності яких вони будуть відшкодовувати неодержані доходи, що очевидно, є неприпустимим.

Аналізуючи відповідні законодавчі положення, на нашу думку, слід виходити із того, що посадовими особами, які несуть відповідальність за фінансовий стан організації, за збереження її майна, результати підприємницької діяльності в цілому, є керівник підприємства та його заступники.

До кола посадових осіб, відповідальних за належну роботу відокремлених структурних підрозділів підприємства належать керівники цих підрозділів та їх заступники. Від особистих рішень цих посадових осіб залежить належне функціонування юридичної особи (відокремленого структурного підрозділу), своїми винними протиправними діями чи бездіяльністю вони можуть спричинити значно більшу шкоду, ніж ту, яку може заподіяти будь-який інший працівник.

У зв'язку із зазначеним, варто нагадати, що згідно ч. 1 п. 1 ст. 41 КЗпП перелічені посадові особи можуть бути звільнені за вчинення одноразового грубого порушення трудових обов'язків.

Отже, і матеріальну відповідальність як за реальні збитки так і за неодержаний підприємством прибуток (упущену вигоду) вони повинні нести у випадку, якщо така майнова шкода заподіяна внаслідок одноразового грубого порушення ними своїх трудових обов'язків. Тому, у проекті Трудового кодексу пропонуємо передбачити наступне положення: «керівник підприємства, його заступники, керівники відокремлених структурних підрозділів їх заступники за шкоду заподіяну роботодавцю протиправним винним невиконанням чи неналежним виконанням своїх трудових обов'язків несуть повну матеріальну відповідальність.

Матеріальна відповідальність керівника підприємства за неодержаний нею прибуток може бути встановлена в трудовому договорі (контракті).

У випадку вчинення одноразового грубого порушення керівником підприємства, його заступниками, керівниками відокремлених структурних підрозділів їх заступниками, зазначені посадові особи, окрім реальних збитків зобов'язані відшкодувати спричинені таким порушенням неодержані доходи».

1. Про визначення розміру збитків, завданих підприємству, установі, організації розкраданням, знищенням (псуванням), недостачею або втратою дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та валютних цінностей: Закон України від 06.06.1995 р. № 217/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 22. – Ст. 173.

2. Про затвердження Порядку визначення розміру збитків від розкрадання, нестачі, знищення (псування) матеріальних цінностей: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.01.1996 р. №116 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/116-96>.

3. Хуторян Н. М. Теоретичні проблеми матеріальної відповідальності сторін трудових правовідносин: монографія / Н. М. Хуторян. – К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. – 264 с.

4. Черкасов О. В. Щодо проблеми застосування колективної (бригадної) матеріальної відповідальності працівників / О. В. Черкасов // Захист прав людини – європейський вимір України: матер. Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 10-річчю УАФТП (м. Севастополь, 6–9 черв. 2013 р.). – Севастополь, 2013. – С. 254–258.

5. Кравцов Д. М. Матеріальна відповідальність працівників за проектом Трудового кодексу України / Д. М. Кравцов // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – 2012. – Вип. 23. – С. 208–215.

6. Трудове право України: академічний курс / за ред. П. Д. Пилипенка. – К.: Ін Юре, 2007. – 536 с.

7. Яковлев В. В. Договірна матеріальна відповідальність за трудовим правом: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.05 / В. В. Яковлев // Харківський державний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2003. – 26 с.

8. Рим О. М. Відшкодування шкоди, завданої у разі неправомірного використання чи розголошення працівником комерційної таємниці роботодавця / О. М. Рим // Університетські наукові записки. – 2011. – № 2 (38). – С. 204–210.

9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів: Закон України від 13 травня 2014 р. № 1255-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 27. – Ст. 912.

А. І. Годяк,

кандидат юридичних наук,

доцент, доцент кафедри

адміністративно-правових дисциплін;

П. В. Олексюк,

здобувач вищої освіти

(Львівський державний університет

внутрішніх справ)

ЩОДО ПОНЯТТЯ «ОРГАНИ ДОХОДІВ І ЗБОРІВ» У МИТНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ

Відповідно до пункту 1 розділу I Закону України «Про внесення змін до Митного кодексу України у зв'язку з проведенням адміністративної реформи» від 4 липня 2013 року [1], слова «митний орган» замінено словами «органи доходів і зборів» у всіх відмінках та числах.

Підставою для внесення таких змін до Митного кодексу України [2] стало створення Міністерства доходів і зборів України – правонаступника Державної податкової служби України та Державної митої служби України, які були реорганізовані. Згідно Положення про Міністерство доходів і зборів України [3], вказане Міністерство було головним органом у системі центральних органів виконавчої влади з питання забезпечення формування єдиної державної податкової, державної митної політики в частині адміністрування податків і зборів, митних платежів та реалізації єдиної державної податкової, державної митної політики.

Поняття «органи доходів і зборів» залишилося у Митному кодексі України також і після реорганізації Міністерства доходів і зборів України в Державну фіскальну службу, на яку, як і на вказане Міністерство, було покладене завдання з реалізації державної податкової політики та політики у сфері державної митної справи [4].

У статті 4 Митного кодексу України наведені основні терміни та поняття, які застосовуються у цьому кодексі. Зокрема, відповідно до пункту 34-1 статті 4, під «органами доходів і зборів» законодавець розуміє центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, митниці та митні пости.

Спробуємо проаналізувати зазначене поняття. Як ми вже зазначали, центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну податкову політику, державну політику у сфері державної митної справи, а також державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового та митного законодавства, на сьогодні є Державна фіскальна служба України.

Діяльність цієї служби здійснюється відповідно до Положення про Державну фіскальну службу України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 травня 2014 року № 236 [4].

У цьому Положенні зустрічаються такі поняття, як: «територіальні органи Державної фіскальної служби» (п.п. 7

п. 5; п.п. 18 п. 11), «працівники апарату Державної фіскальної служби» (п.п. 10 п. 11), «працівники Державної фіскальної служби» (п.п. 12 п. 11), «державні службовці апарату Державної фіскальної служби» (п.п. 14 п. 11), однак відсутнє поняття «органи доходів і зборів».

У Положенні про Міністерство доходів і зборів України, затвердженому Указом Президента України від 18 березня 2013 року № 141/2013 [3] (нагадаємо, Міністерство доходів і зборів України було реорганізоване в Державну фіскальну службу України), зустрінемо поняття «апарат Міністерства доходів і зборів України», «територіальні органи Міністерства доходів і зборів України» (п.п. 14 п. 5), «державні службовці та працівники територіальних органів Міністерства доходів і зборів України» (п.п. 21 п. 11). Але, разом з тим, як і в Положенні про державну фіскальну службу України, в Положенні про Міністерство доходів і зборів України відсутнє таке поняття «як органи доходів і зборів».

Якщо виходити з розуміння «органу доходів і зборів» як центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику (пункт 34-1 статті 4 Митного кодексу України), цілком логічно, що поняття «органи доходів і зборів» мало би бути закріплене також і Податковому кодексі України. Однак, в Податковому кодексі України також відсутнє поняття «органи доходів і зборів». Натомість, законодавець використовує поняття «контролюючі органи».

Зокрема, відповідно до статті 341 Податкового кодексу України, служба в контролюючих органах є професійною діяльністю придатних до неї за станом здоров'я, освітнім рівнем та віком громадян України, що пов'язана з формуванням державної податкової та митної політики в частині адміністрування податків, зборів, платежів, реалізацією податкової та митної політики, політики у сфері контролю за виробництвом та обігом спирту, алкогольних напоїв і тютюнових виробів, а також із здійсненням контролю за додержанням податкового, митного та іншого законодавства, контроль за яким покладено на контролюючі органи.

Отже, що ми маємо?

Виявляється, поняття «органи доходів і зборів» застосовується лише у Митному кодексі України і лише у тому значення, яке наведене в пункті 34-1 статті 4 Митного кодексу України. Ні в Положенні про Державну фіскальну службу України, ні в Податковому кодексі України такого поняття немає.

Вважаємо за необхідне ініціювати внесення змін до вказаних нормативно правових актів з метою законодавчого закріплення єдиного поняття, яке би характеризувало центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову та державну митну політику, а також його структурні підрозділи – «органи доходів і зборів». Це один з варіантів.

Разом з тим, більш доцільно було б, на нашу думку, вернутися до Митного кодексу України в редакції до 4 липня 2013 року, в якій було закріплене поняття «митні органи». Зважаючи на відмінності у функціях та завданнях, які покладені на працівників митниць та митних постів, та посадових осіб територіальних органів Державної фіскальної служби, які здійснюють адміністрування податків і зборів, більш доцільним було б повернення до 2013 року, коли законодавець чітко розрізняв поняття «податкові органи» та «митні органи». Застосування єдиного поняття «органи доходів і зборів» до «податкових органів» та «митних органів» є, на нашу думку, помилковим.

1. Про внесення змін до Митного кодексу України у зв'язку з проведенням адміністративної реформи: Закон України від 04.07.2013 р. № 405-VII // Офіційний вісник України. – 2013. – № 60. – Ст. 2135.

2. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 р. № 4495-VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 32. – Ст. 1175.

3. Про Міністерство доходів і зборів України: Указ Президента України від 18.03.2013 р. № 141/2013 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 22. – Ст. 739.

4. Про Державну фіскальну службу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.05.2014 р. № 236 // Офіційний вісник України. – 2014. – № 55. – Ст. 1507.

О. П. Горпинюк,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ДО ПИТАННЯ ПРО ВДОСКОНАЛЕННЯ НОРМ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОСЯГАННЯ НА ЖУРНАЛІСТІВ

Останнім часом активізувалась робота у напрямку законодавчого забезпечення свободи слова та посилення гарантій професійної діяльності журналістів. Зокрема привертають до себе увагу низка прийнятих змін до кримінального законодавства, пов'язаних із посиленням відповідальності за посягання на життя, здоров'я та майно журналіста. Крім того, Законом України від 04 лютого 2016 року «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо удосконалення захисту професійної діяльності журналістів» ст. 171 КК України (Перешкоджання законній професійній діяльності журналістів) викладено в новій редакції, а саме деталізовано незаконні діяння проти професійної діяльності журналіста, що полягають у незаконному вилученні зібраних, опрацьованих, підготовлених журналістом матеріалів і технічних засобів, незаконній відмові у доступі журналіста до інформації, незаконній забороні висвітлення окремих тем, показу окремих осіб, критики суб'єкта владних повноважень. Статтею також встановлено відповідальність за вплив у будь-якій формі на журналіста з метою перешкоджання виконанню ним професійних обов'язків або переслідування журналіста у зв'язку з його законною професійною діяльністю. Своєю чергою ст. 163 КК України (Порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції) доповнено ознакою: порушення таємниці кореспонденції журналіста. Статтями 345-1, 347-1, 348-1, 349-1 КК України законодавець встановив відповідальність за посягання на життя журналіста чи його близьких родичів, чи членів сім'ї, умисне заподіяння їм тілесних ушкоджень різного ступе-

ню тяжкості, нанесення побоїв, вчинення інших насильницьких дій, захоплення як заручника, умисне знищення або пошкодження їхнього майна. У даному випадку доцільно вказати на позицію, яку поділяють більшість правників, що встановлення відповідальності за вбивство спеціальних категорій осіб було б виправдане, якби за ці злочини передбачалося більш суворе покарання, ніж за вчинення злочину, передбаченого п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України (умисне вбивство особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку), проте санкція п. 8 ч. 2 ст. 115 КК однакова, з санкціями відповідних спеціальних норм [1, с. 5; 2, с. 49]. Вивчення санкцій окремих статей, які передбачають посягання на журналістів черговий раз підтверджують вказану позицію правників. Санкція п. 8 ч. 2 ст. 115 КК (умисне вбивство особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку – позбавлення волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років або довічне позбавлення волі), а у санкції ст. 348-1 КК (посягання на життя журналіста) покарання у вигляді позбавлення волі встановлено від 9 років, тобто нижня межа покарання навіть менш сувора. З таких же причин не зовсім обгрунтованою є ініціатива законодавця встановити спеціальну норму щодо відповідальності за умисне знищення чи пошкодження майна журналіста. При чому, основний склад ст. 347-1 КК «Умисне знищення або пошкодження майна журналіста», встановлює менш суворий вид покарання (не передбачає покарання у вигляді позбавлення волі), яке передбачено загальною нормою в ст. 194 КК «Умисне знищення або пошкодження майна» (позбавлення волі на три роки). Хоча, виходячи із назви закону про посилення гарантій законної професійної діяльності журналістів, яким КК доповнено новими статтями, видається, що задум законодавця полягав не у створенні привілейованих норм, а в посиленні кримінальної відповідальності за посягання на життя та майно журналістів. Крім того, справедливим було зауваження Головного-експертного управління Апарату ВР України про відсутність необхідності доповнення КК новими статтями, адже відповідальність за фізичну шкоду журналі-

стам уже передбачена КК України [3]. Діяння, у вигляді перешкоджання діяльності журналістам, поєднане із заподіянням тілесних ушкоджень, погрозою вбивства тощо за наявності підстав, належить кваліфікувати за сукупністю злочинів, за статтями 171 КК та відповідно 121, 122, 125–127, 129, ст. 147 КК.

Деталізація незаконних дій, що перешкоджають професійній діяльності журналістів у статті 171 КК також не видаються виправданими, оскільки усі вони становлять окремі випадки перешкоджання журналісту здійснювати професійну діяльність і охоплювалися попередньою редакцією ст. 171 КК. Крім того, перелік злочинних діянь не визначено у статті вичерпно, що впливає з вказівки «будь-яке інше умисне перешкоджання здійсненню журналістом законної професійної діяльності». Незрозуміло також, яким чином відрізняється незаконний вплив у будь-якій формі на журналіста з метою перешкоджання виконанню ним професійних обов'язків, що є тепер кваліфікуючою ознакою від іншого перешкоджання виконанню ним своїх обов'язків. Адже, якщо звернутись до інших кримінально-правових норм, які передбачають відповідальність за втручання у професійну діяльність спеціальних категорій осіб, то законодавець переважно встановлює заборону, що виражається або у перешкоджанні законній діяльності (народного депутата, депутата місцевої ради, ст. 351 КК), або ж у незаконному впливові у будь-якій формі з метою перешкодити виконанню обов'язків (працівника правоохоронного органу, працівника виконавчої служби, державного діяча, ст.ст. 343, 344 КК). Встановлення у статті 163 КК кримінальної відповідальності за порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції журналіста (частина 2 статті) можна вважати безпідставною. Зазначена кримінально-правова норма спрямована на захист приватного життя, таємниці кореспонденції особи, що міститься у особистій кореспонденції. Очевидно, що ідея законодавця полягала у посиленні гарантій захисту саме службової кореспонденції журналіста, а не приватної. Більше того, у національному законодавстві уже існують достатні гарантії захисту професійної

чи службової інформації з обмеженим доступом, яка знаходиться у володінні журналіста. Зокрема, інформація, що знаходиться у володінні засобу масової інформації або журналіста і надана їм за умови нерозголошення авторства або джерела інформації належить до охоронюваної законом таємниці, і доступ до неї можливий лише у виняткових випадках з дотриманням процесуальних підстав (ст. 162 КПК України). Варто також наголосити, що вказані зміни до КК України були прийняті з порушенням системності у побудові кримінально-правових норм. Зокрема, одночасно із встановленням відповідальності за посягання на життя, здоров'я, майно журналістів, законодавець змінив назву розділу XV Особливої частини КК України «Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян», додавши зворот «та злочини проти журналістів». За таким підходом усі злочини проти журналістів повинні знаходитись у відповідному розділі, однак відповідальність за перешкодження законній професійній діяльності журналістів, що встановлена ст. 171 КК й надалі знаходиться у розділі V «Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина» Особливої частини КК. Більше того, із запровадженням відповідальності за посягання на життя журналіста чи його близьких осіб, заподіяння їм тілесних ушкоджень, знищення чи пошкодження майна, не вносяться одночасно відповідні зміни до ст. 22 КК «Вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність». Зазначеною статтею встановлено, що за умисне вбивство, тяжке тілесне ушкодження та середньої тяжкості тілесне ушкодження, умисне знищення чи пошкодження майна, в тому числі щодо спеціальних категорій осіб відповідальність настає, якщо особи на час вчинення злочину досягли чотирнадцяти років. Однак, аналізовані у цій роботі статті, з невідомих причин до цього переліку не включено.

Підсумовуючи вищевикладене, можна дійти висновку, що здебільшого зазначені нововведення суперечать принципам системності, стабільності та економії кримінально-правової репресії; штучно створюють конкуренцію кримінально-правових норм; ведуть до парадоксальних, з правової точки

зору, ситуацій, за яких одне і те саме діяння може каратися істотно різними кримінально-правовими засобами.

1. Яремко Г. З. Асоціація норм про вбивство в Кримінальному законі України: законодавча доцільність чи недолугість? / Я. З. Яремко // Часопис академії адвокатури України. – 2012. – №16. – С. 1-7.

2. Осадчий В. І. Кримінально-правова охорона життя та здоров'я особи в спеціальних нормах / В. І. Осадчий, В. О. Озеруга // Кримінально-правова охорона життя та здоров'я особи: матер. наук.-практ. конф. (м. Харків, 22–23 квітня 2004 р.). – К.-Х.: Юрінком Інтер, 2004. – С. 48–51.

3. Висновок Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

А. Б. Грищук,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

КОНСТИТУЦІЙНІ ОBOB'ЯЗКИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ

Конституційні обов'язки – це закріплені в конституційно-правових нормах вимоги держави до поведінки будь-яких осіб, що перебувають на її території, або тільки до поведінки громадян даної держави незалежно від місцезнаходження [6].

Права, свободи та обов'язки людини і громадянина, закріплені у розділі II Основного Закону, що має назву «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» [1], базуються на концепції прав людини, визначеній у міжнародно-правових документах: «Загальній декларації прав людини» 1948р. [2], «Міжнародному пакті про громадянські та політичні права» 1966 р. [3], «Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права» 1966 р. [4], «Європейській конвенції про захист прав і основних свобод людини» 1950 р. та Протоколах до неї (№ 1, 2, 4, 7, 11) тощо, які закріплюють загально-правові стандарти прав та свобод людини.

Правовий статус громадянина, іноземця чи особи без громадянства безпосередньо складається з таких елементів як: правосуб'єктність, права, свободи, обов'язки, відповідальність (яка має похідний характер, оскільки настає в результаті вчиненого правопорушення чи у зв'язку з невиконанням повноважень чи перевищенням їх обсягу), якщо мова йде про правовий статус посадової особи). Як бачимо обов'язки є складовим елементом конституційно-правового статусу людини та громадянина, оскільки тісно взаємопов'язані з правами та свободами.

Сукупність конституційних прав, свобод і обов'язків, які визначають статус громадянина України в суспільстві і державі утворюють систему. Ці права, свободи і обов'язки різноманітні за своїм характером і змістом. Однак усі вони виражають докорінні відносини і зв'язки, які склалися між Українською державою і її громадянами, і в цьому розумінні вони єдині, становлять нерозривне ціле. Звідси кожне право, кожний обов'язок потрібно розглядати не тільки окремо, а й у системі всіх основних прав, свобод і обов'язків. Система конституційних прав, свобод і обов'язків в цілому виражає не одну будь – яку галузь правового статусу, а охоплює всі головні сфери життя і діяльності громадянина [5, с. 177].

У першу чергу, варто зазначити, що як форма та спосіб організації суспільства, держава несе відповідальність перед своїми громадянами, а також зобов'язана захищати їх, охороняти життя, здоров'я, тощо (статті 3, 27, 29, 59 Конституції України) [1].

Громадяни України теж мають обов'язки відносно держави та один одного. До основних обов'язків, які передбачені нормами Основного Закону належать:

- 1) захист незалежності та територіальної цілісності України;
- 2) шанування державних символів України;
- 3) обов'язок не чинити шкоди природі, культурній спадщині;
- 4) обов'язок відшкодувати завдані збитки;
- 5) обов'язок спланувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом (при тому всі громадяни щорічно

зобов'язані подавати до податкових інспекцій за місцем проживання декларації про свій майновий стан та доходи за минулий рік);

6) обов'язок неухильно дотримуватись Конституції та законів України;

7) обов'язок не посягати на права та свободи, честь і гідність інших людей (ст.ст. 65–68);

8) обов'язок виконувати судові рішення (ст.ст. 124, 129, 150);

9) обов'язок дотримуватись Конституції та законів (ст. 68);

10) обов'язок набути загальну середню освіту (ст. 53);

11) нести обов'язки у сім'ї, піклуватися про дітей та про непрацездатних батьків (ст. 51) [1].

Варто підкреслити той факт, що передбачені Конституцією України перелічено загальнолюдські права, свободи та обов'язки, які покладаються на кожного, хто перебуває на території України. Переважна більшість статей розділу II Основного Закону належать кожній людині, а деякі лише на громадянам України, наприклад у ст. 65 передбачається, що «Захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян України» [1].

Це зумовлено загальноновизнаними нормами міжнародного права, оскільки невід'ємні права і свободи кожної людини повинні поважатися будь-якою державою незалежно від наявності чи відсутності в особи статусу громадянина держави [7, с. 284]. Така ідея втілена у ст. 26 Основного Закону держави, відповідно до якої «Іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, – за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України» [1].

Отже, конституційні обов'язки – це закріплена Конституцією України та гарантована відповідним механізмом їх здійснення необхідність вчинення дій у політичній, економічній,

соціальної, культурної (духовної) сферах суспільного життя за невиконання чи неналежне виконання яких передбачена юридична відповідальність.

1. Конституція України: прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 р. (зі змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov>.

2. Загальна декларація прав людини // ООН. – 1948 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

3. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_043

4. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_042

5. Погорілко В. Ф. Конституційне право України: підручник / В. Ф. Погорілко. – К.: Наукова думка; Прецедент, 2007. – 177 с.

6. Шляхтун П. П. Конституційне право: словник термінів / П. П. Шляхтун. – К.: Либідь, 2005. – 210 с.

7. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: «Українська енциклопедія», 1998. – Т. 3: П-С. – 2003. – 789 с.

А. Б. Грищук,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін;

А. І. Дзюбак,

здобувач вищої освіти
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

КЛАСИФІКАЦІЯ ПРАВ, СВОБОД ТА ОБОВ'ЯЗКІВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ ТА ГАРАНТІЇ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ

Сукупність конституційних прав, свобод і обов'язків, які визначають статус громадянина України в суспільстві і державі утворюють систему. Ці права, свободи і обов'язки різноманітні за своїм характером і змістом. Система конституційних прав,

свобод і обов'язків в цілому виражає не одну будь-яку галузь правового статусу, а охоплює всі головні сфери життя і діяльності громадянина [2, с. 177].

У юридично-навчальній літературі, існує декілька класифікацій конституційних прав і свобод. Таким чином, їх можна умовно поділити на такі види:

1) *Особисті (громадянські) права.* Це природні права, оскільки їх має або може мати кожна людина незалежно від громадянства з початку життя. Система громадянських прав і свобод людини і громадянина в Україні включає в себе такі права: право на життя (ст. 27 КУ), право на повагу до гідності (ст. 28 КУ), право на свободу та особисту недоторканість (ст. 29 КУ), право на недоторканість житла (ст. 30 КУ), право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31 КУ), право на захист від втручання в особисте та сімейне життя (ст. 32 КУ), право на свободу пересування і вільний вибір місця проживання (ст. 33 КУ), право на свободу думки і слова, право на свободу віросповідання і світогляду (ст. 34 КУ) [1].

2) *Політичні права.* Це права, які належать людині як члену політичного співтовариства, коли він виступає в першу чергу як громадянин держави.

Основним призначенням політичних прав є: забезпечення можливості громадян брати участь в управлінні державою; вплив на діяльність як органів держави, так і органів місцевого самоврядування; гарантування участі громадян у діяльності громадських об'єднань; використання прав на свободу думки, слова, світогляду і переконань, які відображають дійсний рівень демократичності суспільства та перешкоджають авторитарному впливу на нього з боку держави [3, с. 45–47].

3) *Економічні права.* Конституція України містить порівняно незначну кількість основних економічних прав і свобод: право приватної власності; право на підприємницьку діяльність, не заборонену законом; право користуватися об'єктами права державної та комунальної власності. Первинним, базисним економічним правом, що визначає економічні основи суспільного і державного ладу України, є право володіти,

користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності (ст. 41 КУ), що набувається в порядку, визначеному чинним законодавством України.

Водночас Основний Закон застерігає, що власність зобов'язує не завдавати шкоди правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, не погіршувати екологічну ситуацію і природні якості землі.

Держава гарантує, що ніхто не може бути протиправно позбавлений власності та декларує непорушність права приватної власності. Примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості.

Примусове відчуження таких об'єктів з подальшим повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану. До основних економічних прав і свобод людини і громадянина відносять: право приватної власності (ст. 41 КУ); право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом (ст. 42 КУ); право на користування об'єктами права державної та комунальної власності (ст. 41 КУ) та власністю Українського народу (ст. 13 КУ) [1].

4) *Соціальні права.* Метою соціальних прав є: забезпечення можливості заробляти собі на життя працею, на яку громадянин вільно погоджується і котру обирає; розпорядження суб'єкта власними здібностями до творчої та продуктивної праці; захист власних економічних та соціальних інтересів шляхом страйку; надання можливості для відпочинку; гарантування допомоги державою у випадках, умовах та у порядку, передбачених чинним законодавством; матеріальне забезпечення, соціальне обслуговування, встановлення особливих режимів щодо реалізації соціальних прав громадян; гарантування можливості на будівництво житла, придбання його у власність та оренду; забезпечення достатнього для розвитку життєвого рівня, сприятливого навколишнього природного середовища [3, с. 141-143].

Соціальні права і свободи є одним з найбільш численних видів прав, які проголошені й закріплені Конституцією. До цієї групи належать права: на працю, на страйк, на відпочинок, соціальний захист, на житло, достатній життєвий рівень, на охорону здоров'я, медичну допомогу і медичне страхування; право на безпечне навколишнє середовище. Саме названі права визначають обов'язки держави забезпечити кожному мінімум засобів до існування, соціальної забезпеченості та екологічної безпеки. Ці права зафіксовані певною мірою і в Кодексі законів про працю України ось візьmemo до уваги (ст. 2 КЗпПУ) у якому зазначено, що кожна особа має право на працю, на вільний вибір професії, також з цього кодексу випливає і ряд інших прав, наприклад право на відпустку (ст. 79 КЗпПУ) [4].

5) *Культурні права.* За своїм змістом культурні права і свободи, це суб'єктивні права людини в культурній (духовній, ідеологічній) сфері, це певні можливості доступу до духовних здобутків свого народу і всього людства, їх засвоєння, використання й участі у подальшому їх розвитку. За чинною Конституцією України до культурних прав і свобод належать: освіта (ст.ст. 43, 51, 53 КУ); технічна, художня та наукова творчість (ст. 54 КУ); право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності (ст. 54 КУ); право на використання здобутків культури та мистецтва (ст.ст. 11, 54 КУ) [5].

Слід зауважити, що існує єдність, взаємозв'язок та взаємозалежність всіх різновидів прав і свобод. Це визначає неможливість визнання пріоритету однієї групи прав (наприклад, політичних) над іншими.

Наявність комплексу прав та свобод є запорукою верховенства інтересів особи над інтересами держави та демократичності суспільства. Так, політичні права складають органічну основу системи демократії і виступають як засіб контролю за владою. Культурні права надають можливість реалізувати духовні потреби людини, забезпечувати зростання рівня її культури, без якої особа не може повноцінно здійснювати особисті та політичні права. Соціальні та економічні права створюють матеріальні і суспільно орієнтовані умови щодо реальності категорії «правовий статус».

Традиційно, гарантії прийнято розподілити на загально-соціальні та юридичні. Але в умовах правової держави всі гарантії слід визначити як правові, що поділяються на нормативно – правові та організаційно-правові гарантії. На думку М. С. Малєїна, юридичні гарантії – це норми права, які передбачають у своїй сукупності правовий механізм, покликаний сприяти реалізації діючих законів [6, с. 41–48].

Демократичні засади діяльності судів дають можливість людині вважати сам судовий процес і результат його законним, вірним і обґрунтованим. Конституція України (ч. 2 ст. 55 КУ) надає право кожному звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Право це може бути використане кожним (громадянином України, іноземцем, особою без громадянства або особами, які діють в їхніх інтересах). Право реалізується всіма суб'єктами у формі письмового звернення, що надсилається до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини протягом року після виявлення порушення прав і свобод людини і громадянина [7, с. 35].

Конституційні гарантії прав, свобод людини та громадянина в Україні пов'язані із закріпленням у її Конституції основних принципів правосуддя, що є найбільш справедливою зброєю для вирішення різних справ, сутністю яких є спір про право, відповідно до ч. 1, ст. 55 Конституції України права і свободи людини і громадянина захищаються судом [5]. Це означає, що будь-які порушення прав людини з боку кого б не було можуть і повинні бути розглянуті у судовому порядку.

1. Конституція України: прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 р. (зі змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov>.

2. Погорілко В. Ф. Конституційне право України: підручник / В. Ф. Погорілко. – К.: Наукова думка; Прецедент, 2007. – 177 с.

3. Зайчук О. В. Теорія держави і права: навч. посібник / О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 450 с.

4. Кодекс законів про працю України // Верховна Рада УРСР. – 1971 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/322-08>

5. Конституційні права та свободи людини і громадянина: соціально-культурні права // Каланчацьке районне управління юстиції Херсонської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kalanchak.just.ks.ua/konstitutsiyni-prava-ta-svobodi-lyudini-i-gromadyanina-sotsialno-kulturni-prava.html>

6. Малєин Н. С. Повышение роли закона в охране личных и имущественных прав граждан / Н. С. Малєин. – М.: Сов. Гос. и право, 1974. – 255 с.

7. Хальота А. І. Конституційні особисті права і свободи людини та громадянина та їх забезпечення органами внутрішніх справ: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец 12.00.02 «Конституційне право» / А. І. Хальота. – К., 2004. – 18 с.

В. К. Грищук,

доктор юридичних наук, професор,
декан юридичного факультету № 6
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ПРАВО ЯК ЗАСІБ РЕФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ

Право, за своїм функціональним призначенням, має, зокрема, гарантувати безпеку політичної системи в Україні, яка включає в себе державні та недержавні соціальні інститути та норми, покликані забезпечити незалежність, територіальну цілісність держави та самоуправління народу як основу прогресивного розвитку всіх сфер його життєдіяльності.

В українській доктрині права виділяють такі їх елементи: 1) інституційний; 2) регулятивний; 3) функціональний; 4) комунікативний; 5) духовний.

Інституційний елемент утворюють окремі політичні інститути: державна влада в її органічному розподілі на законодавчу, виконавчу та судову; політичні партії та суспільні громадсько-політичні організації; церква; органи місцевого самоуправління.

Регулятивний елемент складають соціальні норми в їх системному утворенні.

Функціональний елемент чітко проявляється в політичному процесі та політичному режимі.

Комунікативний елемент є складним системним розгалуженням суспільних політичних відносин. В його складі виділяють інформаційно-комунікативну підсистему: засоби масової інформації; засоби комунікації; науково-інформаційну інфраструктуру до складу якої включають систему установ, які спеціалізуються на зборі інформації, її обробці та поширенні споживачам.

Духовний елемент утворюють: культура віросповідання; політична свідомість; політична культура. Функціонування кожного з цих елементів, у першу чергу, забезпечується в Україні правом як домінуючим засобом регулювання суспільних відносин. Тому, запропонована до дискусії тема є надзвичайно широка і багатогранна.

В українській доктрині права дуже широко висвітлюються позитивні зрушення в політичній системі за роки незалежності і особливо після Революції гідності, яку знаменував Майдан. Зазначаються також постійно і ті заходи підтримки реформам, яких надає Європейський Союз і, зокрема, Республіка Польща, за що українці особливо вдячні. Поряд з цим, відзначаються і ті дискусійні питання та проблеми, які виникають на шляху розбудови в Україні демократичної, правової, соціальної держави. Їх наявність істотно впливає на якість права, не дозволяє повною мірою і своєчасно реагувати на виклики соціального буття з тим, щоб правовими засобами забезпечити належним чином безпеку політичної системи в цілому.

В міру наданої регламентом можливості зупинюся на окремих, найбільш істотних з них, що стосуються намагань удосконалити інституційний та регулятивний елементи політичної системи України.

I. Проблема вироблення механізму збалансування опосередкованої та безпосередньої форм народовладдя на шляху до громадянського суспільства. Головна мета – активізувати участь громадян в політичних, економічних і культурних процесах. В сучасних державах північної частини Європи все частіше використовується **референдум як інструмент**

безпосереднього народовладдя. Як показала практика, він здатний істотно гармонізувати множини суспільних інтересів, корегуючи, урівноважуючи, збалансовуючи, таким чином, позицію всіх суб'єктів суспільних відносин.

Необхідність такого переходу викликана чисто практичною ситуацією. Справа в тому, що на шляху демократичних перетворень виявились істотні недоліки наявної системи влади.

Система влади нині продовжує ґрунтуватися на принципах опосередкованого народовладдя, коли владні функції здійснюють від імені народу обрані ним представники, які фактично непідконтрольні та непідзвітні народові.

Поширеною є думка про необхідність запровадити такий інститут безпосередньої демократії як Всеукраїнський референдум в новій його якості, який, відповідно до статті 5 та 38 Конституції України, можна наділити законодавчими повноваженнями. В законі України про референдум є можливість виокремити **коло питань, вирішення яких належатиме виключно народові.** Це елемент механізму стабільності політичної системи.

Виправданою видається пропозиція передбачити прийняття Всеукраїнським референдумом Конституційних законів, наділених найвищою юридичною силою в ієрархії українських законів. У тому разі, коли Конституція України буде прийнята на Всеукраїнському референдумі, зміни (поправки) до неї можуть бути внесені лише Конституційними законами. У випадку, коли Конституція все ж таки буде прийматися Верховною Радою, вона за юридичною силою буде другою після Конституційних законів.

Мало того, вона повинна їм відповідати як законам, що мають найвищу юридичну силу, оскільки прийняті народом. Забезпечення цієї відповідності має бути завданням, функцією Конституційного Суду України.

II. Проблема адміністративно-територіального устрою України. В логічній площині концептуальні наукові підходи до вирішення цієї проблеми, в загальних рисах, виглядають так: а) категоричне **заперечення ідеї федералізації України;**

б) укрупнення, з врахуванням українського історичного державницького досвіду, адміністративно-територіальних одиниць з розумно чисельним, індивідуальним в кожному випадку штатом чиновників: 1) **ліквідація областей**, об'єднання кількох областей, наприклад, в Край: Волинський край, Галицький край, Подільський край, Буковинський край, Русинський край, Таврійський край, Степовий край; 2) **ліквідація районів** через їх укрупнення і **створення повітів** на території кожного краю – один повіт з трьох-чотирьох районів; 3) **ліквідація сільських, селищних Рад і створення, наприклад, волостей** – одна волость з територій п'яти сільрад; з розумно чисельним штатом чиновників. **Волость** повинна об'єднувати окремі сільські громади; 4) **запровадження** в кожному селі виборної посади сільського голови або старости, **який обирається сільською громадою і діє на безоплатній основі**.

III. Реформування апарату управління державою. Вирішення проблеми адміністративно-територіального устрою України може стати своєрідним «вступом» до розв'язання наступної проблеми – **ліквідація, злам «старої державної машини»** – апарату управління державою як на всеукраїнському так і на місцевих рівнях. Розбудована на командно-адміністративних засадах, вона стала істотним гальмом реформаційних процесів від самого початку української незалежності, виявилась інструментально неспроможною для вирішення нових завдань на шляху реформації суспільства. Провідна роль в «державній машині» без сумніву належить центральним органам держави. Йдеться про необхідність скорочення кількості міністерств і різного роду державних комітетів, ефективність роботи яких, м'яко кажучи, сумнівна, бо їх позитивний вплив на розвиток суспільних процесів ніякий, а затрати з державного бюджету доволі вагомі.

Зарубіжний досвід та елементарна логіка підказують, що в сучасних, складних фінансових умовах можна дозволити в Україні наявність лише, наприклад, таких міністерств: міністерство економіки, міністерство оборони, міністерство внутрішніх справ, міністерство закордонних справ, міністерство охорони здоров'я. Всі інші міністерства слід ліквіду-

вати, передавши їх повноваження органам місцевого самоврядування.

В нинішніх умовах, після проведення приватизації, зміни політичних пріоритетів на користь людей, **настав час ліквідувати наведені вище рудименти тотального контролю за громадянами і територіями, що успадковані від командно-адміністративної системи.** Змінився час, змінилися суть та функції влади, і тому потреба в них відпала. Необхідно широко розвивати місцеве самоуправління, перенести «центр ваги» владних повноважень на місцевий рівень, у міста та інші населені пункти, що має важливе значення для розбудови громадянського суспільства.

З кількісними показниками зв'язані якісні показники державного апарату управління. Йдеться про належне кадрове забезпечення органів держави чесними, висококваліфікованими, патріотично налаштованими кадрами фахівців. Чинovníки повинні не керувати, дозволяти чи забороняти або вирішувати, а обслуговувати ці інтереси та потреби. Ця продуктивна ідея все ще потребує свого нагального вирішення.

ІV. Проблема забезпечення гармонізації, збалансованості між гілками влади: законодавчої, виконавчої та судової. Нові життєві реалії вимагають корекції механізму розподілу владних функцій між гілками влади.

Законодавча гілка влади сьогодні наділяє виконавчу, судову владу **і, що парадоксально, саму себе** відповідними владними повноваженнями. Звичайно, що при цьому Верховна Рада, у першу чергу, дбає про власну компетенцію, своє становище у суспільстві, становище народних депутатів. При цьому **чітко вимальовується прагнення «прибрати до рук» владу виконавчу і владу судову.** Тим самим, образно висловлюючись, «ковдра влади», більшою частиною, перебуває у руках влади законодавчої. Таке її домінуюче становище суперечить доктрині розподілу влади, не працює ефективно механізм зрівноваження цих трьох гілок влади.

Необхідна **реструктуризація (демонополізація) законодавчої влади** та перехід до **законотворчого плюралізму** створення **механізму законодавчих рівноваг.**

У цьому контексті, як думається, є можливим бачення трьох суб'єктів законотворчості:

а) Всеукраїнський референдум, про що вже йшлося вище;
б) Верховна Рада; в) Президент України. Зрозуміло, що це незвично бо міняє уяву про владу законодавчу і ніби наділяє Президента додатковими функціями. Згідно Конституції України, Президент є главою держави, а не главою виконавчої влади. Органи влад законодавчої, виконавчої та судової входять в механізм держави. Він, відповідно до ст. 102 Конституції, є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина. В силу цього, природно, йому належать функції суб'єкта законотворчості і це не лише право вето і підпису законів.

Кожен з цих суб'єктів (Президент, Верховна Рада, Всеукраїнський референдум) матиме можливість певним чином урівноважувати інших, виконуючи свої повноваження, виключиться, або принаймні мінімізується, можливість, коли суспільство стає заручником періодичної і тривалої парламентської кризи.

Перехід до законодавчого плюралізму доцільно здійснити на рівні Конституційного закону «Про владу в Україні» або у самій Конституції України у випадку прийняття її на Всеукраїнському референдумі.

Народ як носій, єдине джерело державної влади (ст. 5 Конституції України), уповноважений безпосередньо визначати через спеціальний Конституційний Закон, чи у Конституції України, всі принципи організації системи органів влади в державі, їх повноваження, і в тому числі і Верховної Ради. Все це, як уже зазначалося, дозволить посилити стабільність політичної системи так і всього законодавчого процесу, чітко виробити межі законодавчих повноважень названих вище трьох суб'єктів законотворчої діяльності, а відтак і нормалізувати суспільне життя в цілому, запобігти колапсу влади в умовах можливої парламентської кризи, відкрити широко простір для реформаційних процесів. Народ прагне серйозних політичних і економічних змін в Україні.

Коротко щодо Верховної Ради України. В засобах масової інформації, в наукових джерелах накопичилося ряд, як правило, достатньо обґрунтованих претензій щодо її організації та діяльності.

Зокрема, **що вона:** **а)** є необґрунтовано велика за чисельністю, а фінансові можливості держави обмежені. У США, наприклад, на 314 мільйонів населення, 435 осіб – у Палаті представників та 100 осіб – у Сенаті. В Російській Федерації – 450 осіб у Державній Думі та 166 осіб у Раді Федерації – на більш ніж 143 мільйони населення. Федеративна Республіка Німеччина – 622 особи в Бундестазі та 69 осіб у Бундесраті при чисельності населення 83 мільйони. «Перебір» кількості депутатів в Україні на приблизно, за різними оцінками, 42–44 мільйони населення очевидний, не кажучи вже про фактор фінансової спроможності української держави; **б)** діє не оперативно в часі, маючи надмірно забюрократизовану процедуру прийняття законів, а тому законодавство нерідко відстає від потреб розвитку суспільства; **в)** є непрофесійною за якісним складом народних депутатів – відсутність, як правило, належної юридичної освіти; **г)** використовується окремими народними депутатами як «схованка» від можливих переслідувань за протиправну діяльність; **д)** служить окремим народним депутатам надійним щитом для збереження і примноження майнових статків, нерідко набутих нечесним чи протиправним шляхом; **е)** морально-етична поведінка окремих народних депутатів, як під час проведення її засідань так і поведінка поза її межами є неприйнятною; **є)** має місце низький рівень участі ряду народних депутатів в її роботі; **ж)** перетворилася в політико-економічний клуб «за інтересами», де **переважає політична демагогія**; **з)** появились «штатні» народні депутати, які обиралися до неї багаторазово, а ефекту їх роботи не видно; **и)** вона фактично **відмежувалася від народу** через прийняте нею ж законодавство. Це найбільш «м'які» претензії до Верховної Ради.

Отже, немає сумніву, що Верховна Рада України, в наявному організаційному кількісно-якісному варіанті, є, до певної міри, корумпованим, малокомпетентним, громіздким, заполі-

тизованим, непрофесійним, неоперативним, суперечливим в своїх діях, невиправдано дорогим і малоефективним органом держави, а сама ідея парламентаризму, в такому її кількісно-якісному складі, а також з таким правовим статусом, формами і методами діяльності, **виявилася значною мірою скомпрометованою, а сама вона – інструментально нездатною ефективно здійснювати законодавчу діяльність.** Нині правове становище Верховної Ради, **гіперболізоване**, перебільшене нею самою. Її правовий статус слід оптимізувати до розумних меж.

Гілки влади мають бути рівноправними в джерелі легітимності своїх повноважень, які вони, як уже зазначалося, повинні отримати через всеукраїнський референдум безпосередньо від носія суверенітету і єдиного джерела влади – народу.

Верховна Рада України не повинна мати права **наділяти саму себе, а особливо інші гілки влади владними повноваженнями**, визначити свій і їхній правовий статус. Нині фактично інші гілки влади **певною мірою залежні від Верховної Ради** України.

Через Всеукраїнський референдум, як думається, **слід вирішити наступні організаційно-правові питання** забезпечення якості роботи Верховної Ради України:

1) про відхід від неадекватної системи виборів депутатів за партійними списками чи то відкритими, чи то закритими. Запропонована система партійних виборів **скомпрометувала себе** через корупцію, кумівство, підкуп виборців та інші ганебні вчинки. Як показала практика, партії включали до своїх списків не завжди тих, хто складає інтелектуальний потенціал України і може забезпечити високу якість законодавства. Виявилось, що, попри демагогічні запевнення про політичну відповідальність партій, **вони реально ні за що не відповідають.** Крім того, партії, які разом усі взяті становлять десь 4–5% від чисельності українського населення, **фактично узурпували владу**, що є грубим порушенням засад демократії. Нерідко чисельність партії «дута», або вона є «кишеньковою» партією якогось олігархічного клану, який спритно використовує її для

просунення «своїх» людей до Верховної Ради з метою впливу на законодавчу діяльність. **Вихід із ситуації** – партії мають висувати своїх кандидатів у виборчих округах чи нових адміністративно-територіальних утвореннях, на рівні з іншими суб'єктами виборчого процесу, і власне там доводити переваги, якості свого кандидата. Вони повинні «вирости» на цьому ґрунті до рівня парламентських, набути професійності, злитися з народом і бути його органічною частиною, вболівати за його інтереси та потреби. Тому вибори за партійними списками є передчасним;

2) про запровадження виборчих цензів до кандидатів у депутати: освіта, вік, практичний стаж роботи, суспільно-моральна характеристика, відсутність притягнення до кримінальної відповідальності за умисні злочини, кількість разів обрання депутатом Верховної Ради України. Такі цензи широко використовуються у багатьох штатах США та в інших державах.

Варіант: при двопалатному варіанті законодавчого органу можливе **поєднання розширених виборчих цензів(верхня палата) – для забезпечення професійності у законотворчості, і звужених виборчих цензів(нижня палата) – для забезпечення представництва;**

3) про кількісний склад Верховної Ради України висловлені різні думки: 450, 300,100 чи 150 народних депутатів. Можна з впевненістю сказати, що народ проголосує за розумно мінімальний його склад;

4) про роботу депутатів на постійній оплатній основі чи у сесійному порядку і на безоплатній основі. Відповідь Всеукраїнського референдуму на це питання також не важко спрогнозувати;

5) чи має користуватися народний депутат правом недоторканості? Питання контраверсійне, але відповідь більшості народу за підсумками Всеукраїнського референдуму буде, як видається, негативною;

6) скільки разів одна й та ж особа може обиратися до Верховної Ради України? Думається, що, як і Президент України, не більше двох разів.

За Президентом України має бути право внесення проєктів законів на Всеукраїнський референдум, а також до Верховної Ради, яка повинна розглянути їх у першочерговому порядку **впродовж одного місяця**.

В умовах можливої парламентської кризи чи інших виняткових умов, Президента необхідно наділити правом видання Указів для урегулювання будь-якого питання у певній сфері суспільних відносин, за винятком питань регулювання яких віднесено до компетенції Всеукраїнського референдуму. Дані Укази Президента мають діяти до того часу, доки Верховна Рада України прийме Закон з цього питання і коли він набуде чинності.

Суспільні процеси, в ситуаціях можливої парламентської кризи повинні розвиватися в правовому полі, оперативно вдосконалюватися для забезпечення правової безпеки політичної системи, прогресивного розвитку держави і суспільства.

V. Відсутність компетентного державного законодавчого органу, здатного забезпечити розробку проєктів законів на наукових засадах.

На сьогоднішній день склалася парадоксальна ситуація при якій в державі відсутній єдиний орган який би системно, на науковій основі, готував науково обґрунтовані проєкти законів, відповідав за їх якість.

Ці проєкти готують переважно люди, які не мають глибокої уяви про принципи організації та функціонування держави, про право загалом та принципи правового регулювання зокрема.

Найчастіше ця «ноша» падає на Кабінет Міністрів, чи підпорядковані йому Міністерства, що не є їх функціональним завданням.

Та й фахівців з юридичною освітою найвищого наукового рівня там практично немає. Крім того, наслідком такої ситуації є, так званий, **«відомчий» підхід**, коли відомство намагається нав'язати країні, народові своє, нерідко спонтанне, необґрунтоване, суб'єктивне, суперечливе бачення правового врегулювання суспільних відносин і нерідко не на користь громадян.

Часто функцію підготовки законопроектів виконують народні депутати, котрі, як правило, або взагалі не мають юридичної чи взагалі будь-якої вищої освіти, або, якщо окремі з них і мають цю освіту, то не найвищого наукового рівня.

Найважливіші доктринальні підходи до розуміння ідеї створення та функціональної ролі Державної кодифікаційної Комісії України.

1) Державна кодифікаційна Комісія України – **єдиний державний орган**, який має бути наділений повноваженнями щодо **розроблення законопроектів** для їх розгляду на Всеукраїнському референдумі чи у Верховній Раді.

2) Кодифікаційна Комісія України **утворюється** Президентом за поданням Національної академії правових наук.

3) Кодифікаційна Комісія України утворюється **у складі 40-50 державних кодифікаторів**. **Державним кодифікатором** може бути особа не молодша 40 років, яка є: громадянином України не менше 20 років, вільно володіє державною мовою, не притягалася до кримінальної відповідальності за вчинення умисного злочину, має позитивну моральну поведінку, має науковий ступінь доктора юридичних наук та вчене звання професора.

4) Державна кодифікаційна Комісія України **діє на підставі** Закону «Про кодифікаційну Комісію України», який приймається на Всеукраїнському референдумі. Це надійно **убезпечить** її від можливого деструктивного впливу з боку Верховної Ради України, дозволить розробляти проекти законів, необхідних для держави, а не в інтересах корумпованих економіко-політичних кланів, чи інших «зацікавлених» суб'єктів.

5) Державна кодифікаційна Комісія повинна **здійснювати свою роботу** відповідно до перспективного «Плану кодифікації законодавства України», який складається на 5-10 років і затверджується Президентом за поданням Національної академії правових наук.

6) Правом ініціювання перед **Державною кодифікаційною Комісією України** питання про розроблення відповідних

змін до чинного законодавства повинні мати: Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Уповноважений Верховною Радою України з прав людини, Конституційний Суд України, Верховний Суд України, Антикорупційне Бюро України, Національна академія правових наук України.

7) Розроблений Державною кодифікаційною Комісією України проект Закону, **разом з висновком** Національної академії правових наук України, подається Президентові України, який **вирішує питання про його винесення** на Всеукраїнський референдум чи внесення на розгляд Верховної Ради або **про повернення** проекту Закону на доопрацювання зі своїми зауваженнями.

8) Депутати Верховної Ради України розглядаючи внесений Президентом Закон **пропонують** свої зміни до нього. Такі пропозиції змін у концентрованому вигляді направляються Головою Верховної Ради до Державної кодифікаційної Комісії України для їх розгляду по суті.

У випадку відмови Кодифікаційною Комісією України щодо врахування відповідної пропозиції депутата щодо зміни законопроекту, вона **не може бути** внесена повторно на її розгляд.

9) Рішення Державної кодифікаційної Комісії України **не можуть** бути оскаржені в судовому порядку.

Викладені вище судження не позбавлені певних ознак дискусійності як і інші судження щодо аналізу доволі складної української політико-правової дійсності та забезпечення правової безпеки політичної системи України.

Розглядаються питання розуміння політичної системи в Україні, її складових елементів.

Аналізуються можливі доктринальні шляхи перспективного забезпечення її правової безпеки. Зокрема, через збалансування інститутів безпосереднього та опосередкованого народовладдя, проведення адміністративної реформи, запровадження законодавчого плюралізму, забезпечення належної збалансованості між гілками державної влади, покращання якості законів.

І. Л. Гула,
викладач кафедри
адміністративно-правових дисциплін
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИДВОРЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ГРОМАДЯН ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА

Адміністративне законодавство, на відміну від законодавства інших галузей права, регулює порядок застосування норм Конституції України, зокрема ст. 33 якої передбачає право на вільний вибір проживання та свободу пересування. У той же час ст. 26 встановлює, що іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, що й громадяни України. У свою чергу, адміністративне законодавство регулює порядок реєстрації фізичних осіб, виїзду їх за кордон, отримання загальногромадянського та закордонного паспортів, а також правовий статус іноземців та осіб без громадянства, порядок видворення іноземців та осіб без громадянства тощо. Тому адміністративно-правове забезпечення передбачає, насамперед, регулювання суспільних відносин, що виникають для та в процесі реалізації відповідних сфер та інститутів, вплив на них з допомогою передбачених в законодавстві елементів [1, с. 15].

Для адміністративно-правового забезпечення видворення іноземних громадян та осіб без громадянства важливим засобом виступає реалізація норм адміністративного права. При цьому важливі усі способи реалізації і використання, коли іноземець (чи особа без громадянства) сам використовує засоби реалізації, додержання та виконання норм, у той же час до нього можуть активно застосовуватись певні норми адміністративного права за вчинені протиправні дії.

Так, статтею 203 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) передбачено, що порушення

іноземцями та особами без громадянства правил перебування в Україні, тобто проживання без документів на право проживання в Україні, за недійсними документами або документами, термін дії яких закінчився, або працевлаштування без відповідного дозволу на це, якщо необхідність такого дозволу передбачено законодавством України, або недодержання встановленого порядку пересування і зміни місця проживання, або ухилення від виїзду з України після закінчення відповідного терміну перебування, неприбуття без поважних причин до визначеного місця навчання або працевлаштування після в'їзду в Україну у визначений строк, а так само порушення правил транзитного проїзду через територію України, тягнуть за собою накладення штрафів різних розмірів. При цьому примусове видворення іноземців та осіб без громадянства за межі України за вчинення адміністративних правопорушень, які грубо порушують правопорядок, визначається ст. 24 КУпАП видом адміністративних стягнень. Проте КУпАП не містить жодного складу адміністративного правопорушення у сфері громадського порядку, за вчинення якого передбачається така санкція, як примусове видворення іноземця за межі України. Натомість реалізація цього примусового заходу здійснюється з підстав, передбачених Законом України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» [2, с. 94].

Частиною 1 ст. 9 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» передбачено, що іноземці та особи без громадянства в'їжджають в Україну за наявності визначеного цим Законом чи міжнародним договором України паспортного документа та одержаної у встановленому порядку візи, якщо інше не передбачено законодавством чи міжнародними договорами України. Це правило не поширюється на іноземців та осіб без громадянства, які перетинають державний кордон України з метою визнання їх біженцями або особами, які потребують додаткового або тимчасового захисту чи отримання притулку.

Реєстрація іноземців та осіб без громадянства, які в'їжджають в Україну, здійснюється в пунктах пропуску через державний кордон України органами охорони державного кор-

дону. Відмітка про реєстрацію іноземця або особи без громадянства в паспортному документі та/або імміграційній картці або інших передбачених законодавством України документах дійсна на всій території України незалежно від місця перебування чи проживання іноземця або особи без громадянства на території України (ч. 1 та ч. 2 ст. 16 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства»).

Згідно ч. 1 ст. 30 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», центральний орган виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері міграції, органи охорони державного кордону (стосовно іноземців та осіб без громадянства, які затримані ними у межах контрольованих прикордонних районів під час спроби або після незаконного перетинання державного кордону України) або органи Служби безпеки України можуть лише на підставі винесеної за їх позовом постанови адміністративного суду примусово видворити з України іноземця та особу без громадянства, якщо вони не виконали в установленій строк без поважних причин рішення про примусове повернення або якщо є обґрунтовані підстави вважати, що іноземець або особа без громадянства ухилятимуться від виконання такого рішення, крім випадків затримання іноземця або особи без громадянства за незаконне перетинання державного кордону України поза пунктами пропуску через державний кордон України та їх передачі прикордонним органам суміжної держави.

Реалізація матеріальних норм, що складають адміністративно-правове забезпечення видворення іноземних громадян та осіб без громадянства, передбачає виникнення адміністративно-правових відносин, у тому числі відносин щодо прийняття рішення адміністративними судами про застосування цього примусового заходу. Статтею 18 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) передбачено, що адміністративні справи щодо примусового видворення іноземців та осіб без громадянства за межі України, а також інші справи щодо застосування примусових заходів до цієї категорії осіб підсудні місцевим загальним судам як адміністративним судам. За загальним правилом, такі адміністративні справи

розглядаються судом за обов'язкової участі сторін. Однак, розгляд справ про продовження строку затримання іноземця або особи без громадянства може проводитися у режимі відеоконференції, у тому числі з трансляцією з іншого приміщення, що знаходиться поза межами приміщення суду. У разі якщо іноземець або особа без громадянства подав відповідне клопотання, справа розглядається за його участю.

Зазначені адміністративні справи розглядаються судом у день подання відповідного клопотання чи позовної заяви, крім справ щодо примусового видворення та оскарження рішень про примусове повернення іноземця або особи без громадянства в країну походження або третю країну, які суд розглядає у п'ятиденний строк з дня подання позовної заяви. Судові рішення можуть бути оскаржені в апеляційному порядку в п'ятиденний строк з дня їх проголошення. Оскарження рішення не зупиняє його негайного виконання, а також не перешкоджає подальшому розгляду справи (ст. 183-7 КАС України)

Складовою частиною адміністративно-правового забезпечення реалізації видворення іноземних громадян та осіб без громадянства є гарантії їх реалізації, під якими розуміються умови, засоби, способи, що забезпечують вичерпне застосування даного виду стягнення, а також всебічну охорону прав і свобод особи, яка видворяється. Поняття «гарантії» охоплює усю сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників, спрямованих на практичну реалізацію інституту, на усунення можливих перешкод їх повного або належного здійснення. Адміністративно-правові гарантії щодо видворення іноземних громадян та осіб без громадянства можна поділити на три види, а саме: контроль-наглядові, організаційно-процедурні та юрисдикційні.

Контрольно-наглядовими гарантіями є здійсненням зовнішнього і внутрішнього контролю за діяльністю публічної адміністрації та її посадовими та службовими особами, що здійснюють реалізацію видворення іноземних громадян та осіб без громадянства.

До організаційно-процедурних гарантій відносять, наприклад, можливість під час перебування у пунктах тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства (ПТП), які

незаконно перебувають в Україні, отримувати необхідну медичну допомогу.

За необхідності хворі іноземці направляються на лікування до комунальних закладів охорони здоров'я і помішуються до них на загальних підставах, а особи з підозрою на інфекційні захворювання направляються на лікування до спеціалізованих лікувальних закладів невідкладно, але не пізніше наступного дня після виявлення хвороби; отримують безкоштовні послуги перукаря та одноразову безпечну бритву (після використання бритва повертається працівникові ПТП) тощо.

Зміст адміністративно-юрисдикційних гарантій у правовій державі проявляється у наявності правових механізмів щодо оскарження постанов про видворення іноземних громадян та осіб без громадянства, а також оскарження діяльності публічної адміністрації щодо видворення іноземних громадян та осіб без громадянства, шляхом розгляду відповідної справи на принципах законності, об'єктивності, матеріальної істини тощо.

Таким чином, адміністративно-правове забезпечення видворення іноземних громадян та осіб без громадянства представляє собою повноту регулювання за допомогою норм адміністративного права суспільних відносин, що виникають для реалізації адміністративного стягнення у вигляді видворення іноземця чи особи без громадянства за межі країни, а також наявність відповідних гарантій, які разом із іншими правовими та неправовими гарантіями створюють стійку систему можливостей щодо дотримання прав і свобод людини та забезпечення безпеки країни.

1. Ієрусалімов І. О. Механізм адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини та громадянина: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук 12.00.07 / І. О. Ієрусалімов. – К.: Національний ун-т державної податкової служби України, 2006. – 21 с.

2. Олефір В. І. Оптимізація адміністративно-правового механізму видворення іноземців: проблеми теорії та практики адміністративної юрисдикції / В. І. Олефір // Науковий вісник публічного та приватного права. – 2015. – Вип. 2. – С. 93–97.

О. І. Гуменний,
аспірант кафедри теорії та історії держави
і права; історії політичних і правових учень,
помічник судді
(НУ «Львівська політехніка»,
Збаразький районний суд Тернопільської області)

СУДОВА ВЛАДА ЯК ГАРАНТ ОСНОВ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ

Проголошення незалежності України створило умови для радикальних демократичних перетворень у нашому суспільстві і державі. Змінилась організація державної влади – відбувся поділ її на законодавчу, виконавчу і судову, виникли нові інститути, властиві суверенній демократичній правовій державі, зокрема, інститути Президента України, конституційної юрисдикції, та ін. Почалось становлення сучасного українського парламентаризму й правосуддя, цілісної системи органів виконавчої влади.

Конституційне закріплення та подальший нормативно-правовий розвиток конституційних принципів покликаних забезпечити формування в Україні громадянського суспільства безпосередньо пов'язані зі специфікою сучасного стану як державного, так і суспільного ладу. І це цілком зрозуміло, адже якщо конституційний лад опосередковує собою державний і суспільний лад, то специфіка реально існуючих суспільних і державних відносин має свій вплив як на конституційний лад в цілому, так і на забезпечення тих норм і принципів, що складають його основу. Розглядаючи систему гарантій конституційного ладу, в першу чергу слід згадати такий елемент загальної системи гарантій як система судової влади.

Стаття 124 Конституції України в новій редакції закріплює, що юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення [1].

Однак збалансування державної влади, налагодження механізмів взаємодії окремих гілок державної влади при чіткому дотриманні принципу їх самостійності та функціональної специфіки, чомусь завжди концентруються навколо виконавчої

та законодавчої гілок. З одного боку, така ситуація є цілком зрозумілою, оскільки практично всі дослідження основ конституційного ладу, які поводяться з позицій адміністративного права та теорії державного управління мають у якості свого основного питання проблему належного (ефективного) виконання державно-управлінських рішень, а також розбудови цілісної системи державного управління, в якій би органи державної влади були здатні швидко і компетентно реагувати на всі суспільні потреби та задовольняти інтереси громадян.

Проте, щойно ми намагаємося розглянути ті ж самі питання збалансування повноважень гілок державної влади, але з позицій забезпечення фундаменту для розвитку громадянського суспільства, забезпечення і захисту прав і свобод людини і громадянина, як перед нами постає питаннями щодо правового захисту, а також гарантій захисту встановлених конституцією та законами країни прав і свобод як окремих громадян України, так і їх організацій та об'єднань. В результаті чого першочергового значення для формування громадянського суспільства набуває рівень розвитку судової влади, оскільки здійснюючи процес правосуддя, а також вирішуючи питання про відповідність законів та інших правових актів Конституції України, надаючи офіційного тлумачення конституції судова гілка влади, по суті, перетворює конституційно закріплені права і свободи в систему реальних правовідносин, коли всі правові конфлікти (незалежно від того, хто виступає їх сторонами) вирішуються виключно на основі права.

Причому специфіка діяльності судової влади полягає у тому, що виступаючи, так би мовити, «на боці держави» (адже органи судової влади, безумовно, відносяться до єдиної і цілісної системи органів державної влади), вона у своїй діяльності підпорядковуються не тим чи іншим інтересам держави, а виключно праву і закону, як вищій цінності, яка регулює державні, суспільні відносини, а також процеси взаємодії держави і суспільства. У цьому сенсі слід згадати пункт 2 «Основних принципів незалежності судових органів», що були ухвалені резолюціями Генеральної Асамблеї ООН 40/32 від 29 листопада 1985 року та 40/146 від 13 грудня 1985 року, де чітко встановлювалось, що судові органи вирішують справи безпристрасно,

на основі фактів і відповідно до закону, без будь-яких обмежень, неправомірного втручання, примусу, тиску, погроз, прямого чи побічного характеру, з будь-якого боку і за будь-яких причин [3].

В цьому сенсі особливе місце займає такий специфічний суб'єкт судової влади як Конституційний суд України, який став судовим органом конституційного контролю, що самостійно і незалежно здійснює судову владу за допомогою конституційного судочинства. Проблеми конституційного контролю виявилися у сфері підвищеної наукової уваги. Протягом декількох останніх років по цій темі переведено багато робіт, що відображають зарубіжний досвід, проведено порівняльно-правові дослідження, надруковано роботи з аналізом вітчизняного досвіду конституційного контролю і нагляду. Така активність цілком обґрунтована: цей інститут є найважливішим елементом побудови правової держави, і в сучасній Україні, він став найбільш значним його втіленням.

Конституційний контроль відноситься до числа ефективних засобів забезпечення верховенства конституційних розпоряджень, що є головним атрибутом будь-якої демократичної держави. Основне призначення конституційного контролю складається насамперед у виявленні правових актів і дій державних органів чи посадових осіб, що суперечать конституційним розпорядженням, а також у вживанні заходів по усуненню виявлених відхилень. Практично конституційний контроль виник там і тоді, де і коли почали з'являтися закони, іменовані конституціями. Як і інші закони, конституції мали потребу в гарантіях їхнього реального виконання усіма в умовах конкретних держав. Разом з тим слід звернути увагу і на нові повноваження Конституційного Суду, так відповідно до ст. 151-1 він вирішує питання про відповідність Конституції України (конституційність) закону України за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України. Конституційна скарга може бути подана в разі, якщо всі інші національні засоби юридичного захисту вичерпано [2].

Таким чином, серед всіх гілок державної влади, судова влада, по-перше, виконує роль арбітра у взаєминах між держа-

вою та громадянським суспільством, а, по-друге, – врегульовує суперечки які виникають в самому громадянському суспільстві з приводу будь-яких порушень прав і свобод людини і громадянина. Зрозуміло, що обидві функції судової влади набувають особливого значення саме у транзитивні періоди, коли ані система державної влади не є остаточно сформованою, ані громадянське суспільство не є достатньо розвинутим для того, щоб успішно самоорганізовуватись.

1. Конституція України. Офіційний текст. – К., 2016.

2. Про внесення змін до Конституції: Закон України від 02.06.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>

3. Основні принципи незалежності судових органів, схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї від 29 листопада та 13 грудня 1985 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_201

К. А. Гурковська,

викладач кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу;

В. В. Медведик,

курсант 3 курсу факультету № 3
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ГРОМАДСЬКИХ РОБІТ ЯК ВИДУ СТЯГНЕННЯ ЗА ВЧИНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОСТУПКУ

Громадські роботи – є одним із видів стягнення, для виконання якого особа примусово залучається до праці. Зокрема, їх змістом є покладення на правопорушника, що вчинив адміністративний проступок, трудового зобов'язання, від умов і характеру якого вона ухилитися не може. До таких робіт можна віднести роботи пов'язані з прибиранням та озелененням вулиць, парків, скверів, інших територій, ремонтом будівель,

доглядом за хворими, сільськогосподарські, вантажно-розвантажувальні та інші роботи, які не потребують відповідної спеціальної підготовки чи певної кваліфікації.

Можна провести тонку лінію між громадськими роботами та адміністративним стягненням у вигляді виправних робіт. Виправні роботи встановлюються на більш тривалий строк (до 2 місяців) – та відбуваються за місцем роботи правопорушника, що вчинив адміністративний проступок.

Як більш суворий вид адміністративного покарання застосування виправних робіт передбачає ряд характерних обмежень для правопорушника: неможливість звільнення з роботи за власним бажанням чи зміни місця роботи, взяття чергової відпустки. Існують, крім того, ще обмеження щодо кола осіб, до яких вони застосовуються: громадські роботи не призначаються до осіб, які визнані інвалідами першої або другої групи, вагітним жінкам, жінкам віком старше 55 років та чоловікам віком старше 60 років. Також виправні роботи не застосовуються до працівників органів Національної поліції, військовослужбовців та інших осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів [1].

Є і спільні риси, для цих двох видів адміністративних стягнень: вони є основними стягненнями; мають обов'язковий характер; призначаються на певний строк; засобом впливу на правопорушника виступає притягнення до праці; застосовуються до осіб, які вчинили адміністративні проступки з підвищеною суспільною шкідливістю.

Суттєвою різницею між адміністративним стягненням – громадські роботи та кримінальним покаранням – громадські роботи є тільки у встановленні чинним законодавством строків. Як вид адміністративного стягнення громадські роботи застосовуються на строк від 20 до 60 годин, як вид кримінального покарання – від 60 до 240 годин. При цьому відбуваються вони не більше ніж чотири години на день [2].

Підставою для застосування адміністративного стягнення у вигляді громадських робіт є вчинення деяких порушень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху. Наприклад, коли суб'єктом правопорушень у сфері безпеки дорожнього

руху була неповнолітня особа віком від шістнадцяти до вісімнадцяти років, до неї неможливо було застосувати суттєву суму штрафу у зв'язку з відсутністю самостійного заробітку. Сьогодні ж притягнення неповнолітніх правопорушників які недовтримуються правил дорожнього руху до безоплатної суспільно корисної праці помітно покращить виховний ефект від застосування адміністративного стягнення і будуть відповідати цілям стягнення – профілактичній та виховній спрямованості адміністративного покарання [1].

Особливості громадських робіт як виду адміністративних стягнень використані в КУпАП досить обмежено. Проте, з огляду на велике профілактичне значення цієї міри адміністративної відповідальності, потрібно розвивати та вдосконалювати інститут громадських робіт у напрямку більш широкого його застосування.

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984, додаток до № 51. – Ст. 1122.

2. Павленко В. Г. Кримінально-правова та кримінологічна характеристика громадських робіт як виду покарання: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / В. Г. Павленко. – К., 2005. – 185 с.

С. К. Даниленко,
ст. викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін
(Одеський державний університет
внутрішніх справ)

ЩОДО УСИНОВЛЕННЯ ІНОЗЕМЦЯМИ УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ

Важливість глибокого і всебічного аналізу основної форми влаштування дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків – усиновлення в умовах реформування українського суспільства не викликає сумніву.

Одним з гострих питань сучасного суспільства є проблема соціального сирітства. Питання усиновлення дітей іноземними громадянами займає особливе місце в законодавстві держави. Актуальність інституту міжнародного усиновлення полягає в тому, що усиновлення є пріоритетною формою влаштування, оскільки забезпечує дитині безпеку на все життя.

Рішення сучасних завдань охорони прав дітей, що залишилися без піклування батьків, пов'язане зі створенням правових основ для пристрою осиротілої дитини в сім'ю, через усиновлення, в якості альтернативи допускається усиновлення іноземними громадянами. При цьому права та інтереси дитини повинні бути дотримані, причому в силу того, що неповнолітній сам не в змозі зрозуміти свій інтерес, це повинні зробити за нього законні представники і суд. Цим і пояснюється актуальність вивчення і аналізу сутності міжнародного усиновлення, а також його регулювання в законодавстві України.

Міжнародне усиновлення є предметом дискусій з початку історії незалежної України. Загальнотеоретичні питання та проблеми практичного характеру, що з'являються в процесі усиновлення українських дітей іноземними громадянами, знайшли висвітлення в роботах представників різних напрямів науки (В. І. Акуленко, В. Г. Буткевич, М. В. Буроменський, О. І. Венгловська, В. Н. Денисов, Л. Г. Заблоцька, В. К. Забігайло, Н. І. Карпачова, Л. М. Колодій, Л. С. Майко, Л. Ю. Олійник, П. М. Рабінович, І. Б. Усенко та ін.).

Тема має як багато прихильників, так і широке коло критиків [1, с. 2]. Сьогодні залишаються ще білі плями у сфері нормативного регулювання даного питання, водночас найбільш широкого обговорення набуває морально-етична сторона. Опоненти шукають відповіді на протилежні питання: чи можна позбавляти дитину Батьківщини; чи можна говорити про гарантії кращого майбутнього усиновленої дитини; чим керуються потенційні батьки шукаючи дитину в іншій країні.

Відсутність однозначних відповідей, зростання кількості дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківської опіки, відсутність черг на усиновлення, доводить актуальність та проблемність питання міждержавного усиновлення. Тема дитин-

ства привертає увагу і прихильність з боку суспільства всюди в світі. Дотримання інтересів дитини, забезпечення стабільних та гармонійних умов її життя та розвитку – є показником благополуччя суспільства і держави в цілому.

Усиновлення є самостійним інститутом сімейного права, головним завданням якого є надання дітям-сиротам та дітям, які залишились без батьківського піклування, благополучних умов виховання в сім'ї. Оціночним, в даному контексті, виглядає поняття «благополучні умови».

Формально українським законодавством дозволено усиновлення українських дітей іноземними громадянами. Разом з тим, як свідчить статистика, кількість іноземних усиновлень щорічно зменшується на 20% [3, с. 91].

Згідно ст. 21 Конвенції про права дитини, усиновлення в іншій країні може розглядатися як альтернативний спосіб догляду за дитиною, якщо дитина не може бути передана на виховання або в сім'ю, яка могла б забезпечити її виховання або усиновлення, і якщо забезпечення якогось належного догляду в країні походження дитини є неможливим [4]. Так виникає питання про зміст категорії «належний догляд». Хто уповноважений вирішувати питання про здатність країни походження забезпечити придатний догляд за дитиною.

Міждержавне усиновлення – це виникнення сімейних відносин як юридичного акту за участю іноземного громадянина. Слід відмітити той факт, що процес міжнародного усиновлення передбачає, що дитина, яка усиновлюється, перебуває на обліку для усиновлення та доступна українцям. Якщо протягом року цю дитину не усиновлюють, вона стає доступною для усиновлення іноземцями [5, с. 283]. Отже, громадянам України надається більше прав на усиновлення дітей і тільки після 1 року іноземні громадяни мають право всиновити дитину

Процедура усиновлення дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, яка проживає в Україні, іноземцями та громадянами України, які проживають за межами України, представляє певний порядок дій, виконання яких наближає здійснення мрії про щасливу сім'ю.

Однак зворотній бік такої мрії дитини – це повна відсутність контролю та механізму опіки держави за долею

своїх маленьких громадян, які опинились в умовах нової країни, нової культури, поряд з фактично незнайомими людьми, які отримують дитину у повне власне розпорядження. Так серед основних недоліків усиновлення українських дітей іноземцями, дослідники вказують: відсутність адекватних механізмів контролю за забезпеченням захисту дитини і запобігання насильства; проблеми психосоціальної та культурної адаптації; корупцію як загрозу прозорості процесу усиновлення; поширену світову практику торгівлі дітьми [6, с. 193].

Аналізуючи основні проблеми, які потребують нагально-го вирішення слід акцентувати увагу на проблемі відсутності обліку усиновлених дітей. Неможливість співробітників консульських установ, особисто відвідати сім'ї усиновлювачів; відсутність в деяких країнах українських дипломатичних представництв є ще одним свідченням невизначеності подальшої долі усиновленої дитини. Вирішенням проблеми може стати нормативне запровадження двосторонніх угод з країнами, в які найбільше усиновлюється українських дітей. Це надасть можливість забезпечити контроль за дотриманням прав дітей у сім'ях іноземців, гарантувати повернення на Батьківщину дітей, які постраждали від насильства усиновлювачів. Водночас при укладанні двосторонніх договорів слід ретельно вивчати та враховувати як вітчизняний, так і міжнародний досвід.

По суті, усиновлена іноземцями українська дитина стає біпатридом. Україна позбавлена можливості здійснювати контроль за забезпеченням прав усиновлених дітей у сім'ях іноземних усиновлювачів, хоча згідно з п. 6 ст. 283 СК України «за усиновленою дитиною зберігається громадянство України до досягнення нею вісімнадцяти років». Наприклад, за законодавством США усиновлена її громадянами дитина автоматично набуває американське громадянство при перетині кордону. Тому навіть у разі позбавлення усиновителів батьківських прав, дитина буде влаштована в іншу американську сім'ю без будь-якого узгодження з відповідними державними органами України [6, с. 194].

Таким чином, вирішення даного питання можливе лише за умов узгодження українського законодавства з питань уси-

новлення із законодавством інших держав, з обов'язковим вивченням міжнародного досвіду та негативної практики, а також приведення національного законодавства у відповідність до міжнародних норм.

1. Будзінська О. Правові аспекти усиновлення українських дітей, які є громадянами України, іноземцями / О. Будзінська // Юридичний журнал. – 2009. – № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/>

2. Логвінова М. Усиновлення: національні та міжнародно-правові аспекти / М. Логвінова // Прикарпатський ун-т ім. Василя Стефаника. – Івано-Франківськ: Плай, 2000. – 90 с.

3. Менджул М. В. Порядок усиновлення іноземцями дитини, яка є громадянином України: окремі проблеми / М. В. Менджул // Порівняльно-аналітичне право. – 2014. – № 1. – С. 90–93.

4. Конвенція про права дитини. – К.: Право, 1995. – 31 с.

5. Сімейний кодекс України: станом на 15 черв. 2012 р. (відповідає офіц. текстові). – Х.: Одиссей, 2012. – 87 с. – (Серія «Закони України»).

6. Дружиніна В. Реалії з життя та мотиви усиновлення іноземними громадянами українських дітей / В. Дружиніна // Вісник Хмельницького національного університету. – 2012. – № 1. – С. 190–194.

О. В. Джафарова,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративної діяльності поліції
*(Харківський національний університет
внутрішніх справ)*

ЩОДО РОЗУМІННЯ КАТЕГОРІЇ «ПУБЛІЧНО-СЕРВІСНА ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ»

Прийняття Стратегії сталого розвитку «Україна-2020», якою були закріплені чотири основні вектори розвитку нашої країни, є важливою передумовою впровадження в державі європейських стандартів життя, вихід України на провідні позиції світу, забезпечення на якісно новому рівні прав, свобод та законних інтересів фізичних та юридичних осіб. Одним із таких

векторів – є «вектор безпеки», який передбачає цілий комплекс дій правового та організаційного характеру, які як правило відображені в необхідності здійснення певної реформи. Зазначений вектор розвитку нашої держави передбачає здійснення дев'яти самостійних, але при цьому пов'язаних одною метою реформ. Цікавою, виходячи із теми нашого дослідження є запропонована та поступово здійснювана реформа правоохоронної системи, яка передбачає коригування завдань та функцій правоохоронних органів, зміну ставлення осіб органів правопорядку до виконання службових обов'язків у напрямі усвідомлення їх як надання оплачуваних державою послуг із забезпечення насамперед безпеки кожної особи, її особистих та майнових прав, суспільних та державних інтересів. В цілому підтримуючи зазначені зміни в ідеології роботи всіх правоохоронних органів та Національної поліції зокрема, вважаємо за доцільне звернутись до наукової літератури щодо визначення зазначених категорій з метою формулювання власного категоріального апарату, який є необхідним для практики правозастосування. Відразу зазначимо, будь-яке визначення звужує розуміння певного явища, але є необхідним виходячи із того, що діяльність органів Національної поліції, пов'язана із стрижнем всієї правової системи, а саме правами та свободами людини і громадянина.

Перш ніж перейти до з'ясування поняття «публічно-сервісна діяльність Національної поліції», вважаємо за необхідне зосередитися на аналізі категорій більш загального порядку, таких як держава, права і свободи громадян та механізм їх забезпечення, оскільки взаємозв'язок останніх є центральним для юридичної науки й для розуміння вищенаведеної категорії.

Цікавим, на наше переконання, є визначення держави як найвищої форми організації суспільства, яка забезпечує захист та погодження індивідуальних, групових та загальносуспільних інтересів за допомогою права на певній території [1]. Автори книги «Приватне життя і поліція. Концептуальні підходи. Теорія та практика» під державою розуміють інструмент, що за його допомогою забезпечуються найкращі умови для розвитку

особи, суспільства і самої держави, а узагальнена схема вирішення проблем національної безпеки на досягнутому рівні розвитку її теорії ґрунтується на трьох базових елементах: інтереси – загрози – захист [2, с. 27]. Безпека є умовою існування держави, суспільства або особи, яка дозволяє їм зберегти накопичені цінності [2, с. 33]. Згідно зі статтею 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [3]. При цьому держава бере на себе зобов'язання щодо забезпечення останніх за допомогою певного правового інструментарію та системи державних інституцій. Отже, можна зробити умовний висновок, що в основі організації і функціонування сучасної Української держави є суспільний договір, який передбачає, що держава утворюється волевиявленням вільних і незалежних осіб, та зобов'язується дотримуватись їх невід'ємних прав. При цьому інша сторона суспільного договору також має певні зобов'язання серед яких: сплата податків, дотримання встановлених правил поведінки, обов'язок захищати цілісність держави тощо. Слід зауважити, що при цьому віддається пріоритет та можливості особам реалізувати належні їм права, зокрема і у відносинах з публічною адміністрацією. Рухаючись далі зазначимо, що саме в такому підході розкривається сучасне уявлення про державу як про інституцію, що надає певні послуги особам, які так би мовити їх «замовляють». Коло цих «послуг» прямо впливає із публічних функцій держави, які є змістовним наповненням, підґрунтям для виокремлення та закріплення конкретних прав та обов'язків суб'єктів відповідних відносин. До публічних функцій держави, на думку О. Ф. Скакун, в залежності від способів його діяльності доцільно віднести: 1) законодавчу; 2) виконавчу; 3) судову; 4) правоохоронну; 5) інформаційну [4, с. 51]. Виходячи із вищенаведеного можна зробити висновок, що держава надає послуги у правоохоронній сфері, а одним із суб'єктів їх надання є Національна поліція.

Підсумовуючи вищенаведене, зазначимо, що публічно-сервісну діяльність Національної поліції України можна розглядати в широкому та вузькому розумінні. Так, публічно-

сервісна діяльність Національної поліції – це нормативно визначена діяльність спеціально створеної державної інституції, яка спрямована на виконання завдань та функцій держави щодо забезпечення прав і свобод людини, а також захист інтересів суспільства і держави, підтримання публічного порядку та безпеки, протидії злочинності. Якщо розглядати публічно-сервісну діяльність Національної поліції у вузькому розумінні то, це діяльність, спрямована на надання публічних послуг у сфері публічної безпеки і порядку, що здійснюється за заявою фізичних та юридичних осіб та спрямована на набуття, зміну чи припинення прав або обов'язків у відповідній сфері публічних відносин.

1. Андрусяк Т. Г. Теорія держави і права: навч. посібник / Т. Г. Андрусяк. – Львів: Фонд «Право для України», 1997. – 198 с.

2. Приватне життя і поліція. Концептуальні підходи. Теорія та практика / відпов. ред. Ю. І. Римаренко. – К.: КНТ, 2006. – 740 с.

3. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

4. Скакун О. Ф. Теория государства и права: учебник / О. Ф. Скакун. – Х.: Консул, 2000. – 704 с.

О. Р. Джурик,

аспірант

*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО СТАТТІ 374 МИТНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Митна політика завжди відігравала ключову роль в економіці будь-якої держави. Адже від того, як держава реалізовує митну політику, в значній мірі залежить наповнення державного бюджету країни, а також захист вітчизняного виробника. Лише за 2015 рік митниці забезпечили надходжень до Державного бюджету України на суму 202,3 млрд. грн [1].

При цьому, значна роль у митній політиці відводиться боротьбі з контрабандою та порушенням митних правил. Держава максимально забезпечує боротьбу з цими негативними явищами. Так, відповідно до рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про заходи щодо посилення боротьби зі злочинністю в Україні» від 6 травня 2015 року, введеного в дію Указом Президента України від 16 червня 2015 року [2], головна увага у боротьбі зі злочинністю зосереджена, у тому числі, на виявленні і ліквідації каналів контрабанди. Про необхідність співробітництва з метою вирішення проблеми контрабанди товарів зазначено також у статті 22 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [3], підписаної у 2014 року.

Державні інспектори митниць ведуть активну боротьбу з порушеннями митних правил. Одним з таких порушень є штучне подрібнення партій товарів та ввезення їх без сплати митних платежів на митну територію України. Лише в жовтні 2016 року в межах цільових операцій «Рубіж-2016», «Акциз-2016» працівниками податкової міліції Головного управління Державної фіскальної служби України у Львівській області проведені заходи з метою припинення реалізації через Інтернет-магазин на митній території України високоліквідних товарів, ввезених з-за кордону штучно подрібненими партіями без сплати митних платежів до бюджету держави (така схема ввезення відома як «човники»). В межах досудового слідства у кримінальному провадженні за фактом ухилення від сплати податків та обов'язкових платежів до бюджету в особливо великих розмірах (частина 3 статті 212 Кримінального кодексу України [4]) встановлено, що ввезені у такий спосіб високоліквідні товари іноземного виробництва (продукти харчування, алкогольні напої), накопичувались в складському приміщенні одного з населених пунктів Золочівського району Львівської області та в подальшому надходили в реалізацію через Інтернет-магазин Італійських товарів шляхом приймання замовлень на сайті та відправки товару через відділення поштового оператора.

Під час обшуку виявлено алкогольні напої (вина іноземного виробництва різної ємкості та міцності в кількості 320 ящиків, горілка вітчизняного та іноземного виробництва, коньяк, джин в т. з. бекінбоксах в кількості 24 ящики) та продукти харчування в асортименті (кава, сир, олія, шоколад, томатна паста), загальною вартістю понад 800 тис. грн [5]. У чому ж причина можливості вчинення таких порушень митних правил? Зазирнемо у Митний кодекс України.

Відповідно до частини 1 статті 374 «Умови ввезення (пересилання) громадянами товарів на митну територію України» Митного кодексу України [6], товари (за винятком підакцизних), сумарна фактурна вартість яких не перевищує еквівалент 1000 євро, що ввозяться громадянами на митну територію України у ручній поклажі та/або у супроводжуваному багажі через пункти пропуску через державний кордон України, відкриті для повітряного сполучення, та товари (крім підакцизних), сумарна фактурна вартість яких не перевищує еквівалент 500 євро та сумарна вага яких не перевищує 50 кг, що ввозяться громадянами на митну територію України у ручній поклажі та/або у супроводжуваному багажі через інші, ніж відкриті для повітряного сполучення, пункти пропуску через державний кордон України, не підлягають письмовому декларуванню та не є об'єктами оподаткування митними платежами (за винятком товарів, на які відповідно до статті 197 цього Кодексу встановлено обмеження щодо переміщення громадянами через митний кордон України, і випадків, передбачених частиною другою цієї статті – коли особа, яка ввозить товари на митну територію України, в'їжджає в Україну частіше одного разу протягом доби).

Якщо йде мова про ввезення подрібнених партій товарів на митну територію України, це відбувається через автомобільні або пішохідні пункти пропуску через державний кордон України. Для переміщення товарів через такі пункти, відповідно до частини 1 статті 374 Митного кодексу України, встановлені певні обмеження – а саме, сумарна фактурна вартість товарів не може перевищувати еквівалент 500 євро та сумарна вага не має перевищувати 50 кг. Що ж ми маємо на практиці?

З метою ввезення великої партії товарів на митну територію України (наприклад, вагою 10 тон та вартістю 30 тис. євро) без сплати митних платежів, цю партію подрібнюють по 50 кг, вартістю 150 євро. Ніби все законно – вага та сумарна вартість товарів не перевищує дозволений мінімум, передбачений статтею 374 Митного кодексу України. Однак, подрібнення всієї партії товару та ввезення її частинами на митну територію України призводить до ненадходження відповідних коштів до державного бюджету України, а відтак є ухиленням від сплати податків та обов'язкових платежів до бюджету в особливо-великих розмірах. Це один з найбільш поширених, на сьогодні, способів незаконного ввезення на територію України іноземних товарів.

З огляду на викладене, вважаємо за необхідне внести зміни до статті 374 Митного кодексу України, а саме – змінити межу вартості та ваги товарів, за якої вони не оподатковуються митними платежами. На нашу думку, така межа має бути зменшена у сумарній вазі – до 20 кг, у сумарній фактурній вартості – до 200 євро. Це дозволить зменшити в рази випадки подрібнення партій товарів, а відтак дозволить більш ефективніше протидіяти порушенню митних правил.

1. Річний звіт Державної фіскальної служби України за 2015 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sfs.gov.ua/data/material/000/166/229980/2015_12_mesyatsev.pdf.

2. Про заходи щодо посилення боротьби зі злочинністю в Україні: Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року: Указ Президента України від 16 червня 2015 року № 341/2015 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 49. – Ст. 1568.

3. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=246581344.

4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25. – Ст. 131.

5. Результати операцій «Рубіж-2016», «Акциз-2016» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lv.sfs.gov.ua/media-ark/news-ark/269015.html>.

6. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 р. № 4495-VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 32. – Ст. 1175.

Н. І. Дідик,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу;

А. І. Ляхович,

курсант 4 курсу факультету № 1
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ

Конституція України [1] визначає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. З цією метою держава створює відповідні правоохоронні органи, серед яких займає чільне місце поліція [2, с. 167].

З прийняттям 02 липня 2015 року Закону України «Про Національну поліцію» [3] фактично розпочалася реформа правоохоронної системи взагалі та Міністерства внутрішніх справ України зокрема. Це, у свою чергу, привело до створення Національної поліції України як центрального органу виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Новий Закон містить багато новацій, які раніше не були притаманні Закону України «Про міліцію». Слід зазначити, що до найбільш суттєвих новацій, які відрізняють поліцію від міліції, належать такі:

По-перше, зменшення обов'язків поліцейського з одночасним розширенням повноважень, які в основному спрямовані на превентивну та профілактичну діяльність, на запобігання вчиненню правопорушень. Новим Законом визначено менше

процесуальних обов'язків поліцейського, а більше повноважень, що забезпечують захист життя та здоров'я громадян, контроль дорожнього руху, а також здійснення інформаційно-аналітичного забезпечення;

По-друге, поліцейські отримали чітко визначений перелік повноважень, які здійснюються для охорони прав і свобод людини, запобігання загрозам публічній безпеці і порядку або припинення їх порушення. До таких превентивних заходів, відповідно до Закону, належать: перевірка документів особи; опитування особи; поверхнева перевірка і огляд; зупинення транспортного засобу; вимога залишити місце й обмеження доступу до визначеної території; обмеження пересування особи, транспортного засобу або фактичного володіння річчю; проникнення до житла чи іншого володіння особи; перевірка дотримання вимог дозвільної системи органів внутрішніх справ; застосування технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису; перевірка дотримання обмежень, установлених законом стосовно осіб, які перебувають під адміністративним наглядом, та інших категорій осіб; поліцейське піклування [4, с. 98].

Важливим аспектом нового Закону є закріплення верховенства права як принцип діяльності поліції. У ст. 6 Закону зміст вказаного принципу розкрито у вже традиційній для українського законодавства площині: через визначення пріоритету прав і свобод людини над повноваженнями та інтересами органів державної влади. В Законі встановлено, що поліція в своїй діяльності керується принципом верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Принцип верховенства права застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини.

У статті 7 Закону «Дотримання прав і свобод людини» закріплено також дуже важливий принцип пропорційності в обмеженні прав і свобод людини: «Здійснення заходів, що обмежують права та свободи людини, має бути негайно

припинене, якщо мета застосування таких заходів досягнута або немає необхідності подальшого їх застосування». У цій же статті вперше на законодавчому рівні виписано внутрішній механізм припинення проявів катування поліцейськими та неналежного поведження: «Поліцейським за будь-яких обставин заборонено сприяти, здійснювати, підбурювати або терпимо ставитися до будь-яких форм катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поведження чи покарання. У разі виявлення таких дій кожен поліцейський зобов'язаний негайно вжити всіх можливих заходів щодо їх припинення та обов'язково доповісти безпосередньому керівництву про факти катування та наміри їх застосування. У разі приховування фактів катування або інших видів неналежного поведження поліцейськими керівник органу протягом доби з моменту отримання відомостей про такі факти зобов'язаний ініціювати проведення службового розслідування та притягнення винних до відповідальності». У частині 5 вказаної статті встановлено, що в діяльності поліції забороняються будь-які привілеї чи обмеження за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовною або іншими ознаками [5, с. 14].

Отже, в діяльності органів поліція центральне місце відводиться інституту, норми якого закріплюють основи правового статусу особи. Цей інститут відображає найбільш суттєві, вихідні начала, що визначають правове становище людини, засади взаємовідносин між особою і державою. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 14 (зі змінами від 21.02.2014 р.).

2. Федорченко А. М. Організаційно-правові основи діяльності поліцейських в Україні / А. М. Федорченко // Національна поліція України: проблеми становлення та перспективи розвитку: зб. матеріалів наук.-практ. конф. курсантів та студентів (м. Харків, 10 грудня 2015 р.). – Харків: Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2015. – 240 с.

3. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII // Офіційний вісник України. – 2015. – № 63. – Ст. 33.

4. Науково-практичний коментар розділу IV «Повноваження поліції» та розділу V «Поліцейські заходи» Закону України «Про Національну поліцію» / Т. П. Мінка, Р. В. Миронюк, В. А. Глуховеря та ін.; за заг. ред. Т. П. Мінки. – Х.: Право, 2016. – 178 с.

5. Права людини в діяльності української поліції – 2015. Науково-практичне видання / упоряд. Є. О. Крапивін. – К.: Асоціація УМДПЛ, 2016. – 408 с.

З. Ф. Дільна,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ ПОТЕРПІЛОГО ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, УЧИНЕНИХ НА ҐРУНТІ НЕТЕРПИМОСТІ

Забезпечення дотримання принципу рівноправності, який є, власне, основним для мирного співіснування суспільства визнається головним завданням світового співтовариства загалом, в тому числі й нашої держави.

Так, Україна відстоює позицію щодо недопущення проявів нетерпимості, адже злочини на ґрунті ненависті мають більший руйнівний для суспільства ефект у порівнянні з іншими злочинами через свій специфічний психологічний вплив на потерпілих, викликаючи почуття пригніченості та тривоги, адже безпосередня жертва може отримати надзвичайно сильну психологічну травму та страждати від посиленої вразливості, оскільки вона не може змінити ті ознаки, через які її обрав нападник.

Загалом саме акцент на дослідженні особи потерпілого у кримінальному провадженні має важливе значення загалом для організації розслідування, а також і для попередження та профілактики вчинення нових кримінальних правопорушень.

Так, в основі злочинів на ґрунті ненависті лежить саме упередження, тому від наслідків цієї нетерпимості і конфліктів на цьому ґрунті жодна держава не застрахована. Не є винятком і Україна, де за останні роки спостерігається тенденція до збільшення проявів ксенофобії, а причинами цього є по-перше, проживання іноземців, а також економічні, соціальні та політичні причини. Зокрема мова йде про невисокий рівень економічного розвитку в державі, низький рівень правосвідомості громадян, а також у зв'язку із загостренням ситуації на сході України та у Автономній Республіці Крим, відповідно збільшенням кількості біженців та вимушених переселенців, що також породжує прояви ксенофобії. Зокрема, експерт Конгресу національних громад України К. Лихачов поділяє жертви на групи традиційних меншин, тобто етнічних та релігійних меншин, які вже століттями живуть в Україні (євреї, кримські татари та роми) і групи «нових меншин», до яких зарахує іноземних студентів, бізнесменів, дипломатів та біженців з Азії, Африки, Кавказу, Близького й Середнього Сходу [1].

Злочини на ґрунті ненависті є такими злочинами, де жертва обирається за ознакою належності до певної групи або зв'язку з нею (наприклад раса, мова, національність, релігія, сексуальна орієнтація, фізична чи розумова неповноцінність, стать тощо). Проте ці злочини можуть вчинятись і щодо майна, яке належить меншині або асоціюється з нею. Отже, від злочинів на ґрунті ненависті найчастіше потерпають: іноземці та члени різних етнічних громад, члени релігійних меншин та їхнє майно (церкви, синагоги, мечеті, кладовища), а також приватна власність, роми, які внаслідок соціально-економічних, культурних та історичних причин належать до найбідніших прошарків населення, геї, лесбійки, бісексуали і трансгендери тощо. Щодо ромів, то взаємозв'язок між проблемами ромів у сферах освіти, зайнятості, житла, охорони здоров'я вимагає проведення досліджень і узгоджених дій з метою їх вирішення [2].

Останніми роками, особливо у зв'язку із політичною ситуацією, а також проблемами на Сході країни та у АРК, помітно посилилася дискримінація кримських татар і злочини на ґрунті ненависті проти них. Окрім того, сучасній Україні притаман-

ний і такий різновид, як «мовна ксенофобія», викликана як мовними уподобаннями жителів країни, тобто схильністю до використання у побуті української або російської мови, так і ідеологічним й культурологічним обґрунтуванням. Також існує ще одна форма нетерпимості – це так звана «ісламофобія», яка з кожним роком набирає більше обертів та стає більш серйознішою. Не можна оминати увагою і таке явище як трансфобія, яка проявляється через емоційне, вербальне та фізичне насильство над трансгендерними людьми, тобто мова йде про транссексуальних людей, які відчувають психологічний дискомфорт від того гендеру, в якому їх виховали, прагнуть соціалізуватися у іншій гендерній ролі і для цього зробити свою зовнішність максимально подібною до зовнішності людей іншої статі. Ще однією проблемою є злочини на ґрунті ненависті, що вчиняються з релігійних мотивів. Отже, найбільш характерною рисою, притаманною жертвам цієї категорії злочинів, є їх зовнішність і спосіб життя. Для вчинення цього виду злочину не мають значення особисті якості жертви. Визначальним для злочинця є те, що кожна з жертв, на його точку зору, належить до визначеної етнічної (національної чи расової) групи.

Також особливістю злочинів, що вчиняються на ґрунті нетерпимості є їх так званий трьохсторонній характер, тобто окрім обов'язкової наявності винуватих у вчиненні цього кримінального правопорушення і потерпілих, також і тих, кому адресована інформація про ворожнечу або ненависть стосовно тієї чи іншої національності, раси або релігії, а саме мова йде про будь-яких представників тієї національності, раси або релігії, стосовно яких злочинці проявляють свою ворожнечу або ненависть, тобто чию національну гідність принижують. Окрім цього, ці злочини мають руйнівний вплив на сім'ю та друзів жертви, а також тих, то поділяє із нею ознаки, що стали приводом для упередженого ставлення та ненависті. Інші члени групи, проти якої спрямовано злочин на ґрунті ненависті, можуть не лише переживати через загрозу майбутніх нападів, а й зазнати такого самого психологічного впливу, як і сама жертва [3]. Власне злочини та інциденти на ґрунті ненависті часто залишають у жертви страх наступних нападів та ще більшого насильства. Крім цього, вони сигналізують, що жертва не визнається час-

тиною суспільства, в якому проживає. Бездіяльність або реакція, що принижує гідність жертви, може завдати ще більшої шкоди вже травмованій людині. Така вторинна віктимізація може мати місце, зокрема, коли представники суспільства (правоохоронці, працівники соціальних служб, лікарі, судді) заперечують або применшують серйозність вчиненого злочину. Для багатьох жертв злочинів ненависті вторинна віктимізація призводить до навіть більшого приниження, деградації та ізоляції [4, с. 282].

Варто наголосити на тому, що надзвичайно важливим у розслідуванні злочинів, вчинених на ґрунті нетерпимості є робота з потерпілими від таких злочинів. Слід навести ряд факторів, які дещо можуть пояснити небажання жертви повідомляти про злочин: 1) страх ідентифікації; 2) брак довіри; 3) вторинна віктимізація (така вторинна віктимізація може мати місце, зокрема, коли представники суспільства (правоохоронці, працівники соціальних служб, лікарі чи судді) заперечують або применшують серйозність вчиненого злочину); 4) міркування безпеки (наприклад жертви можуть боятися наслідків, якщо правопорушник знає, де вони живуть або працюють тощо). Отже, вивчення особи потерпілого при розслідуванні цих злочинів має на меті не допустити посилення негативних наслідків вчиненого злочину, як для окремої особи, так і для національної спільноти, яку така особа представляє.

1. Дискримінація по-українськи: проблема існує, але її не існує [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://helsinki.org.ua/articles/ldyskryminatsiya-po-ukrajinski-problema-isnuje-ale-jiji-ne-isnuje/>

2. Європейська комісія проти расизму та нетерпимості. Третя доповідь по Україні, прийнята 29 червня 2007 року. Страсбург: CRI (2008) 4, 2008, п.п. 65–83 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eu.prostir.ua/library/9074.html>

3. Злочини на ґрунті ненависті: попередження та реагування. Інформаційно-довідковий посібник для громадських організацій у регіоні ОБСЄ // Опубліковано Бюро з демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osce.org/uk/nodell80336>

4. Сметаніна Н. В. Віктимна поведінка жертв «злочинів ненависті» / Н. В. Сметаніна, О. М. Рябокiнь // Часопис Київського університету права. – 2016 (1). – С. 281–284.

А. Б. Дмитрик,
викладач кафедри
адміністративно-правових дисциплін;
Х. О. Костка,
здобувач вищої освіти
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

На сьогоднішній день особливого значення в контексті захисту прав людини набуває конституційне право на захист. Реалізувати свої права на захист людина може через різні механізми захисту прав.

У першу чергу їх можна поділити на дві групи – національні та міжнародні механізми захисту прав. Національні (внутрішньодержавні) механізми захисту прав мають свої особливості у кожній країні, у той час як міжнародний механізм захисту прав є однаковим для всіх, незалежно від національності та громадянства.

Основним правовим захистом прав людини і громадянина є міжнародно-правові акти, основними серед яких є: Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Конвенція про захист прав і основоположних свобод людини та інші.

Дослідженню механізмів захисту прав приділяли значну увагу такі вчені, як С. Черниченко, В. Ф. Кавун, О. Г. Огородник, В. Ф. Погорілко. Серед іноземних вчених треба зазначити А. С. Гавердовский, М. П. Рогозіна, І. Ліщина тощо.

Досить часто в юридичній літературі зустрічається поняття «механізм», «міжнародно-правовий механізм», «механізм захисту прав» та інші. Проте, чіткого визначення та тлумачення цього поняття немає.

Кожна держава, яка взяла на себе зобов'язання виконувати міжнародні конвенції, в тому числі й ті, які забезпечують

захист прав людини, повинна керуватися принципами та нормами цих угод у своєму внутрішньому законодавстві. Тобто норми, що містяться в міжнародних актах обов'язкові для законотворчості розвинутих держав і є для них міжнародними стандартами. На думку С. Черниченка, міжнародні стандарти в галузі прав людини – це міжнародно-правові, тобто такі, що випливають з норм міжнародного права, обов'язків держави [1, с. 38].

Досліджуючи міжнародний механізм захисту прав людини і громадянина А. С. Гавердовський, пропонував визначати його як сукупність засобів забезпечення реалізації міжнародно-правових норм, які створюються зусиллями держав [2, с. 47].

І Ліщина дає визначення міжнародних механізмів захисту прав людини – це система міжнародних (міждержавних) органів і організацій, що діють з метою здійснення міжнародних стандартів прав і свобод людини чи їх відновлення у випадку порушення [3, с. 17].

Так, М. П. Рагозін визначає, що «юридичний механізм захисту прав людини – це можливості здійснення громадянами певних вчинків щодо захисту власних прав і свобод, а також система органів, які захищають і забезпечують ці права та свободи.

Система органів, які захищають і гарантують права людини: Верховна Рада України; Президент України; Кабінет Міністрів; центральні та місцеві органи державної виконавчої влади; органи місцевого самоврядування; органи міліції; служба безпеки; прокуратура; суд» [4].

З такою думкою М. П. Рогозіна погоджується й О. Г. Огородник, проте він до механізму захисту прав відносить ще й громадські організації, правові та нормативні акти, які покликані захищати права людини [5, с. 15].

Відомий український конституціоналіст В. Ф. Погорілко, тлумачив механізм як систему правових засобів. Ці засоби необхідні для захисту прав. Крім того, В. Ф. Погорілко, як і М. П. Рогозін зазначав, що механізм захисту прав людини є системою влади держави, основною функцією якої є захист прав людини та громадянина [4].

Досить поширеними на сьогоднішній день є проблеми, які стосуються механізму захисту прав та механізму реалізації людиною права на захист як в Україні, так і світі. Ці проблеми наявні як на теоретичному, так і на практичному рівнях. Крім вже вказаної проблеми визначення поняття таких механізмів та підвищення ефективності наявних, проблемою також є недостатнє законодавче закріплення основних етапів застосування більшості механізмів, відсутність їхнього тлумачення.

Отже, основною метою таких механізмів – це захист прав та повна реалізація людиною свого права на захист. Для підвищення ефективності таких механізмів захисту прав необхідно змінювати правову культуру та правосвідомість народу, формувати їх через виховання та освіту.

Реалізувати цей механізм повинен народ і суспільство, які фактично формують право, а отже й всі наявні правові механізми захисту прав.

У процесі забезпечення прав людини і громадянина такі міжнародно-правові механізми вирішують завдання уникнення конфлікту між міжнародним та національним правом, тобто забезпечення прав людини залишається завданням держав, а міжнародне право лише встановлює певні правила поведінки для держав, контролює виконання ними міжнародних угод, і за їх недотримання застосовує санкції.

1. Черниченко С. В. Права человека и гуманистическая проблематика в современной дипломатии / С. В. Черниченко // Московский журнал международного права. – 1992. – № 3. – С. 38–43.

2. Гавердовский А. С. Имплементация норм международного права: монография / А. С. Гавердовский. – К.: Вища школа, 1980. – 320 с.

3. Лищина И. Международные механизмы защиты прав человека / И. Лищина // Харьковская правозащитная группа. – Х.: Фолио, 2001. – 112 с.

4. Рагозін М. Вчимося демократії Уроки громадянської освіти / М. Рагозін. – Видавництво «Донбас» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://iem.donntu.edu.ua/doc/soz/ragozin_uchim_de_mokr/part51.htm.

5. Огородник О. Г. Механізм забезпечення прав і свобод людини та принцип законності в Україні / О. Г. Огородник // Право України. – 2008. – № 6. – С. 15–21.

М. С. Долинська,
кандидат юридичних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри
господарсько-правових дисциплін
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ДО ПИТАННЯ ВИНИКНЕННЯ ПРАОРГАНІВ НОТАРІАТУ НА ТЕРЕНАХ ДРЕВНЬОГО ЄГИПТУ

Загальновідомо, що інститут нотаріату має давню історію. Більшість дослідників, в тому числі О. Нелін, вважають, що джерела нотаріату дослідники віднаходять ще у давніх цивілізаціях Вавилону та Єгипту. Спершу нотаріат виник як різновид адміністративної діяльності; зокрема тисячоліття тому в Вавилоні, Єгипті, Іудеї були писарі-канцеляристи, які вели численні прибутково-витратні книги, переписували населення і його майно [1, с. 14].

Як зауважує Ж. Лекран, поняття «нотаріус» ґрунтується на дієслові «нотувати» (записувати, тестувати). Тих, хто складав акти, визначали так: писар – це *sesh* – той, хто пише, а точніше *sesh medjat* – «писар актів». Писар завжди зображувався із каламом в руках, а також маленькою палітрою... Писарська справа передавалася від батька до сина. У численних наукових працях наводиться, як формувався писар: він переймав знання від батька, існували навіть сім'ї писарів; отримував певну освіту. «Вуха у нього на спині» – означало, що навчання молодих писарів відбувалося за допомогою лозини, а іноді й батога [2, с. 29].

Тобто було встановлено освітній ценз для осіб, які були писарями.

Варто зауважити, що відсутні джерела що підтверджують існування у древньому Єгипті інституту нотаріату, також не збереглися до нашого часу складені ними документи або акти щодо переходу права власності.

Однак, на думку французького дослідника історії нотаріату Ж. Леклана, аналіз історичної спадщини Давнього Єгипту

дає змогу віднайти відомості про існування особливої категорії писарів, яких можна вважати віддаленими попередниками сучасних нотаріусів, а функції, які вони виконували, привіняти до нотаріальних. «Зображення писарів тут присутні в різних сферах діяльності. На польових роботах завжди фігурує писар-реєстратор, він може супроводжуватись агентами, які наглядають за виконанням робіт; збирачі податей; одні писарі присутні при всіх операціях, які ми можемо назвати комерційними; інші більше зорієнтовані на адміністративні проблеми або армію. Ми також знаходимо зображення писарів у храмах, в яких вони виконували функції жреців...» [2, с. 29].

На нашу думку, вказані писарі були праобразом посадових осіб, які вчиняли дії, привіняні до нотаріально посвідчених.

Також учений зазначає, що під час розкопок руїн храмів було знайдено добре організовані нотаріальні архіви, які дають нам конкретні уявлення про те, як склалися нотаріальні акти. Якщо і є країна, де поняття права було абсолютного фундаментальним, то це – Давній Єгипет. Загалом уся правнича система епохи фараонів базується на основному принципі: це концепція Маат, Правди-Справедливості [2, с. 30].

На нашу думку, вказані архіви, лише умовно можна назвати «нотаріальними», оскільки відомостей про існування органів нотаріату чи їх корпоративне об'єднання не збереглося.

У Давньому Єгипті також існувала палата письма, де укладалися документи, а також спеціальні школи, палати, зали письма, де навчали складати документи, що передбачало студіювання майбутніми писарями граматичних, літературних, математичних, географічних, історичних, правових, інших знань. Навчальний процес забезпечувався відповідними словниками (зокрема й іноземних мов), палеографічними довідниками, посібниками, що сприяли формуванню вміння і навиків роботи з документами (наприклад, папірус Карлсберг XII «Пояснення використання знаків, пояснення труднощів, розкриття прихованих речей, пояснення темних місць» (II ст. н. е.)) [3, с. 66–69].

Слід зауважити, що єгипетський писар (нотаріус) використовував у своїй роботі гострий кремнієвий камінь, що прик-

ріплювався до очеретяної палички, як до ручки перо. Як чорнило використовувалися натуральні продукти. Для зберігання фінансових та інших документів використовувалися тендітні глиняні глечики [4].

У VII ст. до н. е. в Єгипті з'являється кодекс царя Бокхоріса, що складався з восьми книг (40 сувоїв). За цими законами вперше було заборонено обернення в рабство боржників, а селянам дозволялося здійснювати відчуження і заставу своїх наділів. Уперше застосування права перестало бути монопольним заняттям жерців і договори перестали писати мовою священних формул [5, с. 62].

Тобто було розширено цивільний товарообіг, який потребував більшої кількості кваліфікованих писарів для укладення різних договорів та складання заповітів.

Із розвитком торгівлі й обміну в Єгипті з'явилися різні види зобов'язань, що набули певних правових форм. Упродовж тривалого часу договори укладали як урочисту клятву, яку виголошували перед жерцями й урядовцями. Тільки за царювання фараона Бокхоріса договірне право було звільнене від цієї релігійної обрядовості, набуло світського характеру [6, с. 79].

Факт підтвердження укладення договорів скріплювався печатками, які виготовлювалися із каменю (лазуриту, аметисту, онікса, агату та ін.), слонової кістки, чи мушель.

Очевидно було запроваджено норми, що регулювали порядок учинення актів, які прирівнювалися до нотаріально посвідчених, які ґрунтувалися на нормах звичаєвого права.

Єгипетському праву відомий був і заповіт. Спадкодавець мав право окремим розпорядженням заповідати збільшення або зменшення часток спадку різним спадкоємцям, дружині. Він міг розпорядитися щодо передачі якихось речей чи іншого майна у фонд заупокійного культу. До V династії й дружина могла самостійно, без участі чоловіка, заповідати своє майно [6, с. 82].

Отже, можна стверджувати про зародження праорганів нотаріату на теренах древнього Єгипту. Вказаними органами виступали писарі, які вчиняли нотаріальні дії, прирівняні до

нотаріально посвідчених, зокрема укладали договори купівлі-продажу, заповіти, які скріплювалися підписами свідків та печатками. Також було започатковано не лише основи майбутнього нотаріального процесу, але й порядок збереження укладених договорів, які стали праобразами сучасних нотаріальних архівів.

-
1. Нелін О. І. Інститут нотаріату в Україні: від минувшини до сьогодення: монографія / О. І. Нелін. – К.: Київський ун-т, 2013. – 130 с.
 2. Леклан Ж. «Нотаріуси» Давнього Єгипту / Ж. Леклан // Нотаріат для Вас. – 2002. – № 12 (40). – С. 29–30.
 3. Коростовцев М. А. Писцы Древнего Египта / М. А. Коростовцев; под общ. ред. А. С. Четверухина. – СПб.: Нева; Лет. сад, 2001. – С. 111–121.
 4. Долгов М. А. Краткая история нотариата / М. А. Долгов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://rudocs.exdat.com/docs/index-172178.html>
 5. Бостан Л. М. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посібник для студ. юрид. вузів / Л. М. Бостан, С. К. Бостан. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 672 с.
 6. Тищик Б. Й. Історія держави і права країн Стародавнього світу: навч. посібник: у 2 т. / Б. Й. Тищик. – Львів: Сполом, 1999. – Т. 1. Історія держави і права країн Стародавнього Сходу та Стародавньої Греції. – 188 с.

А. О. Дутко,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

НОВЕЛИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ ШЛЮБУ В УКРАЇНІ

У ст. 21 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 року № 2947-III (далі – СК України). зазначено, що шлюбом є сімейний союз жінки і чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану. У законі окреслено певні

ознаки шлюбу, що мають юридичне значення: шлюб – це сімейний союз; який поєднує жінку та чоловіка; і який має певну формальну ознаку – реєстрацію у органі державної реєстрації актів цивільного стану.

У літературі сімейний союз зазвичай розглядається через ознаки сім'ї, закріплені у ст. 3 СК України: як союз осіб, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом та мають взаємні права та обов'язки, відносини яких характеризуються взаємною турботою та підтримкою. Під терміном «союз» потрібно розуміти «тісну єдність, тісний зв'язок між ким-небудь; об'єднання груп людей для яких-небудь спільних дій, спільної мети» [1], що повністю відповідає суті шлюбу. З огляду на це шлюб не можна тлумачити як договір, мета якого задоволення протилежних інтересів суб'єктів його укладення, шлюб – це союз, спрямований на досягнення спільної мети – народження і виховання дітей, на взаємну моральну і матеріальну підтримку, а ця мета розрахована, як правило, на все життя, незважаючи на закріплене у ст. 56 СК України право кожного з подружжя припинити шлюбні відносини.

Другою ознакою шлюбу, що закріплена в законі, є визначення його суб'єктного складу. Шлюб – це союз жінки та чоловіка, тобто осіб різної статі. В цілому така позиція законодавця є традиційною. Вітчизняне законодавство ніколи не визнавало одностатевих шлюбів. Проте, відповідно до Плану заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року затвердженим Розпорядженням Кабінету Міністрів України 23.11. 2015 р. № 1393-р. передбачено до кінця 2 кварталу 2017 року розроблення та подання на розгляд Кабінету Міністрів України законопроекту про легалізацію в Україні зареєстрованого цивільного партнерства для різностатевих та одностатевих пар з урахуванням майнових і немайнових прав, зокрема володіння та наслідування майна, утримання одного партнера іншим у разі непрацездатності, конституційного права несвідчення проти свого партнера, а це означає, на нашу думку, що Україна робить певні кроки на шляху узаконення одностатевих партнерств. Як зазначає Ю. О. Пилипенко «в багатьох державах Європи гомосексуальні пари мають

статус фактичного подружжя, в більшості держав такий фактичний шлюб став альтернативою законного шлюбу для одностатевих пар, законодавство більшості країн передбачає дотримання процедури державної реєстрації подібних відносин або укладення відповідних договорів про партнерство» [2, с. 110]. Проведене нами соціологічне опитування серед молоді віком 20–24 років (опитано усього 80 осіб – 45 жінок та 35 чоловіків) виявило, що 23% респондентів підтримують легалізацію одностатевих партнерств в Україні у зв'язку з євроінтеграційними процесами (при чому підтримують в основному жінки, лише 1 чоловік висловився «за», усі інші висловились категорично проти такої легалізації).

Конститутивною (правотворюючою) ознакою шлюбу визнається реєстрація шлюбу у органі державної реєстрації актів цивільного стану, яка встановлена для забезпечення стабільності відносин між жінкою та чоловіком, охорони прав та інтересів подружжя, їхніх дітей, а також в інтересах держави та суспільства. Саме з цього моменту виникає шлюбне праввідношення, права та обов'язки подружжя, а без державної реєстрації шлюбу, як правової категорії, немає. Присутність нареченої та нареченого в момент реєстрації їхнього шлюбу є обов'язковою. Реєстрація шлюбу через представника не допускається (ст. 34 СК України). В іншому випадку використовується конструкція неукладеного шлюбу – шлюб, зареєстрований у відсутності нареченої і (або) нареченого, вважається неукладеним (ст. 48 СК України). Проте, в результаті опитування за можливість укладення шлюбу через представника у випадку наявності поважних причин (перебування одного з наречених в зоні АТО, хвороба і т.п.) висловилося 45% респондентів.

Шлюб реєструється за загальним правилом після спливу одного місяця від дня подання особами заяви про реєстрацію шлюбу (ч. 1 ст. 32 СК України). Новелою законодавства є запровадження проекту Міністерства юстиції України «шлюб за добу», для реалізації якого необхідно звернутися з необхідним пакетом документів в визначені місця (у Львові це стадіон «Арена Львів», Музей народної архітектури та побуту «Шевченківський гай», Міжнародний аеропорт «Львів» імені Данила

Галицького) для укладення договору про організацію державної реєстрації шлюбу, оплатити державне мито за реєстрацію шлюбу і платні послуги та з'явитися у визначений час з оригіналами необхідних документів для реєстрації шлюбу. Позитивно існування цього проекту оцінило 65% респондентів (до речі, щодо можливості існування проекту «Розлучення за добу», за наявності певних умов – відсутність дітей, спільна згода, схвально відгукнулася така ж кількість опитаних).

Шлюб реєструється у приміщенні органу державної реєстрації актів цивільного стану, при чому за заявою наречених реєстрація шлюбу проводиться в урочистій обстановці (ч. 1 ст. 33 СК України). Серед респондентів за обов'язкову урочисту реєстрацію шлюбу висловилося лише 22%, але зважаючи на значущість інституту шлюбу, його у принципі довічний характер та функції, які він виконує у суспільстві, на нашу думку, шлюб у кожному випадку обов'язково повинен укладатись в урочистій обстановці. Тому пропонуємо внести зміни до ст. 33 СК України і друге речення ч. 1 викласти у наступній редакції: «Шлюб реєструється в урочистій обстановці».

Шлюб є підставою для виникнення прав та обов'язків подружжя (ч. 1 ст. 36 СК України). Проте, якщо шлюб укладено жінкою та чоловіком або одним із них без наміру створення сім'ї та набуття прав та обов'язків подружжя використовується конструкція фіктивного шлюбу (ч. 2 ст. 40 СК України).

Релігійний обряд шлюбу також не є підставою для виникнення у жінки та чоловіка прав та обов'язків подружжя, крім випадків, коли релігійний обряд шлюбу відбувся до створення або відновлення органів державної реєстрації актів цивільного стану. Водночас, в окремих країнах Європейського Союзу, в тому числі Словаччині, Румунії, Польщі зареєстрований церквою шлюб офіційно визнається [2, с. 106]. Л. В. Липець пропонує поряд із державною реєстрацією шлюбу в Україні допустити реєстрацію шлюбних відносин іншими способами, зокрема в церкві [3, с. 9].

Проведене нами опитування виявило, що 56% респондентів підтримує дану пропозицію і вважають, що в Україні теж варто дозволити офіційну реєстрацію шлюбу в церкві за умови

наступного сповіщення священнослужителями відповідних органів реєстрації актів цивільного стану.

Сучасне суспільство вигадує і розвиває нові види шлюбу – тимчасовий шлюб, гостьовий шлюб. Яку з форм шлюбу вважати правильною, вирішує виключно кожен для себе. Головне, бути щасливим, але щоб це щастя не руйнувало нашу планету.

1. Академічний тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua>

2. Пилипенко Ю. О. Правове регулювання фактичних шлюбних відносин за законодавством зарубіжних країн / Ю. О. Пилипенко // Право і суспільство. – 2015. – № 4. – Ч. 3. – С. 104–111.

3. Липець Л. В. Врегулювання шлюбних та подібних відносин законом та договором: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук: 12.00.03 / Л. В. Липець. – К., 2009. – 20 с.

С. С. Єсімов,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА У КОНТЕКСТІ КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ

Конституційна реформа в Україні спрямована на створення громадянського суспільства, яке має намір увійти як складова частина у Європейський Союз. Це ставить перед українською державою завдання впровадження та захист усіх прав і свобод передбачених у новітніх документах які розширюють перелік прав і свобод людини та громадянина. Формування громадянської держави неможливе без розвитку інформаційно-комунікаційних технологій і правових відносин у інформаційній сфері.

Національне законодавства України дає можливість стверджувати, що повноваження людини та громадянина в галузі інформації охоплює використання інформаційно-комунікаційних технологій і інформації різних видів, визначених Законами України «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації». Інформаційні права становлять особливу групу, що включають право на пошук, передачу, отримання, виробництво та поширення інформації.

Конституція України не обмежує перелік прав і свобод людини та громадянина. Це дає можливість доповнювати діюче законодавство новими нормами права, поява яких зумовлена розвитком і впровадженням інформаційно-комунікаційних технологій.

Закріплення інформаційних прав і свобод людини та громадянина в правовій системі України здійснюється шляхом прийняття нових нормативно-правових актів національного характеру, які закріплюють нові інформаційні права людини шляхом ратифікації міжнародних договорів, що містять нові інформаційні права людини та громадянина, що прямо передбачено у розділі III «Свобода, юстиція, безпека» Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [1].

Законодавства України встановлює правовий механізм захисту інформаційних прав і свобод людини та громадянина, який є різновидом механізму захисту прав і свобод людини та громадянина. Механізм захисту прав і свобод доволі детально досліджений українськими вченими у галузі конституційного, адміністративного і інших галузей права.

У контексті адміністративного права правовий механізм захисту інформаційних прав і свобод людини та громадянина охоплює нормативно-правові і організаційно-правові аспекти.

Нормативно-правова форма виражається в прийнятті нормативно-правових актів або у внесенні в існуючі нормативно-правові акти змін і доповнень, які гарантують здійснення захисту інформаційних прав людини та громадянина, у тому числі персональних даних.

Організаційно-правова форма виражається в діяльності державних органів, задіяних у процес захисту інформаційних прав людини та громадянина на території держави.

Національний правовий механізм захисту інформаційних прав і свобод людини включає елементи: нормативний припис, що встановлює здійснення правового захисту інформаційних прав людини та громадянина; юридичний факт, який дозволяє почати процес здійснення правового захисту інформаційних прав людини та громадянина; правовідносини, в яких є права та відповідні обов'язки; суб'єкти правового механізму захисту інформаційних прав людини та громадянина; об'єкти правового механізму захисту інформаційних прав людини та громадянина.

Особливістю є унікальна сфера де реалізується механізм захисту – віртуальне середовище та предмет, з приводу яких виникають відповідні правовідносини (інформація і її носії).

Нормативно-правовий механізм захисту інформаційних прав людини та громадянина в Україні є частиною правового механізму захисту прав людини передбачених Загальною декларацією прав людини.

Одним з найважливіших компонентів нормативно-правового механізму захисту інформаційних прав людини та громадянина в Україні є їх гарантії. Зміст нормативно-правових гарантій інформаційних прав і свобод закріплених в міжнародно-правових актах і у національному законодавстві є ідентичним.

Водночас, окремі аспекти підстав обмеження інформаційних прав визначені у міжнародних і національних нормативних актах не збігаються між собою. У зв'язку з цим, доцільно провести уніфікацію переліку підстав для обмежень зазначених прав і створення переліку випадків прямого обмеження прав і свобод з подальшим їх закріпленням в законі. Це необхідно здійснювати з урахуванням Стратегії національної безпеки України та Стратегії кібербезпеки України, що зумовлено агресією Росії [2; 3].

Аналіз законодавства в сфері інформаційних прав людини показує особливості нормативно-правового механізму захисту інформаційних прав і свобод людини та громадянина

в Україні. Це зумовлено впровадженням у європейську практику принципу свободи самовираження та ідеологічної багатоманітності, що виступає в якості правової основи вільного інформаційного обміну та принципу встановлення обмежень інформаційних прав у випадку загрози правовим цінностям. Ці цінності закріплені у Загальній декларації прав людини, але розвиток технічного прогресу не завжди давав можливість реалізувати ці норми у зв'язку з відсутністю технічних можливостей.

Обмеженням є заборона на поширення певного роду інформації в залежності від її змісту (тематики або негативного соціального ефекту). Тематика, яка є неприйнятною для українського соціуму, повинно знайти відображення у доктринальних документах з питань розвитку інформаційного та громадянського суспільства.

Національне законодавства встановлює, у контексті нормативно-правового механізму захисту інформаційних прав і свобод людини та громадянина, принцип транспарентності, реалізація якого включає обов'язки державних органів і органів місцевого самоврядування: публікувати прийняті правові акти у встановленому законодавством порядку; інформувати про діяльність і правовий статус, надавати інформацію у випадках, коли її поширення може запобігти загрози життю або здоров'ю громадян. Даний аспект особливо актуальний з погляду на інформаційну війну, що ведуть російські державні засобів масової інформації у контексті імперської політики Росії.

Організаційно-правовий механізм захисту інформаційних прав і свобод людини та громадянина в Україні, у першу чергу, спирається на центральні та місцеві органи виконавчої влади, правоохоронні органи та на інститути громадянського суспільства.

Особливе місце в організаційно-правовому механізмі захисту інформаційних прав і свобод людини відводиться правоохоронним органам (судам, прокуратурі, МВС України (Національній поліції, Державній міграційній службі України, СБ України, Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України), які грають активну роль у захисті інформа-

ційних прав і свобод людини та громадянина. Таке становище зумовлено самою правовою природою і функціями зазначених органів. Водночас, Стратегія кібербезпеки України не розглядає аспекти інформаційних війн. Це повинно бути деталізовано у Стратегії національної безпеки України.

1. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16.09.2014 р. № 1678-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 40. – Ст. 2021.

2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України: Указ Президента України від 26.05.2015 № 287/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>

3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 січня 2016 року «Про Стратегію кібербезпеки України: Указ Президента України від 15.03.2016 № 96/2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/96/2016>

Ю. Ц. Жидецький,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальних дисциплін;

Т. І. Андрашук,

здобувач вищої освіти ОС «Магістр»
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

СИСТЕМНУ КОРУПЦІЮ В УКРАЇНІ ПОДОЛАЄ СИСТЕМНА ПРОТИДІЯ

Корупція як інтернаціональне глобальне явище притаманне багатьом країнам незалежно від політичного устрою та рівня економічного розвитку. Різниця між ними лише в масштабах і в формах участі у корупції урядових структур. В дослідженнях корупція трактується як відхилення від юридичних і моральних норм в процесі здійснення економічної та політичної влади, яке росте в систему, що перетворює корупцію

на один з механізмів прийняття або гальмування різного роду управлінських рішень.

Питання боротьби з корупцією досліджувалось багатьма науковцями, зокрема німецький економіст та діяч християнсько-демократичного руху Норберт Нойгауз диференціював корупцію на декілька рівнів: маленьку (дрібні службовці та чиновники), середню (умисні бюрократичні перепони, кумівство) та велику або інституційну. В Україні структура корупції цілком повна і включає в себе всі перелічені рівні корупції [3].

Світовий досвід доводить, що корупція найбільш поширена в регіональних і державних центрах, де зосереджені правові, політичні, економічні владні інститути. Недарма в Україні на буденному рівні спілкування існують сленгові вирази: «ціна питання», «пробити питання», «ціна посади» та інші. За світовими рейтингами Україна є однією з найбільш корумпованих держав. Ці дані подають, як правило, транснаціональні компанії, які закладають у свої видатки суму хабарів. Відповідно до них Україна займає 130 місце в рейтингу найбільш корумпованих держав у світі.

Вважається, що на побутовому рівні корупції в Україні існує лише у вищих ешелонах влади, а насправді вона пронизує все суспільне життя. Подяка у вигляді грошей, подарунку за послуги вчителю або лікарю тощо вважається нормою, а на Заході – це прояви корупції. Крім того, серед владної еліти, істеблішменту країни корупція не засуджується в моральному сенсі, а використовується лише як політична риторика під час прийняття управлінських рішень, тобто як така не визнається, а сприймається як норма, а тому корупційні діяння фактично є безкарними. По суті структури які ведуть боротьбу з корупцією існують суто формально.

Вивчаючи причини виникнення корупції в Україні ми дійшли висновку про те, що по-перше, це – наявність можливостей для корупції, які залежать від степені залежності державних службовців в управлінні доходами, по-друге – це не великий рівень заробітної плати, по-третє – відсутність належної системи боротьби з корупцією, а звідси і низький рівень загрози притягнення до відповідальності за корупційні діяння.

Виділимо основні причини розвитку корупції в Україні:

- слабе, недосконале антикорупційне законодавство та його неефективне застосування. Якщо санкції за антикорупційні діяння зробити більш жорсткішими і притягувати до відповідальності навіть за незначне корупційне діяння, як осіб які провокують на корупцію так і осіб які її приймають то перед тим як вчинити корупційні діяння його суб'єкти задумуються чи варто це робити;

- наявність корупційної системи;

- відсутність антикорупційних заходів держави громадянським суспільством;

- низький рівень ефективності діяльності органів судової влади та системи кримінальної юстиції у переслідуванні осіб, які вчинили корупційні правопорушення.

З метою подолання корупції Уряд України передбачає здійснення таких заходів: 1) притягнення до відповідальності корумпованих державних службовців та звільнення їх у зв'язку з цим із займаних посад; 2) встановлення жорсткого контролю за витратами державних службовців, проведення їх аналізу та задекларованих доходів; 3) призначення в органи державної та місцевої виконавчої влади порядних та чесних професіоналів; 4) жорсткий публічний контроль використання бюджетних коштів; 5) створення державним службовцям належних умов праці та забезпечення їх гідною заробітною платою; 6) удосконалення діяльності державних установ судової експертизи з метою усунення будь-якої можливості зовнішнього втручання в їх діяльність; 7) створення єдиної системи реєстрації права власності на всі види нерухомого майна [2].

З вищенаведеного можна дійти висновку, що корупція в Україні не існує, а процвітає, а тому її потрібно не тільки обговорювати, досліджувати та вивчати причини її виникнення, але і активно вчиняти заходів по її знищенні. Зробити можна це шляхом належного дотримання норм законодавства України, запозичення досвіду закордонних держав, за допомогою чого заповнити прогалини в правових нормах, що регулюють питання боротьби з корупцією.

Насамперед боротьбу з корупцією необхідно розпочинати із самого себе, адже, якщо не «пропонувати, то не будуть

брати». Запобігання корупції – наша спільна справа. Влада та суспільство у цих питаннях мають рухатися назустріч один одному. Для цього необхідно не ухилятися від відповідальності за вчинення певного правопорушення за допомогою корупції. Не отримувати певні привілейовані можливості у тій чи іншій сфері надання управлінських послуг за допомогою корупції. Не реалізовувати свій кар’єрний ріст за допомогою корупції.

Іншими словами, не створювати систему відносин, яка допомагає власникам капіталу купувати все – пільги, вплив, закони, рішення на свою користь, заступництво законодавчої, виконавчої та судової влади.

На нашу думку для успішної протидії корупції необхідно:

- вдосконалити антикорупційне законодавство не послаючись лише на ідеологію законодавців, але і врахуванням менталітет українського народу;

- ефективно застосувати антикорупційне законодавство державними органами. Потрібно розглядати не наслідки цього явища, а його причини, серед яких в Україні, перш за все, називають економічні та соціальні негаразди, прогалини чинного законодавства, незадовільну роботу контролюючих органів та ін. Розробка дійсно ефективних методів і способів боротьби з корупцією неможлива без врахування конкретної економічної ситуації в державі;

- зламати корупційну систему. Оскільки «боротьба з корупцією породжує корупцію», тобто в ієрархічній структурі корупції в першу чергу лежить політична воля керівництва держави. Йдеться про те, що за прийняття певного управлінського рішення, наприклад: прийняття на роботу, надання привілеїв у позачерговому отриманні певного виду документів, свідоцтв, довідок, медичному огляді, не притягнення різного роду відповідальності за вчинення протиправних діянь безпосередньо відповідає особа яка приймає це управлінське рішення і для полегшення отримання таких послуг суспільству легше «купити їх», що у нашій державі призвело до системності;

- підтримка антикорупційних заходів держави громадянським суспільством;

– посилити ефективність діяльності органів судової влади та системи кримінальної юстиції у переслідуванні осіб, які вчинили корупційні правопорушення.

Кожна із цих складових відіграє у справі протидії корупції свою особливу роль. Вихід за межі правових рамок в антикорупційній діяльності – це шлях до службових зловживань, свавілля, за яких протидія корупції здійснюватиметься тими ж корупційними засобами.

-
1. Антикоруptionна шістка: хто в Україні бореться з хабарництвом [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dw.com>
 2. Анищенко А. Стратегічні засади протидії корупції / А. Анищенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/7852>
 3. Корупція в Україні: аналітична схема [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sd.net.ua/2010/07/30/korupciya-v-ukrayini-analitchna-sxema.html>

М. Р. Заболотна,

здобувач вищої освіти
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ОСНОВНІ ВИДИ РЕПРОДУКТИВНИХ ПРАВ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ ТА ЇХ ОСОБЛИВОСТІ

Відповідно до ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1].

Репродукція – відтворення собі подібних, основа продовження людського роду. Буквально кожного дня наша держава, що виступає від імені народу в особі уповноважених органів приймає безліч різноманітних рішень, але законодавчого регулювання та способів реалізації, захисту найважливішої репродуктивної функції досі немає.

Фактично приймаються нормативні акти, які забезпечують основні та додаткові потреби життя людини в соціумі,

а основоположне, природне право на «створення», зачаття цього життя залишається невирішеним.

Аналізуючи різні підходи вчених, можемо сформулювати наступне визначення поняття репродуктивних права фізичної особи, як гарантованих, заохочуваних державою можливостей, пов'язаних з реалізацією різних аспектів продовження роду (дітонародження), зокрема – з прийняттям рішення про зачаття дитини, з визначенням кількості дітей, інтервалів між їх народженням, із застосуванням допоміжних репродуктивних технологій в разі, якщо вагітність не може наступити природним шляхом.

Виділимо репродуктивні права за способами реалізації репродуктивної функції:

- основні (право на репродуктивний вибір, право на репродуктивне здоров'я, право на материнство, право на батьківство, право на інформацію про репродуктивні права, право на таємницю щодо реалізації репродуктивних прав, право на захист);

- ті, які спрямовані на покращення репродуктивної функції (право на штучне запліднення та перенесення зародку в організм жінки, право на донорство та збереження репродуктивних клітин, право на застосування методу сурогатного материнства);

- ті, які спрямовані на підтриманні та відновлення репродуктивної функції (право на профілактику і лікування безпліддя);

- ті, які спрямовані на припинення репродуктивної функції (право на стерилізацію, право на контрацепцію, право жінки на штучне переривання вагітності).

Розглянемо деякі з основних репродуктивних прав.

Право на репродуктивний вибір і планування сім'ї.

В Україні система планування сім'ї бере свій початок з 1995 р., коли було прийнято Національну програму планування сім'ї на 1995–2000 рр.

Спеціально розроблена за світовим взірцем система планування сім'ї, що включає комплекс медико-організаційних заходів, спрямованих на формування у населення безпечної

статевої поведінки, зацікавленості у збереженні та поліпшенні особистого здоров'я, підвищення рівня відповідального батьківства, стала основою для формування репродуктивної функції підростаючого покоління та збереження репродуктивного здоров'я у дорослого населення [2]. Репродуктивний вибір включає в себе можливість фізичних осіб приймати рішення стосовно кількості дітей та часу їх народження в шлюбі чи поза ним, інтервали між їх народженням, а також повноваження, що пов'язані із плануванням сім'ї [3, с. 68], можливість реалізувати власну репродуктивну функцію природнім біологічним шляхом або з використанням репродуктивних технологій, дозволених в Україні.

Право на репродуктивне здоров'я. Нормативи Всесвітньої організації охорони здоров'я, визначають репродуктивне здоров'я, як стан повного фізичного, розумового та соціального благополуччя, а не просто відсутність хвороб та недуг у всіх питаннях, що стосуються репродуктивної системи та її функцій і процесів (п. 7.2 Каїрської Програми дій та п. 94 Пекінської платформи дій) [4].

Іншими словами – це здатність людей до зачаття і народження дітей, гарантія безпеки вагітності та пологів, благополуччя матері та можливість планування наступних вагітностей.

Репродуктивному здоров'ю слід приділяти особливу увагу, оскільки воно відповідає за продовження людського роду.

Право на отримання інформації про репродуктивне здоров'я та право на таємницю такої інформації. Фізична особа реалізуючи своє право на репродуктивне здоров'я, може володіти, користуватися та розпоряджатися ним. Для того, щоб повноцінно втілити свої правомочності, необхідно отримати інформацію про стан репродуктивної функції. Відповідно до п. 2 ч. 2 ст. 11 Закону України «Про інформацію» кожному забезпечується вільний доступ до інформації, яка стосується його особисто, крім випадків, передбачених законом [5]. Така інформація повинна бути повною, достовірною, доступною для прийняття. На законодавчому рівні закріплений обов'язок

наречених повідомити одне одному про стан свого здоров'я у ст. 30 Сімейного кодексу України [6].

Щодо права на таємницю такої інформації, то Закон України «Про інформацію» у ч. 2 ст. 11 передбачає заборону збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, зокрема даних про стан здоров'я.

Право на захист репродуктивних прав означає, що у випадку порушення, оспорення чи невизнання репродуктивних прав фізичної особи потрібно застосовувати загальні способи захисту, передбачені главою 3 розділом 1 книги першої ЦК України, а також спеціальні, наприклад, спростування неправдивої інформації про стан репродуктивного здоров'я [3, с. 72].

Отже, репродуктивні права мають багато особливостей, які потрібно враховувати на практиці. Для того, щоб уникнути зловживань з боку інших людей на можливість реалізувати окремою фізичною особою своєї основної функції, потрібно прийняти нормативний акт, який би чітко визначив усі аспекти репродуктивних прав людини.

1. Конституція України від 28 червня 1996 року (з наступними змінами і доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

2. Мокрецов С. Є. Служба планування сім'ї як безпосередня ланка реалізації державної політики у сфері охорони репродуктивного здоров'я / С. Є. Мокрецов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Dtr_du/2011_1/files/DU111_45.pdf

3. Стефанчук Р. О. Поняття, система, особливості здійснення і захисту репродуктивних прав фізичної особи / Р. О. Стефанчук // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2004. – № 1-2. – С. 66-72.

4. Доклад Международной конференции по народонаселению и развитию (Каир, 5-13 сентября 1994 года). – Нью-Йорк, 199. – 189 с. (Издание Организации Объединенных Наций).

5. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.

6. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21-22. – Ст. 135.

Л. М. Захаренко,
кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник наукової лабораторії
з проблем психологічного забезпечення
(Національна академія внутрішніх справ)

Правова культура професійної діяльності психолога

Зараз вагомого значення у суспільстві набуває професійна діяльність психологів. Діяльність психологів значною мірою урегульована нормативно-правовими актами, в яких визначено права й обов'язки, які їм потрібно виконувати, а також відповідальність, яку вони будуть нести за неналежне виконання своїх професійних обов'язків.

Відомий науковець О. Ф. Скакун [4, с. 474] розглядає правову культуру професійних груп як два різновиди – неюрислів і юристів. Професійна культура фахівців-неюрислів потребує володіння правовим мінімумом, який сприяє грамотній (у правовому відношенні) організації роботи кожним спеціалістом, виконанню її на належному рівні. Важко не погодитися із твердженням науковця щодо актуальності потреби фахівця будь-якої галузі бути компетентним певною мірою також у правовій галузі.

Проблема правового та етичного регулювання психологічних досліджень знайшла своє відображення у чинному законодавстві. Правове регулювання психологічних досліджень знаходить своє тлумачення у Конституції України. У статті 28 Конституції України зазначено: «Жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим досліддам» [1].

З цією метою психолог і особа, яка до нього звернулася за отриманням професійної допомоги (далі – клієнт), повинні укласти та документально оформити згоду на участь у психологічному дослідженні. У випадку, якщо особа неповнолітня, згоду оформляють її батьки (опікуни). Приклад протоколу оформлення згоди клієнта на участь в психологічному

дослідженні наводить у своєму дисертаційному дослідженні В. О. Климчук [3].

Правовому регулюванню психологічних досліджень присвячені також статті 3, 21, 27, 28, 31, 55, 62 Конституції України [1].

Ознакою професіоналізму вважається дотримання психологами у своїй професійній діяльності Етичного кодексу психолога, прийнятого на I Установчому з'їзді Товариства психологів України 20 грудня 1990 року в м. Києві. У розділах кодексу йдеться про відповідальність та компетентність психолога, захист інтересів клієнта, дотримання конфіденційності та етичних правил психологічних досліджень, кваліфіковану пропаганду психології, важливість професійної кооперації, а також формування особистості практикуючого психолога у вищих навчальних закладах. Даний кодекс ґрунтується на нормах моралі, а не права, та покликаний регулювати професійну діяльність психологів, з метою сприяння ефективності та успішності її здійснення.

Автори навчального посібника «Практична психологія: вступ до спеціальності» [2] вважають «Концепцію державної системи психологічної служби», розроблену Інститутом психології ім. Г. С. Костюка АПН України у 1993 році, змістовою основою для розробки подальших законодавчих актів. У даній концепції описано структуру Національної системи соціально-психологічної служби як об'єднання державних органів й організацій, що виконують практичну роботу в галузі соціальної педагогіки, прикладної психології та прикладної соціології. На даний момент психологічна служба в галузі освіти є найбільш розробленою складовою системи соціально-психологічної служби.

Її діяльність регламентується Законами України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про вищу освіту», «Про позашкільну освіту», «Про дошкільну освіту».

Пріоритет обов'язків психолога над правами законодавчо закріплений у «Положенні про психологічну службу системи освіти України». Це пояснюється тим, що права психолога

взаємопов'язані з обов'язками, впливають з них і без них реалізовуватись не можуть.

Обов'язки психолога реалізуються ним у межах напрямків професійної діяльності. Психологи зобов'язані оберігати *професійну таємницю*, дотримуватися *конфіденційності* (крім випадків, коли виявлені симптоми є небезпечними для клієнта та інших людей; якщо клієнт просить або погоджується, щоб в його інтересах інформацію було передано іншій особі). При цьому психолог уникає встановлення неофіційних взаємин, статевої близькості з клієнтом; не робить висновків і не дає порад без достовірних знань про клієнта або ситуацію, у якій він перебуває.

У статті 68 Конституції України стверджується, що кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, а незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності» [1]. У «Етичному Кодексі психолога» зазначено, що психологи несуть **особисту відповідальність** за свою роботу (за надійність використовуваних методів та програмного забезпечення, валідність обробки даних досліджень, за додержання пріоритету інтересів клієнта, за правильне і доступне роз'яснення суті застосовуваних психологічних методів, а також за можливі антигуманні наслідки, за наявність професійних знань відповідно до кваліфікації), беруть на себе **професійну відповідальність** за клієнта, з яким працюють.

Права психолога можуть бути захищені юридично (дотримання ним існуючих законів, законодавчих актів, відповідно до яких психолог вибудовує свою професійну діяльність), *соціально* (забезпечується організаціями, в яких працює психолог, асоціаціями чи товариствами психологів) і *морально* (підтримка громадською думкою). На захист прав як психолога, так і клієнта спрямовані стаття 55, згідно зі змістом якої «права і свободи людини і громадянина захищаються судом» та стаття 27 Конституції України, у якій зазначено, що «кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань» [1].

Провина психолога в порушенні чинного законодавства, Етичного кодексу психолога повинна бути доведена Комісією з етики Товариства психологів України. У випадку виявлення

порушення стосовно психолога можливі застосування таких видів стягнень: попередження; догана; виключення з членів Товариства. Якщо психолог не є членом Товариства психологів, Комісія з етики звертається до інших громадських організацій чи державних установ, щоб вони вжили необхідних заходів до винного. Таким чином, володіння психологом професійною та правовою культурою сприятиме якісному виконанню професійних обов'язків та унеможливить випадки несення ним відповідальності перед законом.

1. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

2. Дуткевич Т. В. Практична психологія: вступ до спеціальності: навч. посібник / Т. В. Дуткевич, О. В. Савицька. – 2-ге вид. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 256 с.

3. Климчук В. О. Психологічні детермінанти розвитку внутрішньої мотивації студентів у навчальній діяльності: автореф. дис ... канд. психол. наук./ спец.: 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / В. О. Климчук; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2004. – 20 с.

4. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: посібник / О. Ф. Скакун. – К.: КНТ, 2009. – 520 с.

А. В. Захарко,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу
факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМИ В РЕГЛАМЕНТАЦІІ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ДЕРЖАВНЕ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ»

З набуттям чинності Законом України «Про Державне бюро розслідувань» № 794-VIII від 12 листопада 2015 року (далі – Законом) уявляється доцільним підтримати законодавця в поточному результаті реформування органів кримінальної

юстиції України та звернути увагу наукової спільноти на окремих дискусійних аспектах зазначеного закону.

1. Редакція ч. 2 ст. 7 Закону «На працівників Державного бюро розслідувань, які здійснюють покладені на них обов'язки у складі слідчих чи оперативних підрозділів, поширюються також права та обов'язки, передбачені Кримінальним процесуальним кодексом України та Законом України »Про оперативно-розшукову діяльність»« видається недосконалою.

Зокрема, потребує уточнення: 1) чи розповсюджуються права та обов'язки, передбачені Законом України »Про оперативно-розшукову діяльність» на працівників слідчих підрозділів Державного бюро розслідувань (далі – ДБР)?; 2) чи розповсюджуються у повному обсязі права та обов'язки, передбачені Кримінальним процесуальним кодексом України, на працівників оперативних підрозділів ДБР?

Оскільки, правильна відповідь – «не розповсюджуються», за винятком:

а) положень ст. 41 КПК України «Оперативні підрозділи»,

б) оперування в КПК України категоріями «відповідним підрозділам <...> Державного бюро розслідувань», «уповноважена службова особа» в ст. 143, 148, 208 КПК України тощо.

То в аналізованій ч. 2 ст. 7 Закону слід більш детально розмежувати права та обов'язки працівників слідчих підрозділів ДБР та працівників оперативних підрозділів ДБР, або ж більш зрозуміло викласти правовий статус працівників ДБР.

2. В п. 19 ч. 1 ст. 12 Закону зазначено: Директор Державного бюро розслідувань «надає дозвіл на використання коштів фонду спеціальних оперативно-розшукових та слідчих дій Державного бюро розслідувань».

Незрозуміло, навіщо в цьому положенні Закону вжили слово «спеціальних»? Адже Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», як і КПК України не виділяють групу «спеціальних» оперативно-розшукових заходів та слідчих дій.

3. В ст. 24 Закону йдеться про підрозділи внутрішнього «контролю», а в пп. 2 абз.2 п. 3 Прикінцевих та перехідних положень, пп. б) пп. 1 п. 5 Прикінцевих та перехідних положень Закону йдеться про підрозділи внутрішньої «безпеки» ДБР.

Виникає припущення, що мова йде про один і той же підрозділ, але під різними назвами.

1. Про державне бюро розслідувань: Закон України від 12 листопада 2015 р. № 794-VIII (в поточній редакції від 12.05.2016) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/794-19>

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

3. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 р. № 2135-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>

С. В. Іванчук,

суддя

(Господарський суд Львівської області)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ, ЩО ВИНΙΚАЮТЬ ПІД ЧАС ВИРІШЕННЯ СПОРІВ ПО СПРАВАХ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НАБУТТЯМ, ЗДІЙСНЕННЯМ, ПРИПИНЕННЯМ І ЗАХИСТОМ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

Загальні положення про набуття, здійснення, припинення і захист права власності врегульовано главами 23–26 ЦК України.

Відповідно до приписів статей 317, 319 ЦК України право володіння, користування та розпорядження майном належить власникові майна. Власник має право вчиняти щодо свого майна будь-які дії, які не суперечать закону. Статтею 326 ЦК України унормовано, що від імені та в інтересах держави Україна право власності здійснюють органи державної влади. За приписами статті 329 ЦК України юридична особа публічного права набуває право власності на майно, передане їй у власність, та на майно, набуте нею у власність на підставах, не заборонених законом. Відповідно до п. 2 ст. 15 ЦК України кожна особа має право на захист свого інтересу, який не суперечить загальним

засадам цивільного законодавства. Статтею 16 ЦК унормовано, що кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу.

Переважна частина спорів у справах щодо права власності у сфері економічних відносин стосується захисту права власності (витребування майна із чужого незаконного володіння), також значну кількість справ становлять спори щодо набуття права власності на новостворене майно, в тому числі на нерухоме; придбання, відчуження та припинення права власності на об'єкти нерухомого майна (зокрема, на прилюдних торгах, у разі знищення майна, відмови від права власності, викупу нерухомого майна у зв'язку із суспільною необхідністю); права розпорядження об'єктами права власності (внесення до статутного капіталу юридичної особи, вчинення інших дій, пов'язаних з об'єктами нерухомого майна, тощо); спільної часткової власності (встановлення порядку володіння та користування майном, що є спільною частковою власністю, визначення часток у праві спільної часткової власності, виділ частки з майна, що є у спільній частковій власності, припинення права на частку у спільному майні за вимогою інших співвласників, поділ майна між співвласниками, переважне право купівлі частки у спільній частковій власності, тощо); державної реєстрації речових прав на нерухоме майно.

Набуття права власності

Главою 24 ЦК України встановлені способи набуття права власності, зокрема, відповідно до статті 392 ЦК України власник майна може пред'явити позов про визнання його права власності, якщо це право оспорується або не визнається іншою особою, а також у разі втрати ним документа, який засвідчує його право власності. Тобто, позов про право власності подається у випадках, коли належне певній особі або набуття цією особою права не визнається, оспорується іншою особою або в разі відсутності в неї документів (у зв'язку з їх втратою), що засвідчують належність їй такого права. Метою подання цього позову є усунення невизначеності у суб'єктивному праві, належному особі, і судові рішення про задоволення відповідних вимог, ґрунтується на встановленому в ході розгляду справи

існуючому юридичному факті та не може підміняти собою правовстановлюючих документів.

Зокрема, у справі № 8/43 рішенням господарського суду Івано-Франківської області від 01.07.2010 року позов ПП до Фонду комунальної власності територіальної громади про визнання права власності на нерухоме майно – 25/100 домоволодіння задоволено. Рішення суду мотивоване тим, що позивач є правонаступником малого підприємства та позбавлений можливості легалізувати своє право власності в інший спосіб, ніж в судовому порядку.

Постановою ЛАГС від 06.04.2011 року, залишеною без змін постановою ВГСУ від 22.08.2011 року рішення скасовано та в позові відмовлено, оскільки судом першої інстанції рішення прийняте в порушення ст. 1 ГПК України, ст. 392 ЦК України, без з'ясування обставин справи, яким чином відповідач порушує чи не визнає право власності позивача, чи звертався позивач до відповідача про оформлення відповідних документів у зв'язку із припиненням реєстрації правопередника. Судом встановлено, що спірне майно відчужено третій особі, а правомірність такого відчуження встановлено судовим рішенням в іншій справі.

Як правило, при вирішенні таких справ здійснюється оцінка доказів і особливих проблемних питань щодо застосування норм матеріального чи процесуального права не виникає. Разом з тим, ст. 334 ЦК України визначено, що особа, яка добросовісно заволоділа чужим майном і продовжує відкрито, безперервно володіти нерухомим майном протягом десяти років набуває право власності на це майно (набувальна давність), якщо інше не встановлено цим Кодексом. Однією з проблем застосування правового інституту на практиці є відсутність у законодавстві розкриття змісту таких термінів, як володіння майном відкрито, безперервно, добросовісно. Крім цього, загальним правилом є те, що ЦК застосовується до цивільних відносин, що виникли після набрання ним чинності (з 1 січня 2004 р.) Щодо цивільних відносин, які виникли до набрання чинності ЦК, положення цього Кодексу застосовуються до тих прав і обов'язків, що виникли або продовжують існувати після

набрання ним чинності (п. 4 Прикінцевих та перехідних положень до ЦК). Виключенням із цього загального правила є застосування норм нового ЦК відносно строків набувальної давності. Такі спеціальні положення в тому, що правила про набувальну давність поширюються також і на випадки, коли володіння майном почалося за три роки до набрання чинності ЦК (п. 8 Прикінцевих та перехідних положень ЦК). Враховуючи наведене виникає питання: чи варто сприймати дане положення дослівно і вважати, що для давності володіння законом надана зворотна сила тільки за три роки до набрання чинності новим ЦК?

Набуття права власності на новостворене майно, у тому числі на нерухоме та на самочинно збудоване

Відповідно до абз. 2 ч. 2, ч. 3 ст. 331 ЦК України, право власності на новостворене нерухоме майно виникає з моменту його прийняття до експлуатації, якщо прийняття цього майна до експлуатації передбачено договором або законом. До завершення будівництва (створення майна) особа вважається власником матеріалів, обладнання тощо, які були використані в процесі цього будівництва (створення майна).

Значну частину таких справ складають спори про визнання права власності на самочинне будівництво. Проблема самочинного будівництва в Україні є актуальною, значна кількість самочинно збудованого нерухомого або реконструйованого майна, яке не легалізоване та перебуває фактично поза правовим полем України. Незалежно від мотивів здійснення самочинного будівництва у власника рано чи пізно виникає потреба в легалізації збудованої нерухомості, а саме у визнанні права власності на об'єкт нерухомості.

Як визначено ч. 2 ст. 376 ЦК України особа, яка здійснила або здійснює самочинне будівництво нерухомого майна, не набуває права власності на нього.

Право власності на самочинно збудоване майно може бути за рішенням суду визнане за особою, яка здійснила самочинне будівництво, лише у випадках, передбачених ст. 376 ЦК, а саме: за особою, яка здійснила самочинне будівництво на земельній ділянці, що не була їй відведена для цієї мети, за

умови надання земельної ділянки у встановленому порядку особі під уже збудоване нерухоме майно (ч. 3 ст. 376 ЦК); за особою – власником (користувачем) земельної ділянки, яка здійснила самочинне будівництво на цій ділянці, якщо це не порушує права інших осіб.

При розгляді таких справ, суд вирішував питання та встановлював, чи заявлено позивачем позов саме на цих підставах, з'ясовував правовий статус земельної ділянки та осіб, прав та інтересів яких торкається цей спір, якщо земельна ділянка, на якій здійснено будівництво, знаходиться у власності (користуванні) кількох осіб, чи врахована їхня думка при здійсненні самочинного будівництва, чи не порушуються їхні права цим будівництвом.

Вирішуючи справи даної категорії, суди враховували, що відповідно до ст. 30-1 Закону України від 20 квітня 2000 р. «Про планування і забудову територій», ст. 18 Закону України від 16 листопада 1992 року № 2780 – XII «Про основи містобудування» будівництво об'єктів містобудування незалежно від форм власності здійснюється з дозволу відповідних рад, які можуть делегувати це право відповідним виконавчим органам; закінченні будівництвом об'єкти підлягають прийняттю в експлуатацію в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Згідно з п. 1 Порядку прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 22 вересня 2004 р. № 1243, прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів полягає у підтвердженні державними приймальними комісіями готовності до експлуатації об'єктів нового будівництва, зокрема, як житлово-громадського, так і виробничого призначення, інженерних мереж та споруд, їх інженерно-технічного оснащення відповідно до проектної документації, нормативних вимог, вихідних даних на проектування.

Тобто, для вирішення питання про наявність підстав для задоволення позову необхідно встановлювати факт прийняття спірного майна до експлуатації в установленому законодавством порядку, наявність у позивача належно затвердженого

проекту будівництва та підстав звернення позивача до суду в порядку господарського судочинства.

Крім цього, згідно Положення про Державну архітектурно-будівельну інспекцію, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 1434 від 18.10.2006 р. єдиним органом державної влади, уповноваженим на встановлення факту готовності об'єкту до експлуатації є Державна архітектурно-будівельна інспекція, а тому її слід залучати до участі у справі, як державний орган виконавчої влади, який здійснює в силу ст. 10 Закону України «Про архітектурну діяльність» контроль та нагляд з питань будівництва, містобудування та архітектури.

Припинення права власності у разі знищення майна, шляхом відмови від права власності, викупу нерухомого майна у зв'язку із суспільною необхідністю

Судові спори з приводу припинення права власності з підстав знищення майна, шляхом відмови від права власності, викупу нерухомого майна у зв'язку з суспільною необхідністю за вказаний період не розглядались. Проте, розглядались інші справи, предмет спору яких стосувався припинення права власності. Предмет спору у таких справах щодо припинення права власності стосувався визнання недійсним, розірвання договору купівлі-продажу, визнання недійсним рішення та скасування свідоцтва про право власності на нерухоме майно тощо.

Витребування майна із чужого незаконного володіння, особливо щодо застосування господарськими судами статті 388 ЦК України

Право власника витребувати своє майно у всіх випадках при володінні цим майном набувачем без правових підстав передбачено статтею 387 ЦК України, а таке право власника витребувати своє майно від добросовісного набувача у випадку набуття його за безвідплатним договором в особи, яка не мала право його відчужувати, передбачено частиною 3 статті 388 ЦК України.

Таким чином, за змістом статті 388 ЦК України випадки витребування майна власником від добросовісного набувача обмежені і можуть мати місце за умови, що майно вибуло з володіння власника або особи, якій він передав майно, поза

їх волею. Наявність у діях власника майна волі на передачу цього майна виключає можливість його витребування від добросовісного набувача.

У справі № 7/5027/853/2011 рішенням господарського суду Чернівецької області від 05.10.2011 року, залишеним без змін постановою ЛАГС від 19.12.2011 року, відмовлено у задоволенні позову товариства з обмеженою відповідальністю «Трансводсервіс» до відповідача – комунального підприємства «Міжнародний аеропорт «Чернівці» про зобов'язання повернути майно, оскільки позивачем не доведено, що відповідач є недобросовісним володільцем автомобілів і безпідставно володіє транспортними засобами позивача (догівір оренди не визнано недійсним, не розірвано, доказів припинення цього договору не подано, як і доказів припинення діяльності орендаря за договором).

У справі № 5010/137/2011-26/9 рішенням господарського суду Івано-Франківської області від 22.03.2011 року у задоволенні позовних вимог приватного підприємства «Верес» до Прикарпаттяобленерго, міської ради про визнання права власності на майно за позивачем та про витребування майна з чужого незаконного володіння; визнання дій Прикарпаттяобленерго та рішення міської ради незаконними відмовлено.

Постановою Львівського апеляційного господарського суду від 29.06.2011 року рішення господарського суду Івано-Франківської області від 22.03.2011 р. скасовано та прийнято нове судове рішення, яким позов задоволено частково. Скасовано рішення міської ради в частині безоплатної передачі філії Прикарпаттяобленерго Городенківському РЕМу безгосподарної КТП-10/0,4 кВ № 289, визнання за ПП «Верес» права власності на це майно та зобов'язання Прикарпаттяобленерго повернути це майно. Постанова мотивована тим, що міською радою самочинно переведено спірне майно в категорію безгосподарного, чим грубо порушено права позивача на володіння, користування та розпорядження своїм майном. Постановою ВГСУ від 13.09.2011 року залишено без змін постанову апеляції.

Рішенням господарського суду Тернопільської області від 07.06.2011 року у справі № **10/89-1904**, залишеним без змін

постановою ЛАГС від 14.09.2011 року, задоволено позовні вимоги ТзОВ «Лендком ЮА» про визнання права власності ТзОВ на насіння соняшника; витребувано з незаконного володіння та повернуто у власність ТзОВ насіння соняшника шляхом його переоформлення з ПзП «Серна» на ТзОВ «Лендком ЮА». Законність набуття позивачем права власності на насіння соняшника підтверджено договором складського зберігання, складськими квитанціями на зерно; право власності позивача заперечується відповідачем-1, в якого безпідставно знаходиться насіння соняшника, а тому в силу ст. 387 ЦК України, позов власника підлягає захисту шляхом витребування майна від особи, яка незаконно, без відповідної правової підстави заволоділа ним. Доказів законності набуття права власності на це майно, а саме оригіналу договору поставки, оригіналу трьохстороннього акту приймання-передачі та оригіналу рахунку-фактури, на підставі якого ним було проведено оплату коштів за насіння соняшника, відповідачем не надано. Постановою ВГСУ від 27.12.2011 року вказані судові рішення скасовано та справу передано на новий розгляд, оскільки висновки слідчих органів не можна вважати такими, що не потребують доведення у загальному порядку. Крім того, не спростовано факту прийняття спірного товару за складською квитанцією, не надано оцінки наявній в матеріалах справи копії договору, а також висновкам з цього приводу, покладеним в основу ухвали про вжиття запобіжних заходів щодо спірного майна.

Захист права власності

Частиною 1 статті 386 ЦК України унормовано, що держава забезпечує рівний захист прав усіх суб'єктів права власності. Стаття 316 ЦК України визначає, що правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб.

Позов про визнання права власності є речово-правовим, вимоги котрого звернені до суду який повинен підтвердити наявність у позивача права власності на спірне майно. Об'єктом цього позову є усунення невизначеності відносин права власності позивача щодо індивідуально визначеного майна. Підставою ж позову, є обставини, що підтверджують право власності

позивача на майно. Умовами задоволення позову про визнання права власності на майно є наявність у позивача доказів на підтвердження в судовому порядку факту приналежності йому спірного майна на праві власності. Доказами, що підтверджують право власності можуть бути правовстановлюючі документи, а також будь-які інші докази щодо приналежності позивачеві спірного майна.

Відповідно до статті 391 ЦК України власник майна має право вимагати усунення перешкод у здійсненні ним права користування та розпорядження своїм майном. Отже, власник може вимагати усунення будь-яких порушень його права, в тому числі не пов'язані з порушенням права володіння. Підставою для подання негативного позову є вчинення третьою особою перешкод власнику в реалізації ним повноважень розпорядження або/та користування належним йому майном.

З аналізу судової практики вбачається, що основними проблемами застосування норм права щодо розгляду спорів про визнання права власності є наступні:

- задоволення позовів про визнання права власності на самочинне будівництво та об'єкти незавершеного будівництва за відсутності документів про право власності або право користування земельною ділянкою, на якій воно здійснено, а щодо незавершеного будівництва – проектно-кошторисної документації на будівництво;

- задоволення вимог про визнання права власності на самочинне будівництво без урахування висновку Інспекції державного архітектурно – будівельного контролю та без залучення до участі у справі цієї Інспекції;

- задоволення позовів про визнання права власності на самочинне будівництво, земельні ділянки та об'єкти незавершеного будівництва без належного з'ясування обставин справи у разі визнання позову відповідачем;

- віднесення до самочинного будівництва нерухомого майна, яке таким не є (прибудови, сараї, тамбури і т. ін.);

- задоволення позовних вимог про визнання права власності, поданих до неналежного відповідача, тобто відповідача, який не оспорує право власності на спірне майно, що передбачено ст. 392 ЦК України.

Н. В. Ільків,
кандидат юридичних наук, доцент,
заступник декана з навчально-методичної
роботи факультету № 6;

І. І. Штангрет,
старший викладач кафедри
господарсько-правових дисциплін
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ЕКОЛОГО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ МІСТОБУДІВНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Характерною рисою законодавства України у сфері містобудівної діяльності є те, що регулювання цих відносин здійснюється різними за галузевою спрямованістю нормативно-правовими актами.

З урахуванням предмету правового регулювання нормативно-правові акти, норми яких здійснюють правове регулювання суспільних відносин у сфері містобудівної діяльності, підлягають поділу на нормативно-правові акти екологічного та містобудівного спрямування. І хоча ці нормативно-правові акти складають розгалужену систему, все ж вони об'єднані загальною метою правового забезпечення екологічної безпеки містобудівної діяльності.

Основоположним актом, який регулює відносини у сфері містобудівної діяльності, є Закон України «Про основи містобудування» [1].

Попри основний предмет правового регулювання, важлива увага у ньому приділена питанню забезпечення екологічної безпеки у плануванні та забудові міст України. Зокрема, на регулювання правовідносин у сфері забезпечення екологічної безпеки у містобудівній діяльності спрямована правова норма ст. 19 Закону, яка закріплює обов'язок суб'єктів містобудівної діяльності при здійсненні планування і забудови дотримуватись основних завдань та заходів щодо забезпечення сталого розвитку населених пунктів та екологічної безпеки територій.

А зміст екологічної безпеки територій охоплює заходи з дотримання встановлених екологічним законодавством вимог щодо охорони навколишнього природного середовища, збереження та раціонального використання природних ресурсів, санітарно-гігієнічних вимог щодо охорони здоров'я людини, здійснення заходів для нейтралізації, утилізації, знищення або переробки всіх шкідливих речовин і відходів.

Виокремлюючи одним з головних напрямів містобудівної діяльності захист життєвого і природного середовища від шкідливого впливу техногенних і соціально-побутових факторів, небезпечних природних явищ, п. 8 ст. 2 Закону закріплює основні екологічні вимоги до містобудівної діяльності, які сприятимуть реалізації цього напрямку містобудівної діяльності, зокрема, встановлені норми і правила у сфері містобудування, вимоги до містобудівної документації, норми щодо здійснення державного контролю у сфері містобудування.

Важливим з позицій досліджуваної проблеми є спеціальний нормативно-правовий акт у сфері містобудівної діяльності – Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» [2]. Цей акт вміщує поняття «планування і забудова територій», інтерпретуючи його як діяльність державних органів, органів місцевого самоврядування, юридичних та фізичних осіб, та розкриває зміст такої діяльності.

Зокрема, зміст цієї діяльності становлять основні напрями діяльності перерахованих органів: прогнозування розвитку територій; забезпечення раціонального розселення і визначення напрямів сталого розвитку територій; обґрунтування розподілу земель за цільовим призначенням; взаємоузгодження державних, громадських та приватних інтересів під час планування і забудови територій; визначення і раціональне взаємне розташування зон різного функціонального призначення; встановлення режиму забудови територій, на яких передбачено провадження містобудівної діяльності; розроблення містобудівної та проектної документації, будівництво об'єктів; збереження, створення та відновлення рекреаційних, природоохоронних, оздоровчих територій та об'єктів, ландшафтів, лісів, парків, скверів, окремих зелених насаджень; проведення моні-

торингу забудови; здійснення контролю у сфері містобудування та ін.

На забезпечення екологічної безпеки як необхідної умови містобудівної діяльності спрямовано регулювання Закону України «Про Генеральну схему планування території України» [3]. Зазначаючи у розділі II цього Закону, що використання території України характеризується надзвичайно високим, екологічно необґрунтованим рівнем господарського освоєння територій, з метою поліпшення такого становища закріплюються основні напрями використання території України, зокрема: визначення територій за видами переважного використання, вдосконалення систем розселення та забезпечення сталого розвитку населених пунктів, визначення територій, розвиток яких потребує державної підтримки, розвиток інженерно-транспортної інфраструктури, формування національної екологічної мережі.

Особливої уваги в контексті дослідження правових засад забезпечення екологічної безпеки у містобудуванні заслуговують акти екологічного законодавства. Так, нормативно-правовим актом, який спрямований на регулювання відносин з приводу забезпечення екологічної безпеки у процесі містобудівної діяльності, є Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища». Питанню екологічних вимог, дотримання яких є необхідне при розміщенні і розвитку населених пунктів, присвячена ст. 59. Істотною та такою, що має особливе практичне значення є вимога щодо обов'язковості урахування екологічної ємкості територій, додержання вимог охорони навколишнього природного середовища і раціонального використання природних ресурсів та екологічної безпеки при прийнятті рішень місцевими радами щодо планування, розміщення, забудови і розвитку населених пунктів.

Важливим стратегічним актом, спрямованим на попередження настання екологічної небезпеки, пов'язаної із впливом урбанізаційних процесів на навколишнє природне середовище, та життя й здоров'я людей, є Основні засади (Стратегія) державної екологічної політики України на період до 2020 року [4], які вперше на рівні нормативно-правового акту виділили

в якості одного із основних завдань національної екологічної політики удосконалення регіональної екологічної політики та зменшення негативного впливу процесів урбанізації на довкілля. Виконання цього завдання передбачає здійснення заходів, які умовно можна класифікувати за змістом на заходи, пов'язані із забезпеченням екологічної безпеки при плануванні та забудови міст України на територіальному рівні та на об'єктовому рівні.

Окремо слід звернути увагу на сукупність нормативно-правових актів, які регулюють порядок встановлення публічних обмежень містобудівної діяльності. З метою охорони довкілля у міських і сільських населених пунктах передбачено створення захисних і охоронних зон (Земельний кодекс України, Водний кодекс України).

Проведене дослідження законодавства у сфері містобудівної діяльності свідчить про те, що найважливішими пріоритетами розвитку територій населених пунктів, слід вважати створення сприятливих умов життєдіяльності людини в сукупності з обмеженням негативного впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище, тобто узгодження публічних і приватних інтересів у комплексному правовому регулюванні містобудівних відносин. Розпорошеність та відсутність внутрішнього зв'язку та діалектичної єдності норм, які регулюють екологічні відносини у сфері містобудівної діяльності, вказує на доцільність формування системи містобудівного законодавства, чітко закріпивши у ньому пріоритет публічно-правового начала у регулюванні містобудівної діяльності.

1. Про основи містобудування: Закон України від 16 листопада 1992 р. // ВВРУ. – 1992. – № 52. – Ст. 683.

2. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17 лютого 2011 р. // Офіційний вісник України. – 2011. – № 18. – Ст. 735.

3. Про Генеральну схему території України: Закон України від 7 лютого 2002 р. // ВВРУ. – 2002. – № 30. – Ст. 250.

4. Про Основні засади (Стратегію) державної екологічної політики України на період до 2010 р.: Закон України від 20 грудня 2012 р. // ВВРУ. – 2012. – № 50. – Ст. 375.

О. В. Ільницький,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
адміністративного та фінансового права
*(Львівський національний університет
ім. Івана Франка)*

ЮРИДИЧНІ МЕХАНІЗМИ БЕЗПОСЕРЕДНЬОГО ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДЯН ДО УПРАВЛІННЯ У ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

«Шукайте правди в своїй громаді!»
*Симон Петлюра –
Головний Отаман УНР,
Голова Директорії*

Ст. 25 Міжнародного пакту ООН про громадські та політичні права 1966 р. проголошує, що кожний громадянин повинен мати без будь-якої дискримінації, згаданої у ст. 2 цього ж Пакту, і без необґрунтованих обмежень право і можливість брати участь у веденні державних справ як безпосередньо, так і за посередництвом вільно обраних представників. Преамбула Європейської Хартії місцевого самоврядування від 15.10.1985 р. свідчить про переконання серед учасників Ради Європи в тому, що це право найбільш безпосередньо може здійснюватися саме на місцевому рівні, а існування органів місцевого самоврядування, наділених реальними функціями, може забезпечити ефективно та близьке до громадянина управління.

Зважаючи на вказане, з позицій забезпечення політичних прав особи, місцеве самоврядування є закономірним результатом соціально-правової еволюції, спрямованої на втрату державою монополії на публічну владу та на забезпечення максимального доступу громадян до управління. Проголошена Україною децентралізація як один з принципів побудови нової політико-правової системи, лише підвищує роль та відповідальність місцевого самоврядування у системі організації суспільства.

Традиційно, аналізуючи питання реалізації права на участь в управлінні державними справами, міжнародні та українські конституційні стандарти (ст. 38 Конституції України) розглядають його з позицій реалізації форм прямої (безпосередньої) та представницької демократії. При цьому, як правило, в основному увага акцентується на останніх – діяльності органів місцевого самоврядування (ради або збори, члени яких вільно обираються таємним голосуванням на основі прямого, рівного, загального виборчого права та їх виконавчі органи – ч. 2 ст. 3 Європейської хартії місцевого самоврядування та ч. 3 ст. 140 Конституції України).

Водночас, місцеве самоврядування є тим інститутом, що надає широкі можливості для застосування форм прямої (безпосередньої) демократії, оскільки за онтологією та визначеною природою максимально наближено до особи.

Серед двох основних таких форм українське законодавство, на підставі міжнародних нормативних стандартів демократії, визначає *місцеві референдуми та участь у виборах до органів місцевого самоврядування*. Незважаючи на конституційне значення вказаних форм, в Україні доводиться констатувати не просто проблеми, а подекуди грубе порушення з боку держави вказаних форм реалізації важливих політичних прав своїх громадян. Це відбувається як шляхом постійних та безсистемних змін виборчої системи на місцевих виборах, що йдуть у розріз із принципами виборчого права, так і, взагалі, відсутність нормативної бази для реалізації права на проведення місцевого референдуму.

Згідно зі ст. 7 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» порядок призначення та проведення місцевого референдуму, а також перелік питань, що вирішуються виключно референдумом, визначаються законом про референдуми. Таким законом до 2012 року був Закон України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» від 03.07.1991 р., що втратив чинність із прийняттям Закону України «Про всеукраїнський референдум» від 06.11.2012 р., фактично залишивши місцеві референдуми поза межами нормативно-правового регулювання. Експерти Програми Ради Європи «Посилення місцевої

демократії та підтримка реформ місцевого самоврядування в Україні» ще у 2010 році у своєму звіті щодо відповідності національного українського законодавства положенням Хартії відзначали, що положення ст. 143 Конституції України про можливість територіальних громад безпосередньо виконувати самоврядні функції є суто декларативним, оскільки механізмів для цього не існує; єдиний дієвий інструмент безпосередньої демократії згідно з чинним на той час українським законодавством, на їхню думку, – місцевий референдум – є занадто складним. Сьогодні ж громада позбавлена і такого механізму.

На сьогодні законодавство України про місцеве самоврядування визначає можливість використання альтернативних форм прямої демократії на місцевому рівні – загальні збори громадян (ст. 8 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»), місцеві ініціативи (ст. 9 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»), громадські слухання (ст. 13 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»), органи самоорганізації населення (ч. 6 ст. 140 Конституції України та ст. 14 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»). Можна знайти безліч діючих прикладів та типових положень щодо застосування відповідних форм прямої (безпосередньої) демократії, які значно полегшують можливість вирішення питання нормативно-правового регулювання на рівні громади. Однак вже згаданий вище звіт експертів Програми Ради Європи «Посилення місцевої демократії та підтримка реформ місцевого самоврядування в Україні» звертав увагу на те, що вказані механізми в прочитанні українського законодавства мають винятково консультативне значення, а отже не можуть вважатися ефективними щодо забезпечення участі громади у реалізації права на місцеве самоврядування.

Ще одним елементом безпосередньої демократії на місцевому рівні є діяльність *органів самоорганізації населення*. Однак, уважне прочитання ст. 14 Закон України «Про органи самоорганізації населення», який був прийнятий ще 11.07.2001 р., що встановлює перелік власних повноважень органів самоорганізації населення дозволяє прийти до висновку про те, що основною сферою їхньої діяльності є питання соціально-

побутового характеру, а основною формою діяльності – організація надання допомоги у їхньому вирішенні. Водночас, більш суттєві повноваження не забезпечені реальними механізмами їхньої реалізації. виправити таку ситуацію можливо знову ж на місцевому рівні, у випадку, якщо відповідними місцевими радами будуть визначені додаткові інструменти реалізації власних повноважень органів самоорганізації населення, а також широко впроваджене делегування частини власних повноважень місцевих рад на засадах прогресивної децентралізації разом з належною фінансово-матеріальною базою у порядку ст. 15 Закону України «Про органи самоорганізації населення».

Перелічені форми прямої (безпосередньої) демократії не є єдині, які можуть бути використані в Україні. Дослідження статутів низки територіальних громад згадує про такі заходи як *консультативні опитування членів територіальної громади* (за аналогією з консультативним місцевим референдумом), *консультації та обговорення* з громадою питань прийняття нормативно-правових актів та формування та реалізації управлінської політики (Типовий Порядок проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики, рекомендований для застосування і органам місцевого самоврядування затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 р. № 996 «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики»), *ініціювання та проведення громадських експертиз діяльності органів місцевого самоврядування* тощо. Зважаючи на те, що йдеться про реалізацію політичних прав на безпосередню участь в управлінні, допустимі будь-які форми діяльності, якщо такі не порушують вимог Конституції України.

Справедливо до форм участі в управлінні, більшість статутів територіальних громад, з якими ознайомлювалися, відносить також реалізацію конституційного права на *мирні зібрання* (ст. 39 Конституції України).

Фактично, описані вище форми прямої (безпосередньої) демократії, не є новими для прогресивних західних демократій.

Наприклад, у Німеччині право на участь у прийнятті владних рішень жителями територіальних одиниць реалізується

шляхом подання спеціальних заявок, а громадянами – шляхом подання громадянських вимог та рішень. Підписана 5% жителів заявка зобов'язує місцеву раду розглянути питання, що в ній уміщені та прийняти відповідне рішення по них; громадянську вимогу повинні підписати від 10 до 100 громадян, що свідчить про їхній намір замість ради самостійно вирішити певне місцеве питання. За наявності реального бажання почути громаду та врахувати її думку, активно використовуються неформальні опитування допомогою карток опитування громадського суспільства (наприклад, у Польщі, Вірменії, Словаччині), за результатами яких формуються карти пріоритетних напрямів розвитку населених пунктів, що лягають в основу місцевих програм або ж цілісних планів розвитку міста.

Як не парадоксально це на сьогодні звучало для України, однак найбільш широке у Європі застосування заходів прямої (безпосередньої) демократії, на думку громадян Швейцарії, дозволяє зберегти єдність їхньої федеративній державі: від заміни на рівні комун виборних органів загальними зборами жителів територіальної одиниці до можливості виносити на голосування на референдумі майже будь-який закон, прийнятий парламентом чи вносити громадську ініціативу в межах територіальної одиниці, яка може зумовити зміну швейцарської Конституції або запроваджувати новий вектор державної політики.

З 1970-их роках у розвинутих демократичних державах поширилася практика щодо залучення до діяльності органів публічного управління представників громадськості з метою отримання адекватної оцінки серед виборців у міжвиборчу каденцію політики, яку реалізують правлячі сили. Щоб уберегти себе від кроків завідомо неадекватних чи однозначно несприйнятих суспільством у Канаді, США, країнах Європи впроваджувалася практика широких громадських консультацій, а для фаховості, організованості і оперативності їх проведення почали утворюватися постійно діючі *громадські ради* при органах публічного управління різного рівня.

Із прийняттям 3 листопада 2010 року Постанови Кабінету Міністрів України № 996 «Про забезпечення участі громад-

ськості у формуванні та реалізації державної політики», вказана практика набула нормативної легітимізації і в Україні.

Громадська рада є тимчасовим консультативно-дорадчим органом, утвореним для сприяння участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики. Існування громадських рад є не лише корисним для громадськості, але й для самого органу, оскільки дозволяє забезпечити максимальну відкритість діяльності, адекватний зворотній зв'язок із суспільством та громадою щодо власної політики, без зайвого політичного популізму та з завідомо вищим рівнем професійності обраних учасників від інститутів громадянського суспільства до складу такої громадської ради.

На жаль, навіть у порівнянні із вітчизняною системою органів виконавчої влади, впровадження цього інституту у діяльності органів місцевого самоврядування відбувається надзвичайно повільно через відсутність політичної волі та пасивність самих громад, які не намагаються відстояти власні можливості.

Водночас, закордонний досвід свідчить про високий потенціал такої форми діяльності. У США міська влада самостійно формує громадські комісії з представників, які працюють на громадських засадах відповідно до потреб міста у різних напрямках (транспорт, розвиток міської інфраструктури, парків тощо), інформують населення про діяльність місцевої влади, а також доводять до останньої вимоги та пропозиції мешканців міста. З громадських комісій можуть бути утворені окремі комітети для вивчення окремих питань, що готують рекомендації за спектрами напрямів діяльності громади. Крім того можуть утворюватися спеціальні тимчасові спеціальні комісії з представників громадськості та посадових осіб муніципалітетів для окремих нагальних та стратегічних питань (наприклад, внесення змін до статутів).

Одним із найуспішніших досвідів розбудови та функціонування системи подібних інститутів володіє Румунія. З 2000 року у містах Румунії за заінтересованістю місцевої влади утворюються різноаспектні громадські дорадчі комітети. При цьому, формальної законодавчої бази для їхнього функ-

ціонування немає. Серед таких громадських дорадчих комітетів найяскравішими прикладами є: комітет у сфері громадського транспорту у місті Брасові (14 волонтерів, які допомагають місцевій раді у розбудові транспортної інфраструктури, вирішення питання альтернативної тарифної політики за послуги перевізників), комітет з питань бюджету в Турну Магуреле (9 осіб, які при складанні проекту бюджету аналізують його на предмет врахування першочергових соціальних запитів та в подальшому здійснюють моніторинг виконання бюджету від імені громадськості), комітет з питань освіти в Турну Магуреле (членами якого стали директори шкіл, метою діяльності яких стала побудова ефективної системи комунікації між школами міста, а також із місцевою владою про розподіл шкільних бюджетів), комітет у справах пенсіонерів у Медіасі та Пітетсі (учасниками якого стали активні пенсіонери, що взялися допомагати у впровадженні соціальних ініціатив щодо вирішення проблем міста в сфері охорони навколишнього природного середовища, підготовка до свят, прибирання вулиць, вивезення сміття, бродячих собак тощо).

Вказаний досвід можна успішно використати і в Україні, оскільки більшість із аналізованих форм залучення громадян вже на сьогодні можуть бути застосовані і у нашій державі, у разі, якщо місцеві функціонери зрозуміють, що громада та утворені нею структури не додаткові контролери та противники, а може бути безцінним джерелом додаткового людського професійного та інтелектуального потенціалу. Залучення активу громади здатне допомогти вибудувати ефективну систему управління на місцевому рівні у дусі кооперації, взаємної довіри та досягти синергетичного ефекту. Низка прогалин законодавства може бути виправлена шляхом локальної нормотворчості, через прийняття статутів територіальних громад або відповідних положень місцевими радами.

Водночас, слід закликати до зростання активності та збільшення рівня суспільної свідомості та відповідальності з боку самої громади, оскільки якщо вказані механізми не потрібні самим громадянам, то навіть за ідеального регулювання вони залишатимуться декорацією демократії на місцевому рівні.

Д. І. Йосифович,

кандидат юридичних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу
(Львівський державний університет
внутрішніх справ);

Н.-Л. Д. Йосифович,

здобувач вищої освіти
(Навчально-науковий інститут права та психології
НУ «Львівська політехніка»)

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ДІЯЛЬНОСТІ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ОРГАНІВ

Впродовж двох останніх десятиліть, світова громадськість виявляє особливе зацікавлення до презентованого міжнародною неурядовою організацією Transparency International щорічного Індексу сприйняття корупції (далі – ІСК), який ще називають рейтингом «корумпованості країн світу». Індекс сприйняття корупції ґрунтується на незалежних опитуваннях, участь у яких беруть міжнародні фінансові та правозахисні експерти.

Дослідженням охоплюються також оцінки, надані підприємцями, ученими та аналітиками з ризиків, щодо зловживання владою чиновниками з метою отримання особистої вигоди [1, с. 57].

Перший Індекс сприйняття корупції був опублікований у 1994 році. Тоді до рейтингу увійшли 54 країни. У 2002 році дослідженням було охоплено вже 102 країни, а в останні роки – близько 180 країн світу [2].

До держав, що входять до першої десятки рейтингу належать: Данія, Нова Зеландія, Фінляндія, Швеція, Норвегія, Сінгапур, Швейцарія, Нідерланди, Австралія, Канада. Це держави, в яких рівень корупції оцінюється громадянами як «незначний», що співзвучно із «відсутністю корупції». Досліджуючи питання діяльності зарубіжних спеціалізованих антикорупційних орга-

нів, вбачається доцільним звернутись до досвіду тих країн, які впродовж останніх років займають перші позиції у рейтингах міжнародної неурядової організації Transparency International.

Так, у Данії завдання і структура Rigsadvokaten – данського Управління Прокурора, що існує з 1918 року, закріплені в статуті 1916 року «Про систему відправлення правосуддя», яка врегульовує проблемні питання пов'язані з адміністрацією, прокуратурою і судочинством.

Директор Управління Прокурора (генеральний прокурор) є начальником всіх прокурорів у Данії і здійснює нагляд за всією системою прокуратури у країні.

До його повноважень належить підготовка директив, що стосуються роботи прокурорів і ведення ними кримінальних справ. Він може також видавати директиви стосовно конкретних справ, а також приймати рішення про внесення або відмову від внесення акту оскарження. Деякі категорії справ, з огляду на їхній характер, розглядаються лише директором Управління Прокурора.

Управління Прокурора є над урядовою інстанцією у справах, рішення по яких приймаються окружними прокурорами, а також у справах, коли проводиться слідство проти офіцерів поліції. До складу Управління Прокурора входить генеральний прокурор, прокурори і начальник поліції.

Генеральний прокурор веде кримінальні справи у найвищому суді, а також бере участь у справах в суді касаційної та апеляційної інстанцій.

Управління підпорядковується міністру юстиції, якому звітує про свою діяльність і по відношенню до якого є дорадчим органом. Rigsadvokaten наділене слідчими і контролюючими повноваженнями, може надавати рекомендації і проводити консультації, а також є відповідальним за міжнародну співпрацю.

Управління Прокурора поділено на 3 секції (сектори):

- юридичний департамент, що відповідає за міжнародну співпрацю, особові справи, справи контролю легальності діяльності поліції і скарг;

- департамент, відповідальний за створення директив;
- адміністративний і кадровий департамент.

Датська система прокуратур є системою ієрархічною, на чолі якої стоїть вже згадуваний генеральний прокурор, якому підпорядковується частина регіональних прокурорів, а також прокурор по тяжких міжнародних злочинах і прокурор по тяжких господарських злочинах.

Останній отримує повідомлення про підозру у відмиванні коштів чи фінансуванні тероризму, проводить обмін і нагромадження інформації на тему тяжких господарських злочинів. Інтегральною частиною є утворений в 2001 р. підрозділ Розвідки економічних злочинів, пов'язаний з усіма 54 округами поліції.

До поля зору цього підрозділу попадає також так звана «білокомірцева злочинність».

На місцевому рівні знаходяться 12 комісарів, які керують не лише працею підлеглої прокуратури, а також поліцією. Офіс Rigsadvokaten знаходиться у Копенгагені [3, с. 28].

Зрозуміло, що кожна держава, розробляючи для боротьби з корупцією власні, можна сказати специфічні, форми та заходи, повинна враховувати різноманітні культурні та національні особливості.

Разом з тим, важливого значення набуває вивчення досвіду функціонування антикорупційних органів у зарубіжних країнах та можливість його використання в Україні.

1. Йосифович Д. І. Діяльність міжнародної неурядової організації Transparency International щодо визначення рівня корупції / Д. І. Йосифович // Економічна безпека і право: проблеми та шляхи вирішення: матеріали звітної наукової конференції (м. Львів, 25 лютого 2011 р.). – Львів: ЛьвДУВС, 2011. – С. 55–58.

2. Індекс сприйняття корупції 2012: прес-реліз [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.transparency.org/policy_research/surveys_indices

3. European Partners Against Corruption Contact Catalogue. Police Oversight Bodies and Anti-Corruption Authorities, EU and Council of Europe countries, EPAC Secretariat, BMI/BIA, Austria, Wiedeń 2009.

А. О. Карпова,
здобувач вищої освіти
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

СПІВВІДНОШЕННЯ ОБМАНУ І ЗЛОВЖИВАННЯ ДОВІРОЮ ЯК СПОСОБІВ ШАХРАЙСТВА

Кримінальний кодекс (далі – КК) України передбачає два способи вчинення шахрайства – обман і зловживання довірою (ст. 190) [1].

У кримінально-правовій літературі висловлені різні точки зору щодо їх співвідношення, зокрема:

1. Зловживання довірою і обман є самостійними способами вчинення шахрайства. Так, В. В. Векленко зазначає, що виділення обману і зловживання довірою як окремих способів шахрайства сприяє більшій диференціації відповідальності [2]. З такою думкою не можна погодитися, оскільки диференціація полягає у встановленні більш (або менш) суворої відповідальності за окремі склади одного і того ж злочину. У даному випадку обман і зловживання довірою закріплені в одній частині кримінально-правової норми, слідом, це ніяк не впливає на покарання.

2. Зловживання довірою є різновидом обману.

3. Обман і зловживання довірою існують паралельно. Так, Н. О. Лопашенко стверджує, що обман і зловживання довірою паралельно впливають на поведінку потерпілого, однак у кожному випадку можна виділити той з двох способів, який більшою мірою вплинув на потерпілого [3].

Зважаючи на таку палітру підходів, необхідно визначити співвідношення між обманом і зловживанням довірою. Доцільно почергово встановити їх поняття. Так, у Постанові ПВС України №10 від 6 листопада 2009 р. «Про судову практику у справах про злочини проти власності» вказано, що обман – це повідомлення потерпілому неправдивих відомостей або приховування певних обставин [4]. У «Словнику української мови»

наведено таке тлумачення терміну «обман» – це неправдиві слова, вчинки, дії і т. ін. [5].

А. А. Жижиленко зазначав, що обман при шахрайстві – це свідоме перекручування фактів з метою викликати у іншої особи хибне уявлення про них. Той, хто перекручує відомі факти щодо іншої особи і викликає у неї неправильне уявлення про них, чинить обман, і оскільки викликаний таким перекручуванням фактів стан помилки спонукає людину до тих або інших дій, то цей ефект набуває правового значення [6]. З такою думкою можна погодитися лише частково. Адже науковець вказує тільки на перекручування фактів, тим самим звужує коло діянь, які охоплюються цим терміном, зокрема, повідомлення неправдивих відомостей, приховування певних обставин. Так, Н. О. Антонюк уже ширше розуміє зміст обману, вказує, що це свідомий вплив на психіку іншої особи, що полягає у повідомленні завідомо неправдивої інформації, підтриманні наявної в особи помилки, неповідомленні інформації з метою її схилення до добровільної передачі майна чи права на майно [7].

Отже обман охоплює різноманітні дії з боку винного (свідоме перекручування фактів, повідомлення завідомо неправдивої інформації, неповідомлення інформації, підтримання наявної в особи помилки), за допомогою яких винний отримує майно чи право на нього. Із вищенаведеного можна сформулювати такі ознаки обману як способу вчинення шахрайства:

- 1) свідомий вплив на психіку потерпілого;
- 2) виражається у перекручуванні фактів, подій, у спотворенні істини, неповідомленні інформації;
- 3) мета – створити у потерпілого неправильного уявлення про події, факти;
- 4) обманні дії повинні передувати заволодінню майном.

Щодо зловживання довірою як способу вчинення шахрайства – то у Постанові ПВС України №10 від 6 листопада 2009 р. «Про судову практику у справах про злочини проти власності» вказано, що зловживання довірою – це недобросовісне використання довіри потерпілого [4]. Етимологічно «довіра» – це те ж саме, що довір'я – ставлення до кого-небудь, що виникає на основі віри в чийсь правоту, чесність, т. ін. [8]. Зловживання

довірою є близьке до обману, проте вчинення злочину у цей спосіб має деякі характерні ознаки, на підставі яких зловживання довірою слід вважати самостійним способом вчинення шахрайства. Влучно про відмінність зловживання довірою зазначає М. І. Панов. Автор вказує, що під час зловживання довірою винний протиправно використовує у своїх інтересах впевненість в його правдивості і добросовісності особи-довірителя [9]. В. О. Навроцький стверджує, що під час зловживання довірою винний використовує довірительські відносини, які виникли перед тим, не стосовно отримання конкретного майна [10]. Слід погодитися з такою думкою, оскільки при зловживанні довірою потерпілий і винна особа знайомі певний час, і, відповідно, у них виникають довірчі відносини. При передачі майна чи права на нього потерпілий розраховує на законну поведінку винної особи, яка, на його думку, не повинна нашкодити, оскільки вважає, що при їхніх довірчих відносинах винна особа не може його підвести. Такої ж думки дотримується і Б. С. Нікіфоров, який зазначає, що довіра передбачає існування відносин між людьми, це завжди довіра чому-небудь. Якщо обман може вчинити будь-яка особа, то зловживання довірою може вчинити лише та особа, стосовно якої склалися відносини довіри. Це можна вважати однією з основних відмінностей між цими способами шахрайства [11].

Можна виділити такі ознаки зловживання довірою як способу вчинення шахрайства:

- 1) відсутній прямий вплив на психіку потерпілого;
- 2) винний не вчиняє дій, що можуть ввести в оману потерпілого, він використовує довірчі відносини, які виникли перед тим, не стосовно отримання майна;
- 3) зазвичай потерпілий і винна особа знайомі певний час.

З урахуванням введених ознак, видається неможливим погодитися з думкою про те, що зловживання довірою є різновидом обману. Оскільки зловживання довірою є умисним і протиправним використанням довіри іншої особи без уведення її в оману, без повідомлення завідомо неправдивої інформації чи підтримання наявної в особи помилки.

Обман та зловживання довірою є самостійними способами вчинення шахрайства, які, однак, при вчиненні злочину можуть поєднуватися. Особа може діяти по-різному: спочатку викликати довірчі відносини з потерпілим, а після цього застосувати обман або, навпаки, спочатку застосувати обман для того, щоб зловживати такою довірою. З огляду на самостійність обману і зловживання довірою як способів вчинення шахрайства, однак, фактичну можливість їх поєднання, доцільно викласти диспозицію ст. 190 КК України у такій редакції: «Шахрайство, тобто заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману або (і) зловживання довірою». Поєднання таких способів може бути враховано судом при призначенні покарання як індивідуальна ступінь тяжкості вчиненого злочину.

-
1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
 2. Векленко В. В. Квалификация хищений / В. В. Векленко. – Омск: Омская акад. МВД России, 2001. – 256 с.
 3. Лопашенко Н. А. Преступления против собственности: теоретически-прикладное исследование / Н. А. Лопашенко. – М.: ЛексЭст, 2005. – 200 с.
 4. Про судову практику у справах про злочини проти власності: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
 5. Словник української мови: в 11 т. – Т. 5. – 1974. – 533 с.
 6. Жижиленко А. А. Имущественные преступления. / А. А. Жижиленко. – Л.: Наука и школа, 1925. – 226 с.
 7. Антонюк Н. О. Кримінально-правова охорона власності: навч. посібник / Н. О. Антонюк. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2012. – 514 с.
 8. Словник української мови: в 11 т. – Т. 2. – 1971. – 335 с.
 9. Панов Н. И. Уголовная ответственность за причинение имущественного ущерба путем обмана или злоупотребления доверием / Н. И. Панов. – Х.: Вища школа, 1977. – 127 с.
 10. Навроцький В. О. Злочини проти власності: Лекції для студентів юридичного факультету / В. О. Навроцький. – Львів: юрид. ф-тет ЛДУ ім. І. Франка, 1997. – 80 с.
 11. Никифоров Б. С. Борьба с мошенническими посягательствами на социалистическую и личную собственность по советскому уголовному праву / Б. С. Никифоров; отв. ред. В. Ф. Кириченко. – М.: Изд-во АН СССР, 1952. – 180 с.

В. В. Кір'яков,

старший радник юстиції, ст. викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ЗАВДАННЯ ТАКТИКИ ПІДТРИМАННЯ ПУБЛІЧНОГО ОБВИНУВАННЯ

Згідно з статтею 131-1 Конституції України прокуратура здійснює: підтримання публічного обвинувачення в суді; організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку; представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом.

Таким чином прокурор, здійснюючи свої повноваження в кримінальному провадженні здійснює процесуальне керівництво органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, а також підтримання публічного обвинувачення в суді.

Категорія публічне обвинувачення в суді означає діяльність прокурора, який діє ех офіціо, тобто офіційно, відповідно до свого службового обов'язку, визначеного конституцією та іншими законодавчими актами, ставить перед судом питання щодо винуватості особи у вчиненні злочину та її кримінальну відповідальність за вчинене з метою захисту інтересів особи, суспільства та держави від злочинних посягань.

Сьогодні більшість науковців і практиків «під обвинуваченням, відзначає І. І. Когутич, – розглядають: з одного боку – опис у процесуальних документах суспільно-небезпечної дії чи бездіяльності, інкримінованої конкретній особі; з іншого – процесуальну діяльність уповноважених законом органів та осіб, спрямовану, на викриття винного у вчиненні кримінального правопорушення (злочину чи проступку) і його засудження».

Особливості діяльності прокурора, які виникають під час підтримання публічного обвинувачення в суді залежать від різних ситуацій, які виникають під час судового розгляду та являє собою одне з напрямків розвитку криміналістичної тактики.

Результативність підтримання обвинувачення в суді в першу чергу залежить від професійності прокурора, який підтримує публічне обвинувачення, важливою складовою такої професійності є знання обвинувачем прийомів надання суду і подальшого дослідження зібраних досудовим слідством доказів, уміння тактично грамотно сформулювати позицію обвинувачення та правильно обрати лінію своєї поведінки під час судового розгляду, встановлення психологічного контакту з іншими учасниками кримінального провадження в суді, подолання активної протидії з боку захисту та постановлення (винесення) законного та обґрунтованого обвинувального вироку.

Наведені показники ефективності здійснюваної прокурором діяльності в суді щодо підтримання публічного обвинувачення доцільно об'єднати поняттям – тактики підтримання публічного обвинувачення в суді.

Тактика підтримання публічного обвинувачення припускає розробку певних тактичних прийомів, а також визначення моменту (обстановки) для найбільш вигідного їх використання.

Використовуючи той чи інший тактичний прийом, прокурор одночасно зобов'язаний враховувати і також міру своєї поінформованості про докази, які є у сторони захисту, прораховувати ті наслідки, які можуть настати, якщо ці прийоми застосовуються невірно.

Здійснюючи процесуальне керівництво досудовим розслідуванням прокурор бачить ті ситуації, які виникають під час досудового розслідування та уявляє ті труднощі, які можуть виникнути в ході судового розгляду. Це дає йому можливість заздалегідь визначити тактичні прийоми що, в подальшому, буде доцільно використовувати в суді, та застереже від різних випадковостей.

Прокурор, готуючись до підтримання публічного обвинувачення зобов'язаний детально вивчити, відповідно до конкретної кримінальної справи, методика розслідування аналогічних кримінальних проваджень, проаналізувати яким чином відбувався процес доказування, зіставити ті докази, які були зібрані на досудовому слідстві, визначити їх доказову силу та порядок подання в судовому засіданні.

Крім того, бажано передивитися кримінальні провадження відповідної категорії, по яким вже були постановлені судові рішення, оцінити їх та зіставити з тими матеріалами, які є в матеріалах кримінальної справи до якої він залучений в якості публічного обвинувача.

В статті 22 КПК України закріплений принцип змагальності сторін та свободи в поданні ними суду своїх доказів та у доведенні сторонами їх переконливості, що, в свою чергу, припускає виникнення протистояння процесуальних супротивників: сторони обвинувачення та сторони захисту, кожна з яких всіма засобами та силами намагається домогтися своєї мети.

Кожна із згаданих сторін вибудовує свою лінію поведінки з урахуванням тієї інформації, якою вона володіє та у відповідності зі своїми суб'єктивними властивостями і об'єктивними обставинами процесу.

В той же час тактика підтримування публічного обвинувачення дозволяє певним чином оптимізувати дії прокурора-обвинувача, перебороти протидію процесуального опонента в наданні та дослідженні доказів щодо винуватості обвинуваченого, усунути помилки досудового розслідування та інші негативні фактори, які перешкоджають досягненню мети обвинувачення.

В умовах гласності та відкритості судового розгляду публічному обвинувачу важливо вміти позитивним для себе чином впливати на взаємовідносини, які вже склалися між різними учасниками судового провадження, так як від цього неабияк залежить результативність кримінального переслідування в суді. Для успішного вирішення цього завдання також необхідні знання рекомендацій криміналістичної тактики, яка вивчає

закономірності взаємодії та взаємовідносин між різними учасниками судового провадження.

Сьогодні тактика підтримання публічного обвинувачення є системою рекомендацій криміналістики по оптимізації кримінального переслідування в суді та їх практичну реалізацію під час судового провадження. Наукові положення, на підставі яких такі рекомендації розроблені криміналістикою, містяться в загальній частині криміналістичної тактики. Ефективність здійснення публічного обвинувачення напряму залежить від використання обвинувачем відповідних наукових розробок, тому тактику підтримання публічного обвинувачення необхідно розглядати як один з елементів системи криміналістичної тактики.

Практична сторона реалізації криміналістичної тактики пов'язана із застосуванням суб'єктом кримінального провадження певних тактичних прийомів з метою підвищення ефективності своєї діяльності.

Тактичний прийом представляє собою найбільш раціональний та ефективний спосіб дії або поведінки слідчого, прокурора, судді у відповідності з всебічною, повною та об'єктивною оцінкою ситуації, яка склалася на певній стадії кримінального провадження. Використання тактичних прийомів обвинувачем як про це вже визначалося раніше дозволяє йому в найбільш раціональні строки та з найменшою затратою сил виконати завдання публічного обвинувачення та досягнути мету обвинувачення.

За допомогою рекомендацій криміналістики вирішуються завдання публічного обвинувачення, які полягають в тому, щоб переконати суд у винуватості конкретної особи доказуванням обґрунтованості його притягнення до кримінальної відповідальності. Порядок дослідження прокурором доказового матеріалу необхідно будувати таким чином, щоб продемонструвати обґрунтованість позиції сторони обвинувачення та необґрунтованість заперечень сторони захисту. В юридичній науці позиція по справі – це фактична та юридична картина події, що відбулася з точки зору обвинувачення і точки зору захисту.

Як правило, ці точки зору не співпадають і кожна сторона намагається відновити подію яка відбулася, виходячи із своїх інтересів.

У даному випадку завдання публічного обвинувача полягає в тому, щоб зробити свої докази більш переконливими для суду.

Позиція по справі обумовлює лінію поведінки прокурора в судовому провадженні, яка є невід'ємним елементом тактики підтримання публічного обвинувачення та представляє собою систему прийомів по реалізації прийнятих рішень, які забезпечують досягнення, за думкою публічного обвинувача, найбільш бажаних та ефективних результатів.

На підставі наведеного можна зробити висновок, що під тактикою підтримання публічного обвинувачення необхідно розуміти заснований на рекомендаціях криміналістичної тактики та обґрунтованих позиціях по справі порядок дій публічного обвинувача в суді, який дозволяє в процесі судового провадження в умовах взаємодії з іншими учасниками процесу оптимізувати діяльність по доказуванню, висунутого стороною обвинувачення твердження про вчинення конкретного злочину та винуватості особи в цьому, за допомогою використання процесуальних і тактичних засобів, з метою переконання суду в законності та обґрунтованості обвинуваченої тези.

1. Конституція України: чинне законодавство: офіц. текст. – К.: Алерта, 2016. – 80 с.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство. – К.: Центр учбової літератури, 2016. – 256 с.

3. Белкин Р. С. Криминалистика и доказывание (методологические проблемы) / Р. С. Белкин, А. И. Винберг. – М.: Юридическая литература, 1969. – 215 с.

4. Когутич І. І. Галузеві правові та теоретико-прикладні аспекти методики підтримання державного обвинувачення в суді: навч. посібник / І. І. Когутич. – Дрогобич: Коло, 2015. – 476 с.

5. Криміналістика: підручник / В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін.; за ред. В. Ю. Шепітька. – 5-те вид., переробл. та допов. – К.: Ін Юре, 2016. – 640 с.

6. Криміналістика: навч. посібник / В. В. Кір'яков, Н. Є. Маковецька. – Львів: ЛьвДУВС, 2015. – 408 с.

В. Й. Кісель,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
(*Одеський державний університет
внутрішніх справ*)

НАКАЗНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЯК ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ЗАСІБ ЗАХИСТУ ПРАВ

Здійснення правосуддя є однією з найважливіших функцій правової держави, що проявляється у розгляді та вирішенні в судових засіданнях цивільних, кримінальних, господарських та адміністративних справ.

Відповідно до ст. 15 Цивільного процесуального кодексу України [1] (надалі – ЦПК України) у порядку цивільного судочинства суди розглядають справи, що виникають з:

- 1) цивільних;
- 2) житлових;
- 3) земельних;
- 4) сімейних;
- 5) трудових відносин.

Як зазначав Є. В. Васьковський: «не всі судові справи розглядаються однаково.

Природні відмінності між ними, обумовлені ступенем складності та терміновості, характером вимог, процесуальним становищем учасників процесу, зумовлюють особливості порядку їх розгляду» [2].

Таким чином, усі справи, що підпадають під цивільну юрисдикцію суду, розглядаються ним не за допомогою єдиного уніфікованого процесу, а за певними особливими правилами, які зумовлюють наявність у цивільному судочинстві трьох проваджень: позовного, наказного та окремого.

Основним і найбільш розповсюдженим видом цивільного судочинства є позовне провадження. Правила цього виду судочинства найбільш повно визначені у цивільному процесуальному законодавстві та є, зазвичай, загальними,

тобто вони застосовуються для розгляду і вирішення всіх цивільних справ.

Разом із цим, як свідчить судова практика, велика кількість справ, що розглядаються в порядку цивільного судочинства, фактично є безспірними, оскільки вимоги заявника ніким не заперечуються.

У зв'язку з цим, повна процедура судового розгляду не завжди є оптимальною формою захисту цивільних прав, свобод та інтересів, адже застосування формальностей позовного процесу, в усіх без винятку випадках, затягує провадження, що не сприяє оперативності судового захисту.

Особливою формою розгляду у порядку цивільного судочинства саме безспірних вимог є наказне провадження, яке, як зазначалося в юридичній літературі, з'явилося ще у Статуті цивільного судочинства 1864 р. [3, с. 491].

В українському судовому процесі термін «судовий наказ» вперше з'явився в ЦПК Української РСР 1924 р. Саме цей кодекс передбачав видачу судових наказів за безспірними вимогами про стягнення грошей або про повернення майна у порядку окремого провадження.

Зокрема, в ст. 210–219 ЦПК УРСР судовий наказ застосовувався до грошових стягнень і вимог про повернення або передачу майна та міг бути оскаржений в касаційному порядку. Але в 1939 р. видача судових наказів була виключена з компетенції народних судів [4, с. 153].

У радянському ЦПК, який був прийнятий 18 липня 1963 р. (набрав чинності з 1 січня 1964 р.) наказного провадження передбачено не було. Натомість, справи з безспірними вимогами перейшли до компетенції органів нотаріату і, як наслідок, стягнення заборгованості відбувалося на підставі виконавчих написів нотаріусів.

Із прийняттям 18 березня 2004 р. нового ЦПК України, вирішення справ з безспірними вимогами знову відійшло до компетенції суду та, на разі, регулюється розділом II ЦПК України, який має назву – «Наказне провадження».

Оскільки чинний ЦПК України не дає дефініції наказного провадження, визначимо його як вид цивільного судочинства,

що здійснюється за відсутності спору про право шляхом видачі судового наказу, та полягає у спрощеній документарній процедурі захисту майнових прав та інтересів заявника (стягувача), вимоги якого до боржника щодо стягнення грошових коштів ґрунтуються на безспірних документах.

Вичерпний перелік безспірних вимог, які розглядаються в порядку наказного провадження, міститься в ст. 96 ЦПК України.

Як і будь-який процес, наказне провадження має свої етапи. Аналіз II розділу ЦПК України дозволяє нам визначити наступні стадії (алгоритм) наказного провадження:

- вирішення судом питання про прийняття (відмову у прийнятті) заяви про видачу судового наказу (ст.ст. 96-101 ЦПК України);

- прийняття судом ухвали про відкриття наказного провадження (ст. 102 ЦПК України);

- розгляд судом заяви про видачу судового наказу (ст. 102 ЦПК України);

- оскарження боржником судового наказу в суд, який його видав (ст.ст. 105-105-1 ЦПК України: факультативна стадія);

- оскарження заявником та (або) боржником судового наказу в апеляційному суді, після його перегляду судом, який його видав (ч. 9 ст. 105-1 ЦПК України: факультативна стадія);

- видача судового наказу стягувачу для стягнення боргу (ст. 106 ЦПК України).

О. М. Великорода, здійснюючи аналіз наказного провадження, виділяє такі його ознаки:

- а) чіткий перелік підстав, за якими може бути видано судовий наказ;

- б) стягуватись можуть тільки грошові кошти;

- в) ускладнений порядок скасування судового наказу (з викликом учасників наказного провадження);

- г) можливість апеляційного оскарження судового наказу після розгляду заяви про його скасування [5, с. 35].

На наш погляд, аналіз наказного провадження дозволяє додатково виокремити ще й такі його ознаки:

1) підставою для відкриття провадження у справі є прийняття судом заяви про видачу судового наказу;

2) сторонами у справі виступають заявник (стягувач) і боржник;

3) справа розглядається у спрощеному порядку у скорочені строки. Спрощений порядок наказного провадження полягає у тому, що видача судового наказу проводиться без судового засідання і сторони для заслуховування їх пояснень до суду не викликаються;

4) за результатами вирішення справи видається судовий наказ – особливу форму судового рішення. Особливість проявляється в тому, що судовий наказ одночасно є виконавчим документом і має скорочений строк набрання законної сили;

5) за наявності визначених у законі підстав судовий наказ може скасувати той самий суд, який його видав.

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що запровадження наказного провадження в судову практику зумовлене недоцільністю використання складної та довготривалої процесуальної форми позовного провадження для розгляду та вирішення безспірних вимог.

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 40–41, 42. – Ст. 492.

2. Васьковский Е. В. Гражданский процесс. Учебник гражданского процесса / Е. В. Васьковский – М., 1917 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.allpravo.ru/library/doc2472p0/instrum4301/item4367.html>

3. Куценко О. В. Порівняльна характеристика наказного провадження України та інших країн / О. В. Куценко, А. Ю. Коренчук // Форум права. – 2011. – № 2. – С. 491–495 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/11kovtik.pdf>

4. Колосова О. О. Наказне провадження як спрощений вид цивільного судочинства / О. О. Колосова // Право і суспільство. – 2013. – № 3. – С. 151–158.

5. Великорода О. М. Порівняльно-правовий аналіз інституту наказного провадження в країнах СНД / О. М. Великорода // Вісник Академії адвокатури України. – 2011. – Число 2 (21). – С. 34–39.

Р.-В. В. Кісіль,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри
адміністративно-правових дисциплін
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ДОМІНАНТНІ КОНЦЕПЦІЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ КОРУПЦІЙНОГО ФЕНОМЕНУ В ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІЙ ПАРАДИГМІ СТАРОДАВНЬОГО КИТАЮ

Одним із визначальних факторів дестабілізуючих діяльність як протосоціальних, так і складно-організованих державних утворень виступає комплексний антисоціальний феномен корупції. В умовах сьогодення, перед науковцями саме у сфері філософії права постала проблема розробки інтегративної, інноваційної концепції розуміння феномена корупції, яка б ґрунтувалась на чітко структурованих синергетичних міжгалузевих взаємозв'язках правових і філософських підходів. Зважаючи на лапідарність апробаційного висвітлення обраної проблематики в межах запропонованого формату наукового заходу, зупинимо свою увагу лише на загальних засадах та особливостях розвитку корупції як соціально-правового явища в умовах політико-правової практики Стародавнього Китаю.

Історичні дослідження соціально-політичного становища Стародавнього Китаю містять відомості про вкрай складну ситуацію, у якій перебувала дана держава на зламі династій Ся та Чуньцю (12–7 ст. до н. е.): основною тенденцією розвитку суспільства виступала девальвація аксіологічних базисів організації останнього – падіння рабовласницького та виникнення феодального ладу [1]. Даний процес закономірно супроводжувався ускладненням соціально-правових, економічних та політичних процесів, оскільки інституціалізація принципу «сюзенітету-васалітету» обумовлювала виникнення підданства, як передумови формалізації інституту прав людини, породжувала архаїчні за своїм змістом, втім повноцінні за формою механізми соціальних відносин. Наведені аргументи дають підстави стве-

рджувати що власне у даний період відбувається усталення стабільної організації системи органів публічної влади, розмежування функцій між окремими її ланками, фіксація механізму оплати праці, а отже і потенційне виникнення негативних процесів, пов'язаних з практичною реалізацією функцій названих інститутів публічної влади, у тому числі – корупції. Відомий філософ Лао-Цзи таким чином відображав власне бачення динаміки наведених процесів: «Коли збільшується кількість законів та наказів, зростає кількість злочинів та розбійників...» [2, с. 57]. На думку автора, Лао Цзи не лише обґрунтував фундаментальну латинську аксіому юриспруденції «*non legis – sine qua non*», але й проявляв власне негативне ставлення до процесу надмірної бюрократизації процедур управління, що, у свою чергу, формувало базис для численних зловживань, які у своїй єдності і формують корупцію у її основному прояві – хабарництві. Першопричину корупціалізації службовців Лао Цзи пов'язував з природним прагненням людини до задоволення особистих потреб.

Етико-політичні ідеї Конфуція (Кун Цю) характеризують теорію управління за допомогою добродітності (правил поведінки), оскільки останні виражають основні політичні погляди, властиві лише «школі службовців», створеній Конфуцієм. Аналізуючи численні реформи політичного буття Китаю, Конфуцій сформував власну трансцендентно-ідеалістичну концепцію гармонізації алгоритму управління: «Якщо керувати народом за допомогою законів та підтримувати порядок за допомогою покарань, народ, намагаючись уникнути покарань, чинитиме беззаконня не відчуваючи сорому. Якщо ж керувати народом за допомогою добродітності та співчуття та забезпечувати порядок за допомогою правил поведінки, народ відчуватиме опіку, соромитиметься порушувати правила та виправиться» [3, с. 156]. Таким чином, Конфуцій визначальною запорукою гармонізації управління в державі, а отже і протидії комплексному деструктивному феномену корупції вважав формування іманентного превентивного фактору, який, у подальшій роботі І. Канта набув ознак «морального внутрішнього імперативу». Субструктурний вимір наведеної концепції протидії корупції полягає у мінімізації репресивних механізмів при одно-

часній акцентуації значення інституту превенції та профілактики корупційних деліктів через формування стійкої системи соціальної протидії на основі несприйняття корупції як соціального явища. Методом практичної декорупціалізації управлінських процедур Конфуцій вважав підвищення рівня освіченості народу та забезпечення належного рівня задоволення побутових потреб останнього. «Великодушність та лагідність пов'язані з управлінням народом. Великодушність вимагає від правителя проводити більш лояльну політику щодо народу, який являється його слугою. ... Народ слід спершу забезпечити, а вже опісля виховувати» [4, гл. 5]. Іншими словами, слід спершу підтримувати гідне життя народу, а вже потім вимагати від нього виконання офіційних правил.

Квінтесенцією філософського вчення родоначальника всесвітнього філософсько-теологічного руху «моїзм», Мо-Цзи можна ідентифікувати як концепцію ідеологічного утилітаризму. «Якщо вести мову про справи гуманістичної особи, то остання повинна розвивати в Піднебесній лише те, що приносить користь та знищувати те, що спричиняє шкоду» [5, с. 239]. Мо-Цзи визначав раціональний метод управління оптимальним, назвавши його «об'єднання замість протиставлення». Цей метод він характеризує як «закон премудрих правителів, шлях управління Піднебесною». Для усунення більшості дестабілізуючих державну політику факторів, Мо-Цзи запропонував «чинити так, щоб спільні інтереси об'єднувались і становили одне ціле. Таким чином ставлення до інших як до себе-самого зумовить взаємну любов та турботу, а правитель сприйматиме своїх підданих як дітей. Лише у цьому разі інтереси одних не суперечитимуть інтересам інших...» [6, гл. 4]. Прогресивність запропонованої Мо-Цзи концепції полягала у фактичному спростуванні інституту «спадкових посад», на котрій базувалась кадрова політика тогочасного Китаю. У сучасних умовах, положеннями правової доктрини у контексті дослідження корупційної проблематики, названі заходи можна інтерпретувати як форму боротьби з одним із проявів корупції – непотизмом. Таким чином, приходимо до висновку, що філософом визнавалась істотність проблеми соціальної сегрегації як визначальної

детермінанти публічної стагнації, викликані неефективністю функціонування державно-владного апарату. Методом протидії зумовлених наведеними факторами зловживань Мо-Цзи вважає чітке планування, видозміну мотивів професійної діяльності та скасування преференцій у соціальному стані окремих верств населення.

Безцінний філософський спадок Стародавнього Китаю набув новаційних тенденцій у філософському доробку нащадків даної філософської школи. Так, філософські погляди Сунь Ятсена визначили активну культурно-політичну діяльність, пов'язану із Синьхайською революцією та історією Китайської республіки. У 1894 році вперше сформульована програма відродження Китаю. У творі «Уявлення Лі Хунчжана» [7, с. 308–311] Сунь Ятсен запропонував шлях помірних реформ зверху, спрямованих на обмеження свавілля чиновників і корупції, на сприяння державою розвитку торгівлі і промисловості, просвіти народу, зняття обмежень на видання літератури, скасування заборон на нововведення та ін. Пізніше в обґрунтуванні концепції «майбутнього Китаю» сформульовано «три принципи»: націоналізм, народовладдя, народний добробут. Проведення національної революції, на думку філософа слід розпочинати з ліквідації свавілля чиновників та зумовленої цим майнової нерівності, що, у сучасній філософсько-правовій думці, і є пріоритетними формами протидії корупції.

1. История китайской философии: пер. с кит. / общ. ред. и послесл. М. Л. Титаренко. – М.: Прогресс, 1989. – 552 с.

2. Маслов А. А. Загадки, тайны и коды «Дао дэ цзина» / А. А. Маслов. – М.: Феникс, 2005. – 267 с.

3. Конфуций Лунь Юй. Древнекитайская философия. Памятники философской мысли: в 2 т. / Лунь Юй Конфуций. – М.: Мысль, 1994. – 234 с.

4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.rus.ec/b/408059>.

5. Рыков С. Ю. Учение о знании у поздних моистов / С. Ю. Рыков // Общество и государство в Китае: XXXIX научная конференция // Институт востоковедения РАН. – М., 2009. – С. 237–255.

6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bibliotekar.ru/vostok/42.htm>

7. Грей Джон Генрі. Історія Стародавнього Китаю / Д. Г. Грей, А. Б. Вальдман; пер. с англ. – М.: Центрполиграф, 2006. – 606 с.

Ю. С. Кіцул,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри
адміністративного права
та адміністративного процесу;

У. А. Бешлей,
здобувач вищої освіти ОС «Магістр»
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ЩОДО ПРИЧИН МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Важливим фактором роботи Державної міграційної служби є міграція, яка є глобальним явищем, масштаби, складність і вплив якого постійно зростає. Основною проблемою є міграція пов'язана з проведенням антитерористичною операцією на сході України. Складність самого явища полягає не тільки в складних умовах проживання, а й в економічних ситуації що виникла, а саме занепад одних з найбільших промислових центрів.

Особливістю міграційної ситуації та міграційної політики в нашій країні є те, що Україна виступає одночасно країною походження, призначення і транзиту мігрантів. Це спричиняє, з одного боку, численні проблеми, а з другого – відкриває нові можливості, пов'язані з міграцією

Останній моніторинг ДМС станом на 21 квітня 2016 року висвітлює наступні данні та причини міграційних процесів в Україні, а саме:

1. Наявність в Україні надзвичайних ситуацій, у тому числі кліматичних.

Згідно з офіційною інформацією, розміщеною на офіційному інформаційному порталі Державної служби з надзвичайних ситуацій України надзвичайних, подій, які б призвели до можливого переселення людей протягом періоду з 01.01.2016 по 21.04.2016 рр. на території України не зафіксовано.

2. Кількість внутрішньо переміщених осіб з тимчасово окупованої території України.

Найбільші потоки внутрішнього переміщення осіб протягом звітного тижня були спрямовані у східні та південні регіони України (Луганська, Київська та Одеська області).

3. Ризик посилення обсягів внутрішньої міграції населення з тимчасово окупованої території України та районів проведення АТО.

Згідно з інформацією Міністерства соціальної політики України станом на початок звітного тижня структурними підрозділів соціального захисту населення обласних та Київської міської державних адміністрацій відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 р. № 509 «Про облік внутрішньо переміщених осіб» взято на облік 1 776,9 тис. переселенці з зони проведення АТО і Криму.

Більшість транспортних засобів, які перетинають кордон мають номерні знаки, видані в Україні (Луганської області), у тому числі низка автопоїздів і міжміських автобусів, які курсують між Україною (Луганська область) та містами Російської Федерації. За інформацією Державної прикордонної служби України протягом звітного тижня збільшився пасажиропотік на контрольних пунктах в'їзду-виїзду на лінії розмежування в зоні проведення антитерористичної операції на сході України.

Зважаючи на складний соціально-економічний стан на Кримському півострові та у окремих районах Донецької та Луганської областей протягом звітного тижня зберігся насторожуючий рівень ризику збільшення обсягів внутрішньої міграції.

4. У сфері нелегальної (незаконної) міграції.

Ризик збільшення фактів незаконного проникнення іноземців на територію України.

Із запровадженням країнами ЄС жорстких заходів реагування на факти незаконної міграції, південні та західні регіони України, аналогічно до Угорщини, Македонії, Сербії, Італії, Хорватії та Греції можуть стати транзитними пунктами для нелегалів на шляху до розвинених країн ЄС. В результаті проведених спільних пошуків нелегалів та можливого їх незаконного перетинання кордону на українсько-польській ділянці держрубежу було затримано 2 громадян Росії – вихідців із Чечні. Станом на 21.04.2016 органами ДМС виявлено 1710 нелегаль-

них мігрантів. Наразі головним фактором відсутності масового напливу нелегальних мігрантів з країн Африки та Азії в Україну є настання несприятливих кліматичних умов, незручне географічне розташування по відношенню до основних шляхів міграції у ЄС, наявність військового конфлікту на Сході України та невпинне зниження прожиткового рівня населення України.

5. У сфері трудової міграції. Ризик необґрунтованого зростання обсягів трудової міграції в Україні та негативного впливу трудових мігрантів на ринок праці в Україні.

Міжнародний валютний фонд погіршив прогноз щодо росту економіки України та інфляції [1].

Із вищевикладеного ми можемо дійти висновку, що внутрішні події в країні глобально впливають на міграцію, Але в умовах економічного занепаду превалювання власних інтересів над інтересами суспільства (громади) у посадових осіб вищих органів державної влади, повсюдної корупції, можливості втрати життя і майна через озброєний конфлікт на Сході країни, залишатись патріотом важко. Така ситуація вимагає рішучих кроків професійних лідерів країни в реалізації довгоочікуваних реформ, і головне політичної волі. Чим більше часу високопосадовці «роблять вигляд рішучих дій», тим менше у країні шансів змінити ситуацію на краще, окрасити перспективи розвитку не тільки у чорні і сірі тони.

Підсумовуючи вищенаведене, зазначимо, що Україні вкрай необхідно зберегти свій людський, науково-освітній потенціал. Зупинити відтік працездатного економічно активного населення можна, лише забезпечивши створення умов для ефективного його використання. Такими умовами є високопродуктивні робочі місця, на яких випускають конкурентоздатну продукцію, що користується попитом на внутрішньому і світовому ринках [2].

1. Оперативний звіт з моніторингу міграційних процесів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dmsu.gov.ua/images/pro-dms/centr/zvit_vupusk_27.pdf

2. Надточій А. О. Причини зовнішньої трудової міграції та оцінка її наслідків для економіки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2015-1/doc/2/06.pdf>

М. В. Ковалів,

кандидат юридичних наук, професор,
завідувач кафедри
адміністративно-правових дисциплін;

А. М. Хіміч,

здобувач вищої освіти ОС «Магістр»
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ПРАВОВА ОХОРОНА КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

З появою і прийняттям Конституції України [1] виникає потреба забезпечення її статусу Основного Закону, як Закону, що має вищу юридичну силу та Закону з підвищеним ступенем стабільності. Проте, говорячи про стабільність Конституції України, треба пам'ятати, що Конституція України – явище історичне, яке постійно розвивається і потребує удосконалення, тому мова йде про стабільність у певний історичний період існування суспільства і держави.

Проте, оскільки порушення специфічного статусу Конституції може призвести до руйнування правової системи, а також спричинити кризу політичної системи держави, це привело до ідеї створення у державі системи заходів правового характеру, змісту, спрямованих на збереження непорушності та припинення порушень Основного Закону. Правова охорона конституції спрямована на забезпечення верховенства Основного Закону держави. Досягнення цієї мети здійснюється за допомогою різноманітних засобів та способів, які лаконічно можна назвати гарантіями правової охорони конституції. Ці гарантії відповідно становлять певну систему. Застосування кожної із них спрямоване на досягнення єдиної цілі, але у різних площинах.

Справа забезпечення правової охорони конституції сучасної держави, тобто держави, яка за своєю сутністю є незалежною, демократичною, світською, правовою та соціальною, є надзвичайно важливою для всіх учасників конституційно-

правових відносин. Адже недотримання, невиконання, порушення норм конституції може реально позбавити останню її юридичних властивостей та особливостей, привести до суттєвих змін у системі основних засад конституційного ладу держави. Тому, правова охорона Конституції України є завданням різних суб'єктів, які, здійснюючи відповідні повноваження, формують механізм її охорони.

Впровадження в життя положень Основного Закону, як і реалізація Конституції загалом можлива за умови існування відповідного механізму реалізації і захисту конституційних принципів і норм. Основним елементом цього механізму, головною гарантією правової охорони Конституції України є діяльність спеціалізованого органу судового конституційного контролю – органу конституційної юстиції (юрисдикції), яким в Україні є Конституційний Суд України.

Конституційний Суд виступає гарантом стабільності законодавства і тим «дзвоником», що вказує на помилки органів державної влади під час провадження владної діяльності, коли здійснення повноважень такими органами призводить до неправильного правозастосування «букви» закону чи обмеження прав і свобод людини і громадянина. Втім, Конституційний Суд не тільки займає позицію формального захисника незмінюваності і стабільності Конституції України, а й забезпечує творчу, динамічну, з урахуванням динаміки конституційних правовідносин, інтерпретацію та розвиток її положень.

Правова охорона Конституції України розглядається як складова більш масштабного поняття, яким є охорона Конституції України. Остання розглядається як у широкому, так і у вузькому розумінні. В широкому розумінні охорона конституції – це система різноманітних заходів щодо забезпечення реальної дії основного закону, а саме: юридичних, політичних, економічних, соціальних, освітньо-виховних тощо [2, с. 97].

Справді, охорона Конституції України не відбувається сама собою. Вона вимагає серйозної організаційної роботи як щодо формування певного світогляду, загальнокультурної, політичної та правової свідомості, так і щодо створення норм та інститутів, матеріальних ресурсів, які забезпечують усебічну

дію основного закону. Суб'єктами охорони Конституції України в такому широкому розумінні цього поняття є всі ті державні органи, об'єднання громадян, фізичні і юридичні особи, які сприяють реалізації конституційних норм.

У вузькому розумінні під охороною Конституції України слід розуміти сукупність лише юридичних засобів, що забезпечують і гарантують дію конституційних норм. Тобто тут мова йде вже про власне правову охорону Конституції України. В науковій літературі вона визначається по-різному. Загалом правову охорону конституції можна визначити як сукупність правових засобів (гарантій), за допомогою яких забезпечується реалізація конституційних норм і дотримання режиму конституційної законності.

Завданням правової охорони Конституції України є контроль за правомірністю дій суб'єктів права, а у випадку виявлення правопорушень – вжиття заходів для відновлення порушеного правопорядку, застосування державного примусу до правопорушників, створення умов для запобігання правопорушенням.

По суті охорона (захист) Конституції України – обов'язок і завдання всіх державних органів і посадових осіб, які виконують їх шляхом застосування різноманітних правових засобів в межах наданої їм компетенції. При цьому особлива відповідальність покладається на вищі органи державної влади: главу держави, парламент, уряд [2, с. 97].

У сфері захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина велику роль відіграє інститут Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (омбудсмена). Однак в науці конституційного права в якості правових засобів охорони Конституції України звичайно розуміють не стільки перелічені вище гарантії, скільки передбачені конституцією інституційні і процедурні гарантії дотримання державною владою, її різноманітними органами конституційної законності.

Отже, правова охорона Конституції включає в себе сукупність не всіх юридичних засобів, а лише спеціально-юридичних, тобто таких, які передбачені нормами конституційного права. Крім цього, визначаючи зміст механізму правової охорони кон-

ституції, можна вказати на те, що при цьому мається на увазі не стільки контроль за дотриманням Основного Закону, що здійснюється громадянами, їх об'єднаннями, органами місцевого самоврядування і т. д. (факультативний, тобто необов'язковий контроль), скільки контроль, що здійснюється державними органами, для яких цей обов'язок прямо передбачений конституційно-правовими нормами (обов'язковий контроль) [2, с. 98].

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 (ред. від 02.03.2014) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.

2. Конституційне право України: навч. посібник / М. В. Ковалів, М. Т. Гаврильців, М. М. Бліхар. – Львів: ЛьвДУВС, 2014. – 460 с.

В. П. Ковальчук,

кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

НАРКОМАНІЯ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА

Питання виховання майбутнього покоління української держави в сучасних умовах є актуальним та потребує підвищеної уваги як з боку державних органів так і суспільства загалом. Сімейна неблагонадійність, криза шкільної та професійної освіти, тривала трудова незайнятість, неорганізованість дозвілля неповнолітніх, наркотизація середовища неповнолітніх, і, як наслідок, збільшення кількості злочинів, що вчиняються особами, у віці до 18 років – це далеко не повний перелік проблем, які потребують негайного вирішення для виправлення ситуації, що склалась в нашому суспільстві.

Наркоманія являє собою негативне соціальне явище, що призводить до негативних наслідків як для окремих верств населення, так і держави загалом. Як зазначає А. П. Закалюк,

«наркотизм» – це «суспільно неприйнятне і вкрай небезпечне соціальне явище, оскільки його негативний, а подекуди й руйнівний вплив поширюється майже на всі сфери суспільства: економіку, виробництво, обороноздатність, фізичне й моральне здоров'я нації, її культуру, процес відтворення населення, збереження генофонду, перспективи цивілізаційного розвитку» [1, с. 4].

Однією з причин поширення наркоманії на теренах нашої держави стали серйозні кризові явища в різних сферах суспільного життя, погіршення соціально-економічного та соціально-психологічного стану ряду груп населення.

Наркоманія, як соціальна хвороба, несе у собі загрозові наслідки, особливо для молоді. Наслідки вживання наркотичних речовин досить різноманітні: від психосоціальних до медичних. Серед останніх слід назвати передозування, підвищений ризик суїцидів, психіатричні захворювання, серцево-судинні ускладнення, ускладнення вагітності та інша патологія. За роки незалежності України показники захворюваності на розлади психіки та поведінки внаслідок вживання наркотичних речовин та їх розповсюдження зросли в 2,5–3,2 рази, у 25 разів збільшилась кількість неповнолітніх наркоманів [2].

Та негативні наслідки для здоров'я це не єдині наслідки, пов'язані з наркоманією. Як відомо, наркозалежність та злочинність тісно пов'язані між собою. Зловживання наркотичними засобами, психотропними речовинами їх аналогами та прекурсоромі неминуче призводить до вчинення злочинів. Злочини у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів можна умовно поділити на дві групи.

Першу групу становлять злочини, що вчиняються з приводу зазначених речовин. Так, за даними Держкомстату за перше півріччя 2016 року у загальній кількості злочинів 3,3% становили злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів [3].

Друга група злочинів – злочини, що вчиняються у стані наркотичного сп'яніння, або ті, метою яких є здобуття коштів для придбання наркотиків.

Про актуальність проблеми наркозалежності в Україні свідчать наступні дані: по-перше, наркоманія «омолоджується», тобто вік першої спроби вживання наркотичних речовин серед підлітків від 13 до 15 років, хоча в деяких регіонах він ще молодший – від 9 до 12 років.

По-друге, зростання полінаркотизму серед споживачів наркотичних препаратів становить 4,9%.

По-третє, переважно вживаються наркотичні засоби, виготовлені кустарним методом. Вони, зазвичай, погано очищені, частіше викликають хронічні отруєння речовинами, які використовуються в технології виробництва, а головне – прискорюють деградацію хворих (фізичну та соціальну).

По-четверте, за даними Міністерства внутрішніх справ України, більше 71% осіб, які перебувають на обліку з приводу вживання наркотиків – це неповнолітні підлітки та молоді люди віком від 18 до 29 років, з яких майже кожен 5-й – жінка, 80% із них не працюють і не навчаються. Середня тривалість життя наркоманів становить трохи більше 30 років, із них на активне вживання наркотиків припадає 10–15 років [2].

Значна роль наркозалежності і як віктімогенного фактора, коли поведінка самої жертви, що знаходиться в стані наркотичного сп'яніння, нерідко служить умовою, що сприяє вчиненню злочинів. Особи, які вживають наркотики, є потенційними жертвами злочинних посягань тому, що у стані сп'яніння вони не можуть належними чином оцінювати ситуацію, яка склалася. Окрім того, неспроможність останніх через свій безпорадний стан, у якому вони перебувають майже постійно, реально оцінювати ситуацію і при необхідності надавати адекватний опір іншим антисуспільним елементам, призводить до їх перетворення у «потенційних жертв» [4, с. 108–109].

Вживання наркотиків за своєю масштабністю та наслідками майже не має собі рівних серед інших медико-соціальних, економічних та морально-правових проблем. Як зазначає Л. В. Раєцька – соціальна загроза вживання наркотиків не обмежується лише матеріальними збитками суспільства. Розвиток організованої злочинності, розповсюдження СНІДу, фінансування терористів – ось не повний перелік всіх негативних

наслідків розповсюдження наркотиків, які руйнують людський потенціал суспільства [5, с. 56].

Небезпека вживання наркотиків саме молодими людьми полягає в тому, що вони легше піддаються впливу сторонніх, їх простіше схилити до першої спроби наркотиків, і, як відомо, процес звикання у неповнолітніх проходить швидше, ніж у дорослих осіб.

Наркоманія, як хвороба, важко піддається лікуванню. Професіонали в сфері психотерапії та психіатрії переконані, що наркоманію слід лікувати виключно психологічним впливом (підлітки і переважна частина дорослого населення мають підвищений ступінь сугестивності), а хімічно та біологічно вона невиліковна.

Соціальне становище молоді є одним з головних показників рівня розвитку суспільства. Для вирішення проблем, пов'язаних із становищем неповнолітніх в сучасних умовах, необхідно, по-перше, зберігати й розвивати усталені традиції, духовні здобутки соціальних програм, убезпечити від негативних явищ, що спричинили зміни світогляду, ціннісних орієнтацій, соціального самопочуття молоді. По-друге, необхідно розробити сучасну державну молодіжну політику для вдосконалення системи виховання та освіти молоді, методів реалізації соціально-економічних й духовних потреб. По-третє, розробити заходи, спрямовані на організацію дозвілля: відновлення й будівництва культурних, спортивних та інших об'єктів дозвілля дітей і молоді. По-четверте, розробити заходи, спрямовані на формування здорового способу життя дітей та молоді, посилюючи контроль за дотриманням законодавства у сфері ігрової, тютюнової та алкогольної продукції. По-п'яте, врегулювати на законодавчому рівні питання обов'язкового медичного обстеження дітей та молоді, розвивати мережу центрів реабілітації й ресоціалізації наркозалежних, ВІЛ-інфікованих.

1. Закалюк А. П. Наркозлочинність: кримінологічна характеристика та запобігання: наук.-практ. посібник / А. А. Бова, В. І. Женунтій, А. П. Закалюк та ін.; за заг. ред. А. П. Закалюка. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 296 с.

2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uozsumy.com.ua/>

3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Піщенко Г. Віктимологічні аспекти негативних соціальних явищ, пов'язаних зі злочинністю / Г. Піщенко, С. Мінченко // Право України. – 2006. – № 5. – С. 108.
5. Раєцька Л. В. Міжнародний досвід становлення системи протидії наркоманії та незаконному обігу наркотичних засобів / Л. В. Раєцька [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mndc.naiu.kiev.ua/Gurnal/11.htm>

О. В. Ковальчук,

інспектор сектору ювенальної превенції
Шевченківського ВП, аспірант ЛьвДУВС
(ГУ НП України у Львівській області)

ТИПОВІ СЛІДИ ШАХРАЙСТВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ У СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ КРЕДИТНИХ СПІЛОК

Результатом вчинення будь-якого злочину як діяльності суб'єкта, що знаходить свій вияв в об'єктивній дійсності, є сліди злочину – матеріальні та ідеальні наслідки злочину, тобто результати взаємодії його учасників між собою та з матеріальним середовищем. Сліди відіграють важливу роль у розкритті будь-яких злочинів. Кожний злочин залишає ті або інші сліди, і завданням слідчого є їхнє виявлення та уміле використання з метою розкриття злочину, розшуку й викриття злочинця.

Необхідно виходити із того, що сліди злочину – результат відбиття минулої події. Це матеріальні та ідеальні відображення, що є джерелами відомостей, інформації для пізнання події злочину. Будь-який слід залишає ту або іншу матеріальну зміну, причинно пов'язану з подією злочину. Залежно від характеру зміни сліди й несуть певну інформацію про досліджувану подію.

На думку Г. А. Матусовського, криміналістичний аспект дослідження наслідків злочинів охоплює два напрями: перший – встановлення характеру та розміру шкоди, заподіяної злочинцем; другий – дослідження особливостей процесу слідо-

утворення та слідів у їх широкому розумінні (тобто, включаючи сліди матеріальні – будь-які зміни в матеріальній обстановці, та сліди ідеальні – обставини, що відобразились у пам'яті певних осіб) [1, с. 111–112].

Для злочинної діяльності у формі шахрайства, що вчиняється у сфері діяльності кредитних спілок, взагалі не є характерними сліди, залишені на місці події. Може не існувати й місця події. У більшості випадків сліди злочинної діяльності зберігаються в документах та їхніх реквізитах, вони часто містять відомості, важливі для розслідування. Ці документи використовуються для обману та введення в оману державних службовців, посадових чи матеріально відповідальних осіб [2, с. 329]. Схожої думки дотримується і А. А. Сандрачук, який, досліджуючи механізм слідоутворення при здійсненні шахрайства у сфері нерухомості, зазначає, що такий механізм передбачає утворення не тільки матеріальних слідів, а й ідеальних – уявного образу злочинця в свідомості потерпілого, свідка. Однак, найчастіше виникають саме матеріальні сліди – документи. Для слідчого представляють інтерес письмові документи, інформація (текстова, цифрова), яка міститься в них, а також сліди підробки документів [3 с. 125].

У літературних джерелах мали місце спроби щодо дослідження слідів шахрайства. Так, Мусієнко О.Л. поділяє сліди шахрайства на матеріальні та ідеальні. До ідеальних слідів відносяться уявні образ, що залишилися у пам'яті свідків та потерпілих. Матеріальні сліди поділяються на: 1) матеріально-фіксовані сліди (сліди рук, сліди взуття, сліди транспортних засобів тощо); 2) предмети та речі залишені шахраями на місці події; 3) документи; 4) сліди на предметах; 5) сліди на злочинці; 6) мікросліди; 7) одорологічні сліди [4, с. 93].

Досить часто слідами шахрайства виступають документи (як сліди у широкому розумінні). Документ – матеріальний об'єкт, у якому зафіксовані відомості про які-небудь факти, що відбулися або передбачаються. Документ у широкому значенні цього терміна є матеріальним джерелом інформації, призначеним для передачі, зберігання та посвідчення певних відомостей.

Можна розглянути основні види документів з урахуванням їх взаємозв'язку зі злочинною поведінкою особи, що вчинила злочин.

1. Документи, зміст яких є предметом шахрайського посягання. Викривлення змісту такого роду документів є кінцевою метою злочинного наміру. Спотворивши зміст, злочинець тим самим вчиняє закінчений злочин. Прикладом такого роду документа є форми бухгалтерської звітності, що містять інформацію про стан справ в кредитній спілці. Завищуючи або зменшуючи відомості, що містяться в них, шахрай тим самим фальсифікує дійсну інформацію.

2. Документи, що є засобами вчинення злочину. Цей вид документів є найпоширенішим, особливо коли вони використовуються при вчиненні шахрайства в діяльності кредитної спілки. У таких випадках широко використовуються підроблені платіжні відомості, наряди на нібито виконану роботу, акти на списання матеріальних цінностей, доручення на одержання грошових сум або товарно-матеріальних цінностей, різного роду довідки, прибутково-видаткові документи, транспортні накладні й багато чого іншого. Зміст таких видів документів є предметом криміналістичного дослідження у зв'язку з тим, що в ньому відображається спосіб злочинних дій, що розкриває механізм вчинення шахрайства.

3. Документи, що є засобами приховування вчиненого злочину. Практично всі господарські процеси оформляються численними документами. У зв'язку із цим документи є не лише предметом злочинного посягання або засобами вчинення злочинів, але й засобами його приховування. У таких випадках видаються підроблені документи, що свідчать про нібито прийнятих на роботу людей, що раніше незаконно одержували зарплату, виписуються підроблені наряди про нібито виконані роботи, за які були нараховані гроші.

4. Документи, що характеризують особу злочинця. Цей вид документів, на відміну від попередніх, не має офіційного характеру. Це особисте листування, заяви, скарги тощо. Предметом криміналістичного дослідження в подібних випадках

є зміст письмових документів такого роду, а також форма викладу писемної мови. До числа документів, що характеризують особу шахрая, належать фото- і відеодокументи, що мають зображення злочинця. Таке ж значення мають і фонодокументи із записом його голосу.

5. Документи, що містять інформацію про інші істотні обставини в справі. До цього виду належать такі документи, за допомогою яких можна одержати інформацію про різні обставини події злочину.

Криміналістичний аналіз способу вчинення фінансового шахрайства полягає не лише в характеристиці дій, за допомогою яких забезпечується підготовка, вчинення та приховування протиправних дій, а й в описанні типових слідів застосування того чи іншого способу, місць їх локалізації [5, с. 354]. Перелік об'єктів, які зберігають інформацію про подію злочину, умовно складається з шести груп:

1) документи (письмові, графічні, фото-, аудіо-, відео-, електронні документи);

2) предмети (печатки, штампи, зразки бланків, платіжні картки, обладнання для виготовлення засобів доступу до банківських рахунків);

3) приміщення (складські, офісні, житлові та ін.);

4) товарно-матеріальні цінності (рухоме і нерухоме майно) та гроші (готівкові та безготівкові, у тому числі електронні банківські розрахунки);

5) електронні носії інформації (системні блоки комп'ютерів, магнітні диски, лазерні диски тощо);

6) пам'ять людей (ідеальні сліди).

У криміналістичній літературі здійснювалися спроби щодо класифікації документів на види залежно від характеру і призначення інформації, що в них міститься, при шахрайстві у сфері підприємницької діяльності.

Розрізняють такі групи документів:

1) документи, які визначають економічну структуру і організаційно-правовий статус підприємства та стан фінансового контролю (свідоцтво про реєстрацію підприємства; статут; реєстр акціонерів тощо);

2) документи, що свідчать про заняття певним видом підприємницької діяльності (ліцензії, патенти, договори про укладення певних угод тощо);

3) документи бухгалтерського обліку і звітності;

4) банківські документи (платіжні доручення, документи, що відбивають одержання кредиту в банку, заяви на відкриття поточного, валютного рахунків);

5) касові документи (касова книга, журнал реєстрації прибуткових і видаткових касових документів, акти перевірки наявності грошових коштів і матеріальних цінностей в касі та інші);

6) магнітні носії інформації (фото-, відеодокументи, що відбивають певні факти функціонування підприємства);

7) електронні копії письмових документів та інша електронна інформація (програмне забезпечення) [6, с. 53–54].

Зазначені групи документів мають важливе значення й при розслідуванні шахрайства. Таким чином, типові сліди як елемент криміналістичної характеристики шахрайства дають змогу сформулювати уявлення про спосіб вчинення злочину, предмет злочинного посягання, особу злочинця, відображають обстановку, в якій учинявся злочин, тобто вони є носіями різнобічної інформації, до якої може звертатися слідчий при розслідуванні конкретного злочину.

1. Матусовский Г. А. Экономические преступления. Криминалистический анализ / Г. А. Матусовский. – Х.: Консум, 1999. – 301 с.

2. Криміналістика: навч. посібник / Р. І. Благута, Р. І. Сибірна, В. М. Бараняк та ін.; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. – К.: Атіка, 2012. – 496 с.

3. Сандрачук А. А. Деякі особливості слідової картини при вчиненні шахрайства у сфері нерухомості / А. А. Сандрачук // Південноукраїнський правничий часопис. – 2014. – № 2. – С. 124–126.

4. Мусієнко О. Л. Теоретичні засади розслідування шахрайства в сучасних умовах: монографія / О. Л. Мусієнко; за ред. В. Ю. Шепітька. – Х.: Право, 2010. – 168 с.

5. Настільна книга слідчого: наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів / М. І. Панов, В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін. – К: Ін Юре, 2003. – 720 с.

6. Волобуєв А. Ф. Розслідування і попередження розкрадань майна у сфері підприємництва: навч. посібник / за ред. О. М. Бандурки. – Х.: Рубікон, 2000. – 336 с.

Я. М. Когут,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ПРЕВЕНТИВНІ ПОЛІЦЕЙСЬКІ ЗАХОДИ В СИСТЕМІ ЗАХОДІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРИМУСУ

Державний примус – вважається методом впливу уповноважених державою суб'єктів на свідомість і поведінку осіб, які допускають протиправні діяння. Цей інститут охоплює ряд норм, які забезпечують моральний, майновий, фізичний та іншого характеру вплив, з метою попередження правопорушень. Метою державного примусу є покарання та виховання правопорушників, що застосовується незалежно від волі та бажання суб'єктів.

Правовий примус проявляється у застосуванні уповноваженими державними органами та посадовими особами заходів примусового впливу щодо осіб, які добровільно не виконують вимоги правових норм [1, с. 67].

Адміністративний примус є одним із видів державного примусу. Він застосовується на підставі норм, які можна вважати адміністративно-процесуальними.

Адміністративний примус – це застосування відповідними суб'єктами до осіб, які не перебувають в їх підпорядкуванні, незалежно від волі і бажання останніх, передбачених адміністративно-правовими нормами заходів впливу морального, майнового, особистісного та іншого характеру з метою охорони суспільних відносин, що виникають у сфері публічного управління, шляхом попередження і припинення правопорушень, покарання за їх вчинення.

Таке визначення характерне і для адміністративного примусу, який використовується в правоохоронній діяльності поліції [2, с. 55].

Юридичними особливостями адміністративного примусу є те, що його застосування завжди поєднується із широким використанням багатогранних виховних засобів, з активним формуванням правосвідомості, нетерпимого ставлення до антигромадських вчинків. Його заходи застосовуються, як правило, правомочними органами виконавчої влади і уповноваженими посадовими особами. Адміністративний примус завжди має зовнішнє спрямування [3, с. 199].

Викладене дає можливість визначити адміністративний примус як систему засобів психологічного або фізичного впливу на свідомість і поведінку людей з метою досягнення чіткого виконання встановлених обов'язків, розвитку суспільних відносин у межах закону, забезпечення правопорядку і законності.

У юридичній науці склалася така класифікація заходів адміністративного примусу:

- а) заходи адміністративного запобігання (адміністративно-попереджувальні);
- б) заходи припинення правопорушень;
- в) адміністративні стягнення.

Поряд із загальною класифікацією заходів адміністративного примусу пропонується також класифікація заходів адміністративного примусу у правоохоронній сфері. Зокрема, на наш погляд, вони поділяються на чотири групи: заходи, спрямовані на попередження правопорушень; заходи, застосуванням яких досягається припинення протиправної поведінки; заходи адміністративно-процесуального забезпечення; заходи адміністративної відповідальності.

Закон України «Про Національну поліцію» встановив власну класифікацію заходів адміністративного примусу в діяльності поліції.

Разом вони називаються поліцейськими заходами, і поділяються на:

- 1) поліцейські превентивні заходи;
- 2) заходи примусу [4].

Поліцейському заборонено застосовувати будь-які інші заходи, ніж визначені законами України. Тобто, поліція все-

таки може застосовувати й інші заходи, визначені окремими законами.

В цілому, поліцейський захід визначено як дію або комплекс дій превентивного або примусового характеру, що обмежує певні права і свободи людини та застосовується поліцейськими відповідно до закону для забезпечення виконання покладених на поліцію повноважень.

Отже, поліція вживає заходів реагування на правопорушення, у відповідності до Закону України «Про Національну поліцію», Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального процесуального кодексу України.

Поліція може застосовувати такі превентивні заходи як: перевірка документів особи; опитування особи; поверхнева перевірка і огляд; зупинення транспортного засобу; вимога залишити місце і обмеження доступу до визначеної території; обмеження пересування особи, транспортного засобу або фактичного володіння річчю; проникнення до житла чи іншого володіння особи; перевірка дотримання вимог дозвільної системи органів внутрішніх справ; застосування технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису; перевірка дотримання обмежень, установлених законом стосовно осіб, які перебувають під адміністративним наглядом, та інших категорій осіб; поліцейське піклування [4].

Законодавець не дав визначення поняття превентивних поліцейських заходів. Загалом термін «превенція» має походження від латинського терміну (*praeventio* – випереджую, попереджую), та від англійського слова (*prevention* – попередження, запобігання).

Можна вважати, що превентивні поліцейські заходи – це поліцейські заходи попереджувального характеру, які мають на меті запобігання можливим протиправним діям або усувають загрозу публічній безпеці, безпеці поліцейського чи інших осіб. Ці заходи не мають процесуального характеру, хоча у багатьох випадках вимагають складання документу, який підтверджує факт їх застосування.

Під час проведення превентивних поліцейських заходів поліція зобов'язана повідомити особі про причини їх застосування, а також довести до її відома нормативно-правові акти, на підставі яких застосовуються такі заходи.

1. Комзюк А. Т. Адміністративна юстиція в Україні: навч. посібник / за заг. ред. А. Т. Комзюка, О. Г. Пономаренко, Р. С. Мельник, В. М. Бевзенко. – К.: Прецедент, 2009. – 198 с.

2. Адміністративне право. Загальна частина / Н. І. Романів, К. М. Костовська, Ю. С. Назар. – Львів: ЛьвДУВС, 2012. – 128 с.

3. Адміністративна діяльність: навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / М. В. Ковалів, З. Р. Кісіль, Д. П. Каляянов та ін. – К.: Правова єдність, 2009. – 432 с.

4. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/main/580-19>

І. Б. Козак,

суддя

(Господарський суд Львівської області)

ХАРАКТЕРИСТИКА ДОГОВОРУ ПОСТАЧАННЯ У ПРАКТИЦІ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЦЕСУ

Усвідомлення важливості і водночас складності укладення договору постачання зумовило потребу у формуванні власної позиції з цього приводу. Договір поставки є одним із найпоширеніших видів зобов'язань, що використовуються в підприємницькій діяльності. Надамо стисло характеристику такого договору.

Виходячи з положень ст. 712 ЦК України та ст. 265 Господарського кодексу України (далі – ГК України) можна зробити висновок, що договір поставки – це такий різновид договору купівлі-продажу, за яким продавець (постачальник), який здійснює підприємницьку діяльність, зобов'язується передати у встановлений строк (строки) товар у власність покупця для використання його у підприємницькій діяльності або в інших цілях, не пов'язаних з особистим, сімейним, домашнім або

іншим подібним використанням, а покупець зобов'язується прийняти товар і сплатити за нього певну грошову суму.

Договір поставки є двостороннім (правами та обов'язками наділені як постачальник, так і покупець), консенсуальним (вважається укладеним з моменту досягнення згоди між сторонами щодо всіх істотних умов) і відплатним (постачальник передає товар покупцю за відповідну плату).

У ч. 2 ст. 712 ЦК України наголошується на застосуванні до договору поставки загальних положень про купівлю-продаж, якщо інше не встановлено договором, законом або не впливає з характеру відносин сторін.

Це положення має як науково-пізнавальне, так і практичне значення, оскільки в процесі реалізації прав, що впливають з конкретних зобов'язань, а також під час здійснення захисту прав у суцї потрібне чітке їх визначення й правильна юридична кваліфікація.

Договір поставки характеризується такими рисами:

- спеціальний суб'єктний склад: сторонами договору можуть бути лише суб'єкти підприємницької діяльності, зареєстровані як такі у встановленому законом порядку, один з яких зобов'язаний поставляти товар, а інший – приймати й оплачувати його;

- договором поставки опосередкована підприємницька діяльність обох сторін: поставка товару та його придбання здійснюються в межах господарської діяльності не тільки постачальника, а й покупця, для якого закон встановлює вимогу щодо спеціальної мети використання предмета поставки;

- поставка здійснюється у встановлені сторонами строки, тобто для неї є типовим плановий характер, найчастіше не притаманний купівлі-продажу.

Договір постачання зумовлює господарські зобов'язання, які мають відповідати вимогам ст. 174 ГКУ.

Отже, усвідомлюючи важливість розробки правової доктрини у галузі регулювання договору постачання сприятимуть легшому вирішенню даних спорів у господарських судах. Ряд законів, які застосовуються для вирішення спорів у сфері

договору постачання базуються на радянській моделі, яка є застарілою і потребує нового бачення.

1. Господарський процесуальний кодекс України чинне законодавство України зі змінами та доповненнями станом на 3 вересня 2014 р.: (відповідає офіційному текстові). – К.: Центр учбової л-ри, 2014. – 74 с.

2. Господарський кодекс України: офіц. текст: Прийнятий Верховною Радою України 16 січ. 2003 р. – К.: Ін Юре, 2003. – 204 с.

М. Б. Кравчик,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУДОВОГО ЗБОРУ З СПОЖИВАЧІВ

В останній час в державі жваво проводяться зміни спрямовані на реформування системи правосуддя, що проявляється у реформуванні як структури судової системи, так і внесення суттєвих змін у процедуру здійснення правосуддя, та, зокрема, доступу до нього.

Зміни відбулись і в правовому регулюванні інституту судового збору в цілому, та зокрема, справляння судового збору у цивільних справах. Так, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сплати судового збору» № 484-VIII [1] були внесені суттєві зміни у правове регулювання цього інституту, що повпливало на практиці на доступ споживачів до судового захисту своїх прав споживачі. Проте, слід пам'ятати, що ефективність судової реформи залежить, перш за все, від правильності методологічних засад та ідеології, на якій вона ґрунтується, а передусім від обґрунтованості доцільності та необхідності внесення змін.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про судовий збір» [2] судовий збір – збір, що справляється на всій території України

за подання заяв, скарг до суду, за видачу судами документів, а також у разі ухвалення окремих судових рішень, передбачених цим Законом. Судовий збір включається до складу судових витрат.

Платниками судового збору є громадяни України, іноземці, особи без громадянства, підприємства, установи, організації, інші юридичні особи (у тому числі іноземні) та фізичні особи-підприємці, які звертаються до суду чи стосовно яких ухвалене судове рішення, передбачене Законом України «Про судовий збір». А об'єктами справляння судового збору є позовні заяви та інші заяви, передбаченої процесуальним законодавством; апеляційні і касаційні скарги на судові рішення, заяви про перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами, заяви про скасування рішення третейського суду, заяви про видачу виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду та заяви про перегляд судових рішень Верховним Судом України.

Отже, інститут судових витрат безпосередньо впливає на можливість реалізації особою права на звернення до суду та отримання судового захисту і може розглядатися в принципі як встановлене законодавством обмеження доступності правосуддя. Разом з тим, якщо розмір судових витрат є розумним, то наведений інститут можна розглядати як своєрідний «фільтр», що утримує від необґрунтованого звернення до суду [3, с. 439].

Наведене впливає з Рекомендації відносно шляхів полегшення доступу до правосуддя № R (81)7, прийнятої Комітетом міністрів Ради Європи 14 травня 1981 р., відповідно до якої прийняття до провадження не повинно оговорюватися сплатою стороною державі якої-небудь грошової суми, розміри якої нерозумні стосовно справи, яка розглядається. Тією мірою, якою судові витрати є явною перешкодою для доступу до правосуддя, їх слід по можливості скоротити або анулювати [4].

Приймаючи Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сплати судового збору» № 484-VIII, що набрав чинності 01.09.2015 року, автори законопроекту у фінансово-економічному обґрунтуванні внесення

змін у Закон України «Про судовий збір» посилались на те, що відповідно до Меморандуму про економічну та фінансову політику, укладеного з Міжнародним валютним фондом, Україна взяла на себе зобов'язання не пізніше травня 2015 року прийняти Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про судовий збір», відповідно до якого надходження коштів судового збору до спеціального фонду Державного бюджету України протягом наступних 12 місяців повинні збільшитися у двічі. Фактичні надходження коштів судового збору за 2014 рік склали 990 млн гривень. Отже, відповідно до взятих зобов'язань річні надходження після внесення змін до Закону повинні скласти близько 2 млрд гривень.

Зазначеним проектом закону пропонується внесення наступних змін до Закону, які мають вплинути на надходження коштів від сплати судового збору: 1) зменшити кількість категорій судових справ, при розгляді яких судовий збір не сплачується; 2) суттєво зменшити кількість платників, що звільняються від сплати судового збору [6].

У зв'язку з наведеним вище, законодавець вирішив виключити із закону норму, яка передбачала звільнення від сплати судового збору споживачів за подання позовів, що пов'язані з порушенням їхніх прав та інтересів.

Про те, хоча з відповідного нормативно-правового акту і виключено положення, яким передбачалося звільнення вказаної категорії осіб від сплати судового збору, згідно із чинною нині редакцією ч. 3 ст. 22 Закону України «Про захист прав споживачів» [8] споживачі звільняються від сплати судового збору за позовами, пов'язаними з порушенням їхніх прав. У зв'язку з чим, в судовій практиці щодо вирішення питання про звільнення позивач від сплати судового збору за подання позову склалися дві діаметрально протилежні точки зору.

До прикладу, постановляючи ухвалу про задоволення касаційної скарги гр. К. на ухвалу Ленінського районного суду м. Кіровограда від 27 листопада 2015 року та ухвалу апеляційного суду Кіровоградської області від 22 грудня 2015 року у справі за позовом гр. К. до Публічного акціонерного товариства «УкрСиббанк» про захист прав споживачів, визнання недійсним

кредитного договору, ВССУ вказав, що постановляючи ухвалу, суд першої інстанції не надав належної оцінки обставинам справи та не звернув уваги на вимоги закону, які звільняють споживачів від сплати судового збору за позовами, що пов'язані з порушенням їх прав, та не перевірів, чи звільнений позивач від сплати судового збору за цим позовом, а пославшись на те, що Законом України «Про судовий збір» (в редакції від 01 вересня 2015 року) який є спеціальним по відношенню до Закону України «Про захист права споживачів», не передбачено пільг для сплати споживачами судового збору, зробив передчасний висновок про те, що позивач повинен сплатити судовий збір у загальному порядку.

Крім цього, суд першої інстанції не врахував, що у випадку, якщо статтею 5 Закону України «Про судовий збір» не передбачено пільг щодо сплати судового збору деякими категоріями осіб чи за відповідними позовами, то при їх визначенні потрібно керуватися іншим законодавством України, зокрема і ст. 22 Закону України «Про захист прав споживачів», дійшов передчасного висновку про визнання позовної заяви неподаною та її повернення позивачеві, постановив ухвалу з порушенням норм процесуального права [10].

Дослідження даної проблеми, наразі, мають здебільшого прикладний характер та лише окреслюють коло проблемних питань, які виникають при сплаті судового збору фізичними та юридичними особами, у зв'язку з реформуванням цього інституту. Тому нині видається вкрай важливим дослідження специфіки правового регулювання інституту судового збору у такій категорії справ як захист прав споживачів.

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сплати судового збору: Закон України від 22.05.2015 р. № 484-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 33. – Ст. 323.

2. Про судовий збір: Закон України від 08 липня 2011 р. № 3674-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 14. – Ст. 87.

3. Курс цивільного процесу: підручник / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін.; за ред. В. В. Комарова. – Х.: Право, 2011. – 1352 с.

4. Рекомендация Совета Европы от 14 мая 1981 года № R (81) 7 «Относительно путей облегчения доступа к правосудию» // Российская юстиция. – 1997. – № 6. – С. 4.

5. Притченко Р. С. Сплата судового збору: проблеми та реалії законодавчого забезпечення / Р. С. Притченко // *Правова держава*. – 2016. – Вип. 21. – С. 149–152.

6. Фінансово-економічне обґрунтування внесення змін у Закон України «Про судовий збір» від 15.05.2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=

7. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сплати судового збору» від 15.05.2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55145

8. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 р. № 1023-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>.

9. Про застосування судами законодавства про судові витрати у цивільних справах: Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17.10.2014 року № 10 // *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. – 2014. – № 6 (21). – С. 6–23.

10. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 18.05.2016 року у справі № 405/7915/15-ц [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58045164>

В. М. Кравчук,

*доктор юридичних наук, професор, суддя
(Львівський окружний адміністративний суд)*

ПІДСТАВИ ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ СУБ'ЄКТОМ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ

Кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень (ст. 56 Конституції України).

Не зважаючи на цю конституційну норму, використовується вона нечасто. Позивач іноді заявляють такі вимоги, але суди, в основному, відмовляють через недоведеність. Головна перешкода на шляху реалізації ст. 56 Конституції України –

складність доказування шкоди та її розміру. Через це навіть професійні юристи не вірять у реальність таких вимог і не беруться за відшкодування, щоб не ускладнювати процес. Потенціал конституційної норми, яка передбачає одну з основних юридичних гарантій прав людини, залишається паперовим.

У Цивільному кодексі України [1] передбачено декілька спеціальних норм, що стосуються відшкодування шкоди, завданої фізичній або юридичній особі незаконними рішеннями, дією чи бездіяльністю органу державної влади, органу влади АРК або органу місцевого самоврядування при здійсненні ними своїх повноважень (ст. 1173), їхніми посадовими або службовими особами (ст. 1174) у сфері нормотворчої діяльності (ст. 1175), незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду (ст. 1176).

Зазначені норми передбачають два принципових положення:

- 1) шкода відшкодовується державою або органом місцевого самоврядування;
- 2) шкода відшкодовується незалежно від вини заподіявача шкоди.

Окрім цивільного законодавства, питання відшкодування шкоди є в галузевих нормативних актах. Так, у п. 21.3 ст. 23 Податкового кодексу України [2] передбачено, що шкода, завдана неправомірними діями посадових осіб контролюючих органів, підлягає відшкодуванню за рахунок коштів державного бюджету, передбачених таким контролюючим органам.

Відповідно до ч. 3 ст. 25 Закону України «Про Національну поліцію» [3] працівник поліції, який виконує свої обов'язки відповідно до наданих законодавством повноважень та у межах закону, не несе відповідальності за завдані збитки. Такі збитки компенсуються за рахунок держави. При порушенні працівником поліції прав і законних інтересів громадянина поліція зобов'язана вжити заходів до поновлення цих прав, відшкодування завданих матеріальних збитків, на вимогу громадянина публічно вибачитися.

У Митному кодексу України [4] передбачено, що шкода, заподіяна особам та їх майну неправомірними рішеннями,

діями або бездіяльністю органів доходів і зборів або їх посадових осіб чи інших працівників при виконанні ними своїх службових (трудових) обов'язків, відшкодовується цими органами, організаціями у порядку, визначеному законом.

Відповідно до ч. 2 ст. 25 Закону України «Про звернення громадян» громадянину на його вимогу і в порядку, встановленому чинним законодавством, можуть бути відшкодовані моральні збитки, завдані неправомірними діями або рішеннями органу чи посадової особи при розгляді скарги. Розмір відшкодування моральних (немайнових) збитків у грошовому виразі визначається судом [5].

Відповідно до ч. 3 ст. 11 Закону України «Про державну виконавчу службу» шкода, заподіяна державним виконавцем фізичним чи юридичним особам під час виконання рішення, підлягає відшкодуванню у порядку, передбаченому законом, за рахунок держави [6].

У багатьох нормативних актах використовується бланкетна норма: шкода, завдана фізичним або юридичним особам посадовими особами внаслідок їх неправомірних дій, відшкодовується у встановленому законом порядку [7, ст. 10].

Таким чином, в Україні є достатня правова база для відшкодування шкоди, завданої органами державної влади, місцевого самоврядування та їх посадовими особами. Проблема не у відсутності законодавства.

В теорії цивільного права виділяють чотири елементи складу правопорушення, яке є підставою цивільно-правової відповідальності у вигляді відшкодування шкоди: 1) настання шкоди; 2) протиправність поведінки заподіювача шкоди; 3) причинний зв'язок між поведінкою і шкодою; 4) вина.

Розглянемо ці умови в контексті відповідальності за шкоду, завдану в публічно-правових відносинах.

1. Шкода. В широкому значенні шкода – це втрати. Це майнові або інші негативні наслідки для особи. Традиційно виділяють два види шкоди:

1) *матеріальна (майнова)*. Майнова шкода полягає у знищенні або пошкодженні майна потерпілого. Об'єктом правопорушення виступає річ, тобто предмет матеріального світу, або гроші.

Майнова шкода поділяється на реальні збитки – фактичні втрати, пов'язані із знищенням або пошкодженням майна, та (або) витрати, пов'язані із відновленням свого порушеного права, а також упущену вигоду – доходи, які особа могла б одержати, якщо б її право не було порушено.

2) *моральна (немайнова)*. Це втрати немайнового характеру внаслідок моральних або фізичних страждань або інших негативних явищ, заподіяних особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб [8, п. 3]. Вона полягає у применшенні немайнового блага. Об'єктом правопорушення є немайнове право: здоров'я, честь, гідність, ділова репутація тощо.

Термін «моральна шкода» застосовується переважно до фізичних осіб, в той час як до юридичних осіб використовується «немайнова шкода». Вищий господарський суд України роз'яснив, що це шкода, заподіяна порушенням законних немайнових прав юридичних осіб [9, п. 2]. Її наслідками є пониження репутації, формування негативної оцінки як учасника правовідносин, – як результат зменшення контрагентів, а отже і майнові втрати

В адміністративному судочинстві йдеться в основному про моральну шкоду, тому зупинимось на ній докладніше.

Відповідно до ч. 1 ст. 23 ЦК України особа має право на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення її прав. У самій нормі не зазначено, про які саме права йдеться. Отже, порушення будь-якого права (чи прав), майнових, особистих немайнових, може мати наслідком завдання моральної шкоди і, відповідно, стати підставою для позовної вимоги про її відшкодування. Об'єктом заподіяння моральної шкоди є будь-які права фізичної чи юридичної особи. При цьому слід мати на увазі, що перелік особистих немайнових прав є невичерпним (ст. 270 ЦК України).

В публічно-правових відносинах моральна шкода полягає, зокрема, у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів (п. 2 ч. 2 ст. 23 ЦК України); пониженні честі, гідності а також ділової репутації фізичної або юридичної особи (п. 4 ч. 2 ст. 23 ЦК України).

Моральна шкода фізичної особи визначається через страждання. Страждання – це негативна для людини емоція, змістом якої є біль, мука, тривога, переживання. Страждання є наслідком певних дій, які викликають такі емоції. Які саме дії викликають страждання – українське законодавство не зазначає, обмежуючись лише загальною вказівкою на їх протиправність. Однак у практиці Європейського Суду з прав людини зустрічаються різні обставини, які беруться до уваги як такі, що заподіюють моральну шкоду:

- невизначеність ситуації з результатом кримінального провадження та його фінансових наслідків [10, п. 23];
- незручності, викликані негативним впливом на здоров'я;
- стурбованість і тривога через те, що ситуація триває довго;
- негативний вплив на членів сім'ї [11, п. 65];
- психічне напруження [12, п. 35];
- глибоке відчуття несправедливості, викликане тривалим невиконанням судового рішення [13, п. 60];
- розчарування [14, п. 50] тощо.

Ці обставини можуть і повинні братися до уваги і в Україні, адже їх негативний вплив на людину має інтернаціональний характер.

Під немайновою шкодою, заподіяною юридичній особі, слід розуміти втрати немайнового характеру, що настали у зв'язку з приниженням її ділової репутації, посяганням на фірмове найменування, товарний знак, виробничу марку, розголошенням комерційної таємниці, вчиненням дій, спрямованих на зниження престижу чи підірив довіри до її діяльності [8, п. 3].

Моральна шкода юридичної особи може бути наслідком різних обставин, зокрема поширення, у тому числі через засоби масової інформації, відомостей, що не відповідають дійсності або викладені неправдиво, які порочать їх ділову репутацію або завдають шкоди їх інтересам [9, п. 4].

Виходячи із загальних засад доказування, позивач повинен довести, що йому заподіяно шкоду і її розмір. Це означає, що він повинен зазначити, які саме виникли обставини, що

спричинили страждання чи приниження честі, гідності, ділової репутації, яку саме шкоду вони спричинили і який її розмір. Відсутність цих обставин на практиці є підставою для залишення позовної заяви без руху.

Водночас, в українській судовій практиці поступово починає формуватися підхід, який презюмує шкоду, якщо є порушення права. Судді-автори Науково-практичного коментарю ЦК України висловили думку, що «оскільки підставою виникнення обов'язку відшкодувати моральну шкоду є правопорушення, то завжди є і моральні страждання з приводу порушення прав фізичної особи» [15, с. 161]. Автори іншого коментаря зазначають, що «моральна шкода, як правило, супроводжує будь-яке порушення цивільного права чи охоронюваного законом інтересу. Тому інколи визнається, що факт заподіяння моральної шкоди не вимагає окремого доказування» [16, с. 43].

Презумпція шкоди – спірне для цивілістики положення. Можна погодитися з тим, що шкода не минає безслідно і особа не залишається байдужою до порушення своїх прав. Однак не кожне переживання, хвилювання є стражданням. Страждання – це відчуття сильного фізичного болю, глибоких душевних мук, а не будь-яка негативна емоція. Саме через страждання фізичної особи визначається поняття моральної шкоди. Тому страждання, його характер та глибину, потрібно доводити щоб довести моральну шкоду.

Однак, погоджуюсь з тим, що настав час змінити сприйняття моральної шкоди через страждання. Не лише страждання, але й інші негативні емоції, які є наслідком психотравмуючої ситуації, впливають на людину, створюють їй перешкоди в реалізації прав та інтересів. І право не повинно «пробачати» ці негативи тільки через те, що потерпілий «недостаждав». На мою думку, сучасну судову практику, особливо у сфері відповідальності за шкоду, завдану органом держави (посадової особи), слід розвивати саме у цьому напрямку. Будь-яке порушення прав фізичної особи неодмінно заподіює шкоду. Вважаю, що такий підхід є правильним у принципі, оскільки «нешкідливих» порушень не буває.

2. Протиправність поведінки заподіювача шкоди.
Адміністративний суд доходить висновку про задоволення

позову, якщо встановить протиправність рішення, дії чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень. Оцінка правомірності владного акту є обов'язковою у кожній адміністративній справі. Таким чином, протиправність поведінки, що завдає шкоду, встановлюється під час вирішення публічно-правового спору і її не потрібно з'ясовувати окремо.

Іншими словами, якщо акт є протиправним, то й шкода заподіяна протиправно. Натомість, якщо суд дійде висновку, що дії були правомірними, то й підстав для відшкодування шкоди немає.

При цьому слід мати на увазі, що відповідно до ст. 72 КАС України [17] тягар доказування правомірності своїх дій несе відповідач (суб'єкт владних повноважень). Його дії в силу закону вважаються протиправними, якщо він не доведе зворотнього. Застосовується презумпція протиправності адміністративних актів, якщо особа вважає, що вони порушують її права та інтереси.

3. Причинний зв'язок. Для відшкодування потрібно встановити безпосередній причинний зв'язок між порушенням суб'єктивного права чи інтересу (наслідок) і порушенням закону (причина).

На мою думку, такий зв'язок є очевидним, оскільки презюмується, що порушення прав особи не може не спричинити незручностей. Якщо особа звернулася до суду, то це вже означає, що вона не залишилась байдужою до порушення і є певний дискомфорт, переживання, які змусили її вимагати захисту.

4. Вина. Вина суб'єктів владних повноважень не має значення для відшкодування шкоди, оскільки така відповідальність настає без вини. Форма вини – умисел або необережність, – не впливає на відшкодування. Бажав службовець настання шкоди, чи байдуже ставився до наслідків, – держава відповідає однаково. Проте, вина може враховуватися під час вирішення питання про притягнення до відповідальності цього службовця.

Таким чином, задовольняючи адміністративний позов особи до суб'єкта владних повноважень про визнання протиправними рішень, дій або бездіяльності, адміністративний суд

паралельно встановлює склад цивільного правопорушення, а саме констатує протиправність дій та вину заподіювача шкоди (яка презюмується). Позивачеві залишається довести негативні наслідки у вигляді шкоди (які теж повинні презюмуватися), її розмір, а також причинний зв'язок. Вважаю, що в адміністративному судочинстві доцільно розвивати такий спосіб захисту порушених прав як відшкодування моральної шкоди. Тим більше законодавчі підстави для цього існують.

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 // Голос України від 12.03.2003 р.

2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 // Голос України від 04.12.2010 р.

3. Про Національну поліцію: Закон України // ВВР України. – 2015. – № 4. – Ст. 20.

4. Митний кодекс України від 13.03.2012 // Голос України від 21.04.2012 р.

5. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 р. // Урядовий кур'єр від 17.10.1996 р.

6. Про державну виконавчу службу: Закон України від 24.03.1998 // Голос України від 21.04.1998 р.

7. Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності: Закон України від 06.09.2005 р. // Урядовий кур'єр від 05.10.2005 р.

8. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 31.03.1995 р. № 4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95>.

9. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з відшкодуванням моральної шкоди: Роз'яснення Вищого арбітражного суду України від 29.02.1996 р. № 02-5/95 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v5_95800-96.

10. Рішення ЄСПЛ у справі «Мілазі проти Республіки Італії» від 25.06.1987 р. // Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі. – 2005. – № 1.

11. Рішення ЄСПЛ у справі «Лопес Остра проти Іспанії» від 09.12.1994 р. // Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі. – 2004. – № 3.

12. Рішення ЄСПЛ у справі «Цимерман і Штайнерн проти Швейцарської Конфедерації» від 13.07.1983 р. // Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі. – 2005. – № 1.

13. Рішення ЄСПЛ у справі «Жовнер проти України» від 29.06.2004 р. // Офіційний вісник України. – 2004. – № 42. – Ст. 2820.

14. Рішення ЄСПЛ у справі «Полтораченко проти України» від 18.01.2005 р. // Закон і Бізнес від 12.02.2005 р.

15. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України / за ред. А. Г. Яреми, В. Я. Карабаня, В. В. Кривенка, В. Г. Ротаня. – К.: АСК, 2004. – 864 с.

16. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар: у 2 ч. / за заг. ред. Я. М. Шевченко. – К.: Ін Юре, 2004. – Ч. 1 – С. 692.

17. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. // Урядовий кур'єр від 17.08.2005.

У. М. Кузенко,

здобувач кафедри теорії та історії держави
і права, конституційного та міжнародного права
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ОСНОВНІ ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ ФУНКЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ПРОВЕДЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ

У сучасних політико-правових умовах особливої уваги набуває визначення основних напрямів і видів діяльності Української держави, в яких конкретизується її сутність та призначення. В юридичній науці це питання розкривається за допомогою теорії функцій держави і залишається одним із найважливіших питань не тільки в теорії, а й практиці державотворення.

Характеризуючи політичну функцію держави, доречно відмітити, що всі функції держави носять політичний характер, проте у сфері політичних відносин бере участь ціла система політичних інститутів, установ, державних та інших органів, через які здійснюється безпосередній вплив державної влади, в тому числі забезпечення демократії, тобто реальної влади народу. Політична функція держави є фундаментом для створення сприятливих умов визначення основних засад державної

політики, і створює в суспільстві відповідний клімат, що сприяє розвитку інших напрямів діяльності держави.

Важливість державної функції в політичній сфері для людини і громадянина важко переоцінити, адже її основною метою є забезпечення стабільності конституційного ладу, створення умов для повноцінного розвитку та функціонування політичної системи суспільства, забезпечення здійснення народовладдя і становлення громадянського суспільства в Україні. Діяльність держави в політичній сфері є надзвичайно складною і, по суті, є основою для ефективної реалізації інших функцій.

Зважаючи на потребу подальшого глобального розвитку, вагомою є проблема відповідальності держави перед особою. У цьому вбачається одна з головних гарантій забезпечення прав та свобод людини і громадянина. Держава встановлює механізм власної публічно-правової відповідальності, бере також на себе обов'язок забезпечення можливості її реалізації та доступності для громадян [1, с. 3].

Під формами реалізації функції держави слід розуміти специфічні види державної діяльності, що полягають у діяльності органів держави, за допомогою якої реалізуються її функції. Органи державної влади мають забезпечувати дієвий захист прав та свобод людини і громадянина у кожній країні.

Основними формами реалізації політичної функції держави у сфері забезпечення та захисту прав і свобод людини в Україні є наступні:

1) законодавча (нормотворча діяльність, спрямована на створення правової основи забезпечення прав та свобод людини і громадянина);

2) виконавча (виконання правових приписів і норм у сфері дотримання прав та свобод людини і громадянина);

3) судова (забезпечення та захист прав і свобод людини і громадянина у вигляді вирішення правових спорів).

Для реалізації політичної функції держави у сфері забезпечення та захисту прав і свобод людини в Україні, необхідне вирішення важливих завдань, а саме: по-перше, формування системи правової безпеки людини із зазначенням умов, підс-

тав, гарантій такої безпеки; по-друге, виявлення чинників небезпеки для людини і встановлення системи відповідальності; по-третє, формування стратегії й політики правової безпеки людини.

Здійснюючи величезний вплив на формування і розвиток суспільних відносин, на становлення правової та соціальної державності в Україні, Конституція України має безпосереднє відношення й до сфери життєдіяльності кожного конкретного громадянина. В цьому сенсі йдеться не стільки про те законодавство, яке формується на підставі чинної Конституції, скільки про права людини, які в ній закріплюються та набувають конституційних гарантій свого забезпечення й захисту.

Права людини та гарантії їх захисту являють собою серцевину конституційного ладу і одним з основних принципів конституціоналізму. Більше того, осмислюючи такий феномен як конституціоналізм, ми фактично ведемо мову не тільки про певні моделі організації та функціонування державної влади, але й про специфічну систему цінностей, серед яких центральною є права і свободи людини і громадянина. Система сучасного українського конституціоналізму ґрунтується на взаємопов'язаних між собою принципах, серед яких важливе місце належить принципу захисту прав і свобод людини та їх пріоритету перед іншими соціальними цінностями та інтересами.

У сучасній юриспруденції процес захисту прав людини розглядається як один з найважливіших елементів легітимації державної влади. Закономірно, що майже всі без винятку державотворчі процеси в сучасній Україні тією чи іншою мірою пов'язані з реалізацією принципу забезпечення та захисту прав людини.

Правовий захист прав та свобод людини є тим принципом, який задекларований у Конституції України як пріоритетний для державної влади. Так, згідно зі ст. 3 Основного Закону: людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави [2]. Закріплення цього принципу на рівні Конституції засвідчує про якісно новий підхід у ставленні держави до людини.

Для успішної реалізації політичної функції держави у сфері забезпечення та захисту прав і свобод людини в Україні, необхідне вирішення важливих завдань, а саме: по-перше, формування системи правової безпеки людини із зазначенням умов, підстав, гарантій такої безпеки; по-друге, виявлення чинників небезпеки для людини і встановлення системи відповідальності; по-третє, формування стратегії й політики правової безпеки людини.

1. Ковальський В. Конституція як молитва справжнього українця / В. Ковальський // Юридичний вісник України. – 2010. – № 25–26. – С. 3–10.

2. Конституція України: прийнята на V сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.

О. В. Кузніченко,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
(Одеський державний університет
внутрішніх справ)

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Поліпшення структури й функціонування державного апарату сьогодні є провідною тенденцією в будь-яких країнах світу – від розвинених до тих, що розвиваються або тільки утворилися. Зокрема, в Україні цьому слугує реформа правоохоронних органів. Перегляд діяльності Міністерства внутрішніх справ як складової частини державних органів гостро ставить на порядок денний питання щодо проведення якісно нової кадрової політики.

Кадрова політика Міністерства внутрішніх справ України, будучи галузевою модифікацією державної кадрової політики, є найважливішою основою створення надійного механізму управління органами Національної поліції, підвищення рівня

професіоналізму працівників Національної поліції, результативності всієї службово-трудової діяльності, забезпечення діючого співробітництва з населенням.

Вона являє собою систему цілей, задач, принципів, форм, методів, напрямків роботи з забезпечення Національної поліції кадрами, що володіють необхідними діловими і моральними якостями.

В той же час, розрив, що проявився між рівнем матеріальної забезпеченості, ступенем соціально-правової захищеності працівників Національної поліції і навантаженнями, які значно вирости на особовий склад, викликаними зростом злочинності, привів до суттєвого розмивання професійного кадрового ядра, зниженню престижу служби, відтокові найбільше кваліфікованих кадрів.

Разом з тим, кадрова робота ще не стала пріоритетною задачею керівників і начальників усіх рівнів системи МВС України. Сконцентрувавши основні зусилля на кількісних показниках і домігшись тут певних позитивних зрушень, керуючий состав, кадрові апарати не забезпечили кардинальних якісних змін в організації відбору, розміщення, навчання і виховання особового складу Національної поліції. Тому, на сьогодні особливу увагу слід приділяти кадровій політиці, через яку реалізується кадрова політика держави. Необхідно здійснювати профорієнтацію, профпідбір і профвідбір (кадри в Національну поліцію повинні набиратися з різних верств населення, трудових колективів; треба вивчати громадську думку, прислуховуватися до оцінки населення при вивченні кандидатів; у подальшому майбутні працівники Національної поліції звітувати перед трудовим колективом і громадськістю про свою роботу), психологічну підготовку, розподілення та перерозподілення, підготовку і перепідготовку кадрів, їх моральне виховання.

Сьогодні не існує проблем укомплектування кадрами, як це було донедавна. Навпаки є можливість вибору найбільш підготовлених працівників, здатних виконувати покладені обов'язки на рівні сучасних вимог. А тому професійна підготовка кадрів та підвищення їх кваліфікації стають одним з пріоритетних завдань.

Професійна підготовка працівників Національної поліції – це організований, безперервний і цілеспрямований процес по оволодінню знаннями, спеціальними уміннями і навичками, необхідними для успішного виконання оперативно-службових завдань.

На сьогодні загальні питання організації професійної підготовки працівників Національної поліції регулюються Законом України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 р. Згідно ст. 53 цього закону «працівник Національної поліції України зобов'язаний постійно підвищувати професійну кваліфікацію...».

Відповідно до Наказу МВС України від 24.12.2015 р. № 1625 «Про затвердження Положення про організацію післядипломної освіти працівників Національної поліції» поняття «підвищення кваліфікації» включає до себе таке значення, як підвищення рівня готовності працівника поліції до виконання його професійних завдань та обов'язків або набуття особою здатності виконувати додаткові завдання та обов'язки шляхом набуття нових знань і вмінь у межах професійної діяльності або галузі знань.

В той же час, аналіз адміністративно-правового регулювання просування по службі в ряді зарубіжних країн (США, Японія, Франція, Італія) показує, що найважливішим критерієм успішної кар'єри є здатність службовця виконувати покладені обов'язки, що у свою чергу припускає постійне підвищення кваліфікації.

Служба в органах поліції будь-якої країни має належні їй специфічні риси. Це зумовлено впливом численних факторів, серед яких концепція державотворення, її територіальний статус, плюралізм культур та регіональні сподівання, криміногенна обстановка на території, яка обслуговується. Крім відмінних рис, різні системи мають і багато спільних ознак, серед яких – політика підготовки кадрів, яка спрямована на пошук найкращої мотивації та найбільшої ефективності. Така політика найчастіше поєднує право працівника Національної поліції на підвищення кваліфікації з обов'язком проходити відповідну підготовку. Принциповим положенням, яке застосовується

у практиці різних країн світу, є також те, що підвищення кваліфікації вважається якісною категорією, оскільки професійний розвиток працівника Національної поліції і розвиток самої структури Національної поліції взаємозв'язані.

Раціонально організоване підвищення кваліфікації працівників Національної поліції базується на принципах систематичності, цілеспрямованості, врахування наукових закономірностей побудови навчального процесу, застосування сучасних технологій реалізації змісту навчання з урахуванням його диференціації та індивідуалізації (в межах можливого), ефективності досягнення певної мети.

Справедливо відзначається, що одна з суттєвих особливостей, що відрізняє підвищення кваліфікації від традиційного навчального процесу, складається в необхідності не тільки навчати зрілих людей, але і переучувати їх, тобто переборювати опір стереотипів, що раніше сформувалися. У процесі підготовки нові відомості далеко не завжди сприймаються як непорушні істини, навіть якщо вони підкріплені фактами успішного їх застосування на практиці. У виниклій ситуації життєвий досвід спеціаліста, що складає його професійне багатство й опору, стає бар'єром для сприйняття нового. Людина заздалегідь переконана, що нічого нового їй не повідомлять, тому інтерес до предмета не пробуджується, і як слідство, нова інформація не сприймається.

В період прискорення науково-технічного прогресу підвищення кваліфікації є елементарною і необхідною вимогою щодо забезпечення готовності працівника до виконання своїх службово-трудова обов'язків. Даний процес повинен виступати невід'ємною складовою загального комплексу правовідносин державних органів та їх службовців, а не як відокремлений юридичний зв'язок. Підвищення кваліфікації працівниками Національної поліції здійснюється з метою послідовного удосконалення професійної майстерності, вивчення найновіших досягнень науки і техніки, а також використання позитивного досвіду в роботі.

В той же час, сучасний досвід підрозділів поліції високо розвинутих країн переконує, що висока ефективність та ре-

зультативність підвищення кваліфікації досягається не тільки сукупністю факторів якості навчального процесу, а й рівнем розвитку та раціональною організацією самої системи підвищення кваліфікації кадрів, постійною взаємодією Національної поліції з іншими органами державної влади та місцевого самоврядування, з населенням. Оцінка результативності є відносно новим підходом до аналізу ефективності навчання (навчальних програм), яка дозволяє краще зрозуміти довгострокові результати навчального процесу.

Отже, підвищення кваліфікації є необхідною ланкою в покращенні роботи Національної поліції. Вона направлена перш за все на отримання поліцейськими додаткових вмій задля ефективної роботи та на отримання тих якостей, які дозволять заслужити їм довіру населення. Адже без підтримки суспільства працівники поліції не зможуть домогтися тих результатів, які вони бажають отримати.

А. І. Кунтій,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального процесу факультету № 1;

Я. В. Заєць,

курсант 4 курсу факультету № 2
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ ЧЕРЕЗ ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО БЮРО УКРАЇНИ

Існування і прогресивний розвиток України як суверенної держави залежить від здійснення цілеспрямованої політики щодо захисту її інтересів. Одним із головних чинників здійснення цього є боротьба з корупцією. Основна мета державної політики у галузі боротьби з корупцією – створення дієвої системи запобігання і протидії корупції, виявлення та подолання її соціальних передумов і наслідків, викриття корупційних діянь,

притягнення до відповідальності винних у їх вчиненні. Стратегічним напрямом запобігання передумовам корупції та їх нейтралізації є послідовна демократизація всіх сфер суспільного життя, розвиток громадянської свідомості та активності у загальному контексті побудови демократичної держави. Відкритість влади, прозорість державних рішень, діяльності управлінського апарату, розвиток громадянського суспільства – найважливіші важелі подолання корупції [1].

Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» визначає, що суспільне явище корупцію як використання особою наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей [2].

Для України проблеми запобігання і протидії корупції в правоохоронних органах продовжують залишатися одними з найактуальніших. Об'єктивні фактори її розвитку свідчать про те, що корупція створює суттєву небезпеку для життєдіяльності суспільства, і на сьогодні масштаби її поширення становлять реальну загрозу національній безпеці [3].

О. В. Шевченко вважає, що корупція – це вкрай небезпечне явище, її суспільна небезпечність полягає в тому, що вона: підриває авторитет держави, завдає шкоди утвердженню демократичних основ управління суспільства, побудови і функціонування державного апарату; порушує принципи права і закону; призводить до гальмування та викривлення соціально-економічних реформ, перешкоджає розвитку ринкових відносин, передусім середнього та малого підприємництва, особливо «не прикритого» владними структурами, а також надходженню інвестицій, кредитів; грубо порушує встановлений порядок здійснення повноважень посадовими і службовими особами органів державної влади, місцевого самоврядування тощо [1].

Ми ж погоджуємося з С. С. Рогульським, котрий вважає, що основним організаційно-правовим заходом, який впливає на боротьбу з корупцією є створення дієвої системи органів боротьби з корупцією [4, с. 9]. Тому для протидії кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці 14 жовтня 2014 року, відповідно до Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» було створене Національне антикорупційне бюро України.

Так як Національне антикорупційне бюро є правоохоронним органом, то існує вірогідність виникнення у ньому корупції. Законодавець врахував таку можливість і створив гарантії незалежності, завданням яких є попередження та запобігання корупційним проявам. У межах діяльності Національного антикорупційного бюро встановлюються гарантії відсутності корупції в бюро, які досягаються: особливим порядком конкурсного відбору Директора Національного бюро та вичерпним переліком підстав припинення повноважень Директора Національного бюро, які визначені цим Законом; визначеними законами засобами забезпечення особистої безпеки працівників Національного бюро, їх близьких родичів, майна; заборонаю використання Національного бюро в партійних, групових чи особистих інтересах; заборонаю незаконного втручання державних органів, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, політичних партій, громадських об'єднань, інших фізичних або юридичних осіб у діяльність Національного бюро тощо [5]. Також законом встановлені окремі норми, які регулюють особливо жорсткий процес відбору кандидатів, а також режим їх подальшого контролю шляхом моніторингу способу життя працівників Національного бюро з метою встановлення відповідності рівня життя працівника майну і доходам цього працівника та його членів сім'ї згідно з декларацією особи. Такий контроль здійснюють підрозділи внутрішнього контролю зазначеного відомства.

Контроль за діяльністю Національного антикорупційного бюро здійснюється комітетом Верховної Ради України, до

предмету відання якого відноситься боротьба з корупцією і організованою злочинністю, в порядку, визначеному Конституцією України, Законом України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» та іншими законодавчими актами [5].

Нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, проведення досудового розслідування Національним антикорупційним бюро України, здійснюється Спеціалізованою антикорупційною прокуратурою [6].

Ще одне важливе питання, що стосується соціально-економічного фактору виникнення корупції в правоохоронних органах. Безперечно, підвищення рівня соціальної захищеності працівників сприятиме викоріненню проявів корупції в органах. Адже людина, не задоволена своїм матеріальним становищем, сконцентрована не на ефективному виконанні своїх посадових обов'язків, а вимушена шукати додаткових джерел доходів, часто незаконних [1]. Тому у Законі України «Про Національне антикорупційне бюро України» встановленні гідна оплата праці працівників Національного бюро, хороше матеріально-технічне забезпечення діяльності Національного бюро, а також належний соціальний захист працівників Національного бюро.

Отже, у новоствореному законодавстві щодо протидії корупції, яке ґрунтується на наукових роботах, багатьох дослідженнях, численних працях, враховані ті положення, які сприяють протидії кримінальним корупційним правопорушенням як вчиненими вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці, так і всередині державного правоохоронного органу – Національного антикорупційного бюро України.

1. Шевченко О. В. Проблемні аспекти боротьби з корупцією в правоохоронних органах України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.vru.gov.ua/content/article/visnik06_12.pdf

2. Про засади запобігання і протидії корупції: Закон України від 7 квітня 2011 р. № 3206-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3206-17/page2>

3. Іваненко С. М. Організаційно-управлінські засади протидії корупції в правоохоронних органах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aplup_2014_11-12_8

4. Рогульський С. С. Адміністративно-правові заходи боротьби з корупцією в Україні: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук: 12.00.07 / С. С. Рогульський // Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2005. – 19 с.

5. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1698-18/conv/page>

6. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18/page>

Л. В. Курило,
викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПРАВОВІ ПОЗИЦІЇ ЄСПЛ У РІШЕННЯХ ПРОТИ УКРАЇНИ ЩОДО ПОРУШЕНЬ СТ. 2 КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД

Стаття 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (далі – Конвенція) «...захищає право на життя, є одним з найважливіших основоположних положень Конвенції. Разом зі статтею 3 Конвенції вона втілює одну з основних цінностей демократичних суспільств, які входять до складу Ради Європи...» [6, п. 35]. Зі статті 2 Конвенції випливають такі обов'язки держави: негативний – не вбивати; позитивний – захищати право людини на життя; та процесуальний обов'язок щодо слідства, який має нести держава у випадку підозрілої смерті [20, с. 18–19]. Аналізуючи практику Європейського Суду з прав людини (далі – ЄСПЛ або Суд) у справах щодо України за період 2002-2015 рр. виявлено, що ЄСПЛ конста-

тував окремі факти порушення негативного, позитивного та процесуального обов'язків держави працівниками ОВС.

Порушення **негативного обов'язку держави** за участі працівників ОВС виявлено в одному рішенні ЄСПЛ щодо України – «Михалкова та інші проти України» від 13 січня 2011 р. За обставинами цієї справи Василь Михалков помер у державній установі для витверезування від травми живота. Згідно версії подій, яку висунули заявники, цю травму заподіяли йому двоє працівників міліції, які перед тим, як відвезти Василя Михалкова до вказаної установи, побили його ногами, тоді як він перебував у стані гострої алкогольної інтоксикації і був безпорадний. Ця версія є послідовною, узгоджується з висновками судово-медичних експертиз і після події заявники постійно її дотримувались. «Уряд не надав жодного правдоподібного альтернативного пояснення тілесних ушкоджень Василя Михалкова або доказів того, що при його затриманні міліція уникала застосування сили або що силу було застосовано виключно тією мірою, яка була необхідна в контексті супутніх обставин» [6, п. 40]. ЄСПЛ зазначає, що «...у випадку, коли заявник звертається зі справою prima facie, а Суд не може дійти висновку щодо фактичних обставин справи через ненадання Урядом документів для ознайомлення, саме Уряд повинен обґрунтовано довести, чому ці документи не можуть використовуватись для підтвердження тверджень заявника, або надати належне і переконливе пояснення того, як саме відбувалися відповідні події. Таким чином, тягар доведення переходить до Уряду і, якщо він не в змозі аргументувати свою позицію, виникають питання за статтею 2 та/або статтею 3 Конвенції» [6, п. 37]. Таким чином ЄСПЛ дійшов висновку, що держава не виконала свого негативного обов'язку, порушила право на життя.

Щодо позитивного обов'язку держави за ст. 2 Конвенції, то ЄСПЛ каже, що «стаття 2 зобов'язує державу не лише утримуватися від умисного та незаконного позбавлення життя, а й вживати належних заходів для того, щоб захистити життя тих, хто знаходиться під її юрисдикцією...» [9, п. 32].

Порушення позитивного обов'язку держави за статтею 2 Конвенції виявлено у одному рішенні ЄСПЛ – «Горовенки та

Бугара проти України». За обставинами цієї справи діючий працівник міліції «Д» зі своєї табельної зброї застрілив двох осіб. В цій ситуації ЄСПЛ не розглядав порушення негативного обов'язку держави, хоча вбивство і було вчинене представником держави, проте не під час виконання службових обов'язків.

В рішенні у справі «Горовенки та Бугара проти України» ЄСПЛ визнав порушення статті 2 Конвенції через невиконання державою своїх позитивних обов'язків, тому, що: працівник міліції, який умисно застрілив двох осіб зі своєї табельної зброї, отримав її всупереч існуючим національним нормам, оскільки керівництвом не було перевірено, де він її зберігатиме, коли не виконуватиме свої службові обов'язки; працівника міліції «Д» не було правильно оцінено з огляду на попередні порушення ним дисципліни, зокрема, зловживання алкогольними напоями, неодноразове притягнення до дисциплінарної відповідальності.

«Суд повторює, що від держав очікується встановлення високих професійних стандартів у рамках їх правоохоронних систем і забезпечення того, щоб особи, які перебувають на службі в таких системах, відповідали необхідним критеріям... Зокрема, видаючи працівникам міліції вогнепальну зброю, слід проводити не лише необхідне технічне навчання, а й особливо ретельний відбір службовців, яким дозволять носити таку вогнепальну зброю» [9, п. 38].

Порушення Україною статті 2 Конвенції в її процесуальному аспекті констатовано ЄСПЛ через неналежне та неефективне розслідування справи, що виявилось у таких його недоліках: поверхневість слідства, невиконання конкретних вказівок наглядових органів, які необхідно було виконати для розслідування злочину, невинуватого затримка слідства, що призвело до втрати важливих доказів у справі, відсутність всебічного підходу до збирання доказів, відсутність об'єктивного виправдання невжиття заходів для усунення суперечностей у доказах, знехтування результатами судово-медичної експертизи, незалучення належним чином заявників до розслідування.

Порушення статті 2 Конвенції в її процесуальному аспекті за участі працівників ОВС України констатовано у 15-ти рішеннях ЄСПЛ:

- 1) «Муравська проти України» (п.п. 43–44);
- 2) «Хайло проти України» (п. 64);
- 3) «Дудник проти України» (п. 36);
- 4) «Мироненко проти України» (п.п. 36–37);
- 5) «Любов Єфіменко проти України» (п. 76);
- 6) «Качурка проти України» (п. 52);
- 7) «Принда проти України» (п. 56);
- 8) «Реус та інші проти України» (27–29);
- 9) «Падура проти України» (п. 49);
- 10) «Барсукови проти України» (п. 22);
- 11) «Сердюк проти України» (п.п. 36–38);
- 12) «Бучинська проти України» (п. 48);
- 13) «Риженко проти України» (п.п. 20–21);
- 14) «Шульга проти України» (п.п. 45–49);
- 15) «Басюк проти України» (п. 60).

У цих рішеннях ефективність розслідування була серйозно підірвана ще на початкових його стадіях працівниками ОВС.

Таким чином, у рішеннях ЄСПЛ щодо України зафіксовано факти порушення працівниками ОВС негативного, позитивного та процесуального обов'язків держави за ст. 2 Конвенції. Одним з перших кроків держави для уникнення в подальшому таких порушень має бути ретельніший підхід до кадрової політики працівників ОВС України.

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_004

2. «Хайло проти України» (Заява № 39964/022) від 13 листопада 2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/file/496>

3. «Дудник проти України» (Заява № 17985/04) від 10 грудня 2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/file/297>

4. «Любов Єфіменко проти України» (Заява № /02) від 18 лютого 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/file/25742>

5. «Мироненко проти України» (Заява № 15938/02) від 18 лютого 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/974_548
6. «Михалкова та інші проти України» (Заява № 10919/05) від 13 січня 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/file/986>
7. «Муравська проти України» (Заява № 249/03) від 13 листопада 2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/file/978>
8. «Качурка проти України» (Заява № 4737/06) від 15 вересня 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/file/592>
9. «Горовенки та Бугара проти України» (Заяви №№ 36146/05 та 42418/05) від 12 січня 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/file/27320>
10. «Принда проти України» (Заява № 10904/05) від 31 липня 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/file/26917>
11. «Реус та інші проти України» (Заява № 40587/07) від 10 жовтня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/19613>
12. «Падура проти України» від 11 грудня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/19613>
13. «Барсукови проти України» (Заява № 23081/07) від 26 лютого 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/19613>
14. «Сердюк проти України» (Заява № 61876/08) від 12 березня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/19613>
15. «Бучинська проти України» (Заява № 35493/10) від 30 квітня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/19613>
16. «Риженко проти України» (Заява № 55902/11) від 30 липня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/19613>
17. «Басюк проти України» (Заява № 51151/10) від 5 листопада 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/19613>
18. «Шульга проти України» (Заява № 40298/06) від 12 листопада 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/19613>
20. Кевін Бойл Право на життя відповідно до Європейської конвенції з прав людини (стаття 2) // Європейська конвенція з прав людини: основні положення, практика застосування, український контекст. – К.: ВІПОЛ, 2004. – 960 с.

Н. Р. Лашук,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ДІЯ ЗАКОНУ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ

Серед незліченної кількості проблем, які викликала військова агресія Росії проти України та окупація частини території нашої держави, певне місце займає і питання про дію кримінального закону у разі вчинення суспільно-небезпечних діянь на території АР Крим [1], та окремих районах, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей, які визнані тимчасово окупованими територіями [2]. Адже збройну агресію Росія намагається доповнити юридичною – поширити на окуповані території своє законодавство чи законодавство фейкових «народних республік».

Відповідно ч. 2 ст. 6 КК України, у якій міститься загальне правило, що злочин визнається вчиненим на території України, якщо його було почато, продовжено, закінчено або припинено на території України. Поняття території України закріплено у законі [3] та підкріплено низкою міжнародних договорів про визнання та демаркацію кордонів між Україною та державами, які межують з її територією. При цьому тимчасова окупація частин території України не змінює факт поширення на ці території кримінального законодавства України. Про це йдеться у ч. 1 ст. 1 ЗУ Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: «Тимчасово окупована територія України (далі – тимчасово окупована територія) є невід’ємною частиною території України, на яку поширюється дія Конституції та законів України», зокрема і КК України. Така позиція українського законодавця базується на міжнародних договорах, які ратифіковані як Україною, так і РФ – державною окупантом. Наприклад у ст. 64

Конвенції про захист цивільного населення під час війни [4] (далі Конвенція) вказується: «Кримінальне законодавство окупованої території залишається чинним, за винятком випадків, коли дія його скасовується або призупиняється окупаційною державою, якщо це законодавство становить загрозу безпеці окупаційної держави або є перешкодою виконання цієї Конвенції». Ключовим у цій нормі є положення про те, що скасовувати або призупинити дію законодавства держави, території якої виявилися окупованими, можна лише у чітко визначених випадках. Очевидно, що у сенсі вказаної конвенції загрозу безпеці окупаційної держави можуть становити лише діяння, які є злочинними з загальнолюдських позицій, враховуючи цивілізаційні підходи, які поділяє людство. Це, можуть бути, наприклад, акти тероризму, насильство над громадянами. І аж ніяк не ті діяння, які полягають у невизнанні окупації (чи так трактуються окупантом). Не викликає сумніву, що окупант не може поширювати своє законодавство на всі без винятку злочини. Тим більше, окупаційна держава, не може визнавати нечинними, закони, які діяли до моменту окупації і замінювати їх своїми.

Оскільки РФ ратифікувала вказану Конвенцію, то відповідно до ч. 4 ст. 15 Конституції РФ [5], Конвенція є частиною законодавства РФ, а в тих випадках, коли закони РФ суперечать Конвенції, то застосовуються правила Конвенції. Відповідно, Федеральний Закон Російської Федерації «О применении положений Уголовного кодекса Российской Федерации и Уголовно-процессуального кодекса Российской Федерации на территориях Республики Крым и города федерального значения Севастополя» [6], яким влада Російської Федерації зробила спробу поширити дію свого законодавства на анексовані території Криму, не повинен застосовуватися.

КК України діє також у окремих районах, містах, селищах і селах Донецької та Луганської областей, які визнані тимчасово окупованими територіями. Відповідно так звані «кримінальні кодекси» псевдодержавних маріонеткових утворень на окупованій території України не мають жодної юридичної сили. Відтак, особи, які «засуджені» відповідно до цих «законів», не вважаються судимими. І їх наступне притягнення до кримі-

нальної відповідальності на підставі до КК України не буде порушенням принципу недопустимості подвійного інкримінування.

Особливо одіозними є спроби окупанта поширити дію своїх законів на період, коли окуповані території навіть формально не були анексовані агресором. Однак вищевказаний Федеральний Закон Російської федерації № 91-ФЗ від 05.05.2014 р. [6], не тільки поширює дію російського законодавства на анексовану територію всупереч міжнародному правопорядку, але й містить статтю 2, згідно якої «Преступность и наказуемость деяний, совершенных на территориях Республики Крым и города Севастополя до 18 марта 2014 года, определяются на основании уголовного законодательства Российской Федерации. Поворот к худшему при этом не допускается». Цим законом РФ поширює свою юрисдикцію і щодо злочинів вчинених у період, коли державна приналежність Криму до України не оспорювалася навіть окупантом. Такі нормотвори використовуються для репресій щодо громадян України, які опинилися на анексованій території, з метою переслідування за протидію агресору. Яскравим прикладом є загальновідома справа заступника голови Меджлісу кримсько-татарського народу Ахтема Чийгоза, якому окупаційною владою інкримінується порушення ч. 1 ст. 212 КК РФ «Масові безпорядки» за дії, які мали місце 25–26 лютого 2014 р., тобто, задовго до 18 березня цього ж року. Отже, має місце спроба поширити дію КК РФ в минулий час та на територію, захоплену завдяки військовій агресії.

Це суперечить не лише законодавству України, загально-визнаним міжнародним нормам, правам людини (зокрема, принципу правової передбачуваності), але й законодавству самої Російської Федерації, зокрема ст. 54 Конституції РФ, ч. 1 ст. 9, ч. 1 ст. 11 КК РФ. Згідно вказаних норм, злочинність і караність діяння визначається законом, який діяв під час вчинення злочину.

Отже спроби влади РФ поширити дію національного законодавства РФ на анексовану територію АРК Крим, суперечать не лише законодавству України, міжнародним договорам, але й Конституції і законам РФ. Відповідно, непра-

вовими і нелегітимними є як вказаний закон РФ, так і його застосування.

1. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 р. № 1207-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1207-18/print1398869364498630#n233>;

2. Про визнання окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей тимчасово окупованими територіями: Постанова Верховної Ради України від 17.03.2015 р. № 254-VIII // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254-viii>

3. Про державний кордон України: Закон України від 04.11.1991 р. № 1777-XII // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1777-12>

4. Конвенція про захист цивільного населення під час війни // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_154/print14781864294

5. Конституція РФ // Офіційний Інтернет-портал правової інформації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102027595>

6. О применении положений Уголовного кодекса Российской Федерации и Уголовно-процессуального кодекса Российской Федерации на территориях Республики Крым и города федерального значения Севастополя: Федеральный Закон Російської Федерації від 05.05.2014 р. № 91-ФЗ // Офіційний Інтернет-портал правової інформації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/=1>

Н. Я. Лепіш,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри
адміністративно-правових дисциплін
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА

Вчення про свободу передбачає аналіз загальносоціального і юридичного розуміння цього явища. Свобода може бути досліджена як природний стан самої людини, як найвища

її соціальна цінність, як право на свободу, як конституційна свобода. Соціальне розуміння свободи передбачає її співвідношення з мораллю, справедливістю, солідарністю, соціальною відповідальністю, недискримінацією, соціальним регулюванням, що обмежується системою соціальних норм. Юридичне розуміння свободи ґрунтується на співвідношенні з правом і її обмеженні правом.

Розуміння свободи передбачає формулювання її ознак: 1) можливість людини мати власний вибір, що не залежить від будь-якої зовнішньої сили; 2) дається людям від природи; 3) має визначені межі; 4) враховується роль верховенства права при визначенні її меж. Ознаками свободи людини є те, що вона вільна від народження і ніхто не має права порушувати її права [1, с. 297].

Серед конституційних прав виділяють права людини і права громадянина, акцентуючи увагу на пріоритетності прав людини. Конституційні права людини і громадянина – це гарантовані Конституцією та державою вид і міра можливої поведінки людини і громадянина у суспільстві та державі з метою задоволення своїх життєво важливих матеріальних і духовних інтересів, закріплених у Конституції та інших нормативно-правових актах.

Конституційні свободи людини і громадянина – це їх спроможність діяти відповідно до своїх інтересів і мети, можливість власного, незалежного вибору того чи іншого рішення. Це встановлена і гарантована законом сфера автономії громадянина по відношенню до держави, державної влади і інших громадян.

Конституційні права і свободи – це її невід’ємні можливості, які належать особі від народження, є основою правового статусу, закріплені в конституції держави і мають найвищий юридичний захист [3, с. 276].

Відмінність між правом і свободою – у процесі їх реалізації. При реалізації свободи ніхто не може втручатися у внутрішній світ людини і громадянина.

Право більшою мірою пов’язане з: а) необхідністю позитивних дій з боку держави; б) правомочністю людини на участь у діяльності окремих політичних і економічних струк-

тур. Він визначає окремо конституційні права і свободи і окремо – конституційні обов'язки.

Основні права і свободи можна поділити на три групи залежно від характеру відносин, що виникають між індивідом і державою, а також між самими індивідами. По-перше, як фізична особа людина наділяється певними особистими правами і свободами. По-друге, індивід як член громадянської спільноти наділяється певними політичними правами і свободами. І, нарешті, по-третє, особа як учасник економічних відносин наділяється певними соціально-економічними правами і свободами [2, с. 132].

Система гарантій прав і свобод людини передбачає створення умов економічного, політичного організаційного й правового характеру, а також способів і методів, що забезпечують реальний фактичний захист цих прав. Зазначена система має складну структуру.

По-перше, це загальні гарантії, що охоплюють усю сукупність об'єктивних і суб'єктивних факторів, спрямованих на практичне здійснення прав і свобод громадян, на усунення можливих причин і перешкод на шляху здійснення громадянами своїх прав і свобод.

По-друге, це спеціальні юридичні гарантії, правові засоби й способи, за допомогою яких реалізуються, захищаються права і свободи громадян, усуваються порушення прав і свобод, відновлюються порушені права.

Загальні гарантії прав і свобод поділяються (класифікуються) на: економічні; політичні; організаційні; юридичні.

Економічні гарантії конституційних прав і свобод полягають у способі виробництва, економічному устрої суспільства, які забезпечують неухильне зростання продуктивних сил на основі всіх форм власності. Відповідно до обраної моделі розвитку це соціально орієнтована ринкова економіка. Створюючи високий матеріальний статок, вона тим самим забезпечує економічну незалежність особи в суспільстві. Економічна свобода громадян і їхніх об'єднань полягає в реальній можливості вибирати форми підприємницької діяльності й безперешкодно таку здійснювати.

Політичні гарантії – це політична система держави, головного організатора системи здійснення й захисту прав людини, влади народу, здійснюваної безпосередньо і через органи державної влади місцевого самоврядування. Політичні гарантії забезпечуються правом громадян на свободу об'єднань у політичні партії й громадські організації для здійснення та захисту своїх прав і свобод, а також правом громадян на участь в управлінні державними справами, у референдумах. Виборче право передбачає вільно обирати й бути обраним до органів державної влади й органів місцевого самоврядування. Серед політичних гарантій є можливість звертатися за захистом своїх прав до уповноваженого парламенту й у міжнародні правозахисні організації.

Організаційні гарантії – це систематична організаторська діяльність держави і всіх її органів, посадових осіб, громадських організацій, спрямована на створення сприятливих умов для реального користування громадянами своїми правами і свободами. До таких гарантій слід віднести наявність чіткої системи взаємозв'язку людина – держава. Він виявляється в добре налагодженому механізмі перевірки скарг громадян і швидкого реагування на них тощо.

Юридичні гарантії – це надання державою формальної (юридичної) загальнообов'язковості умовам, які необхідні для того, щоб кожна людина могла скористатися своїми конституційними правами і свободами. Юридичні гарантії встановлюються державою в Конституції, нормах поточного законодавства. Їх мета – реальне забезпечення максимального здійснення громадянами своїх прав і свобод за допомогою правових методів [1, с. 306].

Суспільство зацікавлено в захищеності прав і свобод людини та громадянина, а також в їх обмеженні. Адже Конституція України проголошує життя і здоров'я людини, її честь та гідність, недоторканність та безпеку найвищою соціальною цінністю.

Гарантованість прав та свобод людини визнано змістом та спрямованістю діяльності держави. Тож у нормативному акті, що має найвищу юридичну силу, визнана гуманістична

спрямованість існування та функціонування як держави в цілому, так і її окремих інститутів.

-
1. Конституційне право України: підручник / О. В. Скрипнюк. – К.: Ін Юре, 2010. – 672 с.
 2. Конституційне право України: підручник для студ. вищ. навч. закл. / за ред. В. П. Колісника та Ю. Г. Барабаша. – Х.: Право, 2008. – 416 с.
 3. Конституційне право України: підручник / відп. ред. М. О. Баймуратов. – К.: Правова єдність, 2009. – 1008 с.
 4. Теорія держави і права: підручник / О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. – Х.: Право, 2015. – 368 с.

М. О. Лисенков,

викладач відділу підготовки прокурорів з нагляду
за додержанням законів органами, які проводять
оперативно-розшукову діяльність,
дівання та досудове слідство
(*Національна академія прокуратури України*)

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ В ОСОБЛИВИХ УМОВАХ

Чинним Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України) передбачений особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції (далі – АТО).

Так, Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції» від 12 серпня 2014 року КПК України доповнено статтею 615 «Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції» [1].

Разом з тим, слід наголосити, що одним із важливих кроків на шляху становлення кримінального судочинства України у відповідності до міжнародних стандартів стало впровадження у КПК України нового порядку обрання запобіжних заходів. Так, відповідно до вимог ч. 4 ст. 176 КПК України, прийняття такого рішення відноситься до виключної компетенції слідчого судді. Такий порядок являється запорукою додержання прав і свобод людини у досудовому кримінальному провадженні, що забезпечується: 1) обов'язковою присутністю прокурора, підозрюваного та його захисника (ч. 1 ст. 193 КПК України), виняток складає лише випадок, коли підозрюваного оголошено у міжнародний розшук (ч. 6 ст. 193 КПК України) [1]; 2) забезпеченням права на захист (ч. 3 ст. 193 КПК України) [1]; 3) можливістю повного дослідження доказів щодо наявності підстав обрання запобіжного заходу (ч. 4 ст. 193 КПК України) [1], що проявляється в наданні права слідчому судді за клопотанням сторін або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішенні питання про застосування запобіжного заходу. Однак, у випадку проведення досудового розслідування в особливих умовах, зазначений порядок може бути дещо іншим. Так, відповідно до ст. 615 КПК України, на адміністративній території, на якій діє правовий режим воєнного, надзвичайного стану, проведення антитерористичної операції, у разі неможливості виконання у встановлені законом строки слідчим суддею повноважень щодо обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк до 30 діб до осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109–114-1, 258–258-5, 260–263-1, 294, 348, 349, 377–379, 437–444 Кримінального кодексу України, ці повноваження виконує відповідний прокурор [1].

Зазначимо, що законодавцем не випадково акцентовано увагу на обранні найсуворішого запобіжного заходу під час особливого режиму досудового розслідування відносно підозрюваних у злочинах проти основ національної безпеки України, проти громадської безпеки, проти правосуддя та інших злочинах, оскільки вони у своїй більшості є тяжкими та особливо

тяжкими злочинами та несуть особливу суспільну небезпеку. Також, положення ст. 615 КПК України процесуально узгоджується із ч. 5 ст. 176 КПК України, внесеною до КПК України згідно із Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини», відповідно до якої, запобіжні заходи у вигляді особистого зобов'язання, особистої поруки, домашнього арешту, застави не можуть бути застосовані до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109–114-1, 258–258-5, 260–261 Кримінального кодексу України.

Думки науковців з питань доцільності та законності надання прокурорам таких повноважень різняться. Так, одна група вчених вважає, що надання прокурорам таких повноважень суперечить вимогам Конституції України, Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, рішенням Європейського суду з прав людини та іншим міжнародним актам і грубо порушує стандарти та права людини.

Зокрема, стаття 29 Конституції України гарантує, що ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом. Стаття 64 Конституції України передбачає, що окремі права та свободи людини можуть бути обмежені в умовах воєнного або надзвичайного стану. Проте, в Основному Законі України не має положень про те, що такі обмеження можуть застосовуватися «у районі проведення антитерористичної операції», а воєнний чи надзвичайний стан в Україні не оголошено [2]. До того ж необхідно зазначити, що район проведення антитерористичної операції, його конкретні межі на даний час чітко не визначені, тому складно зрозуміти, на якій території України діє зазначена норма закону, що істотно обмежує права людини. Враховуючи викладене, можна погодитися з науковою позицією, що положення статті 615 КПК України суперечить не тільки Конституції України і міжнародним актам по правам людини, а і поло-

женням КПК України 2012 року, а саме: основним принципам кримінального судочинства – верховенства права і законності, які закріплені у п.п. 1, 2 ч. 1 ст. 7, ст.ст. 8–9 КПК України [3, с. 3–6].

Якщо звернутися до практики Європейського суду з прав людини, у справах «Сакік та інші проти Туреччини», «Дікме проти Туреччини» і «Демір та інші проти Туреччини» вказано, що складність розслідування терористичних актів не може надавати свободу діям органу досудового розслідування щодо затримання підозрюваних без будь-якого втручання судових інстанцій, адже саме судовий контроль – важливий елемент гарантії, покликаної звести до мінімуму небезпеку свавілля та забезпечити верховенство права. Також необхідність розслідування не може позбавити права доставити «негайно» до суду. Відтак, держава має розробити дієві форми судового контролю, пристосовані до обставин, але з дотриманням Конвенції [4, с. 113]. Погоджуючись з точкою зору, що застосування законодавства стосовно запобігання тероризму вказує на те, що труднощі розслідування і переслідування терористичних злочинів викликають необхідність у продовженні строку затримання без судового контролю, зазначимо, що застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою прокурором, а не слідчим суддею повинно мати особливі гарантії, зокрема: 1) право на захист; 2) право на повідомлення родичам або друзям про своє затримання; 3) право на доступ до лікаря. Держава в умовах протидії тероризму має розробити окремі форми судового контролю, пристосовані до обставин, але з дотриманням положень Конвенції [4, с. 115–116].

Також, проблемним є питання застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою по відношенню до підозрюваних, місце проживання яких знаходиться на непідконтрольній Україні території. Зокрема, в ухвалі Северодонецького міськрайонного суду від 14 травня 2015 року, суд, мотивуючи причини тримання обвинувачених під вартою, зазначає наступне: «...Слідством встановлені обставини, які свідчать про наявність ризиків, передбачених ст. 177 КПК України в вигляді можливості підозрюваним переховуватись від органів досудо-

вого розслідування та суду, незаконно впливати на свідків ... та ..., а також вчинити інше кримінальне правопорушення. Про вказані обставини свідчить те, що підозрюваний зареєстрований у м. Луганську, яке на цей час не контролюється органами державної влади України, на території проведення досудового розслідування не має постійних соціально-побутових стосунків...». Таким чином, всі особи, які втратили місце проживання через події, які не залежали від їхньої волі, перебувають у ситуації, коли до них не може бути застосований інший запобіжний захід, ніж тримання під вартою, оскільки не можуть довести свої соціальні зв'язки інакше, як наявністю реєстрації [5].

Однією з найбільш актуальних проблем, пов'язаних з порушенням права на свободу, залишається невирішене питання з долею людей, які перебувають під вартою через наявність кримінальних проваджень, ініційованих до початку захоплення адміністративних будівель представниками незаконних збройних формувань та проведення АТО. Зокрема, через відсутність доступу до матеріалів кримінальних проваджень у судах, які знаходяться на територіях, непідконтрольних українській владі, велика кількість осіб продовжує перебувати під вартою за відсутністю формального рішення про продовження строку тримання під вартою, а також будь-якого судового перегляду доцільності подальшого позбавлення свободи. Адже у 2014 році не вжито заходів для евакуації матеріалів справ із судів Донецької та Луганської області, коли незаконні збройні формування почали займати будівлі органів державної влади та правоохоронних органів.

Ми зупинилися лише на декількох проблемних аспектах застосування запобіжних заходів в особливих умовах досудового розслідування. Зазначене питання є вельми актуальним та потребує подальших наукових досліджень.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Конституція України від 28 червня 1996 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

3. Бабич А. Полномочия прокурора по надзору за соблюдением законов при расследовании преступлений, совершенных в вооруженных силах Украины / А. Бабич // Закон и жизнь. – 2015. – № 5/2. – С. 3–6.

4. Волков К.Д. Забезпечення прав особи на свободу та особисту недоторканність під час застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / К. Д. Волков. – К.: Національна академія прокуратури України, 2015. – 245 с.

5. Ащенко О. Право на свободу та особисту недоторканність [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://helsinki.org.ua/pravo-na-svobodu-ta-osobystu-nedotorkanist/>.

Ю. Р. Лозинський,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри
адміністративно-правових дисциплін
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ДЕРЖАВНА МОЛОДІЖНА ПОЛІТИКА ЯК СКЛАДОВА ПРОЦЕСУ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Утвердження громадянського суспільства як гарантії демократичного розвитку України визначено одним із напрямків її внутрішньої політики відповідно до Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 1 липня 2010 р. [1]. Прийняття Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки зумовлено необхідністю створення державою сприятливих умов для розвитку громадянського суспільства, різноманітних форм демократії участі, налагодження ефективної взаємодії громадськості з органами державної влади та органами місцевого самоврядування [2].

Активне, впливове і розвинене громадянське суспільство є важливим елементом будь-якої демократичної держави та відіграє одну з ключових ролей у впровадженні нагальних суспільних змін і належного врядування, в управлінні державними

справами і вирішенні питань місцевого значення, розробці і реалізації ефективної державної політики у різних сферах, утвердженні відповідальної перед людиною правової держави, розв'язанні політичних, соціально-економічних та гуманітарних проблем.

Роль та місце молоді у розвитку сучасної держави є одним з основоположних факторів, який варто розглядати в якості потужного рушія суспільних змін, що має належним чином відображатися в державній молодіжній політиці сучасної України, оскільки саме молодь є найбільш мобільною суспільною силою процесів державотворення та стабільного розвитку держави. Проте цей фактор та сила може мати й негативний потенціал, набуваючи дестабілізуючого з точки зору розвитку держави змісту, адже, у тому числі й в силу своєї мобільності, а також сутності, підпадає значному впливу з боку різноманітних тенденцій суспільного розвитку, вбираючи в себе та відображаючи як позитивні, так і негативні процеси. Розуміючи це, більшість дослідників звертає увагу на молодіжну політику як самостійне явище, що відображає певні тенденції розвитку суспільства та молоді як його невід'ємної складової.

Специфіка ж державної молодіжної політики як правило залишається у цьому випадку поза увагою – як виключення можна розглядати спроби зарубіжних та вітчизняних науковців досліджувати окремі аспекти реалізації державної молодіжної політики, яка, як об'єкт наукового дослідження, залишається головним чином в межах питань інституціоналізації державної влади, розвитку системи інституційної взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства, які представляють інтереси молоді у суспільно-політичній сфері.

Синтезування підходів у межах державного управління дозволяє науковцям досліджувати державну молодіжну політику з точки зору одного з найважливіших аспектів – поєднання змісту та форми реалізації державної політики. Зокрема, оскільки роль державної політики полягає не тільки у забезпеченні поступового розвитку суспільства, але й у забезпеченні, стабільності, стійкості суспільних відносин, без чого неможли-

во домогтися впорядкованості суспільного життя, саму державну політику потрібно розглядати не тільки як форму державного управління, але й як організаційний ресурс. Головне джерело для наповнення організаційної структури державної політики – соціальні інтереси суспільства, ступінь його захищеності й задоволеності.

Успішне впровадження політики залежить від комплексної підтримки заходів, прогнозування і передбачуваності усіх негараздів та перешкод.

Загалом державне управління у сфері молодіжної політики здійснюється суб'єктом управління, яким, зокрема, є: державні органи – центральні органи виконавчої влади; місцеві органи державної виконавчої влади зі своїми структурними підрозділами по роботі з молоддю; органи місцевого самоврядування; соціальні служби для молоді, які виробляють і ухваляють рішення, здійснюють керуючий вплив на об'єкти управління.

Об'єктом державного управління є молоді громадяни віком від 14 до 35 років, їх об'єднання, а також процеси в молодіжному середовищі, відносини у сфері суспільного життя, пов'язані з молоддю, на які спрямовано направляючі, організуючі та контролюючі дії відповідних суб'єктів.

Суб'єкт і об'єкт взаємодіють у процесі управління для досягнення головної мети державної молодіжної політики – створення соціально-економічних, політичних, організаційних, правових умов та гарантій для життєвого самовизначення, інтелектуального, морального, фізичного розвитку молоді, реалізації її творчого потенціалу як у власних інтересах, так і в інтересах України. Розуміння цього відображається на законодавчому рівні закріплення основних принципів вироблення та реалізації державної молодіжної політики.

Молодь, у свою чергу, є не тільки об'єктом впливу, вона бере участь у провадженні молодіжної політики, що забезпечує створення та функціонування зворотного зв'язку, реакцію на здійснювану державними органами політику. Таким чином, у межах реалізації державної молодіжної політики відбувається взаємодія різних елементів управління [3].

Більше того, державна політика охоплює різні галузі, її об'єктом є соціальна організація суспільства з властивими їй соціальною структурою і соціальними процесами, і тому державна політика є, перш за все, соціальним явищем. Як зазначають дослідники, форми, методи, принципи, характер державної політики завжди і скрізь зумовлюються потребами суспільного розвитку, що виявляються в інтересах певних соціальних верств і груп. Це обумовлює необхідність звернення уваги на різноманітні підходи до аналізу державної політики й у тому випадку, коли йдеться про державну молодіжну політику, яка виникає в умовах, «коли сама молода людина, сім'я, вулиця вже не можуть забезпечити необхідний рівень соціального становлення та розвитку індивідуума і виникає необхідність у формуванні та організації цілеспрямованої діяльності інститутів соціалізації, що функціонують за рахунок держави» [4]. У цьому контексті варто погодитися з тим, що державна молодіжна політика є одним зі специфічних і пріоритетних напрямів діяльності держави, її органів з метою створення певних умов і соціальних гарантій для становлення та розвитку юних громадян, щонайповнішої самореалізації їх особистих і суспільних інтересів.

Відтак, ураховуючи законодавчо-правовий рівень представленості інтересів суспільства і держави в державній молодіжній політиці відбувається формування організації державного управління у відповідній сфері.

Організація державного управління у сфері державної молодіжної політики здійснюється через систему державних органів по роботі з молоддю, соціальні служби та молодіжну інфраструктуру. Завдання цієї політики, закріплені законодавством України та нормативно-правовими актами, які регламентують діяльність і обумовлюють функції органів по роботі з молоддю, впливають на їх внутрішню структуру, зумовлюючи її ієрархічний розподіл. Разом з тим органи управління, реалізуючи свої функціональні повноваження у процесі діяльності, здійснюють вплив на молодь, її об'єднання, процеси у молодіжному середовищі. Їх практичні дії пов'язані з прийняттям державних рішень, зі створенням економічних, політичних,

організаційних, правових умов здійснення цієї політики на всіх рівнях держави.

1. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 1 липня 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>

2. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/68/2016#n25>

3. Метьолкіна Н. Б. Шляхи підвищення ефективності державної молодіжної політики в Україні / Н. Б. Метьолкіна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2007-1-1/doc/>

4. Цибін С. Молодіжна політика: основні напрями реалізації / С. Цибін // Вища Освіта України: теоретичний та науково-методичний часопис. – Ін-т вищ. освіти АПНУ. – К., 2010. – № 1 (36). – С. 83–89.

Г. Ю. Лук'янова,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри
адміністративно-правових дисциплін
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ОСНОВНІ НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ ЯК ЧИННИК УДОСКОНАЛЕННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

З часу набуття незалежності, механізм функціонування органів публічної влади в Україні постійно перебуває на стадії реформування. Відтак виникає необхідність створення збалансованої системи публічної влади, підвищення ролі місцевого самоврядування та вироблення концепції щодо комплексного реформування системи місцевих органів державної і муніципальної влади.

Події останніх трьох років ще чіткіше окреслили європейський вибір України, що, своєю чергою, актуалізувало проблему реалізації ратифікованих угод з країнами Європейського

Союзу, у тому числі положень Європейської хартії місцевого самоврядування, а також забезпечення якісного розвитку регіонів, як важливих складових частин економічної системи нашої держави.

Територіальна організація держави є одним з надскладних і найважливіших інститутів державного ладу, який характеризує юридичні ознаки обов'язкового складового елементу держави – її території.

У державознавстві територію розглядають як просторову сферу юридичного верховенства держави та об'єкт її владних правомочностей. Тільки держава може встановити правовий режим своєї території, забезпечує виконання комплексу її оборонних заходів, займається вирішенням питань адміністративно-територіального устрою з метою поєднання державного управління з самоврядним (муніципальним) управлінням територіальних громад.

У своєму монографічному дослідженні А. Матвієнко підкреслює, що територіальний чинник відіграє важливу роль не лише при організаційному оформленні системи органів влади, а й у процесі їх діяльності.

На думку вченого, якщо для інституційної інфраструктури публічної влади значення територіального поділу полягає у визначенні просторової сфери (територіальних кордонів, меж) діяльності органів влади, то у функціональному аспекті територія визначає зміст процесу реалізації владних повноважень [2, с. 48–49].

Синтез різних точок зору дає підстави визначити територіальну організацію влади як компактну, логічно побудовану систему органів публічної влади і взаємовідносини між ними. Ця система формується відповідно до адміністративно-територіального устрою держави і має особливості функціонування на різних рівнях територіальних утворень.

Удосконалення територіальної організації влади є невід'ємною складовою реформування адміністративно-територіального устрою, що базується на засадах децентралізації. Аргументом на користь проведення реформи в Україні виступає те, що інтегрування України до Європейського Співтовари-

ства ставить питання про відповідність адміністративно-територіального устрою держави європейським принципам організації управління регіональним і місцевим розвитком, розбудови місцевого самоврядування, що є лакмусовим папірцем демократії. Адже остання передбачає не лише декларування прав і свобод громадян у сфері публічної влади, а й реальну здатність брати участь в управлінні як на місцевому, так і на державному рівні.

В Україні ґрунтовна трансформація територіальної організації держави передбачена новою «Державною стратегією регіонального розвитку до 2020 року», затвердженою на засіданні Кабінету Міністрів України 06.08.2014 р. Цілі державної регіональної політики, визначені у Стратегії:

1. Підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів, що полягає у створенні оптимальних умов для розкриття регіонами власного потенціалу та ефективного використання конкурентних переваг регіональної економіки.

2. Територіальна соціально-економічна інтеграція і просторовий розвиток передбачають: 1) виконання насамперед завдань і здійснення заходів, спрямованих на вирішення актуальних проблемних питань Донецької та Луганської областей, АР Крим та м. Севастополя; 2) недопущення поглиблення регіональних диспропорцій у доступі населення насамперед до базових соціальних, комунальних, адміністративних, транспортних, інформаційних та інших послуг; 3) створення умов для співробітництва регіонів.

3. Ефективне державне управління у сфері регіонального розвитку передбачає створення бази для реалізації ефективної державної регіональної політики – механізму та інструменту державного управління регіональним розвитком, що сприятиме розв'язанню проблем регіонів, вимагає насамперед децентралізації державних повноважень шляхом їх передачі на місцевий рівень з одночасною передачею відповідних фінансових ресурсів, удосконалення процесів стратегічного планування та виконання поставлених завдань на всіх рівнях, запровадження ефективного механізму координації дій центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого само-

врядування під час реалізації галузевих пріоритетів і завдань на різних територіальних рівнях [3].

Ініціатори реформ територіальної організації держави ставили перед собою низку завдань, основними з яких є: підвищення ефективності органів місцевого самоврядування та зміцнення інституту місцевої демократії; покращення добробуту мешканців та демографічної ситуації; адаптація до нових викликів (глобалізації, регіоналізації, членства у міжнародних організаціях тощо). Результати територіальних реформ у країнах Європи у кінцевому підсумку призвели до: консолідації; регіоналізації; фрагментації; стабілізації відносин між різними рівнями управління в державі [2, с. 317].

Формування місцевого самоврядування виявилось одним із найбільш складних та суперечливих завдань становлення сучасної державності України. На шляху демократичних процесів постав цілий комплекс політичних, економічних, соціальних, кадрових, психологічних та інших перепон. Адже реальна, дієздатна муніципальна влада передбачає не лише конституційно-правове визнання прав територіальних громад, декларування самостійності місцевого самоврядування у вирішенні питань місцевого значення, не тільки закріплення правових, соціальних та інших гарантій цієї самостійності, встановлення функцій та компетенції місцевого самоврядування, а й створення правових, організаційних, економічних, соціальних, кадрових та інших умов для реалізації її завдань та функцій [1, с. 238].

При проведенні реформи важливо використати досвід інших країн, що успішно здійснили реформу систем територіального управління. При удосконаленні Конституції України у частині адміністративно-територіального устрою та організації місцевої публічної влади важливо визначити: по-перше, територіальну основу місцевого самоврядування – громаду; по-друге, законодавчо закріпити поняття місцеве самоврядування, громада, адміністративно-територіальна одиниця, населений пункт, орган місцевого самоврядування; по-третє, матеріальні і фінансові засади функціонування місцевого самоврядування; по-четверте, порядок формування та строк повноважень

органів місцевого самоврядування; по-п'яте, особливості здійснення місцевої публічної влади на рівні району та області; пошосте, закріпити дієві гарантії місцевого самоврядування.

1. Батанов О. В. Муніципальна влада в Україні: Проблеми теорії та практики: монографія / О. В. Батанов; відп. ред. М. О. Баймуратов. – К.: Юридична думка, 2010. – 656 с.

2. Матвієнко А. С. Політико-правові засади територіальної організації держави: світовий досвід і Україна: монографія / А. С. Матвієнко. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2015. – 376 с.

3. Державна стратегія регіонального розвитку до 2020 року: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 р. № 385 // Офіційний вісник України. – 2014. – № 70. – Ст. 1966.

Х. В. Майкут,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У СФЕРІ МЕДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Здоров'я людини на рівні з її життям, честю, гідністю та іншими особистими немайновими благами, відповідно до ст. 3 Конституції України [1], визнаються найвищою соціальною цінністю. Суспільство і держава відповідальні перед сучасним і майбутніми поколіннями за рівень здоров'я і збереження генфонду народу України, забезпечують пріоритетність охорони здоров'я в діяльності держави, вдосконалення медичної допомоги, запровадження здорового способу життя.

Права, обов'язки та особливо відповідальність суб'єктів медичних відносин завжди привертала до себе увагу, будучи предметом численних наукових досліджень. Відповідальність медичних працівників може бути декількох видів, але на сього-

днішньому етапі розвитку суспільства і медико-правової науки цивільно-правова відповідальність є найбільш адекватним засобом правового реагування на правопорушення у медичній сфері.

На сьогоднішній день взаємовідносини медичних працівників і пацієнтів в Україні, в тому числі окремі питання цивільно-правової відповідальності регулюються низкою нормативно-правових актів, серед яких: Основи законодавства України про охорону здоров'я, Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) та ін.

Цивільно-правова відповідальність у сфері медичної діяльності – це вид юридичної відповідальності, який виникає внаслідок порушення у галузі майнових або особистих немайнових благ громадян у сфері охорони здоров'я і який полягає переважно в необхідності відшкодування шкоди [2].

Для всебічного висвітлення теоретико-правових проблем цивільно-правової відповідальності у досліджуваній сфері, важливим видається, насамперед з'ясувати поняття «медичної діяльності». Так, у правовій доктрині під медичною діяльністю розуміється комплексна система, яка включає як організацію надання громадянам медичної допомоги, так і її безпосереднє надання в рамках діагностичних, лікувальних і профілактичних заходів, контроль якості медичних послуг, що надаються [3, с. 123].

На сучасному етапі розвитку правової науки найбільшого поширення набули погляди про існування у медичній сфері як деліктної, так і договірної відповідальності. Підставою деліктної відповідальності є наявність у діяннях медичного працівника складу цивільного правопорушення – цивільно-правового делікту, який отримав назву «ятрогенного» (у перекладі з грец. *iatros* – лікар).

Договірна відповідальність настає у разі порушення договірного зобов'язання при наданні медичних послуг. Варто зазначити, що стягнення на основі положень про договірну відповідальність у судовій практиці майже не здійснюється, оскільки метою договору є надання послуги як такої, а не досягнення результату з видування пацієнта [4, с. 81]. Однак,

відповідно до ст. 1196 ЦК України [5], у випадку заподіяння шкоди життю або здоров'ю пацієнта під час виконання договірних зобов'язань, вона підлягає відшкодуванню на підставах, передбачених нормами про деліктну відповідальність.

Аналіз судової практики свідчить про збільшення кількості позовів, що пред'являються пацієнтами до закладів охорони здоров'я, з вимогами про відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої ушкодженням здоров'я, спричиненого неналежним лікуванням. Медичних працівників все частіше звинувачують в загибелі пацієнта, інвалідності через неправильно поставлений діагноз, невірно обрану методіку лікування. Проте, як слушно зауважується в науковій літературі, причиною негативних наслідків, заподіяних пацієнтові в процесі лікування, не обов'язково є недбалість чи професійна необізнаність медичних працівників. Як негативні фактори можуть розглядатися недосконалість сучасної медичної науки та техніки, задавненість хвороби та несумлінне ставлення пацієнта до лікування [6, с. 22]. Деліктна цивільно-правова відповідальність у сфері медичної діяльності виникає за наявності загальних умов відповідальності, якими є: протиправна поведінка, заподіяна шкода, причинний зв'язок між протиправною поведінкою і заподіяною шкодою, вина.

Протиправна поведінка як умова цивільно-правової відповідальності являє собою дію або бездіяльність, яка виражається у порушенні чужого суб'єктивного права за умов наявності протиправності, тобто, факту недотримання вимог закону й інших правових актів, вимог, що ставляться в медицині до медичних дій чи діяльності, тобто вимоги, які є загальновизнаними та загальноприйнятими в медицині [4, с. 80–81]. Іншими словами, протиправність поведінки в медичній сфері полягає в здійсненні медичними працівниками неналежного лікування.

Законодавче визначення неналежного лікування відсутнє. У правовій доктрині поняття «неналежне лікування» зазвичай ототожнюється з «неналежним виконанням професійних обов'язків», зокрема з некомпетентними діями, які полягають у несвоечасному чи недостатньому обстеженні хворого, або такими діями, які вчинені з недотриманням методології та

(або) технології виконання медичних втручань, порушення медичними працівниками правил асептики та антисептики, санітарно-епідемічних норм [7, с. 234]. Отже, неналежне виконання професійних обов'язків має місце у тому разі, коли медичний працівник виконує свої обов'язки не в повному обсязі, недбало, поверхово, не так, як цього вимагають інтереси його професійної діяльності. Необхідною умовою цивільно-правової відповідальності у сфері медичної діяльності є наявність шкоди здоров'ю. У юридичній літературі під шкодою розуміють знищення або зменшення блага, що охороняється правом. Поняття «шкода здоров'ю» у законодавстві не розкривається.

Внаслідок неналежного виконання медичними працівниками своїх обов'язків може бути заподіяна майнова шкода, яка може полягати у повній чи частковій втраті заробітку, витратах на відновлення здоров'я і працездатності, на купівлю ліків, протезування, на спеціальний медичний догляд (масаж, уколи тощо), постійний сторонній догляд, проходження курсів реабілітації, санаторно-курортне лікування тощо.

Моральна шкода, заподіяна внаслідок неналежного лікування, може полягати у моральних переживаннях у зв'язку з ушкодженням здоров'я, неможливістю вести звичний спосіб життя, розкриттям лікарської таємниці, втратою близьких людей тощо. Відсутність чітких законодавчо визначених критеріїв та порядку визначення розміру моральної шкоди у таких випадках суттєво ускладнюють відшкодування шкоди на практиці.

Однією з обов'язкових умов для притягнення до цивільно-правової відповідальності є наявність причинного зв'язку між неправомірною поведінкою медичних працівників та заподіяною шкодою, яка має виступати об'єктивним наслідком поведінки заподіювача шкоди. Складність доведення наявності причинно-наслідкового зв'язку у сфері медичної діяльності пояснюється самою її природою, де в лікуванні хворого бере участь не лише лікар, а й медична сестра, працівники лабораторій, якщо робиться операція, анестезіолог, хірург, операційна сестра та інші медичні працівники. Виходячи з цього, кожний медичний працівник, який лікує хворого, може бути тією чи іншою мірою причетним до заподіяння шкоди пацієнтові,

що й зумовлює труднощі встановлення причинного зв'язку [8, с. 274]. Якщо ж шкода не є наслідком протиправної поведінки заподіювача шкоди, а сталася з інших причин (через недотримання пацієнтом медичних рекомендацій чи внаслідок індивідуальних особливостей організму пацієнта), у заподіювача шкоди не виникає обов'язку її відшкодувати. Для настання цивільно-правової відповідальності за шкоду здоров'ю необхідно, щоб така шкода була спричинена з вини заподіювача шкоди. Однак, як свідчить аналіз судової практики, в більшості випадків суди відмовляють у задоволенні позову, посиляючись саме на відсутність вини медичного працівника.

Дослідження питання цивільно-правової відповідальності у сфері медичної діяльності вищезазначеним не вичерпується і характеризується наявністю значної кількості проблем, які зумовлені, насамперед, недостатньо належним нормативним регулюванням всієї галузі охорони здоров'я, а також особливостями медичних правовідносин.

1. Конституція України від 28 червня 1998 р. № 254к/96-ВР (у редакції від 30.09.2016 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

2. Відповідальність медичних працівників: Лист Міністерства юстиції України від 20.06.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/n0040323-11>.

3. Дешко Л. Про галузеву належність медичного права України / Л. Дешко // Право України. – 2006. – № 1. – С. 120–124.

4. Свистун Л. Я. Деякі питання цивільно-правової відповідальності у сфері надання медичних послуг / Л. Я. Свистун // Право і суспільство. – 2015. – № 5. – С. 79–84.

5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV (у редакції від 02.11.2016 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page6>.

6. Антонов С. В. Особливості відшкодування шкоди, заподіяної пацієнтові невалидним медичним втручанням / С. В. Антонов // Управління закладом охорони здоров'я. – 2007. – № 7. – С. 22–26.

7. Голошивець В. О. Деякі особливості цивільно-правової відповідальності за шкоду, завдану неналежним лікуванням / В. О. Голошивець // Актуальні проблеми держави і права. – 2014. – Вип. 72. – С. 230–235.

8. Стеценко С. Медичне право України: підручник / С. Стеценко, В. Стеценко, І. Сенюта. – К.: Правова єдність, 2008. – 507 с.

В. П. Маковій,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін
(*Одеський державний університет
внутрішніх справ*)

КЛАСИФІКАЦІЯ МАТЕРІАЛЬНОГО ТА ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЧАСУ В ПРАВІ

Класифікація як засіб до виокремлення характерних рис тієї чи іншої категорії незалежно від сфери її використання відіграє визначальну роль, оскільки допомагає в межах відповідного поняття (категорії) зупинитись на таких ознаках, що найбільш якісно відображають його природу. Наведена теза найбільш чітко відображає значення диференціації (поділу) в межах правової регламентації того чи іншого правового поняття, в тому числі й часу.

У праві, як у приватному і публічному, так і в матеріальному й процесуальному, питання класифікації часу досить поширено унормовано, на що зверталась увага в межах досліджень низки науковців відповідної правової галузі. Якщо поглянути на це питання з точки зору цивілістів, то необхідно зупинитись на наступних аспектах. Визначальними у градуюванні цивільно-правового часу прийнято було розрізняти підходи до класифікації юридичних фактів, в межах якої виникала певна полеміка.

Зокрема, О. О. Красавчиков вказував, що цінність всякої класифікації, юридичних фактів у тому числі, полягає у систематизації відповідних явищ за єдиною наперед визначеною ознакою.

Протилежний підхід до цього питання має наслідком втрату класифікацією наукового характеру й практичного значення, як наслідок набуття нею ознак довільного, випадкового нагромадження явищ, фактів, речей та обставин [1, с. 86–87].

Тобто, при класифікації будь-якої категорії, в тому числі й правового часу, необхідно дотримуватись уніфікованого під-

ходу до обрання критерію, який би найбільш якісно відтворював його відповідну ознаку.

Досить слушним з приводу цивільно-правового часу є вислів В. В. Луця, який звернув увагу на врахування при його класифікації за будь-якою ознакою юридичної природи відповідної темпоральної величини та визначення її місця серед інших інститутів цивільного права [2, с. 27].

За його диференціацією строків пропонуються такі критерії: за джерелами встановлення; характером та способами їх визначення в законі, адміністративному акті, договорі, рішенні компетентного органу; юридичним призначенням; правовими наслідками тощо. При цьому ним виокремлено специфічні саме для цивільного права критерії, як-то цілі, для яких вони встановлені, характер їх дії, правові наслідки закінчення перебігу, підстава встановлення, ступінь самостійності учасників правовідносин, розподіл прав та обов'язків учасників за окремими періодами часу тощо.

Т. М. Вахонєва вирізняє такі критерії поділу правового часу як: спосіб позначення та обчислення, підстава встановлення, характер визначення, призначення, правовий наслідок тощо. Водночас, серед наведених критеріїв найбільш значущими для цивільно-правових строків вважаються: ціль, для якої правовий час встановлений, характер його дії, правовий наслідок, який настає у випадку спливу строку, призначення та функція відповідного різновиду правового часу [3, с. 11–12].

Порівнюючи цивільні матеріальні та процесуальні строки не можна не зупинитись на їх ознаках у цивільному обороті, з огляду на наявні дослідження цього питання.

Так, на думку О. В. Андрійчук, до основних ознак цивільного процесуального строку належать:

- 1) реалізація основного соціального призначення шляхом обмеження часу вчинення процесуальних дій і прийняття процесуальних рішень;
- 2) сприйняття такої правової категорії як засобу в досягненні завдань цивільного судочинства;
- 3) порушення часових меж учасником цивільного процесу може мати негативні для нього наслідки;

4) встановлення безпосередньо рішенням суду або ж приписом закону, що відображує публічно-правову природу такої темпоральної величини;

5) детальність та імперативність як прояв цивільно-процесуальної форми;

6) переважає спрямування дії подібного різновиду часу на конкретних суб'єктів [4, с. 8–10].

Наведені ознаки цивільного процесуального строку вирізняють його поряд з цивільно-правовим строком. Оскільки, прояв останнього пов'язаний зі здійсненням цивільного права та виконанням цивільного обов'язку, при цьому спільність матеріального й процесуального строку проявляється безпосередньо в межах реалізації права особи на захист порушеного, невизнаного, оспореного права та інтересу. На відміну від процесуального строку, матеріальний входить в якості елементу до структури механізму цивільно-правового регулювання, завданням якого є забезпечення реалізації у повній мірі змісту цивільних правовідносин, а не лише при захисті прав та інтересів учасників цивільних правовідносин. У зв'язку з цим необхідно було б за критерій вирізнення процесуальних та матеріальних строків до уваги саме брати їх правову природу, а не сферу використання [5, с. 11–12], що більше б підкреслювало викладену ознаку кожного з них.

У межах класифікації строків у цивільному процесі пропонуються такі критерії: місце та роль в механізмі цивільно-процесуального регулювання, сфера правового регулювання, процесуальна діяльність, де вони застосовуються, спосіб подання в диспозиції процесуальної норми, спосіб визначення, суб'єкт вчинення процесуальних дій, функціональне призначення, місцезнаходження (правової регламентації) [4, с. 12–13].

Не дивлячись на низку відмінностей в сутності правового часу у цивільному матеріальному та процесуальному праві, необхідно вказати й низку спільних рис, які проявляються саме через класифікацію таких строків.

Зокрема, до останніх належать: кожен з різновидів строку являє собою форму прояву соціального часу у правовому

регулюванні відповідних відносин через включення у якості елементу механізму такого правового регулювання, вони виступають в якості обмежувальних засобів реалізації змісту процесуального або ж матеріального правовідношення, створюють умови для оперативного захисту цивільного права та інтересу при здійсненні відповідної складової суб'єктивного цивільного права, дисциплінують учасників цивільних (цивільних процесуальних) правовідносин в межах реалізації їх правосуб'єктності, створюють юридичні наслідки лише у сукупності юридичних фактів, відображають зв'язок реального часу й правових явищ. Найбільш визначним для мети даного дослідження є розгляд цивільного та цивільного процесуального часу у розрізі динаміки суб'єктивного цивільного (цивільного процесуального) права або обов'язку від виникнення до припинення.

Останнє цілком узгоджується з наведеним раніше підходом до класифікації правового часу за аналогією з диференціацією юридичних фактів як підстав виникнення, зміни та припинення відповідних правовідносин.

Викладене створює передумови до подальших досліджень питання диференціації темпоральних величин на межі співставлення матеріального та процесуального права.

1. Красавчиков О. А. Юридические факты в советском гражданском праве / О. А. Красавчиков. – М.: Гос. изд-во юрид. лит., 1958. – 182 с.

2. Луць В. В. Строки і терміни у цивільному праві: монографія / В. В. Луць. – К.: Юрінком Інтер, 2013. – 320 с.

3. Вахонєва Т. М. Строки (терміни) у цивільному праві: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Т. М. Вахонєва. – К., 2005. – 20 с.

4. Андрійчук О. В. Процесуальні строки у цивільному процесі України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / О. В. Андрійчук. – К., 2009. – 20 с.

5. Оборотов І. Г. Темпоральні характеристики права: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави та права; історія політичних і правових учень» / І. Г. Оборотов. – Одеса, 2008. – 19 с.

Р. Л. Максимович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ПРО ДІЮ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРИНЦИПУ ГУМАНІЗМУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

«Принцип – це основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку і т. ін. // Основний закон якої-небудь точної науки; особливість, покладена в основу створення або здійснення чого-небудь, спосіб створення або здійснення чогось // Правило покладене в основу діяльності якої-небудь організації, товариства і т.ін.» [1, с. 1125].

Принцип гуманізму насамперед втілено у ст. 3 Конституції України, де передбачено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [2].

Норма, яка міститься у цій статті є фактично юридичною основою гуманістичного спрямування розвитку життя в нашій державі.

Гуманізм є однією із засад кримінального права. Так, в рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2 листопада 2004 року зокрема, зазначено, що безпосереднім вираженням конституційних принципів додержання гуманізму, справедливості й законності є реалізована в нормах Кодексу можливість особи, яка вперше вчинила злочин невеликої тяжкості, бути звільненою від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям (стаття 45), з примиренням винного з потерпілим та відшкоду-

ванням завданих ним збитків або усуненням заподіяної шкоди (стаття 46), з передачею особи на поруки (стаття 47), зі зміною обстановки (стаття 48); особа може бути звільнена від покарання, якщо на час розгляду справи в суді її не можна вважати суспільно небезпечною (частина четверта статті 74) тощо [3].

У ст. 1 Кримінального кодексу (далі – КК) України першим передбачено завдання правового забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина [4]. Як відомо, кожна особа має права і свободи, які закріплені у нормах національного законодавства.

Видається, що насамперед на основі розглядуваного принципу законодавець визначає коло найбільш важливих для людини прав і свобод і робить їх об'єктами кримінально-правової охорони.

Кримінальне законодавство охороняє права і інтереси як тих осіб, які постраждали від вчинення певного суспільно небезпечного діяння, так і тих осіб, які здійснили посягання на відповідні охоронювані законом об'єкти.

Принцип гуманізму проявляється також і в можливості за певних умов звільнення особи від покарання. Так, у ст.ст. 80–84 КК України передбачені умови звільнення особи від покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку, умовно-дострокового звільнення від відбування покарання, заміни невідбутої частини покарання більш м'яким і звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, а в ст.ст. 85–87 КК України зазначені умови застосування амністії і помилування до особи.

У КК України приділено достатньо багато уваги кримінально-правовій охороні вищезазначених об'єктів. Так, в розділах II–IV Особливої частини КК України міститься понад 40 відповідних складів злочинів.

У ст. 34 Конституції України зазначено, що кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

У цьому контексті надзвичайно важливе значення має діяльність журналістів в нашій державі. У ст.ст. 171, 345-1, 347-1, 348-1, 349-1 КК України передбачено відповідальність за перешкоджання законній професійній діяльності журналістів, погрозу або насильство щодо нього, умисне зниження або пошкодження його майна, посягання на його життя і захоплення його як заручника.

У ст. 43 Основного Закону України передбачено, що кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працюю, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується.

У ст. 172–173 КК України передбачено відповідальність за грубе порушення законодавства про працю і грубе порушення угоди про працю.

В цьому контексті не можна не враховувати і ст.ст. 271–275 КК України де передбачено відповідальність за злочини проти безпеки виробництва.

У ст. 41 Конституції України зазначено, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

На охорону зазначених прав, зокрема, спрямована норма, що міститься у ст. 175 КК України «Порушення авторського права і суміжних прав».

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. I допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.

2. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2 листопада 2004 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=9851>

4. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25. – Ст. 131.

Л. В. Мелех,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ПОДАННЯ ЗУСТРІЧНОГО ПОЗОВУ ЯК ЗАСІБ ЗАХИСТУ ВІДПОВІДАЧА ПРОТИ ПОЗОВУ

Згідно зі ст. 60 ГПК відповідач має право до прийняття рішення зі спору подати до позивача зустрічний позов для спільного розгляду з первісним позовом. Зустрічний позов повинен бути взаємно пов'язаний з первісним. Подання зустрічного позову провадиться за загальними правилами подання позовів [1].

Зустрічним є позов, заявлений відповідачем у вже існуючому процесі за первісним позовом, який підлягає спільному з первісним позовом розгляду у суді.

Інститут зустрічного позову дає можливість шляхом сумісного розгляду первісної і зустрічної вимог більш повно врахувати правові відносини сторін. Він відповідає вимогам процесуальної економії якомога меншими витратами для учасників процесу сил, засобів і часу.

Зустрічний позов – самостійна вимога відповідача до позивача пред'явлена до суду для одночасного і об'єднаного розгляду у справі за первісним позовом позивача. Оскільки позов відповідача характеризується як зустрічний, вимогу позивача прийнято називати в цьому випадку первісною.

В процесуальній літературі немає єдиного визначення поняття зустрічного позову. Під зустрічним позовом більшість авторів розуміє позовну вимогу відповідача до позивача, заявлену у вже існуючому процесі для спільного розгляду з позовом первісним. Зустрічний позов становить самостійну вимогу відповідача до позивача.

По суті зустрічний позов використовується відповідачем як засіб захисту значно ширше. Він є як засобом захисту проти

первісного позову, так і засобом здійснення відповідачем самостійних вимог до позивача.

Вдале визначення зустрічному позову дав професор М. Гурвич. Він вказує, що зустрічний позов – це звернення відповідача до суду з вимогою про захист самостійної вимоги до позивача шляхом розгляду спору про цю вимогу в тому ж процесі [2].

Можливість подання зустрічного позову дає відповідачеві багато переваг. Передусім це стосується питань територіальної підсудності. Можливість розгляду зустрічного позову разом з первісним також сприяє ліквідації в одному процесі всіх спірних питань між позивачем і відповідачем. Якщо відповідач використовує зустрічний позов для захисту проти первісного, задоволення зустрічного позову найчастіше виключає задоволення вимог позивача (повністю або певною мірою). Одночасний розгляд первісного і зустрічного позовів виключає можливість прийняття судом рішень, які протирічать одне одному, дозволяє суду повніше, глибше і правильніше з'ясувати справжні взаємовідносини сторін.

Зустрічний позов характеризується певними ознаками. Передусім зустрічний позов як звичайний позов становить звернення відповідача до суду за захистом своїх прав та інтересів. У зв'язку з тим, що позивач свого часу порушив права відповідача, у останнього виникає процесуальна заінтересованість в одержанні сприятливого для себе судового рішення. Відповідач як особа, яка бере участь у справі, має не лише обов'язки перед позивачем, а й процесуальні права на звернення зі своїми вимогами до суду. Своє право на захист відповідач реалізує у вже порушеному проти нього процесі. Тому, подаючи зустрічний позов, сторони змінюють своє процесуальне становище. Позивач за первісним позовом стає відповідачем за зустрічним позовом, а відповідач за первісним позовом посідає процесуальне становище позивача.

Щодо зустрічного позову законом передбачені і деякі спеціальні правила. Вони полягають у тому, що: 1) відсутність зв'язку зустрічної вимоги з первісною призводить до відмови в прийнятті цього позову до розгляду тільки як зустрічного,

а не перешкоджає в пред'явленні його як первісного в окремому процесі; 2) зустрічний позов подається до суду, що розглядає справу за первісним позовом; 3) подання зустрічного позову допускається до прийняття рішення зі спору, після цього право на пред'явлення зустрічного позову припиняється.

Необхідність зв'язку між зустрічною та первісною вимогами не впливає на певну самостійність зустрічного позову.

Необхідно звернути увагу на те, що зустрічний позов – це найважливіший процесуальний засіб захисту, який сприяє більш повному і всебічному розгляду та розв'язанню господарського спору. Однак не будь-яка зустрічна вимога відповідача може бути визнана зустрічним позовом і обов'язково має розглядатися в одному судочинстві з позовом первісним. Прийняття і розгляд зустрічного позову значно ускладнює процес, збільшує коло питань, що розглядаються. Тому в кожному конкретному випадку з урахуванням необхідних вимог подання зустрічного позову суд має вирішувати питання про доцільність спільного розгляду зустрічного і первісного позовів.

За процесуальної співучасті зустрічний позов може бути пред'явлений як одним із співвідповідачів, так і до одного із співпозивачів. Питання про процесуальне становище сторін при співучасті вирішується значно ширше. Припускається пред'явлення зустрічного позову не лише до позивача, а й до особи, яка не є позивачем за первісним позовом, і тут створюється видимість зустрічного позову, хоча такого насправді немає. Зустрічний позов за загальним правилом є засобом захисту проти позову. Він містить як ознаки процесуального захисту, так і матеріально-правового. Зустрічні вимоги відповідача можуть бути вимогами про присудження, визнання, перетворення [2].

Пред'являючи зустрічний позов, відповідач прагне досягти подвійної мети: захисту свого права і захисту від попередніх вимог позивача. Отже, зустрічний позов розглядається передусім як засіб захисту проти первісного позову (з матеріально-правовими й і процесуальними ознаками), а також незалежно від цього захисту, якщо у відповідача є самостійні вимоги до позивача, тісно пов'язані з пред'явленим позовом. Слід

відзначити, що не всі процесуалісти розглядають зустрічний позов як засіб захисту від первісного позову, наголошуючи на самостійному характері вимог відповідача до позивача. Запечення або зменшення значення ознак засобів захисту у зустрічному позові ускладнює з'ясування його справжньої правової природи, його значення для захисту прав відповідача.

1. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 р. № 1798-XII.

2. Кульчицький О. Захист прав та інтересів відповідача в цивільному процесі / О. Кульчицький [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://advokatonline.org.ua/zahyst-prav-ta-interesiv-vidpovidacha-v-tsyvilnomu...>

С. С. Мирза,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
(Одеський державний університет
внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОБ'ЄДНАНЬ СПІВВЛАСНИКІВ БАГАТОКВАРТИРНОГО БУДИНКУ

Об'єднання співвласників багатоквартирного будинку (далі – ОСББ) згідно із чинним законодавством України створюються для забезпечення ефективного використання приватизованих квартир та управління ними [1]. Ураховуючи деяку невизначеність у понятті «співвласники», саме з прийняттям Закону України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку» пов'язане правове закріплення в українському законодавстві концепції про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку. Фізичні особи, які приватизували своє житло, можуть виступати учасниками процесу створення об'єднань співвласників багатоквартирних будинків або так

званих «кондомініумів» [2, с. 15]. Разом з тим зазначене поняття має історію свого походження та впровадження в законодавство багатьох країн світу.

Відносини у сфері надання житлово-комунальних послуг регулюють чи мало нормативно-правових актів, але при їх реалізації на практиці виникають численні проблеми, які перешкоджають реалізувати діяльність суб'єктам, що надають зазначені послуги. Це пов'язано з тим, що норми чинного законодавства, яке регулює вищезазначені відносини, в деяких моментах являються суперечливими та взаємовиключають один одного. Як наслідок це породжує протиріччя між виконавцем житлово-комунальних послуг та споживачами.

Прийнятий Закон України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку» не є виключенням, оскільки деякі його положення є суперечливими, серед іншого, у контексті визначення правового становища ОСББ.

Відзначимо, що аналіз поняття «правове становище», яке у юридичній літературі науковцями визначається по різному, зокрема як «правове положення», «правовий статус» [3; 4], дає нам підстави зробити висновок, що загальною ознакою «правового статусу» виступає сукупність прав, свобод та обов'язків особи (фізичної або юридичної).

У подальшому, аналізуючи Закон України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку» [1], та Закон України «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку» [5], можемо відзначити, що існують неточності щодо особливостей правового статусу ОСББ, як юридичної особи приватного права. Відповідно важливим аспектом дослідження правового становища ОСББ є вивчення його характерних ознак, як юридичної особи.

Так, статтею 385 Цивільного кодексу України передбачено право власників житлових будинків створювати відповідні об'єднання, які забезпечують експлуатацію житла [6]. Таким об'єднанням в Україні виступає ОСББ. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку», ОСББ визнається юридична особа, створена власниками для сприяння використанню їхнього власного майна та

управління, утримання і використання неподільного та загального майна [1].

Враховуючи викладене, впливає, що ОСББ не може укласти від власного імені різноманітні договори, відповідно постає питання щодо відповідальності ОСББ перед власниками квартир у випадку надання неякісних послуг.

Досліджуючи організаційну єдність ОСББ, як юридичної особи, відзначимо, що остання закріплюється у статуті. Так, відповідно до ст. 10 Закону України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку» органами управління ОСББ є загальні збори співвласників, правління, ревізійна комісія об'єднання. Однак, на наш погляд, суперечливим є момент з приводу того, що ОСББ може бути створено п'ятдесятьма відсотками власників квартир, які були присутні на загальних зборах. З приводу наступної ознаки юридичної особи, а саме майнової самостійності, слід відзначити, що особливістю ОСББ є наступне: по-перше, ОСББ має відокремлене майно, що є внеском до статутного фонду і враховується окремо від майна співвласників; по-друге, існує майно, що належить співвласникам ОСББ на праві спільної власності. Вважаємо, що у випадках завдання шкоди виконавцю послуг, що перевищує капітал ОСББ, виникнуть питання щодо процедури його відповідальності.

Враховуючи те, що ОСББ є юридичною особою та має здатність брати участь у цивільному обігу від свого імені, постає питання визначення прав та обов'язків ОСББ. Ця ознака юридичної особи вказує на те, що ОСББ може своїми діями набувати і здійснювати цивільні права та обов'язки, а також бути позивачем і відповідачем у суді. Однак на практиці при порушенні умов договору з надання комунальних послуг, ОСББ може виступати в суді тільки як представник. Разом з тим ОСББ не може бути позивачем.

Також істотним недоліком щодо правового статусу ОСББ є те, що законодавець при визначенні правового статусу даного суб'єкта, як юридичної особи приватного права, не вказав, якою саме має бути її організаційно-правова форма, як неприбуткової організації, що не має на меті одержання прибутку

для його розподілу між співвласниками. Таким чином, аналізуючи чинне цивільне законодавство, можна дійти висновку, що ОСББ являється юридичною особою приватного права, яка характеризується основними ознаками юридичних осіб, однак має свої особливості та діє на підставі статуту, що затверджується центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування державної політики у сфері житлово-комунального господарства.

1. Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку: Закон України від 29.11.2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

2. Гнатюк А. Несколько слов о кондоминиумах в Украине / А. Гнатюк // Господарське право. – 2001. – № 12. – С. 14–15.

3. Алексеев С. С. Общая теория права / С. С. Алексеев: в 2 т. – Т. I. – М.: Юрид. лит., 1981. – 361 с.

4. Тархов В. А. Гражданское право / В. А. Тархов // Общая часть: курс лекций. – Чебоксары: Чув. кн. изд-во, 1997. – 331 с.

5. Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку: Закон України від 14.05.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

М. О. Михайлів,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
*(Львівський національний університет
ім. І. Франка)*

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Розвиток міжнародних приватноправових відносин між суб'єктами господарювання України та іноземними суб'єктами господарювання є можливим за умови належного правового забезпечення зовнішньоекономічної діяльності та дотримання приватних та публічних інтересів суб'єктів зовнішньоеконо-

мічної діяльності на різних рівнях. Удосконалення та адаптація законодавства у сфері зовнішньоекономічної діяльності України до законодавства ЄС, створення сприятливого середовища для суб'єктів господарювання надасть можливість реалізації амбітних цілей найскорішої інтеграції в європейські та євроатлантичні структури. У зв'язку із цим, важливим є правильне розуміння поняття «зовнішньоекономічна діяльність» та виокремлення характерних їй ознак.

Поняття зовнішньоекономічної діяльності передбачено ст. 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [1] та ст. 377 Господарського кодексу України (далі – ГК) [2]. Відповідно до Закону під зовнішньоекономічною діяльністю необхідно розуміти діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами. В свою чергу господарська діяльність – це будь-яка діяльність, в тому числі підприємницька, пов'язана з виробництвом і обміном матеріальних та нематеріальних благ, що виступають у формі товару. Отже виходячи з аналізу поняття зовнішньоекономічної діяльності необхідно виділити наступні ознаки:

- за змістом це господарська діяльність, тобто така, яка за своєю правовою природою є підприємницькою і пов'язана з виробництвом і обміном матеріальних та нематеріальних благ, що виступають у формі товару;

- такі відносини виникають між суб'єктами господарської діяльності України та іноземними суб'єктами господарської діяльності;

- така діяльність пов'язана на взаємовідносинах суб'єктів господарської діяльності України та іноземних держав;

- така діяльність має місце як на території України, так і за її межами.

Децо інший підхід щодо визначення поняття зовнішньоекономічної діяльності передбачений в ГК України. Відповідно до ст. 377 ГК зовнішньоекономічна діяльність суб'єктів господарювання – є господарська діяльність, яка в процесі її здійснення потребує перетинання митного кордону України май-

ном, зазначеним у частині першій статті 139 цього Кодексу, та/або робочою силою. Відповідно до ст. 139 ГК під майном визнається сукупність речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), які мають вартісне визначення, виробляються чи використовуються у діяльності суб'єктів господарювання та відображаються в їх балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів.

Аналізуючи визначення зовнішньоекономічної діяльності передбачене ГК, необхідно зазначити, що за своїм змістом воно не співпадає зі змістом визначення, яке передбачене спеціальним законом. Оскільки цим поняттям охоплюється лише:

- господарська діяльність, тобто діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність (ч. 1 ст. 3 ГК);

- діяльність, яка в процесі її здійснення потребує перетинання митного кордону України майном та/або робочою силою;

- суб'єктами такої діяльності є господарські організації – юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до ГК, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку; громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці (п. 1, 2 ч. 2 ст. 55 ГК).

Отже, по перше, різним вбачається підхід щодо розуміння господарської діяльності відповідно до Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» та відповідно до ГК. По друге, ГК робить акцент на тому, що така діяльність, в процесі її здійснення потребує перетинання митного кордону України майном та/або робочою силою, а відповідно до Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» така діяльність має місце як на території України, так і за її межами. По третє, ГК не вказує на наявність у таких відносинах іноземного суб'єкта господарювання, а лише вказує, що здійснення такої діяльності потребує перетинання митного кордону.

Враховуючи вищезазначене під зовнішньоекономічною діяльністю необхідно розуміти – діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, яка спрямована на виготовлення та/або продаж продукції, виконання робіт, надання послуг, передачу прав інтелектуальної власності чи інших майнових прав, що має місце як на території України, так і за її межами.

Аналізуючи поняття зовнішньоекономічної діяльності необхідно також зазначити, що така діяльність не поширюється на майнові та особисті немайнові відносини між громадянами, іноземцями та особами без громадянства, юридичними особами, які спрямовані на задоволення особистих потреб та інтересів, а також на відносини держав, що носять міжнародний публічний характер. Удосконалення законодавства у сфері зовнішньоекономічної діяльності та приведення його норм у відповідність сприятиме правильному розумінню змісту такої діяльності та ефективному і належному її здійсненню.

1. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16 квітня 1991 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 29. – Ст. 377.

2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18–22. – Ст. 144.

С. Р. Мних,

здобувач вищої освіти ОС «Магістр»
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ПРАВО НА ПОВАГУ ДО СВОГО СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРАВА ОСОБИ НА СІМ'Ю

Фундаментом права на повагу до сімейного життя є ст. 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [1], а також ст. 28 Конституції України [2], у якій закріплено право людини на повагу до її гідності.

Сімейне життя – це особисті немайнові та майнові відносини між подружжям, іншими членами сім'ї, яке здійснюється на засадах, визначених у СК України: кожна особа має право на повагу до свого сімейного життя (частина четверта статті 4); ніхто не може зазнавати втручання в його сімейне життя, крім випадків, встановлених Конституцією України (частина п'ята статті 5); регулювання сімейних відносин здійснюється з урахуванням права на таємницю особистого життя їх учасників, їхнього права на особисту свободу та недопустимості свавільного втручання у сімейне життя (частина четверта статті 7) [3].

Право на повагу до свого сімейного життя є складовою права на повагу до свого особистого (приватного) життя. Європейський Суд розширив, хоча і не дав поняття приватного життя, вивівши його за рамки лише особистого життя, яке охоплює захищеність персональних даних та право на усамітнення, та включивши в це поняття право особи на встановлення і підтримання стосунків з іншими людьми. Свобода об'єднуватися з іншими є соціальним аспектом приватного життя. Суд визначив, що поняття приватного життя охоплює також фізичну та моральну цілісність особи, включаючи сексуальне життя [4, с. 45].

Норма ч. 4 ст. 291 ЦК України збігається зі ст. 32 Конституції України, згідно якої ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Заборона втручатися у сімейне життя фізичної особи є одним з аспектів права на таємницю сімейного життя, що, в свою чергу, є одним з аспектів права на таємницю особистого життя (ст. 301 ЦК України).

Конституційний Суд України роз'яснив, що положення частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України слід розуміти так: інформацією про особисте та сімейне життя особи є будь-які відомості та/або дані про відносини немайнового та майнового характеру, обставини, події, стосунки тощо, пов'язані з особою та членами її сім'ї, за винятком передбаченої законами інформації, що стосується здійснення особою, яка займає посаду, пов'язану з виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування, поса-

дових або службових повноважень. Така інформація про особу є конфіденційною; збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди державою, органами місцевого самоврядування, юридичними або фізичними особами є втручанням в її особисте та сімейне життя. Таке втручання допускається винятково у випадках, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [5].

Європейський Суд з прав людини поняттям «сімейне життя» вважає насамперед стосунки між жінкою та чоловіком, які перебувають у шлюбі, зареєстрованому згідно із національним законодавством [6]. Сімейне життя включає у себе не тільки зареєстрований шлюб між чоловіком і жінкою, а й усі фактичні союзи, в тому числі й незареєстровані, коли особи живуть разом, і навіть тоді, коли вони не живуть разом. В останньому випадку маються на увазі стосунки після розірвання шлюбу: той, хто проживає окремо від дітей, має право спілкуватися з ними. Поняття «сімейне життя» охоплює також зв'язки між близькими родичами, насамперед між батьками та дітьми, навіть тоді, коли батьки дитини не перебували у шлюбі.

Стаття 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод проголошує: «Кожен має право на повагу до його приватного і сімейного життя, до житла і до таємниці кореспонденції. Органи державної влади не можуть втручатися у здійснення цього права інакше ніж згідно із законом, і коли це необхідно в демократичному суспільстві в інтересах національної і громадської безпеки або економічного добробуту країни, з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або з метою захисту прав і свобод інших осіб».

Ця стаття наголошує на тому, що особисті немайнові права людини є недоторканими, крім передбачених законом випадках. Стаття 8 Конвенції включає, крім права на повагу до «приватного» життя, також права на повагу до «сімейного» життя, «житла» і «кореспонденції». Сімейне життя в трактуванні статті 8 Конвенції включає зв'язки між родичами, наприклад, між батьком, матір'ю і дітьми усередині одного шлюбу,

а також між бабою, дідом і онуками. Не робиться різниці між «оформленою за законом» і «не оформленою за законом» родиною [6].

Стаття 8 Конвенції гарантує право на повагу до сімейного життя. Це положення не дозволяє особам вимагати права на сімейне життя, наприклад, шляхом вступу у шлюб чи шляхом одержання можливості мати дітей.

Європейський Суд досі не дав чітке визначення «приватного» життя. Суд зовсім свідомо уникає спроб такого роду і надає перевагу (як правило) зосередженню на конкретному питанні, щодо кожної справи конкретно, таким чином приватне життя включає в себе право недоторканості сімейного життя, житла, кореспонденції і ін.

Поняття приватного життя стикається з іншими сферами, що захищаються статтею 8 Конвенції: сімейним життям, житлом, кореспонденцією. У багатьох справах Європейський Суд з прав людини відобразив такий збіг у загальному підході, який був обраний судом стосовно порушень статті 8, не конкретизуючи, який саме аспект був порушений. Наприклад, у справі Класа обвинувачення в перехопленні комунікацій (пошти і телефонних розмов) було визначено судом як потенційне втручання в сімейне і приватне життя. Якщо вивчати судові прецеденти, можна побачити, що концепція «приватного» життя належить сфері безпосередньої особистої автономії. Сюди відносяться аспекти фізичної і моральної недоторканності.

Концепція виходить за вузькі межі гарантій життя, вільного від небажаної публічності. Вона забезпечує поле, в межах якого кожний може вільно займатися розвитком своєї особистості. Сюди входить право на самоідентифікацію, а також право/можливість розвивати взаємостосунки з іншими особами, у тому числі емоційні і сексуальні.

Виходячи з цієї концепції, суд ухвалив, що право на повагу до «приватного» життя включає фізичну і психологічну недоторканність людини. Гарантії статті 8 Конвенції, у першу чергу, покликані забезпечити розвиток особистості без втручання ззовні. Суд визнав, що деякі аспекти прав, що захищаються статтею 8, мають більшу «вагу», ніж інші. Це, наприклад, право на сексуальні стосунки. Втручання в такі права

дозволено тільки, якщо маються «особливо серйозні причини». Суд розраховує, що європейські країни дійдуть до угоди між собою і встановлять, чи є втручання «необхідним» [6].

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. ратифікована Законом від 17.07.1997 р. № 475/97-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/>

2. Конституція України: Основний Закон України від 28 червня 1996 року (зі змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

3. Сімейний Кодекс України від 10.01.2002 року (з наступними змінами і доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21–22. – Ст. 135.

4. Гузь Л. Є. Судово-практичний коментар до Сімейного кодексу України / Л. Є. Гузь, А. В. Гузь. – Х.: ФАКТОР, 2011. – 576 с.

5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України від 20 січня 2012 року № 2-рп/2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ccu.gov.ua

6. Практика Європейського суду з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eurocourt.in.ua>

Н. П. Мокрицька,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри господарсько-правових дисциплін

(Львівський державний університет

внутрішніх справ)

ПРО КАТЕГОРІЇ ГРОМАДЯН, ЯКІ МАЮТЬ ПРАВО НА ОТРИМАННЯ ВАУЧЕРА ДЛЯ ПІДТРИМАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ОСІБ НА РИНКУ ПРАЦІ

Відповідно до п. 2 ст. 7 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» до видів соціальних послуг, які надає Державна служба зайнятості України відноситься надання ваучера шляхом пере-

підготовки, спеціалізації, підвищення кваліфікації за професіями та спеціальностями для пріоритетних видів економічної діяльності [1].

Основні законодавчі вимоги щодо підстав та порядку надання такого значного поштовху до професійного зростання громадян передбачені у ст. 30 Закону України «Про зайнятість населення». Зокрема тут зазначено, що вартість ваучера встановлюється в межах вартості навчання, але не може перевищувати десятикратний розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом. Оплата ваучера здійснюється за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття виходячи з його фінансових можливостей [2].

Визначення поняття ваучера подано у «термінологічному довіднику», який міститься у ст. 1 цього ж Закону. Це документ встановленого зразка, що дає особі відповідно до цього Закону право на перепідготовку, підготовку на наступному освітньо-кваліфікаційному рівні, спеціалізацію, підвищення кваліфікації у навчальних закладах чи у роботодавця [2].

Правом на отримання ваучера на безкоштовне професійне навчання у межах встановленої законом суми можна скористатися тільки один раз і лише тим особам, які визначені у ст. 30 Закону України «Про зайнятість населення» [2]. Тривалий час це були лише особи віком старше 45 років, які мали страховий стаж не менше 15 років, до досягнення встановленого статтею 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» пенсійного віку. Однак відсутність підходящої роботи для багатьох внутрішньо-переміщених осіб працездатного віку зумовила необхідність розширити категорії осіб на отримання відповідного ваучера. Окрім таких громадян, до ваучерної програми отримали доступ також суб'єкти, які ще не набули права на пенсію відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб». До них належать особи, які мають вислугу років не менше 10 років та звільнені зі служби у зв'язку із скороченням чисельності, штату або за станом здоров'я до досягнення ними встановленого статтею 26 Закону

України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» пенсійного віку. Мова йде про військову службу (не враховується строкова служба), службу в органах внутрішніх справ, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, органах і підрозділах цивільного захисту, податкової міліції або Державної кримінально-виконавчої служби України. Також ваучер мають право отримати особи, звільнені з військової служби після участі у проведенні антитерористичної операції, з числа інвалідів [2].

Порядок реалізації права на отримання ваучера для підтримання конкурентоспроможності деяких категорій громадян визначений Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку видачі ваучерів для підтримання конкурентоспроможності осіб на ринку праці» [3].

Зміст цього підзаконного акту дає підстави для певних висновків. Передусім особи, які бажають отримати ваучер не повинні бути зареєстровані в центрах зайнятості як безробітні. При цьому, як видається, щоб отримати таку соціальну послугу, особа повинна стати на облік як особа, що шукає роботу. Відповідно дані про неї та отримані соціальні послуги вносяться до Єдиної інформаційно-аналітичної системи державної служби зайнятості. На підставі цих даних формується персональна картка [4].

Перепідготовка, спеціалізація, підвищення кваліфікації за підставі ваучера передбачає, що особа вже має певний освітній рівень. Тому не можуть отримати ваучер особи, які не мають професійно-технічної або вищої освіти. Відтак їхньої базової чи повної середньої освіти є недостатньо. Безперечно послуга професійного навчання є доступною для такої категорії громадян шляхом реєстрації та набуття статусу безробітного, але набуття такого статусу не дає можливість легальній зайнятості. Натомість ваучер може бути наданий кожному громадянину у віці вище 45 років за наявністю страхового стажу роботи 15 років і припинення трудової діяльності не є обов'язковим.

Також у законодавстві сформульована ще одна вимога, яка полягає у тому, що не може бути наданий ваучер тим особам, які проходили протягом останніх трьох років перепід-

готовку за рахунок коштів Фонду державного соціального страхування на випадок безробіття [3].

Заслуговує на увагу також потреба у розширенні переліку суб'єктів, які мають право на отримання ваучера та виокремити ті категорії, для яких необов'язково мати певний страховий стаж.

Зокрема, за результатами Програми розвитку ООН в рамках проекту «Підтримка реформи соціального сектора в Україні» на запит Державної служби зайнятості в Україні було проведено оцінку функціонування програми ваучерів в Україні та визначено, що головна мета ваучерної програми щодо вільно-переміщених осіб та звільнених з військової служби після участі у проведенні антитерористичної операції – це повернути людей до мирного життя, допомогти їм облаштуватися в новому середовищі і вимагати від них наявності 15 років страхового стажу є недоречно. Рекомендовано також включити за першої можливості до участі в програмі такі цільові групи як працівники з високим ризиком структурного безробіття та особи, які повертаються на ринок праці після тривалої перерви в роботі [5].

Отже можна зробити висновок, що на даному етапі застосування ваучерної програми, ваучер не дає можливості здобути первинну професійну освіту і цим унеможлиблює реалізацію права на професійне навчання працюючими особами, які не мають такої освіти, однак можуть мати чималий досвід роботи і бути залученими до системи загальнообов'язкового соціального пенсійного страхування зі сплатою страхових внесків. Також вважаємо, що тривалість страхового стажу для набуття права на отримання ваучера для підтримання конкурентоспроможності осіб на ринку праці не повинна стосуватися осіб, які належать до категорії вільно-переміщених осіб чи звільнених з військової служби після участі у проведенні антитерористичної операції.

1. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття: Закон України від 02.03.2000 р. № 1533-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 22. – Ст. 171.

2. Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 р. № 5067-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 24. – Ст. 1284.

3. Про затвердження Порядку видачі ваучерів для підтримання конкурентоспроможності осіб на ринку праці: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2013 р. № 207 // Урядовий кур'єр. – 2013. – № 63. – 4 квітня.

4. Про затвердження Порядку реєстрації, перереєстрації безробітних та ведення обліку осіб, які шукають роботу: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2013 р. № 198 // Урядовий кур'єр. – 2013. – № 62. – 3 квітня.

5. Програма ваучерів на навчання дорослих: аналіз ситуації, міжнародний досвід та перспективи: матеріали до круглого столу від 2 квітня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.slideshare.net/undpukraine/ss-46582701>

О. Б. Мороз,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри адміністративного права та адміністративного процесу,
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВОВИЙ ПРЕЦЕДЕНТ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРЕТИЧНОГО ВИЗНАННЯ ТА ПРАКТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ

Виходячи з положень загальної теорії права під правовим прецедентом (судовий, адміністративний) розуміється правотворчий акт, що за умов відсутності нормативно-правової регламентації приймається судовим або адміністративним органом в результаті вирішення конкретної юридичної справи і містить у своїх приписах казуальну норму права, якій надається загальнообов'язкове значення при вирішенні подібних справ у майбутньому.

За загальним англійським правилом прецедент має імперативний характер такого змісту: вирішувати так, як було вирішено раніше (це правило «stare decisis», що взяте з латинської фрази «stare decisis et non quieta movere», яка означає «дотримуватися прецедентів і не порушувати вже встановлене»). Відповідно до цього правила кожна судова інстанція зобов'язана додержувати прецедентів, вироблених вищим судом,

а також створених нею самою (якщо це вища судова інстанція). Хоча формально суд пов'язаний судовим прецедентом вищого суду або суду тієї самої інстанції, однак у процесі вибору відповідного прецеденту суддя має можливість відхилити його в результаті тлумачення під приводом відмінності обставин даної справи від прецеденту.

В Україні правовий прецедент офіційно не визнається джерелом права. Тому лише судові прецеденти зарубіжних країн, що визнають прецедентне право, можуть розглядатися в Україні як норми права. Значення таких правових прецедентів на тлумачення норм правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні є безспірним. Воно зростає у зв'язку з поширенням на Україну юрисдикції Міжнародного суду ООН, Міжнародного комерційного арбітражного суду при Міжнародній торговій палаті, Міжнародного центру з врегулювання інвестиційних спорів, Європейського суду з прав людини, Міжнародного центру по вирішенню інвестиційних спорів (ICSID), а також з огляду на прийняття Україною *acquis communautaire*, одним з джерел якої є рішення Європейського суду.

Проблема включення прецеденту в систему джерел права в країнах романо-германської (континентальної) правової сім'ї не нова, дискусії на цю тему ведуться як серед вітчизняних, так і серед зарубіжних учених. Зокрема, вагомий внесок у розробку цього питання зробили Е. Дженкс, Р. Уолкер, Дж. Бакер, Б. Кардозо та ін.

Традиційно батьківщиною прецеденту вважається Англія. Саме право цієї країни пов'язують із становленням принципу *stare decisis* (початкові слова латинського вираження *stare decisis et not quetta movera* – стояти на вирішеному і не порушувати встановленого порядку), що свідчить, з одного боку, про визнання прецеденту з боку держави в якості джерела права і, з іншого боку, визначає обов'язковий характер принципу, покладеного в основу рішення, і таким чином додає йому характеру загальнообов'язкового правила поведінки. У зв'язку з цим, для того щоб з'ясувати коли саме прецедент набув рис джерела права, потрібно дослідити становлення і розвиток судової системи Англії [2, с. 11].

Необхідно відмітити, що «загальне право» і «прецедентне право» – аж ніяк не синонімічні поняття. Дійсно, розвиток загального права нерозривно пов'язане з розвитком судової системи Англії після норманського завоювання, але на початку свого становлення загальне право не було правом прецедентним. Під останнім, як правило, розуміється право, що складається з норм і принципів, створених і застосовуваних суддями в процесі винесення ними рішення, а раннє загальне право, швидше, ближче до звичаєвого. Звичайно, ще зарано говорити про визнання прецеденту типовим (традиційним) джерелом права для країн романо-германської правової сім'ї в цілому і, зокрема, в Україні, але його цілком можна віднести до нетипових (нетрадиційних) джерел права [2, с. 41].

Важливо мати на увазі, що вже давно визнаються і називаються прецедентами показові рішення Європейського Суду з прав людини, юридична сила яких визначена на даний час недостатньо чітко. Разом з тим, учені відзначають, що «Рішення Європейського Суду з прав людини, що мають прецедентний характер, роблять значний вплив на розвиток національного права європейських держав; ними в повсякденній практиці керуються судові і адміністративні органи держав-учасниць. Члени Ради Європи постійно корегують своє законодавство і адміністративну практику під впливом рішень Суду» [3, с. 200–201].

Учені відзначають, що в країнах англосаксонської правової сім'ї, заснованої на прецедентному праві, суддя, при розгляді останньої за часом справи, зобов'язаний враховувати та керуватися нормами і принципами, створеними при вирішенні попередньої аналогічної справи, в той час як в інших правових системах ці справи є лише матеріалом, який суддя може брати до уваги при винесенні власного рішення.

В Україні правовий прецедент офіційно не визнається джерелом права. Тому лише судові прецеденти зарубіжних країн, що визнають прецедентне право, можуть розглядатися в Україні як норми права. Значення таких правових прецедентів на тлумачення норм правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні є безспірним. Воно зростає у зв'язку

з поширенням на Україну юрисдикції Міжнародного суду ООН, Міжнародного комерційного арбітражного суду при Міжнародній торговій палаті, Міжнародного центру з врегулювання інвестиційних спорів, Європейського суду з прав людини, Міжнародного центру по вирішенню інвестиційних спорів (ICSID), а також з огляду на прийняття Україною *acquis communautaire*, одним з джерел якої є рішення Європейського суду.

Однак, незалежно від того, обов'язкове чи формально-рекомендаційне значення мають прецеденти в тій чи іншій країні, ми не можемо нехтувати цим правовим явищем і применшувати його роль серед інших джерел права. В жодній країні світу суд не може відмовитися від розгляду справи під приводом неповноти, неясності або протиріччя діючих законів, причому в цих випадках суд не лише застосовує закон, але й створює нові правові норми на додаток до нього.

Правознавці визнають, що практика і теорія прецеденту в країнах загального права найбільшою мірою відображає складність і багатогранність реального життя; спроби врегулювати законом усі можливі ситуації неминуче приречені на невдачу [4, с. 21]. З цією тезою слід погодитися і визнати, що прецедент реально існує і в країнах континентальної правової сім'ї, нехай з певними особливостями.

Причому в даний час спостерігаються дві взаємопов'язані тенденції: інтервенція закону і законодавчої культури у сферу загального права, з одного боку, і зростання ролі судової діяльності та прецедентної практики в континентальному праві – з іншого. Законодавство і прецеденти є первинними і конкуруючими джерелами права. Кожне з них певною мірою самостійне, хоча прецедент підпорядкований закону в тому сенсі, що закон завжди може його анулювати.

Отже, справедливо було б погодитися з тим, що поняття «правовий прецедент» існує в декількох значеннях. В першому розумінні він розглядається як синонім судової діяльності в цілому. В другому – під правовим прецедентом розуміють зроблені в державній діяльності правоположення, визначення – дефініції, правила, вказівки, які наділені особливим ступенем узагальненості, визначеності, аналогічності та, щонайменш

деякі з них, загальнообов'язковості, а інші – носять рекомендаційний характер. Необхідно зазначити, що при здійсненні правосуддя суддя керується апіорними модельними уявленнями при вирішенні судової справи, які формально виражені в діючих нормах права. Однак з урахуванням усіх обставин, умов справи суддя вирішує її, використовуючи суддівський розсуд. Тому в рішенні суду з конкретної справи містяться нові правові положення (правові положення) – специфічний результат (продукт) правозастосування, які є формальним вираженням апостеріорного модельного уявлення судді щодо здійснення правосуддя при вирішенні даної конкретної справи. В юридичній літературі дані правові положення залежно від характеру їх прояву отримали різні назви: правовий прецедент, судовий прецедент, прецедент тлумачення права, усунення прогалин у праві тощо.

Ці нові модельні уявлення, які виникли в результаті судової діяльності, можуть і повинні бути використані при розгляді аналогічних чи подібних справ. Однак їх статус і характер прояву через джерела права суттєво різні у системах загального і континентального права. В традиціях загального права ця умова виконується внаслідок визнання рішень суду як судового прецеденту з беззаперечним визнанням його повноцінного місця в системі джерел права.

В традиціях континентального права, як правило, йде узагальнення таких правових положень уповноваженими судовими чи законодавчими органами з подальшим зовнішнім проявом результатів такого узагальнення.

Враховуючи все вищевикладене, на нашу думку, правовий прецедент – це взаємоедність рішення суду, виражених у нових або видозмінених правоположеннях, вироблених судовою владою та закріплених у рішеннях із конкретних справ і/чи в актах із сукупності однотипних конкретних судових справ, що є обов'язковими для судів тієї ж або нижчої інстанції при вирішенні аналогічних справ, або таке судове рішення, яке слугує зразковим еталоном тлумачення, що має рекомендаційний характер. При цьому пріоритетність правоположень, вироблених судовою владою, встановлюється

згідно з діючою ієрархією, юридичною силою суддівської влади [5, с. 416].

1. Квятковська Б. І. Судовий прецедент: деякі теоретичні аспекти / Б. І. Квятковська // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. – 2013. – Вип. 21. – Ч. II. – Т. 1. – С. 52–55.

2. Бондаренко Є. І. Становлення правового прецеденту як джерела права / Є. І. Бондаренко // Правове регулювання економіки. – 2012. – № 11–12. – С. 33–44.

3. Богдановская И. Ю. Прецедентное право / И. Ю. Богдановская. – М., 1993. – 365 с.

4. Мартынич Е. Прецедентное право: от советской идеологии к международной практике / Е. Мартынич, Э. Колоколова // Российская юстиция. – 1994. – № 12. – С. 21.

5. Пархета А. А. Полеміка розуміння поняття правового прецеденту / А. А. Пархета // Актуальні проблеми держави і права. – 2010. – № 3. – С. 411–417.

В. В. Навроцька,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

НЕДОЛІКИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ ЗА КПК УКРАЇНИ 2012 р.

На жаль, аналіз положень нового КПК України 2012 р. свідчить про те, що немало пропозицій його розробниками внесено без урахування тісного зв'язку, несуперечливості, взаємоузгодженості матеріального та процесуального кримінального права. Причому доводиться констатувати, що ця вада не тільки зберігається, але й, навпаки, прогресує.

Однією з переваг «розведеного» у часі прийняття КК та КПК є те, що можна було б взяти на озброєння уже виявлені суперечності між «старим» матеріальним й процесуальним

кримінальним законом, прислухатися до порад вчених та практиків щодо подолання такої взаємної «неув'язки» і, відповідно, уникнути подібних недоліків у майбутньому. На жаль, вітчизняний законодавець такою можливістю не скористався. Навпаки, нерідко він демонструє консерватизм, наступність у запозиченні положень, від яких варто було б відмовитися і, навпаки, не враховує слушні рекомендації дослідників. Чи не найбільш яскраво така його «відданість» традиціям правової системи проявляється у регламентації застосування примусових заходів виховного характеру:

а) суперечливим у матеріальному та процесуальному кримінальних законах є підхід законодавця щодо можливої кількості застосовуваних до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру: так у ч. 3 ст. 105 КК України сказано, що їх може бути застосовано *кілька*. Натомість у п. 3 ч. 1 ст. 501 КПК 2012 р. однозначно йдеться про те, що до дитини може бути застосовано лише *один* із зазначених заходів;

б) норма, яка визначає матеріально-правову підставу для прийняття рішення про застосування примусових заходів виховного характеру до осіб, які вчинили суспільно-небезпечне діяння, що містить ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК України до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність (ч. 2 ст. 97 КК України) вимагає узгодження із відповідною нормою КПК щодо вказівки на нижню вікову межу (11 років) для застосування відповідних заходів (ст. 498 КПК України 2012 р);

в) неврахування зв'язку цих галузей права виявляється у тому, що КК України встановлює підстави для скасування рішення про застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру (ч. 3 ст. 97 КК), проте порядок прийняття цього рішення у КПК 2012 р. не регламентований взагалі;

г) через суперечність у положеннях КК та КПК втрачає своє процесуальне значення передбачене в КК України розмежування застосування примусових заходів виховного характеру – у разі звільнення від кримінальної відповідальності та покарання. Причому таке розмежування випадків застосування зазначених заходів не має відображення й у новому КПК

2012 р. У ньому теж (як і у КПК України 1960 р.) передбачено лише процесуальну форму звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності із застосуванням до дитини примусових заходів виховного характеру (ч. 1 ст. 447 КПК України 1960 р., ч. 3 ст. 497 КПК України 2012 р.).

Нечіткість розуміння того, що належить до предмету правового регулювання кримінального та кримінального процесуального права призвело до того, що у КПК України 2012 р. з'явилися норми, які мають суто матеріально-правовий характер.

Одним із прикладів такого становища є положення ч. 1 ст. 502 КПК 2012 р., де передбачено можливість дострокового звільнення неповнолітнього, поведінка якого свідчить про перевиховання, від застосовуваного примусового заходу виховного характеру.

Визнаючи в цілому важливість застосування заходів заохочення (у тому числі й щодо дітей), їх потрібність, все ж доводиться констатувати, що місце такої норми – у КК. Доки в останньому така норма ще не передбачена, то таке стимулювання соціально схвалюваної поведінки дитини, незважаючи на її соціальну корисність, на жаль, не можливе. Адже згідно з ч. 3 ст. 3 КК України, «злочинність діяння, його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки цим Кодексом». Безумовно, дострокове звільнення від застосування зазначених примусових заходів є нічим іншим, як одним з отих «інших кримінально-правових наслідків».

Інші ж положення цієї статті, які передбачають, що: 1) таке рішення приймає суд, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться спеціальна навчально-виховна установа; 2) що ухвала суду може бути постановлена за наслідками клопотання неповнолітнього (його захисника, законного представника) чи прокурора; 3) що при прийнятті рішення з'ясується думка ради спеціальної навчально-виховної установи, є процедурними і їм справді місце у КПК.

Є й інші вади регулювання процедури дострокового звільнення від примусових заходів виховного характеру, передбачених ст. 502 КПК.

Зокрема, звертає на себе увагу невідповідність назви статті 502 КПК 2012 року «Дострокове звільнення від примусового заходу виховного характеру» (яка фактично передбачає дострокове звільнення від будь-якого примусового заходу виховного характеру) та текстом статті, яка передбачає дострокове звільнення лише від примусового заходу виховного характеру, передбаченого п. 5 ч. 2ст. 105 КК України, а саме – направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків.

До того ж, ст. 502 КПК міститься у §2 Глави 38 цього Кодексу, який має назву «Застосування примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх, які не досягли віку кримінальної відповідальності»:

- передусім, кримінальна відповідальність віку не має, коректним є використання терміну «вік, з якого настає кримінальна відповідальність»;

- окрім того, розміщення цієї статті саме у цьому параграфі може підштовхнути до неправильної думки, згідно з якою зазначений вид заохочення законодавець планував застосовувати лише щодо дитини, яка на момент вчинення суспільно-небезпечного діяння не досягла віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Це ж насправді не так, і є лише недоліком законодавчої техніки. Цей захід заохочення варто застосовувати (звісно ж, як уже зазначалося, після врегулювання підстав застосування даного заходу у КК) і до дітей більш старшого віку. А тому ця стаття мала б бути розташована у § 1 «Загальні правила кримінального провадження щодо неповнолітніх» Глави 38 КПК.

Слід зазначити, що іноді норми КПК не тільки визначають порядок застосування норм кримінального права, але й розширюють зміст гіпотез цих норм. Так, у КПК України встановлено заборону на звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру (а також у зв'язку з дієвим каяттям, примиренням обвинуваченого, підсудного з потерпілим, з передачею особи на поруки колективу підприємства, установи, організації, із закінченням строків давності) – за умови, що обвину-

вачений проти цього заперечує та вимагає продовження провадження у кримінальній справі в загальному порядку. При цьому у відповідних статтях КК нічого не сказано про таку умову звільнення від кримінальної відповідальності як відсутність у обвинуваченого, підсудного заперечень проти цього. Передбачена нормами процесуального права відсутність у обвинуваченого, підсудного заперечень, є, по-суті, додатковою фактичною підставою прийняття рішення про звільнення від кримінальної відповідальності (не маючи при цьому ніякого відношення до самої процедури його винесення). Опис же фактичних підстав звільнення від кримінальної відповідальності можливий тільки у нормах кримінального права. Очевидно, що у наведеному вище випадку кримінальний процесуальний закон регулює не порядок звільнення від кримінальної відповідальності, а доповнює опис юридичних фактів, що лежать в основі такого звільнення (та які містяться у кримінально-правових нормах), ще однією обов'язковою за своїм характером підставою – відсутністю заперечень з боку особи, щодо якої здійснюється кримінальне переслідування. Звісно, якщо однією із підстав звільнення від кримінальної відповідальності є волевиявлення особи, що переслідується у кримінальному порядку, то таку обставину слід було б викласти у гіпотезах відповідних норм КК, а не КПК. Така ситуація на практиці іноді призводить до того, що розглядувана конкуренція вирішується на користь норм кримінального права: за наявності передбачених ними підстав, кримінальне переслідування припиняється без встановлення наявності чи відсутності заперечень проти цього підсудного. Погодитися із таким підходом тяжко, адже звільнення від кримінальної відповідальності – це комплексний, міжгалузевий інститут. А тому однозначно встановити норму матеріального чи процесуального кримінального права, яка повинна бути застосована у даному випадку, не так то й просто.

Це ж є ще одним із аргументів на користь твердження про необхідність взаємоузгодженості норм зазначених галузей права (у тому числі й при регламентації застосування примусових заходів виховного характеру).

Ю. В. Навроцька,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
(*Львівський національний університет
ім. І. Франка*)

ЗУСТРІЧНИЙ ПОЗОВ ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ ІНТЕРЕСІВ ВІДПОВІДАЧА В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

У разі відкриття позовного провадження одним із процесуальних наслідків є виникнення у особи, до якої пред'явлено позов, правового статусу відповідача у справі. Відтак, ця особа стає наділеною правом на захист від пред'явленого позову. Однією із форм захисту відповідача проти позову виступає також можливість реалізації спеціального права на пред'явлення зустрічного позову. Вчені-процесуалісти по-різному оцінюють юридичну природу зустрічного позову. Більшість із них вважають, що такий позов має самостійний характер. Інші акцентують увагу на тому, що зустрічний позов є засобом захисту інтересів відповідача. Вважаю, що зустрічний позов – це матеріально-правова вимога відповідача до позивача, яка заявляється для сумісного розгляду з первісним позовом, оскільки задоволення його вимог виключає задоволення вимог позивача. Подання зустрічного позову сприяє процесуальній економії, оскільки поєднує в одному провадженні дві справи. Крім того, зустрічний позов усуває можливу несумлінну вимогу позивача і перешкоджає ухваленню несправедливого рішення.

З іншої сторони, зустрічний позов, поданий несумлінним відповідачем, може служити засобом затягування і ускладнення процесу. На мою думку, норма ч. 2 ст. 123 ЦПК України є імперативною і передбачає обов'язок суду прийняти зустрічний позов до спільного розгляду з первісним позовом, якщо вони взаємопов'язані між собою і їх спільний розгляд є доцільним. При цьому, вирішуючи питання взаємопов'язаності і доцільності суд повинен керуватись ч. 2 ст. 123 і ст. 126 ЦПК України. Отже, якщо спільний розгляд первісного позову та зустрічного

позову ускладнюватиме вирішення справи, суд має право, визнавши спільний розгляд недоцільним, відкрити самостійне провадження за зустрічним позовом, якщо він відповідає вимогам ст.ст. 119 і 120 ЦПК України.

Відповідно до ч. 2 ст. 123 ЦПК України зустрічний позов приймається до спільного розгляду з первісним позовом, якщо обидва позови взаємопов'язані і спільний їх розгляд є доцільним, зокрема, коли вони виникають з одних правовідносин, або коли вимоги за позовами можуть зараховуватися, або коли задоволення зустрічного позову може виключити повністю або частково задоволення первісного позову.

До прикладу, такими, що виникають із одних правовідносин, вважатимуться первісний позов про звернення стягнення на предмет іпотеки та зустрічний позов про визнання договору іпотеки недійсним. Вимоги можуть зараховуватися, до прикладу, якщо позивач просить стягнути з відповідача певну суму позики, а відповідач пред'являючи зустрічний позов, ставить вимогу про стягнення з відповідача як наймача заборгованості по оплаті за договором оренди житла.

Іншим прикладом є ситуація, коли мати ставить вимогу про стягнення аліментів на дитину у відповідному розмірі, а батько, який виступає відповідачем, пред'являє зустрічний позов про виключення відомостей про нього як батька з актового запису про народження дитини.

Відтак, задоволення вимоги, пред'явленої відповідачем повністю виключатиме можливість задоволення первісного позову. *Так, рішенням Сихівського районного суду м. Львова від 20.01.2015 року у справі № 464/8998/14-ц суд ухвалив: позов кредитної спілки «Крез-Капітал» до відповідача про стягнення заборгованості за кредитним договором – задовольнити. Стягнути з відповідача на користь кредитної спілки «Крез-Капітал» заборгованість за кредитним договором №1006253 від 13 вересня 2013 року в розмірі 8672 гривні, судові витрати, понесені у зв'язку зі сплатою судового збору в розмірі 243,6 грн., а всього 8915,6 грн.; у задоволенні зустрічного позову до кредитної спілки «Крез-Капітал» про визнання договору недійсним – відмовити [1].*

Тим не менше, існує судова практика, в якій рішенням суду відмовлено у задоволенні як первісного, так і зустрічного позову. Так, рішенням Франківського районного суду м. Львова від 09.04.2014 року у справі 465/9346/13-ц суд ухвалив: у задоволенні позову до ПАТ «Прикарпатбуд», третя особа – Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України про стягнення коштів відмовити; у задоволенні зустрічного позову ПАТ «Прикарпатбуд» до позивача, третя особа – Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України про зобов'язання вчинити дії – відмовити [2].

Навіть більше, є рішення про задоволення вимог як за первісним, так і за зустрічним позовом. Така практика зумовлена неправильним трактуванням судом правової природи зустрічного позову, та суб'єкта, уповноваженого на реалізацію права щодо його пред'явлення. Так, рішенням Залізничного районного суду м. Львова від 13.10.2014 року у справі № 462/1157/14-ц задоволено первісний позов: скасовано усунування дитини, усиновителем якого виступає позивач та поновити актовий запис про народження дитини № 5910 від 11.05.2011 року у Міському відділі реєстрації актів цивільного стану Львівського міського управління юстиції шляхом зміни прізвища та по-батькові дитини; та задоволено зустрічний позов іншої особи (не відповідача) до відповідача про поновлення батьківських прав [3]. Відтак, суддею допущено процесуальну помилку щодо можливості розгляду такої матеріально-правової вимоги в одному провадженні із первісним позовом як зустрічного позову, оскільки суб'єкт подання не відповідає вимогам законодавства.

Часовими межами реалізації права на пред'явлення зустрічного позову є початок розгляду справи по суті. Відтак, позов відповідача до позивача, навіть якщо він відповідає вимогам, встановленим ч. 2 ст. 123 ЦПК України, пред'явлений після початку розгляду справи по суті не може бути прийнятий до спільного розгляду із первісним позовом.

Вимоги за зустрічним позовом ухвалою суду об'єднуються в одне провадження з первісним позовом. Ця ухвала

не підлягає оскарженню в апеляційному порядку, тому що вона не перешкоджає розглядові цивільної справи. Необґрунтована відмова суду прийняти зустрічний позов до спільного провадження є незаконною, порушує процесуальні права відповідача і суперечить повному, всебічному і правильному з'ясуванню обставин справи.

Також на практиці дискусійним є питання про можливість спільного розгляду первісного та зустрічного позову в порядку заочного провадження. Так, пред'явлення зустрічного позову певною мірою обтяжує первісно заявлену вимогу позивача, що особливо відчутно у випадку неявки когось із сторін та законодавчих прогалин у врегулюванні наслідків такої неявки. На мою думку, виходячи з пріоритетності первісних позовних вимог, у випадку неявки первісного відповідача доцільно за наявності згоди позивача розглядати спільно первісний та зустрічний позов, ухвалювати єдине рішення, яке повинно вважатися заочним відповідно до загальних правил (а не окремо щодо первісного та зустрічного позову). Тобто таке рішення оскаржувати відповідач може шляхом подання заяви про перегляд заочного рішення до суду першої інстанції, а позивач – в апеляційному порядку. У випадку ж неявки первісного позивача доцільно застосовувати наслідки неявки, передбачені ст. 169 ЦПК України щодо позивача, тобто відкладати розгляд справи (як первісного, так і зустрічного позову) у разі першої неявки без поважних причин належним чином повідомленого позивача, або ж залишати заяву без розгляду – у випадку повторної неявки позивача. У такому випадку суд повинен роз'яснити відповідачеві його право звернутися із позовом в загальному порядку.

Так як зустрічний позов є засобом захисту відповідача у цивільному процесі, виникає питання про його відмінність від заперечення проти позову. Перш за все, зустрічний позов за змістом і формою повинен відповідати вимогам, які встановлені щодо позовної заяви, тоді як єдиною вимогою до заперечення проти позову є його подання у письмовій формі. Окрім цього, пред'явлення зустрічного позову обмежується часовими рамками – до початку розгляду справи по суті. Заперечення ж проти позову може бути подане у будь-який момент розгля-

ду справи. Однак, найважливішою перевагою зустрічного позову є можливість пред'явити вимогу до позивача, щодо якої суд зобов'язаний прийняти рішення, у той час як доля заперечення проти позову повністю залежить від долі первісного позову.

1. Рішення у справі від 20.01.2015 р. № 464/8998/14-ц // Сихівський районний суд м. Львова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42536680>

2. Рішення у справі від 09.04.2014 р. № 465/9346/13-ц // Франківський районний суд м. Львова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38557717>

3. Рішення у справі від 13.10.2014 р. № 462/1157/14-ц // Залізничний районний суд м. Львова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41937406>

С. В. Нагачевський,

кандидат юридичних наук, доцент,
заступник декана юридичного факультету № 6
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПРОБЛЕМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Сучасна організована злочинність становить небезпеку не лише національним інтересам окремих держав, а й пряму загрозу міжнародній безпеці, набуваючи транснаціонального характеру. Особливу небезпеку організована злочинність утворює для країн із нестабільною соціально-політичною та економічною обстановкою, що знаходяться у стані економічної і політичної трансформації до яких належить й Україна.

У сучасному капіталістичному світі головним інститутом є ринок, який суттєво впливає на політику, право, мораль. Але свідомість людини неможливо ототожнювати з катаклізмами часу, адже організовані злочинні об'єднання історично створюються на ґрунті субкультури, легко адаптуються до ринкових вимог. Співвідношення попиту і пропозиції, конкуренція,

відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом, демпінг, створення за домовленістю різноманітних об'єднань про єдину цінову політику, мінімізація податкових відрахувань тощо є тими ринковими механізмами, якими керуються й злочинні організації. Стрижнем організованої злочинності може стати економіка держави, систематичне порушення економічних ринкових законів і правових норм має на меті – неправомірне накопичення капіталу й непомірне збагачення, оптимальних меж якого не знає людська природа.

На сьогоднішній день на жаль, основним критерієм в оцінці роботи правоохоронних органів залишаються кількісні показники злочинності (рівень, коефіцієнти, динаміка) й відсоток розкриття злочинів. Оцінювання роботи правоохоронців за таким критерієм апіорі не передбачає всебічної, копійної, узгодженої між усіма підрозділами діяльності, спрямованої на виявлення й ліквідацію всіх сегментів злочинних організацій.

Загрози і збитки від всіх видів злочинності зростають в геометричній прогресії. Слідую особливу увагу звернути на недосконалість кари за злочин, зумовлений неадекватним законодавчим забезпеченням. Відповідно, виникає питання щодо вивчення досвіду інших країн з даної проблеми.

Детальніше розглянемо зусилля різних країн у рамках традиційного підходу. На ефективність діяльності органів кримінальної юстиції впливає наявна правова база (як кримінальне законодавство, так і спеціальні комплексні закони, спрямовані на контроль організованої злочинності). Важливим елементом стратегії протидії останній є законодавче вирішення й закріплення основних положень, згідно з якими особи, чия незаконна діяльність може кваліфікуватись як організована, притягаються до кримінальної відповідальності. Досвід демократичних держав світу свідчить про те, що основною й ефективною стратегією протидії організованій злочинності, в тому числі транснаціонального характеру (у сфері незаконного обігу наркотиків, торгівлі людьми тощо), а також тероризму, злочинам у сфері економіки, є конфіскація майна осіб, які нажили його злочинним шляхом. Ця законодавча норма спрямована на зменшення благ, отриманих незаконно і несправедливо. Конфіскація доходів, отриманих від злочинів, має декілька позитив-

них моментів, перш за все превентивний, оскільки отримання економічної вигоди є: а) основною причиною більшості злочинів; б) запобігає проникненню нелегальних доходів у легальну економіку; в) усуває засоби вчинення злочинів у майбутньому; г) допомагає економічно знешкоджувати керівництво кримінальної організації; д) підтримує верховенство права й моральні принципи, згідно з якими ніхто не може збагачуватись у протиправний спосіб [1].

Для більш ефективного застосування цієї санкції фінансового характеру все більше країн світу (в першу чергу ті, які без застережень можна віднести до демократичних) упроваджують у своє законодавство принцип «reversal burden of proof» – перенесення тягарю доведення законного походження майна. Прокурор у цьому випадку згідно зі стандартами кримінального права не зобов'язаний доводити зв'язок між злочином (злочинами), у вчиненні якого обвинувачується особа, й усім майном, яке вважається протиправно отриманим (Німеччина, Австрія, Нідерланди, Франція). Для прийняття рішення про його конфіскацію достатньо побічних (непрямих) доказів. По розслідуваних злочинах крім майна можуть бути конфісковані також доходи, отримані внаслідок інших протиправних дій, ніж тих, що розглядаються в даному процесі (так звана розширена конфіскація) [1]. Наприклад, у Франції неспроможність будь-якої особи довести законність свого доходу, що відповідає стилю її життя, в той час, коли вона має постійні відносини з особами, залученими в діяльність, що підпадає під дію ст. 450-1 (участь у злочинній асоціації), передбачає покарання до п'яти років ув'язнення або штраф, що дорівнює 75 тис. євро (ст. 450-2-1) [2]. Це стосується також особи, яка підтримує постійні відносини з одним або більше суб'єктами, залученими в діяльність, що карається відповідно до ч. 2 (торгівля наркотиками) розд. IV КК Франції (ст. 222-39-1 КК Франції) [2].

Закон «Про кримінальну юстицію і громадський порядок», прийнятий у Великій Британії (1994 р.), суттєво обмежив права обвинуваченого на мовчання шляхом часткового покладення на нього тягаря доведення своєї невинуватості. Цей закон було прийнято як запобіжний засіб стосовно злочинів, пов'язаних з тероризмом, корупцією й організованою злочин-

ністю. Саме цей нормативний акт спрямований щодо осіб, які підозрюються в отриманні доходів незаконним шляхом [3].

Як засвідчив Європейський суд з прав людини в декількох рішеннях, перенесення тягаря доведення невинуватості на обвинувачену особу стосовно конфіскації не порушує принципу презумпції невинуватості. Серед європейських країн найбільш досконале й чітке законодавство про конфіскацію майна розроблено в Італії. Ця санкція розглядається в першу чергу як запобіжний захід. Законодавчі зміни в Італії були викликані ситуацією, коли майже неможливо було довести, що будь-яке майно (будинок або земельна ділянка) є продуктом, прибутком або цінністю, отриманою в результаті злочинного діяння. Для подолання такого стану в 1982 р. було прийнято Закон «Роньйоні Ла Торре», що надав можливість застосувати до підозрюваних у причетності до мафії превентивні майнові заходи, які передбачали секвестр і конфіскацію майна, яким вони володіли або мали можливість розпоряджатись [4, с. 232].

Отже, підводячи підсумок, можна зазначити, що лише комплексний підхід по вирішенню зазначених питань може призвести до набуття позитивного досвіду. Вирішення кожної проблеми відокремлено із загальної картини соціально-економічних відносин може надати частковий позитивні зміни, але не локалізує таке масштабне явище як злочинність в цілому. Саме тому потрібно шукати злодія не в часі, а у відсутності суспільного сприйняття норм законів, які не зважаючи на матеріальний рівень людини, повинні рівноцінно сприйматися всіма громадянами країни.

1. Financial Investigations and Confiscation of Proceeds from Crime: CARDS Regional programme [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Crime<http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_cooperation/combating_economic_crime/3_technical_cooperation/CARPO/FI_General_ENG_final.pdf>

2. Criminal Code of France [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://195.83.177.9/code/liste.phtml?lang=uk&c=33&r=3699#art16244>.

3. Ведерникова О. Н. Теория и практика борьбы с преступностью в Великобритании / О. Н. Ведерникова. – 2013. – 344 с.

4. Шостко О. Ю. Законодавчі та практичні аспекти боротьби з організованою злочинністю в Італії / О. Ю. Шостко // Питання боротьби зі злочинністю. – Вип. 14. – Х.: Право, 2007. – С. 231–238.

А. О. Нагорна,
старший викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін
(Одеський державний університет
внутрішніх справ)

РЕАЛІЗАЦІЯ ОХОРОННОЇ ФУНКЦІЇ ПОСАДОВИХ ОСІБ ОРГАНУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ПРИ ПОСВІДЧЕННІ ЗАПОВІТУ

У сучасному українському суспільстві права і свободи людини, їх захист та гарантії є невід'ємними атрибутами демократії та поступального руху до побудови правової держави. Одною з основних функцій держави у зв'язку з цим є забезпечення захисту прав та законних інтересів учасників цивільних правовідносин й підтримання публічного правопорядку в суспільстві, зокрема в межах діяльності системи нотаріату. Відповідне місце у цій системі займають посадові та службові особи, що здійснюють повноваження по вчиненню нотаріальних дій, серед яких окремої уваги заслуговують посадові особи органів місцевого самоврядування.

Посвідчення заповіту посадовою особою органу місцевого самоврядування за метою, правовим статусом особи, що вчиняє цю дію, процедурою її вчинення, правовим наслідком такої поведінки уповноваженої особи тощо має низку особливостей. Наведене відображене у спеціальному законодавстві, наукових дослідженнях та правозастосовній практиці, що опосередковує спеціальний порядок посвідчення заповіту.

Необхідно погодитись з думкою Ю. О. Заїки з приводу сприйняття посвідчення заповіту як нотаріусом, так і будь-якою іншою посадовою, службовою особою не як звичайної технічної дії, а саме як юридично значимої поведінки, спрямованої на захист прав та охоронюваних законом інтересів учасників спадкових відносин [1, с. 88–89]. Однак, реалізація такої охоронювальної функції посадовою особою органу місцевого самоврядування вирізняється низкою рис, пов'язаних з їх спеціальним статусом і правовим підґрунтям його виникнення, межами нотаріальної компетенції тощо.

Юридичним фактом, який слугує передумовою залучення до нотаріальної діяльності вказаної посадової особи згідно ч. 5 ст. 1 Закону України «Про нотаріат», є відсутність нотаріуса у населеному пункті, де виникає потреба у вчиненні нотаріальної дії. Наведена обставина сприймається як критерій вирізнення квазінотаріальної діяльності за участю посадових осіб органів місцевого самоврядування [2, с. 4], що тотожно відсутності реєстраційного запису у Єдиному реєстрі нотаріусів згідно наказу Міністерства юстиції України від 13 жовтня 2010 року № 2501/5.

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» у ст. 1 надає можливість виокремити наступні ознаки посадової особи органу місцевого самоврядування: праця в органах місцевого самоврядування, наявність певних посадових повноважень, пов'язаних зі здійсненням організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій, отримання заробітної плати за рахунок місцевого бюджету.

Необхідно звернути увагу на легітимацію нотаріальної діяльності органу місцевого самоврядування посередництвом наведеного суб'єкта саме в межах делегованих повноважень. З приводу цього наявні слушні міркування, які ставили під сумнів питання подібної діяльності, що здійснюється органом місцевого самоврядування. Така точка зору пояснювалась відсутністю повноважень органу місцевого самоврядування на здійснення діяльності, що є прерогативою державної влади [3, с. 135–136]. Необхідно вказати на наявність протягом певного проміжку часу вказаної проблеми через відсутність прямої вказівки закону на таке повноваження органу місцевого самоврядування у законодавстві Російської Федерації, що було врегульовано спочатку на рівні судової практики, а потім внесенням змін до чинного законодавства. Українське ж законодавство у даному питанні від початку пішло на крок вперед, прямо прописавши здійснення нотаріальної діяльності вказаними суб'єктами. Деталізації зазнав їх спеціальний статус з унормуванням делегованих повноважень таким органам від органів державної влади щодо забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів

громадян (ст. 38 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»).

Деталізуючи правове становище посадової особи органу місцевого самоврядування необхідно звернути увагу на повноваження останнього з питань нотаріальної діяльності. Згідно п. 1.3 Порядку повноваження такого учасника нотаріальної діяльності окреслюються низкою нормативно-правових актів, в числі яких не вказано статут територіальної громади, в межах органу місцевого самоврядування якої працює посадова особа. Доречно погодитись з думкою щодо можливості визначення повноважень відповідних осіб в межах положень статутів територіальних громад [4, с. 28], які мають відповідати вимогам чинного законодавства в частині здійснення нотаріальної діяльності, що не суперечить ст. 19 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні». Разом з тим, спеціальним законодавством при здійсненні нотаріальної діяльності посадовими особами органів місцевого самоврядування є нормативна база, що регулює нотаріальну діяльність, а також Порядок. В межах реалізації компетенції по здійсненню конкретної нотаріальної дії має застосуватись відповідне нормативне підґрунтя, як-то при посвідченні заповіту, довіреності тощо.

В літературі виділяють чотири основні види нотаріальних дій: посвідчувальні, правовстановлюючі, охоронні та юрисдикційні. У зв'язку з чим робиться висновок про вчинення в межах повноважень посадових осіб органів місцевого самоврядування за загальним правилом лише двох, які не потребують складної процедурно-процесуальної основи: посвідчувальної та правовстановлюючої, а також у виключних випадках охоронної [4, с. 28]. При посвідченні заповіту як і при посвідченні довіреності посадові особи органу місцевого самоврядування реалізують посвідчувальну функцію з метою легітимації (надання юридичної вірогідності) актів суб'єктів приватного права.

Таким чином, нотаріальна діяльність посадової особи органу місцевого самоврядування є проявом спеціальної компетенції, метою якої є реалізація охоронної функції держави через інститут нотаріату (квазінотаріату) шляхом забезпечення захисту прав та законних інтересів учасників цивільних

правовідносин й підтримання публічного правопорядку в суспільстві.

Діяльність посадової особи органу місцевого самоврядування вирізняється з поміж інших видів квазінотаріальних дій специфікою правового статусу таких осіб, способом наділення їх відповідною компетенцією, факультативним характером застосування, пріоритетним значенням у порівнянні з подібною поведінкою інших посадових та службових осіб.

1. Заїка Ю. О. Становлення спадкового права в Україні / Ю. О. Заїка. – К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2004. – 280 с.

2. Коробейникова Т. С. Совершение нотариальных действий должностными лицами органа местного самоуправления / Т. С. Коробейникова // Власть и управление на Востоке России. – 2011. – № 3 (56). – С. 175–180.

3. Марухно В. М. Система ненотариального удостоверения завещаний / В. М. Марухно // Общество и право. – 2009. – № 4 (26). – С. 135–138.

4. Комиссарова Е. Г. О дуализме российского нотариата и иных формах совершения нотариальных действий (к вопросу о стандартах нотариальной деятельности в России) / Е. Г. Комиссарова // Вестник Тюменской областной думы. – 2008. – № 6. – С. 18–29.

О. В. Нестерцова-Собакарь,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ)

СПАДКОВИЙ ДОГОВІР ЯК ІНСТИТУТ СПАДКОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

Спадкове право – один з найскладніших та найцікавіших з наукової точки зору інститут цивільного права, в якому знаходять свій вираз не тільки політичні, економічні та соціальні аспекти життя суспільства, а й родинні та шлюбні відносини. Суттєво на спадкові правовідносини впливає рівень життя населення та такі риси людства як традиція, гуманність, справедливість, раціональність тощо.

Конституція України передбачає право спадкування власності громадян і забезпечує можливість розпоряджатися своїм майном на випадок смерті. Тому в Цивільному кодексі України було передбачено дві групи нормативних конструкцій щодо переходу прав та обов'язків від померлої особи до інших осіб: перша – норми щодо спадкування; друга – «спадковий договір» (глава 90 ЦК України) [1, с. 58].

В юридичній практиці такий договір не часто використовується. Це зумовлено, по-перше, необізнаністю населення, по-друге, тим, що відсутній відпрацьований механізм використання спадкового договору.

За спадковим договором одна сторона (набувач) зобов'язується виконувати розпорядження другої сторони (відчужувача) і в разі його смерті набуває право власності на майно відчужувача (ст. 1302 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України). Зазначене дає підстави визначити юридичну природу спадкового договору як консенсуальний договір, оскільки момент його укладення пов'язується з досягненням сторонами згоди за всіма істотними умовами і тягне за собою виникнення цивільних прав та обов'язків контрагентів після вчинення правочину в письмовій формі та нотаріального засвідчення. Не викликає сумнівів і така ознака, як оплатність, оскільки кожна сторона отримує від іншої зустрічне задоволення: набувач – у вигляді визначеного у договорі конкретного майна, а відчужувач – у вигляді відповідних дій майнового або немайнового характеру з боку свого контрагента [2, с. 172–173].

Отже, спадковий договір є двостороннім правочином: набувач зобов'язаний вчинити певні дії за вказівкою відчужувача, взамін чого до нього переходить право власності на майно. Тому коло обов'язків набувача має визначатися вже виходячи не з одностороннього волевиявлення відчужувача, а зі спільної згоди сторін, враховуючи договірний характер правовідносин. Ст. 1307 ЦК України встановлює гарантії додержання прав та законних інтересів учасників спадкового договору [1, с. 58].

Істотними умовами спадкового договору є його предмет, яким виступає майно відчужувача, та умови вчинення дій на виконання його особистого розпорядження.

Разом з тим, договором може бути встановлено, що його окремі умови визначаються відповідно до тих чи інших норм актів цивільного законодавства (наприклад, щодо визначення моменту переходу права власності на майно, доля частини спадкового майна, не охопленої спадковим договором, тощо) [3, с. 158].

Крім істотних, можуть бути й звичайні умови договору. Звичайними називають ті умови, які передбачені нормативними актами. На відміну від істотних, вони не потребують узгодження сторонами, оскільки автоматично набирають чинності з моменту укладення договору. Тому відсутність у змісті договору звичайних умов не впливає на його дійсність. Наприклад, якщо при укладенні спадкового договору сторони не домовилися про те, хто буде здійснювати контроль за виконанням спадкового договору після смерті відчужувача, автоматично вступає в дію умова, передбачена абзацом другим частини 3 ст. 1307 ЦК України, згідно з якою за відсутності спеціально призначеної відчужувачем з цією метою особи, контроль за виконанням спадкового договору здійснює нотаріус за місцем відкриття спадщини

До того ж можуть бути й випадкові умови включені у договір за розсудом сторін. Так само, як і звичайні умови, вони не впливають на факт укладення договору і на його дійсність. Але на відміну від звичайних умов, які передбачаються безпосередньо законом і починають діяти внаслідок одного лише факту укладення договору, випадкові умови набувають юридичного значення лише тоді, коли вони включені самими сторонами в договір. Їхня відсутність, так само, як і відсутність звичайних умов, не тягне недійсності укладеного договору. Крім того, відсутність випадкових умов лише в тому випадку тягне визнання договору недійсним, якщо зацікавлена сторона доведе, що вона вимагала узгодження даної умови [3, с. 159].

Чітке визначення умов, на яких укладається спадковий договір, має суттєве значення, оскільки від цього залежить встановлення переліку конкретних договірних прав і обов'язків сторін цього договору, а також вимоги стосовно належного виконання зобов'язань.

Інститут спадкового договору має більш тісний зв'язок з підгалуззю зобов'язального, а не спадкового права, оскільки виступає різновидом договорів про передачу майна у власність. Схожість спадкового договору із спадкуванням виявляється в спільності основної юридичної підстави виникнення права на спадкування у спадкоємців і права власності у набувача, якою є смерть фізичної особи-відчужувача.

Характер зустрічного задоволення у спадковому договорі є однією з ознак, які дозволяють його відмежувати від близьких до нього правових конструкцій. Цим він відрізняється, передусім, від заповіту, який за своєю суттю є безоплатним правочинном.

На відміну від договору довічного утримання, в якому загальний обсяг належного відчужувачу зустрічного надання є не визначеним, оскільки зобов'язання з такого надання діє протягом усього строку життя відчужувача; у спадковому договорі обсяг майнового або немайнового характеру, які має виконати набувач, повинен бути чітко визначений, оскільки з цим закон пов'язує питання про належне виконання або невиконання передбачених договором умов.

Окрім того, договір довічного утримання починається з переходу права власності, а спадковий договір саме цим і завершується [2, с. 173].

Підсумовуючи вище зазначене, можна зробити висновок про те, що основна мета спадкового договору полягає у визначенні юридичної долі належного відчужувачу майна на випадок його смерті, а додаткова – зустрічне вчинення набувачем дій майнового та/або немайнового характеру, що визначені в спадковому договорі.

1. Рогожкіна З. К. Характеристика спадкового договору / З. К. Рогожкіна // Судова апеляція. – 2015. – № 1. – С. 57–63.

2. Нємьонова С. В. Окремі аспекти інституту спадкового договору в Україні / С. В. Нємьонова // Право і безпека. – 2009. – № 2. – С. 172–173.

3. Курило Т. В. Особливості укладення спадкового договору в цивільному праві України / Т. В. Курило // Наше право. – 2015. – № 6. – С. 156–161.

О. І. Остапенко,

доктор юридичних наук, професор, заступник директора
(*Навчально-науковий інститут права та психології
НУ «Львівська політехніка»*);

М. В. Ковалів,

кандидат юридичних наук, професор,
завідувач кафедри адміністративно-правових дисциплін
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

КОНСТИТУЦІЯ – ОСНОВНИЙ ЗАКОН УКРАЇНИ

Конституція України [1], як і належить Основному Закону, посідає найвище місце в національній правовій системі. Її положення є первинними і основоположними. Якщо уявити правові акти, які діють у державі у вигляді певного організованого і взаємопов'язаного цілого, системи, єдиного комплексу, то Конституція – це основа, стрижень і одночасно вершина всього права, фундамент його розвитку.

Словосполучення «Основний Закон» характеризує особливе місце Конституції України в правовій системі як юридичної бази правотворчості, правозастосовної діяльності і правосвідомості й означає, перш за все, Констатацію ієрархії Конституції.

Виникненню конституцій держав, як певному політико-правовому явищу в сучасному розумінні цього терміна передували певні обставини, причини, підстави, спільні соціально-економічні, культурні та політичні процеси, які і привели спочатку окремі європейські народи, а пізніше і багато інших народів на різних континентах до якісно нової епохи суспільного розвитку – епохи Конституції, конституційної держави та конституціоналізму.

У науковій літературі під Конституцією, як правило, розуміли і розуміють законодавчий акт (правовий документ, що приймається органом законодавчої влади (у формі закону) чи шляхом референдуму), яким визначається організація

вищих органів держави, порядок виконання ними своїх функцій, їх взаємовідносини і компетенція, а також основи положення індивіда по відношенню до державної влади.

Конституція України – це єдиний, наділений особливими юридичними властивостями нормативно-правовий акт, за допомогою якого український народ виражає свою суверенну волю, стверджує основні принципи суспільного й державного ладу, визначає систему й структуру державної влади і місцевого самоуправління, механізми реалізації державно-владних повноважень, основи правового статусу особи, територіальний устрій держави [2].

Конституція поширює свій вплив на всі без винятку інституції суспільства і держави, причому всі державні та громадські органи, громадяни і будь-які особи, що перебувають на території країни, повинні поважати її, безперечно виконувати всі її приписи.

В цьому полягає загальнообов'язковість конституцій, їх імперативно-владний характер.

Як єдиний правовий акт конституція діє в усіх її зв'язках і опосередковуваннях.

Механізм такої дії надзвичайно складний та багатогранний, він включає різноманітні канали: політичний, економічний, соціальний, ідеологічний, юридичний, виховний, психологічний тощо.

Як Основний Закон суспільства й держави конституція регулює найбільш високий рівень поведінки – спосіб життєдіяльності суспільства. Такий загально конституційний рівень зумовлює узгодженість основних інститутів конституцій, їх збалансованість і взаємодію [3, с. 93].

Інститут – це блоки, які охоплюють ту чи іншу сферу конституційно-правових відносин: інститут конституційного ладу, прав і свобод громадян, територіальної організації країни, принципів діяльності державних органів тощо. Їм притаманний особливий механізм реалізації, де поряд із звичайними нормами конституції велику роль грають інші не типові приписи, практика, взаємозв'язки з іншими, в тому числі галузевими інститутами тощо.

Тут інститути конституції переходять в інститути галузей – права трудового, цивільного, адміністративного тощо.

Вона поширює свій вплив на всі сфери життєдіяльності суспільства, причому цей вплив має ідейно-політичний, морально психологічний та юридичний характер. Це зумовлює зміст та особливості механізму здійснення Конституції, який складається з двох відносно самостійних частин: соціального та юридичного механізму.

В соціальному механізмі втілено якості Конституції України як політичного документа, в юридичному – як особливого акта національної системи права.

Здійснення Конституції не можна зводити до окремих дій у межах конкретного юридичного процесу. Здійснення Конституції в єдності всіх її сторін забезпечує не тільки конкретні правові результати, бажану поведінку суб'єктів конституційно-правових відносин, а й досягнення цілей та інтересів конституційного регулювання.

А такими соціальними інтересами є здійснення повновладдя українського народу, його консолідація, забезпечення вищого розвитку всіх етносів, що проживають на території республіки, реалізація різних економічних, соціальних, екологічних та інших програм, забезпечення прав і свобод громадян України тощо [3, с. 94].

Україна переживає сьогодні епоху глобальних та стрімких змін, що перетворюють основи суспільного життя й звичні парадигми конституційного мислення. Зазначимо, що мова йде не просто про ті чи інші зміни, а про такі трансформаційні процеси, що стосуються саме рівня сутнісних характеристик суспільства.

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 (ред. від 02.03.2014 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.

2. Степанкова Н. М. Конституція України – основний закон України: Міжнародна Інтернет-конференція / Н. М. Степанкова. – К., 2014.

3. Конституційне право України: навч. посібник / М. В. Ковалів, М. Т. Гаврильців, М. М. Бліхар. – Львів: ЛьвДУВС, 2014. – 460 с.

Н. Я. Отчак,
кандидат юридичних наук, в. о. доцента кафедри
адміністративно-правових дисциплін
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПРАВО НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ

Основною правовою засадою забезпечення прав і свобод людини та громадянина в контексті конституційної реформи в Україні є забезпечення права на судовий захист.

Однією із найважливіших конституційних гарантій забезпечення та захисту прав та свобод особи є закріплення права на судовий захист. Статтею 55 Конституції України встановлено, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Зміст цього права полягає в тому, що кожен має право звернутися до суду, якщо його права чи свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод [1, с. 532].

Кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, визначених законом, держава забезпечує надання професійної правничої допомоги безоплатно.

Професійна правнича допомога при реалізації права на справедливий суд може надаватись громадянам на безоплатній основі спеціально створеними Центрами безоплатної вторинної правової допомоги, що діють в кожному регіоні згідно Закону України «Про безоплатну правову допомогу». Згідно закону безоплатна правова допомога – це правова допомога, що гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел [2, с. 577].

Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав та особи, яка надає правничу допомогу. Для надання професійної правничої допомоги діє адвокатура. Забезпечення права на захист

від кримінального обвинувачення та представництво в суді здійснюються адвокатом, за винятком випадків, установлених законом. Витрати учасників судового процесу на професійну правничу допомогу відшкодовуються в порядку, визначеному законом.

Згідно Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» захист – це вид адвокатської діяльності, що полягає в забезпеченні захисту прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення [3, с. 282].

Основним актом європейської правозахисної системи є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.) формулює у ст. 6 право людини на справедливий суд таким чином: «1. Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. 2. Кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку. 3. Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права: а) бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для нього мовою про характер і причини обвинувачення, висунутого проти нього; б) мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту; с) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або – за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя; д) допитувати свідків обвину-

вачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати ви-
клику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свід-
ків обвинувачення; е) якщо він не розуміє мови, яка викорис-
товується в суді, або не розмовляє нею, – одержувати безопла-
тну допомогу перекладача.

З новацій конституційної реформи 2016 року в частині правосуддя є запровадження положення про надання права кожному на професійну правничу допомогу, замість правової як це було раніше. Чинна Конституція України передбачає що представництво виключно прокурорами або адвокатами у Верховному Суді та судах касаційної інстанції здійснюватиметься з 1.01.2017 р.; у судах апеляційної інстанції – з 1.01.2018 р.; у судах першої інстанції – з 1.01.2019 р. Виключне представництво органів державної влади та органів місцевого самоврядування в судах прокурорами або адвокатами розпочнеться з 1.01.2020 р. Представництво в суді у провадженнях, розпочатих до набрання чинності змін до Конституції України в частині правосуддя, здійснюватиметься за правилами, які діяли до цього, до тих пір, поки не будуть ухвалені остаточні судові рішення, які не підлягатимуть оскарженню [1, с. 547].

Згідно Конституції України для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура, а представництво іншої особи у суді, а також захист від кримінального обвинувачення здійснює виключно адвокат. Тобто, фактично, законом закріплено монополію адвокатури на представлення інтересів у суді на конституційному рівні. Прийняття таких норм має на меті підвищення якості представництва особи в суді, а також встановлення конституційного підґрунтя для створення єдиної правничої професії.

До внесених в 2016 році змін до Основного закону Конституційний суд вже тлумачив зазначену норму монополії адвокатів у своєму рішенні № 23-рп/2009 від 30.09.2009 р. у справі № 1-23/2009. У зазначеному рішенні вказується, що правова допомога є багатоаспектною, різною за змістом, обсягом та формами, вона може включати консультації, роз'яснення, складення позовів і звернень, довідок, заяв, скарг, здійснення представництва, зокрема в судах та в інших державних

органах, захист від обвинувачення тощо. Вибір форми й суб'єкта надання такої допомоги залежить від волі особи, яка бажає її отримати.

Право на правову допомогу – це гарантована державою можливість кожної особи отримати таку допомогу в обсязі та формах, визначених нею, незалежно від характеру правовідносин особи з іншими суб'єктами права. Саме так судом була розтлумачена норма Конституції [4, с. 4].

Закон передбачає можливість визначення винятків щодо представництва в суді у трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, щодо виборів і референдумів, у малозначних спорах, а також стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними або дієздатність яких обмежена.

Позитивними ознаками адвокатської монополії, як нового явища є дієвість та ефективність, що спостерігається в європейських країнах. А також можна ствердно сказати, що адвокати є професіоналами своєї справи, справжніми фахівцями. Оскільки для того, щоб стати адвокатом, необхідно мати стаж у галузі права, а також пройти стажування у якості помічника адвоката й скласти кваліфікаційний іспит. Окрім цього, надання якісних послуг з представництва у суді забезпечується можливістю притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності.

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141) зі змінами, внесеними згідно із Законами № 2222-IV від 08.12.2004 // ВВР. – 2005. – № 2. – Ст. 44; № 2952-VI від 01.02.2011 // ВВР. – 2011. – № 10. – Ст. 68; № 586-VII від 19.09.2013 // ВВР. – 2014. – № 11. – Ст. 142; № 742-VII від 21.02.2014 // ВВР. – 2014. – № 11. – Ст. 143; № 1401-VIII від 02.06.2016 // ВВР. – 2016. – № 28. – Ст. 532.

2. Про безоплатну правову допомогу: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 51. – Ст. 577.

3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 27. – Ст. 282.

4. Конституційний суд України: Рішення від 30.09.2009 р. № 23-рп/2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/v023p710-09.

Я. П. Павлович-Сенета,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
адміністративно-правових дисциплін
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ПУБЛІЧНА АДМІНІСТРАЦІЯ – СФЕРА РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

Поняття публічної адміністрації (*administration publique, public administration* та ін.) відіграє ключову роль в адміністративному праві більшості країн світу. Обов'язковими суб'єктами адміністративно-правових відносин є органи та установи публічної адміністрації. Іншою ж стороною цих відносин нерідко виступає громадянин.

Адміністративне право має за мету встановити межі діяльності публічної адміністрації (особливо у її взаємовідношенні з громадянами), закріплює правовий статус публічних службовців, визначає форми контролю за нею.

Визначаючи поняття публічної адміністрації варто відзначити її характерні риси. Насамперед, сам термін «адміністрація» походить від латинського слова «*administrare*» та означає (за різними даними) – служити для [1, с. 29], управляти в інтересах людини [2, с. 23]. Термінологія підкреслює підпорядковане стан вище публічної адміністрації, вторинність цього поняття. Публічна адміністрація самою назвою передбачає свою спрямованість на реалізацію публічних, тобто народних інтересів [3, с. 9].

Таким чином, першою характерною рисою публічної адміністрації є те, що вона забезпечує публічний інтерес, адже її основна мета впровадження політичної волі задля загально-го блага.

Концепція публічного інтересу є основоположною для сучасного адміністративного права більшості країн світу. Але ані законодавчого, ані однозначного доктринального визначення цього абстрактного та масштабного за змістом поняття сьогодні немає. Завдяки цьому визначення публічного інтересу

відбувається в різних політико-правових та соціально-економічних умовах по-різному. Завдання публічної адміністрації – самостійно встановити в чому полягає інтерес суспільства у даний момент його функціонування та реалізувати його у взаємовідносинах з приватними особами [1, с. 31].

Іншими словами публічна адміністрація при утворенні приймає на себе зобов'язання, щодо задоволення інтересів суспільства і громадян. Серед них є зобов'язання публічного характеру, виконання яких потребує використання владних повноважень. Категорією публічні зобов'язання об'єднуються чотири типи відносин, кожен з яких є складовою частиною предмета адміністративного права. Це відносини: публічного управління; адміністративних послуг; відповідальності публічної адміністрації за неправомірні дії або бездіяльність; відносини суб'єктів суспільства за порушення встановленого публічною адміністрацією порядку і правил [2, с. 24].

У цьому контексті варто зазначити, що функціонування публічної адміністрації є багатоаспектним. Адміністративні установи, вступаючи в адміністративно-правові відносини, не завжди представляють публічний інтерес. Іноді вони діють від власного імені (наприклад, набуваючи майно для потреб установи). У таких випадках виникають не публічно-правові, а приватно-правові відносини. При цьому адміністративно-правові норми регулюють лише ту діяльність публічної адміністрації, що пов'язана з виконанням їх основних функцій – реалізацією публічного інтересу.

Повертаючись до характерних ознак публічної адміністрації, варто назвати таку визначальну її рису, як підпорядкованість політичній владі. В апараті держави виділяють такі політичні інститути, які відіграють керівну роль, та адміністративні, управлінські (виконавчі) структури, що виконують рішення політиків. Адміністративне право регулює діяльність не політичних, а управлінських структур, які підпорядковані главі держави, главі уряду, уряду, парламенту.

Звідси впливає наступна ознака публічної адміністрації – забезпечення виконання і застосування законів. Незважаючи на те, що в багатьох країнах поняття виконавчої та адміні-

стративної влади розмежовуються, слід зазначити, що одні і ті ж органи можуть здійснювати як виконавчі (політичні за своїм значенням), так і адміністративні, розпорядчі, управлінські функції. Адміністративна діяльність вторинна по відношенню до виконавчої влади: вона не тільки забезпечує реалізацію законів, а й організовує виконання вказівок органів виконавчої влади.

Адміністрація перетворює політичні вказівки в конкретні управлінські дії, тобто не стільки реалізовує закон, скільки забезпечує його реалізацію.

Наступна характерна риса публічної адміністрації – наділення державно-владними повноваженнями, що дозволяють від імені суспільства видавати обов'язкові вказівки (розпорядження). У зв'язку з цим, встановлюється особливий порядок наділення компетенцією адміністративних структур.

На думку М. А. Штатіної, публічна адміністрація – це система органів та установ, що підпорядковані політичній владі, забезпечують виконання законів та інших нормативно-правових актів в інтересах усього суспільства, та наділені прерогативами публічної влади [1, с. 32].

В Україні до недавнього часу термін «публічна адміністрація» майже не застосовувався. Натомість більш використовуваним був термін «державне управління». Даючи визначення останнього, окремі вітчизняні вчені були близькі до розкриття цільового призначення даного правового інституту.

Так, професор В. Б. Авер'янов визначав поняття державного управління як нормотворчу і розпорядчу діяльність органів виконавчої влади з метою владно-організуючого впливу на відповідні суспільні відносини і процеси в економічній, соціально-культурній та адміністративно-політичній сферах, а також внутрішньоорганізаційну діяльність апарату всіх державних органів щодо забезпечення належного виконання покладених на них завдань, функцій і повноважень [4, с. 75].

Разом з тим, більш сучасним, і таким що відповідає запитам нашого суспільства видається саме термін «публічна адміністрація», що діє на основі та у межах, визначених законом для досягнення публічного інтересу. Саме органи публічної адміні-

страції найбільш тісно взаємодіють із громадянами у процесі реалізації своїх повноважень, тому адміністративно-правове регулювання за загальним правилом допустиме лише тоді, коли воно не порушує прав і свобод людини, а навпаки створює умови для їх максимально повної реалізації.

1. Административное право зарубежных стран: учебник / под ред. А. Н. Козырина и А. М. Шатиной. – М.: Спарк, 2003. – 464 с.

2. Курс адміністративного права України: підручник / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко, І. Д. Пастух, В. Д. Сущенко (та ін.); за ред. В. В. Коваленка. – К.: Юрінком Інтер, 2013. – 808 с.

3. Порівняльне адміністративне право: навчальний посібник для юридичних факультетів та факультетів міжнародних відносин / за ред. А. М. Школика. – Львів: ЗУКЦ, 2007. – 308 с.

4. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник у двох томах: Т. 1. Загальна частина / редкол. В. Б. Авер'янов (голова) та ін. – К.: Юридична думка, 2007. – 592 с.

О. З. Панкевич,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПРАВО НА ПРИВАТНЕ ЖИТТЯ

Особистісні права людини – не лише надзвичайно важлива складова інституту прав і свобод, а й одна з найактуальніших тем, що досліджується представниками різних гуманітарних наук – юристами*, філософами, політологами, соціологами. Така увага науковців пояснюється значенням цих прав. Саме особистісні права забезпечують автономію індивіда, персо-

* Зокрема, за визначенням П. М. Рабіновича, особистісні права – це можливості збереження, розвитку і захисту морально-психологічної індивідуальності людини, її світогляду та духовності (зокрема, права на честь і гідність, ім'я, свободу світогляду і віросповідання, вираження своїх переконань)» [1, с. 23–24].

нальні потенції його розвитку й самовизначення, захищають від втручання в сферу його приватного життя та особистої свободи, як з боку держави, так і з боку інших суб'єктів. Одним із найважливіших особистісних прав, яке найбільш наочно відображає свободу людини, є право на недоторканність приватного життя (прайвесі). Його дослідження має велике значення як для юридичної науки, так і для законотворчості та правозастосовної практики, пов'язаної із захистом прав та свобод людини, розвитком її індивідуальності.

У наш час – час шаленого розвитку найновіших технологій – право на приватність особливо піддається постійним загрозам його порушення. З іншого боку, «не є загальноновизнаним той факт, що приватність – стосовно деяких сфер, у яких індивід може контролювати процес розповсюдження інформації, ступінь доступу до неї та міру ваги, – є насправді ідеалом: дехто каже, що сучасне захоплення приватністю є тільки ще однією ознакою жакливого індивідуалізму як одного з аспектів процесу *відчуження*» [2, с. 303].

Зазначимо, що індивідуалізм прийнято вважати одним із важливих гасел на прапорі лібералізму й, своєю чергою, улюбленою мішенню гострої (і не завжди об'єктивної критики) апологетів іншої потужної течії політико-правової філософії сучасності – комунітаризму.

Право на приватне життя знайшло відповідне закріплення як в універсальних, так і в регіональних міжнародних договорах. Зокрема, згідно із ст. 12 Загальної декларації прав людини «Ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте і сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його житла, тайну його кореспонденції або на його честь і репутацію. Кожна людина має право на захист закону від такого втручання або таких посягань».

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (ст. 17) проголошує: «1. Ніхто не повинен зазнавати свавільного чи незаконного втручання в його особисте і сімейне життя, свавільних чи незаконних посягань на недоторканність його житла або таємницю його кореспонденції чи незаконних посягань на його честь і репутацію. 2. Кожна людина має право на захист закону від такого втручання чи таких посягань».

Своєю чергою стрижневий акт європейської правозахисної системи, котрим є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, формулює у ст. 8 право на повагу до приватного і сімейного життя таким чином: «1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції. 2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб». Наголосимо, що процитована стаття є черговою ілюстрацією, наочним прикладом поширеного в міжнародно-правових актах та в більшості сучасних конституцій певного конфлікту між ліберальним закріплення прав людини (ч. 1) і вимушеним обмеженням їхньої реалізації з підстав, що мають в переважній більшості чітко виражений комунітаристський відтінок (ч. 2).

Слушною також видається висловлена у вітчизняній літературі позиція про те, що «універсальні міжнародні договори містять лише зміст права на приватне життя й не торкаються питання про можливості та шляхи його обмеження. Це дає змогу розглядати такі договори як такі, що не посягають на культурологічні й законодавчі особливості національного законодавства держав, які є їх сторонами. Регіональні міжнародні договори про права людини (Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Американська конвенція про права людини, Африканська хартія прав людини), навпаки, не обходять питання про обмеження права. Це пов'язано з певною культурною єдністю держав, які уклали ці договори, й дозволяє підвищити рівень міжнародного контролю за дотриманням проголошених прав індивідуума» [3, с. 14].

На думку відомого вітчизняного дослідника В. Серьогіна, «право на недоторканність приватного життя необхідно розглядати у трьох аспектах: 1) як право індивіда на своє власне життя, на дії щодо самого себе; дане право безпосередньо пов'язане з індивідуальністю конкретної людини, а відповідно,

й із захистом від втручання з боку всіх суб'єктів права; 2) як неприпустимість втручання у приватне життя особи з боку держави, організацій, юридичних і фізичних осіб (дуже тонкою видається лінія розмежування між першим і другим аспектами – *О.П.*); 3) як право, суміжне з іншими правами, а саме: з правом на недоторканність сімейного життя, правом на недоторканність житла, правом на недоторканність кореспонденції. Однак, звертаючись до останнього аспекту, слід мати на увазі, що перелічені права можна розглядати і як примикаючи до права на недоторканність приватного життя елементи, і як самостійні права» [4, с. 538].

Підсумовуючи, зазначимо, що в Україні необхідність подальших досліджень проблем, пов'язаних з реалізацією права на недоторканність приватного життя, визначається низкою вагомих обставин. По-перше, надзвичайно швидким поступом науково-технічного прогресу, що зумовлює появу нових небезпек для права на недоторканність приватного життя; по-друге, необхідністю сприйняття кращого європейського досвіду та завданням приведення вітчизняного законодавства у відповідність до міжнародно-правових стандартів, норм та вимог; по-третє, важливістю чіткого визначення змісту вказаного права, його структурних елементів і форм прояву й потребою глибокого наукового аналізу меж можливого втручання з боку держави і суспільства у сферу приватного життя; по-четверте, необхідністю розробки ефективних юридичних засобів, за допомогою яких право на недоторканність приватного життя забезпечувалося би належним чином.

1. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: навч. посібник / П. М. Рабінович. – Вид. 10, доп. – Львів: Край, 2008. – 224 с.

2. Гевінсон Р. Приватність / Рут Гевінсон // Енциклопедія політичної думки; пер. з англ. – К.: Дух і Літера, 2000. – С. 303–304.

3. Мішуровська С. Т. Міжнародно-правовий захист права на приватне життя (сучасна практика): автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук: 12.00.11 / С. Т. Мішуровська. – Х., 2011. – 21 с.

4. Сьрьогін В. О. Право на недоторканність приватного життя у конституційно-правовій теорії та практиці: монографія / В. О. Сьрьогін. – Х.: ФІНН, 2010. – 608 с.

М. В. Парасюк,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільно-правових дисциплін
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ПІДСТАВ ДЛЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ДЖЕРЕЛОМ ПІДВИЩЕНОЇ НЕБЕЗПЕКИ

У процесі розгляду справ про відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки виникає ціла низка проблемних питань, які потребують однозначного застосування норм матеріального та процесуального права. Це обумовлено, зокрема, великою кількістю цивільно-правових спорів, а також наявністю особливостей, які характеризують розглядувану категорію справ. Насамперед слід зауважити, що це особливий вид деліктних зобов'язань, відшкодування шкоди у яких, потребує встановлення спеціальних обставин поряд із тим, як це визначено загальними положеннями про відшкодування шкоди. Склад цього правопорушення визначається сукупністю таких ознак: 1) шкода заподіяна джерелом підвищеної небезпеки; 2) така шкода заподіяна протиправно; 3) між протиправними діями володільця джерела підвищеної небезпеки і наслідками, що настали, існує причиновий зв'язок.

Судові роз'яснення щодо застосування норм, передбачених ст.ст. 1187, 1188 ЦК України узагальнено у постанові Пленуму Вищого Спеціалізованого Суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 01 березня 2013 року № 4 «Про деякі питання застосування судами законодавства при вирішенні спорів про відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки». Однак, положення цього акту тлумачення є дещо загальними та містять значний показник оціночності. Характерною особливістю цього виду деліктних зобов'язань є правило про обов'язок володільця джерела підвищеної небезпеки відшкодувати шкоду незалежно від його вини. Натомість законодавчо вказано на дві підстави звільнен-

ня від відшкодування шкоди завданої джерелом підвищеної небезпеки. Зі змісту ч. 5 ст. 1187 КК України можна визначити, що для поширення на володільця джерела підвищеної небезпеки розглядуваного правового режиму звільнення, він має довести, що шкоди було завдано внаслідок непереборної сили або умислу потерпілого.

У п. 7 згаданої вище постанови роз'яснено, що під непереборною силою слід розуміти, зокрема, надзвичайні або невідворотні за даних умов події, тобто ті, які мають зовнішній характер [1]. Застосовуючи буквально тлумачення, можна припустити, що дане положення можна поширити на невизначену кількість обставин, які є невідворотними. Однак, це хибна позиція. Судова практика не вбачає ознак непереборної сили, наприклад, у випадку, коли водій збив пішохода, заподіявши йому тяжке тілесне ушкодження, не маючи при цьому можливості уникнути наїзду. При цьому зазначається, що непереборною силою в такому випадку слід визнавати фактори об'єктивного характеру, причинно не пов'язані з джерелом підвищеної небезпеки. Шкідливі властивості самого джерела підвищеної небезпеки непереборною силою не є [2, с. 83]. Непідконтрольність та підвищена ймовірність заподіяння шкоди повинні враховуватися в сукупності при встановленні підстав відповідальності за шкоду, завдану джерелом підвищеної небезпеки [3, с. 160].

Загалом погоджуючись із судовим роз'ясненням, разом з тим слід зауважити, що у цьому визначенні непереборної сили слід уточнити психічне ставлення володільця до цих обставин. Думається, що умовою такого звільнення від відповідальності заподіювача шкоди є те, що він не міг передбачити настання цієї невідвортної події або передбачив, але не міг її відвернути [4, с. 551].

Можна припустити, що до обставин непереборної сили прийнятно до розглядуваного виду деліктних зобов'язань, слід відносити стихійні лиха, зумовлені різноманітними природними явищами (землетрус, ураган, сильний мороз тощо), а також явища соціального характеру (військові дії, надзвичайний стан, страйки тощо).

Ще однією підставою для звільнення від відшкодування шкоди завданої джерелом підвищеної небезпеки є доведення володільцем того, що шкоди було завдано внаслідок умислу потерпілого.

Дане положення впливає із загальних засад відшкодування шкоди. Під умислом потерпілого слід розуміти, зокрема, таку його протиправну поведінку, коли потерпілий не лише передбачає, але і бажає або свідомо допускає настання шкідливого результату (наприклад, суїцид) [1]. Окремо у цивільному законодавстві врегульовано питання про грубу необережність потерпілого, який своєю поведінкою створив умови для вчинення правопорушення. Як відомо ступінь шкідливості умислу та необережності є різним. Тому у законодавстві визначено правило, відповідно до якого груба необережність потерпілого є лише підставою для зменшення розміру відшкодування шкоди володільцем джерела підвищеної небезпеки (ч. 2 ст. 1193 ЦК України).

Думається, що лише цими двома підставами не вичерпуються випадки звільнення володільця джерела підвищеної небезпеки від обов'язку відшкодувати шкоду у повному обсязі. Претендувати на звільнення може володільець і тоді, коли джерело підвищеної небезпеки вибуло із його володіння в результаті протиправних дій інших осіб. У таких випадках відповідальність за заподіяну шкоду покладається на особу, яка протиправно заволоділа джерелом.

Проте сам факт незаконного вилучення не може розглядатися як автоматична підстава для звільнення володільця від відповідальності. В сьогоdnішніх реаліях, коли злочинів не зупинити навіть найсучаснішими охоронними системами, цього вже не достатньо для визнання того, що володільець транспортного засобу вжив достатніх засобів для виключення випадків протиправного заволодіння.

Очевидно, що в даному випадку будь брaтися до уваги усі обставини справи (характеристики місця, де знаходився транспортний засіб, правомірність його знаходження там, визначення можливості знаходження транспортного засобу у цей момент у більш безпечному місці тощо).

Окремо слід розглядати можливість звільнення володільця від відшкодування шкоди заподіяної джерелом підвищеної небезпеки, що вчинено під впливом непереборного фізичного примусу, внаслідок якого особа не могла керувати своїми вчинками.

В розглядуваній ситуації вина володільця виключається у зв'язку з обставинами, при яких нівелюється можливість якось змінити ситуацію.

Схожим з цим є випадки, коли заволодіння транспортним засобом відбулося шляхом погрози заподіяння шкоди для життя і здоров'я володільця чи під цією ж погрозою змушують використати джерело підвищеної небезпеки у цілях, при яких заподіяння шкоди є неминучим.

Зважаючи на складний процес установлення особи відповідальної за заподіяння шкоди джерелом підвищеної небезпеки, потрібно удосконалити у цивільному законодавстві систему норм, які регламентують обставини, які виступають підставами для звільнення від цього обов'язку, наприклад, шляхом виділення у межах глави 82 ЦК України окремого параграфу, в якому визначити правила відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки.

1. Про деякі питання застосування судами законодавства при вирішенні спорів про відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки: постанова Пленуму Вищого Спеціалізованого Суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 01 березня 2013 р. № 4 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/print14780760>.

2. Узагальнення судової практики розгляду судами цивільних справ про відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки, у 2010–2011 роках // Часопис цивільного і кримінального судочинства. – 2012. – № 4 (7). – С. 59–128.

3. Парасюк В. М. Проблемні аспекти визначення поняття «джерело підвищеної небезпеки» в науці цивільного права / В. М. Парасюк // Митна справа. – 2012. – № 3 (81). – Ч. 2. – Кн. 2. – С. 156–161.

4. Парасюк В. М. Цивільне право України в схемах: навч. посібник / В. М. Парасюк, М. В. Парасюк, Н. М. Грабар. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Львів: Ліга Прес, 2014. – 700 с.

Н. М. Парасюк,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНІ УКРАЇНИ

Існування у системі норм кримінального закону особливостей щодо кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх засвідчує зацікавленість держави у швидкому перевихованні неповнолітнього «злочинця». Найбільша співзвучність із цим процесом проявляється при застосуванні до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру. Їх дуалістична природа виражається у тому, що вони виступають як альтернатива кримінальної відповідальності, а також як спосіб її реалізації. Окремо слід виділити можливість застосування примусових заходів виховного характеру до особи, яка до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК України. Випадки застосування судами примусових заходів виховного характеру є нечисленними. Думається, що одним із чинників, які зумовлюють таку ситуацію є невизначеність чітких законодавчих меж для їх застосування до різних категорій неповнолітніх.

Науковці дискутують насамперед з того приводу, що необхідно диференціювати застосування примусових заходів виховного характеру у випадку звільнення від кримінальної відповідальності та звільнення від покарання [1, с. 176; 2, с. 185]. Доцільність запропонованого положення визначається різним правовим режимом вказаних заходів кримінально-правового характеру. Безумовно, що в обох випадках застосування примусових заходів виховного характеру мова не йде про анулювання діяння винного. Однак, умовами звільнення

від кримінальної відповідальності за ст. 97 КК України є вчинення злочину невеликої тяжкості або необережного злочину середньої тяжкості вперше. Ступінь суспільної небезпеки такої особи є нижчим, порівняно із тією, яка може претендувати на звільнення від покарання за умовами, визначеними у ст. 105 КК України. Зовсім протилежна ситуація виникає із застосуванням примусових заходів виховного характеру до осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння до досягнення віку, з якого настає кримінальна відповідальність. Цілком обґрунтовано, що мета застосування цих заходів має залежати від конкретного виду заходу кримінально-правового характеру, в якому вони реалізуються.

Спирним є положення абз. 2 п. 1 постанови Пленуму Верховного Суду України від 15 травня 2006 року № 2 «Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру», у якому сформульовано зміст мети застосування до неповнолітніх заходів виховного характеру прийнятно до усіх випадків, визначених кримінальним законом України. Так, роз'яснюється, що метою застосування таких заходів має бути забезпечення інтересів неповнолітнього, які полягають в одержанні не тільки належного виховання, а й освіти, лікування, соціальної, психологічної допомоги, захисту від жорстокого поводження, насильства та експлуатації, а також у наявності можливості адаптуватися до реалій суспільного життя, підвищити загальноосвітній і культурний рівень, набуті професії та працевлаштуватися [3]. Застосування примусових заходів виховного характеру, як підстави для звільнення від кримінальної відповідальності чи звільнення від покарання, має підпорядковуватися не лише виховній меті чи меті належної соціальної адаптації неповнолітніх осіб. Розглядувані засоби мають, зокрема, і каральний зміст, визначальною метою якого є виправлення особи і, що особливо важливо, попередження вчинення нею в подальшому злочинів тощо. Відповідно до цього доцільно у кримінальному законі чітко регламентувати види примусових заходів виховного характеру, які можуть застосовувати залежно від категорії неповнолітніх, які потрапляють у сферу кримінально-правового регулювання.

Перш, ніж визначитися із видами примусових заходів виховного характеру, які можуть застосовувати до неповнолітніх, слід звернути увагу на те, що у законодавстві не передбаченого установлення ще додаткових характеристики для осіб, які до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність вчинили суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК України. Однак, це не є правильно. Оскільки законодавець визначає можливість застосування примусу до осіб, які не визнаються суб'єктами злочину через недосягнення встановленого віку, то цілком виправдано буде з'ясувати зміст осудності. Іншими слова, слід чітко прописати у кримінальному законі, у ч. 2 ст. 97 КК України, що «застосування примусових заходів виховного характеру щодо цієї категорії неповнолітніх допускається за умови встановлення їх осудності». Відтак в кожному конкретному випадку перед застосуванням цих заходів суд має установити чи міг неповнолітній під час вчинення суспільно небезпечного діяння, ознаки якого передбачено статтю Особливої частини КК України, усвідомлювати своє діяння (дію чи бездіяльність) та керувати ним.

Думається, що до особи, яка до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК України, слід застосовувати заходи, які визначено у п.п. 1–3 ч. 2 ст. 105 КК України. Щоправда викликає застереження дієвість такого заходу, як передача неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють чи під нагляд педагогічного або трудового колективу за його згодою, а також під нагляд окремих громадян на їхнє прохання (п. 3 ч. 2 ст. 105 КК України). У сімейному законодавстві прописані обов'язки батьків щодо виховання дітей і тому є достатньо не обґрунтовано ще судом передавати дітей під нагляд батьків, якщо з самого народження батьки те і мають робити, що здійснювати виховання, а в окремих особливо тяжких випадках і «нагляд» за ними. Спірним є також можливість нагляду за поведінкою неповнолітнього педагогічного чи трудового колективу чи окремих громадян. Як зазначається, у вище згаданій

постанові Пленуму Верховного Суду України від 15 травня 2006 року № 2, нагляд має бути постійним та належним. Однак, чи доцільно покладати такий обов'язок на вказаних суб'єктів, якщо в державі діє ціла система органів і служб у справах дітей та спеціальних установ для дітей, які у межах свої компетенції здійснюють соціальний захист дітей і профілактику серед них правопорушень [4]. Неповнолітні, які вже вчинили кримінально-протиправне діяння, повинні знаходитися під особливим контролем цих органів чи установ і застосовувані щодо них заходи мають залежати від ступеня тяжкості вчиненого злочину. Тому п. 3 ч. 2 ст. 105 КК України пропонується сформулювати так: «передача неповнолітнього під нагляд органів і служб у справах дітей та спеціальних установ для дітей».

Прийнятно до застосування примусових заходів виховного характеру у випадку звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності законодавчо обґрунтовано буде передати його під нагляд спеціальним органам та установам щодо дітей, визначити йому судового вихователя, або ж покласти на неповнолітнього, який досяг п'ятнадцятирічного віку і має майно, кошти або заробіток, обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків. При цьому доцільно чітко у законодавстві визначити межу розміру такого відшкодування, обмежившись шкодою, у розмірі якогось соціального показника, наприклад, прожиткового мінімуму на відповідну категорію осіб.

Найвищим ступенем суспільної небезпеки характеризуються неповнолітні, які можуть претендувати на звільнення від покарання у зв'язку із застосування примусових заходів виховного характеру. Пропонується поєднувати цей вид звільнення із направленням неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної станова для дітей і підлітків. Окрім цього, було б доцільно вид звільнення, передбачений ст. 105 КК України, визначити як умовний та вказати юридичний наслідок у разі ухилення від застосування примусового заходу виховного характеру.

Отож, слід підсумувати. Відмовляючись від призначення покарання неповнолітній особі, яка вчинила злочин, слід на законодавчому рівні удосконалити кримінально-правові нор-

ми, які визначають особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх, а головно це стосується чіткого розмежування дуалістичної природи застосування примусових заходів виховного характеру.

1. Бурдін В. М. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні: монографія / В. М. Бурдін. – К.: Атіка, 2004. – 240 с.

2. Яценко А. М. Застосування примусових заходів виховного характеру: теоретичний аспект / А. М. Яценко // Право і суспільство. – 2014. – № 1. – С. 182–188.

3. Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру: постанова Пленуму Верховного Суду України від 15 травня 2006 року № 2 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-06/print1477998810051019>.

4. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей: Закон України від 24 січня 1995 року № 20/95-ВР // Офіційний веб-сайт Верховної Ради [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/20/95-вр/print1456380119228309>.

О. О. Пастернак,

аспірант кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного та міжнародного права
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

БІОЕТИКА ПРАВА ЯК ЗАСІБ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ ОХОРОНИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я

Науковий прогрес ознаменував появу нових методів та технологій, які якісно впливають на життєдіяльність людини. Зокрема, реальністю стало втручання у людське буття з етапу планування життя аж до смерті живого організму, в тому числі його окремих елементів – органів, тканин, клітин.

З огляду на необхідність збереження людської ідентичності, захисту біологічної цілісності людини, забезпечення поваги до людської гідності на міжнародній арені появилась

міждисциплінарна наука біоетика, яка онтологічно поєднала етику та біос (життя).

За кілька десятиліть свого існування біоетика сформувалася як «міст», що єднає природничі та гуманітарні науки, біологічні факти й людські цінності, теорію і практику» [1, с. 15] з метою визначення засад поведінки з тим, що, за В. Р. Поттером, є «небезпечним знанням» [2, с. 79], для «виживання людини і поліпшення життя» [2, с. 9].

Людині притаманна унікальна здатність розмірковувати над своїм існуванням та сенсом життя, що свідчить про неї як про духовну істоту здатну до вибору власної долі. Однак, ця умовна свобода лімітується усталеними нормами моралі та релігії, міжнародними правовими стандартами та імперативними засобами держави, що не є винятком і для біоетичної сфери.

Серед біоетичних питань, що опиняються на порядку денному права охорони здоров'я і життя, слід особливо відзначити визначення моменту початку життя людини, пренатальну діагностику, генну інженерію, штучне переривання вагітності (аборти), застосування допоміжних репродуктивних технологій, трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини, донорство, клонування, евтаназію та загалом проблеми вмирання і смерті, проведення біомедичних експериментів за участю людини, використання нанотехнологій, етичні проблеми розподілу обмежених ресурсів системи охорони здоров'я тощо.

Деякі дослідники звертають увагу на «біоетизацію» законодавства і права зарубіжних країн у певних галузях, наприклад, у галузі кримінального права, та необхідність її поширення в Україні [3, с. 140–145].

Державна політика в галузі біоетики – це комплекс заходів, спрямованих відповідно до міжнародних вимог на створення умов для дотримання етичних принципів і норм в процесі наукової та практичної діяльності людства, що може негативно вплинути на стан здоров'я населення та навколишнє природне середовище. Отже, саме з позиції принципу захисту біологічної цілісності людини необхідно розглядати проблеми захисту прав людини у сфері біології та медицини [4].

Таким шляхом іде світова спільнота, уклавши низку міжнародно-правових актів, серед яких Нюрнберзький кодекс, Конвенції про права людини і біомедицину, Гельсінська декларація «Рекомендації для лікарів, які здійснюють біомедичні дослідження на людині», Міжнародний кодекс медичної етики, Загальна декларація про геном людини та права людини, Міжнародна декларація про генетичні дані людини, Рекомендація Комітету міністрів держав-членів Ради Європи щодо пренатального генетичного скринінгу і пренатальної генетичної діагностики та пов'язаного із цим консультування та інші документи.

Ефективність правового регулювання визначають як результативну характеристику його дії, яка свідчить про здатність вирішувати відповідні соціально-правові проблеми [5, с. 12].

Процес становлення України як правової держави та розвиток в ній громадянського суспільства, зумовлює впровадження у нашу національну практику загальноновизнаних правових регуляторів міжнародного права.

З огляду на це, Україна поступово долучається до міжнародно-правового врегулювання біоетичних проблем. Так, 4 квітня 2006 року Президент України видав розпорядження, яке започаткувало правове регулювання проблем, пов'язаних із генною інженерією та трансплантацією з позиції громадянського суспільства (Розпорядження № 57/2006-рп Президента України «Про уповноваження С. Головатого на підписання Додаткового протоколу до Конвенції про захист прав людини та людської гідності щодо застосування біології та медицини, який стосується заборони клонування людей» від 4 квітня 2006 р.). Окрім того, комітети або комісії з біоетики сьогодні активно працюють при НАН та АМедН України, всіх вищих медичних навчальних закладах, в інститутах та інших установах медико-біологічного профілю різної підпорядкованості. На локальному рівні зараз діють близько 100 біоетичних комітетів і комісій. Основне їх завдання – бути провідниками етичних принципів у всіх сферах діяльності своїх установ, вони покликані здійснювати біоетичну експертизу проектів, широко

інформувати про свою роботу громадськість. У вищих навчальних закладах вони, крім того, беруть участь у викладанні курсу з біоетики. Так з метою сприяння створенню правових передумов для приєднання України до міжнародних договорів у галузі біоетики, координування діяльності етичних комітетів усіх рівнів в Україні створено Комітет з питань біоетики при Президії НАН України (Постанова Президії НАН України від 07.11.2007 № 288).

Л. Г. Удовика підкреслює, що глобалізаційні трансформації нормативної підсистеми зумовлені, по-перше, прагненням України до більш активної участі у різних міжнародних і міждержавних інститутах, органах, укладення низки багатосторонніх і двосторонніх угод; по-друге, задекларованим стратегічним процесом євроінтеграції, відповідно – активізацією процесів адаптації, гармонізації, уніфікації, апроксимації, імплементації; по-третє, необхідністю створення дієвого правового механізму захисту національних інтересів від глобальних викликів і загроз [6, с. 17].

Сьогодні на основі біоетики формуються її численні похідні сфери дослідження, які претендують на власний предмет та об'єкт, а саме біомедична етика, етика біомедичних досліджень, екологічна біоетика, право біоетики, біобезпека тощо. Саме тому феномен біоетики та її правова реалізація все частіше стає об'єктом не лише наукового дослідження, а й предметом правозастосовної, правотлумачної та правотворчої діяльності державних інститутів.

З огляду на це слід наголосити, що зростання впливу громадянського суспільства сприяє подальшій «біоетизації» права, тому розширення арсеналу ефективних засобів правового регулювання у сфері охорони здоров'я і життя потребує подальшого правового дослідження та окреслення етичних дороговказів.

1. Пустовит С. В. Глобальная биоэтика: становление теории и практики (философский анализ) / С. В. Пустовит. – К.: Арктур-А, 2009. – 342 с.

2. Поттер Ван Ранселер. Биоэтика: мост в будущее / Ван Ранселер Поттер; под ред. С. В. Вековшиной, В. Л. Кулиниченко. – К., 2002. – 216 с.

3. Триньова Я. О. Біоетичні проблеми кримінального права України: монографія / Я. О. Триньова. – К.: Національна академія прокуратури України, 2014. – 398 с.

4. Концепція державної політики в галузі біоетики в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://biomed.nas.gov.ua/files/concept_ua.pdf

5. Мельник О. М. Правове регулювання та шляхи підвищення його ефективності: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 / О. М. Мельник. – К., 2004. – 20 с.

6. Подольська Є. А. Соціологія: 100 питань – 100 відповідей / Є. А. Подольська, Т. В. Подольська. – К.: ІНККОС, 2009. – 352 с.

О. С. Потлань,

викладач кафедри кримінально-правових дисциплін
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПОНЯТТЯ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ ЧАСУ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Кримінальний кодекс (далі – КК) України оперує поняттям часу вчинення злочину. Так, у Загальній частині розкрито зміст даного поняття, в Особливій ж – час вчинення злочину виступає як ознака об'єктивної сторони низки складів злочину.

Ч. 3 ст. 4 КК України вказує, що час вчинення злочину – це час вчинення особою передбаченої законом про кримінальну відповідальність дії або бездіяльності [1]. Втім, таке законодавче формулювання не знайшло єдиного бачення серед науковців. Сформувалось принаймні два підходи.

Перший підхід ґрунтується на буквальному тлумаченні кримінального закону. Слідом, часом вчинення злочину є час вчинення особою суспільно небезпечної дії чи бездіяльності, незалежно від часу настання їх суспільно небезпечних наслідків (В. І. Борисов, Ю. А. Пономаренко, Р. В. Вереша [2, с. 2]. Так, П. С. Берзін пропонує доповнити законодавче визначення часу вчинення злочину після слів «...дії або бездіяльності» словами «незалежно від часу настання наслідків» [2, с. 5].

Схоже за змістом поняття часу вчинення злочину міститься, зокрема, у кримінальних законах Республіки Польща, Республіки Вірменія, Республіки Казахстан, Республіки Молдова, Федеративної Республіки Німеччини, Азербайджанської Республіки, Республіки Білорусь.

Зміст другого доктринального підходу щодо часу вчинення злочину базується на концепції поділу складів злочинів на формальні та матеріальні. Відповідно, адепти вважають, що часом вчинення злочину для матеріальних складів злочинів слід вважати час настання суспільно небезпечних наслідків (М. І. Хавронюк, О. О. Дудоров). Така позиція обґрунтовується тим, що відповідно до ст. 2 КК України підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого цим Кодексом. Якщо ж наслідки є обов'язковою ознакою відповідного складу злочину, то їх відсутність виключає притягнення особи до кримінальної відповідальності, відтак, не дає змогу визнати вчинену нею дію або бездіяльність злочином [3, с. 97–98]. Наприклад, ст. 196 КК України передбачає відповідальність за необережне знищення або пошкодження чужого майна за умови, що воно спричинило тяжкі тілесні ушкодження або загибель людей.

Така наукова дискусія не така й безневинна. Адже від вирішення того, який момент слід вважати часом вчинення злочину – момент вчинення суспільно небезпечного діяння чи настання суспільно небезпечного наслідку (які можуть бути досить тривало розірвані в часі, як от: здійснення посягання на життя і власне настання смерті) – залежить вирішення низки кримінально-правових питань. Як от: перебіг строків давності притягнення до кримінальної відповідальності обчислюється з часу вчинення злочину (ст. 49 КК України); норми, які визначають особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх (Розділ XV КК України) застосовуються до осіб, яким до моменту вчинення злочину не виповнилося 18 років; вік суб'єкта злочину також прив'язаний до моменту вчинення злочину; довічне позбавлення волі не застосовується, зокрема, до жінок, що були в стані вагітності під час вчинення злочину тощо.

Зважаючи на доктринальну усталеність поділу складів злочинів на матеріальні та формальні, видається, що все-таки момент вчинення злочину повинен диференціюватися залежно від виду складу злочину. Слідом, доцільним є внесення змін і доповнень до ст. 4 КК України. Прикладом вирішення цього питання може слугувати КК Республіки Узбекистан, який визначає час вчинення злочину так: «Часом вчинення злочину визнається час вчинення суспільно небезпечного діяння, якщо стаття цього Кодексу визначає момент закінчення злочину моментом вчинення дії або бездіяльності. Часом вчинення злочину визнається час настання злочинних наслідків, якщо стаття цього Кодексу визначає закінчення злочину моментом настання таких наслідків» [4, с. 13]. Таке формулювання більш злагожене з існуючими у кримінальному законі конструкціями складів злочинів.

Інший зріз змісту та значення поняття часу вчинення злочину як конструктивної ознаки об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого кримінальним законом. Так, Особлива частина КК України містить близько 60-ти складів злочинів, в яких час є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони. Незважаючи на те, що злочин завжди вчиняється у певних часових межах, власне час, як ознака об'єктивної сторони, набуває юридичного значення тільки в тих випадках, коли він:

1) безпосередньо зазначений в диспозиції відповідної статті Особливої частини КК України, причому формулювання поняття часу можуть бути різні, наприклад, «в період» (ст.ст. 111, 114-1), «під час», «після» (ст.ст. 117, 158-2, 159, 236, 272, 275, 342, 368-4, 384, 385, 390), «протягом тривалого часу» (ст. 146), «при допиті» (ст. 373);

2) опосередковано впливає з її змісту – мова йде про групи однорідних злочинів, вчинення яких можливе тільки у певний час. Наприклад, вчинення низки злочинів, передбачених Розділом V Особливої частини КК України, можливе лише під час проведення виборчої кампанії або референдуму, а злочинів проти встановленого порядку несення військової служби – під час несення чи проходження військовослужбовцями військової служби або проходження військовозобов'язаними

навчальних або спеціальних зборів. В таких складах злочинів немає потреби щоразу вказувати в диспозиції статті на те, що діяння вчинене під час проведення виборчої кампанії або проходження військової служби.

На відміну від визначеного в ст. 4 КК України поняття часу вчинення злочину, який зумовлює виникнення кримінально-правових відносин, встановлення часу, як ознаки об'єктивної сторони складу злочину, дозволяє розмежувати злочин від інших правопорушень, злочини між собою, а також впливає на кваліфікацію вчиненого діяння. Наприклад, час, як ознака об'єктивної сторони складу злочину, дозволяє розмежувати «Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини» (ст. 117 КК України) та «Умисне вбивство» (ст. 115 КК України); дії особи можуть кваліфікуватись як «Опір представникові влади, працівникові правоохоронного органу...» (ст. 342 КК України) за умови, що опір було вчинено під час виконання представником влади, працівником правоохоронного органу... своїх службових обов'язків; «Незаконне позбавлення волі або викрадення людини», здійснюване протягом тривалого часу, утворює кваліфікований склад злочину, передбаченого ст. 146 КК України. А тому встановлення змісту таких ознак надзвичайно важливе.

В цілому, зважаючи на відсутність системного доктринального вивчення поняття та кримінально-правового значення часу вчинення злочину, а також вищезокреслені окремі проблеми, видається, що подальше наукове дослідження часу вчинення злочину має значний резерв для наукового пошуку.

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.

2. Берзін П. С. Деякі особливості визначення місця і часу вчинення злочину при фактичному «розведенні» діяння та його наслідків в місці й часі / П. С. Берзін [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua>.

3. Дудоров О. О. Кримінальне право: навч. посібник / О. О. Дудоров, М. І. Хавронюк; за заг. ред. М. І. Хавронюка. – К.: Ваіте, 2014. – 944 с.

4. Кримінальний кодекс Республіки Узбекистан [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://law.edu.ru>.

І. М. Проць,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ПОВЕРНЕННЯ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ ДО ВІДПОВІДНОГО БЮДЖЕТУ ЯК ЗАХІД ВПЛИВУ ЗА НЕЦІЛЬОВЕ ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ

Повернення бюджетних коштів до відповідного бюджету як захід впливу передбачений за вчинення лише одного бюджетного правопорушення, а саме за нецільове використання бюджетних коштів (щодо субвенцій та коштів, наданих одержувачам бюджетних коштів).

Нецільовим використанням бюджетних коштів є їх витрачання на цілі, що не відповідають: 1) бюджетним призначенням, встановленим законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет); 2) напрямам використання бюджетних коштів, визначених у паспорті бюджетної програми (у разі застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі) або у порядку використання бюджетних коштів; 3) бюджетним асигнуванням (розпису бюджету, кошторису, плану використання бюджетних коштів) [1].

Постановою Кабінету Міністрів України №1163 затверджений «Порядок повернення бюджетних коштів до відповідного бюджету в разі їх нецільового використання» [2].

Факт нецільового використання субвенції встановлюється в процесі проведення ревізії (перевірки) виконання бюджетів уповноваженим державним органом, що здійснює контроль за дотриманням бюджетного законодавства, і оформляється актом ревізії або довідкою про перевірку. Форма Довідки про встановлені факти нецільового використання субвенцій, а також форма Вимоги про повернення використаної не за цільовим призначенням суми субвенції до відповідного бюджету затверджені наказом Міністерства фінансів України від 5 серпня

2011 р. № 996 «Про затвердження форм вимог до розпорядника та одержувача бюджетних коштів та форми інформації про встановлені факти нецільового використання субвенції» [3].

Підставою для повернення коштів до відповідного бюджету є акт ревізії, складений органом, уповноваженим здійснювати контроль за дотриманням бюджетного законодавства, у якому зафіксовано факт нецільового використання субвенції розпорядником бюджетних коштів або нецільового використання бюджетних коштів їх одержувачем. Протягом 10 робочих днів з дати реєстрації акта ревізії, а у разі наявності заперечень (зауважень) до акта – з дати надання письмового висновку щодо таких заперечень (зауважень) контролюючий орган складає вимогу до розпорядника бюджетних коштів про повернення до відповідного бюджету використаної ним не за цільовим призначенням суми субвенції або вимогу до одержувача бюджетних коштів про повернення бюджетних коштів до відповідного бюджету в сумі, що використана ним не за цільовим призначенням [2].

Вимога підписується керівником або заступником керівника органу бюджетного контролю. А до вимоги додається засвідчений в установленому порядку витяг з акта ревізії, у якому зафіксовано факт нецільового використання субвенції розпорядником бюджетних коштів або нецільового використання бюджетних коштів їх одержувачем.

Розпорядник бюджетних коштів, який допустив нецільове використання субвенції, самостійно виконує вимогу протягом 10 робочих днів після її надходження. У разі коли таке порушення було встановлено протягом бюджетного періоду, в якому надавалася субвенція, розпорядник бюджетних коштів виконує вимогу за рахунок коштів, отриманих як субвенція. Якщо субвенція за бюджетними призначеннями поточного бюджетного періоду на момент складення акта ревізії повністю використана та якщо зазначене порушення було встановлено після закінчення бюджетного періоду, в якому надавалася субвенція, і в поточному бюджетному періоді субвенція не передбачається, розпорядник бюджетних коштів погоджує з головним розпорядником бюджетних коштів питання про визначення коштів, за рахунок яких буде виконуватися вимога.

Протягом одного робочого дня після виконання вимоги розпорядник бюджетних коштів інформує контролюючий орган, який надіслав йому вимогу, про її виконання та подає копію документа, який підтверджує перерахування до відповідного бюджету сум субвенції, використаних не за цільовим призначенням. У разі невиконання розпорядником бюджетних коштів вимоги у визначений строк контролюючий орган у межах своєї компетенції приймає або ініціює прийняття в установленому порядку рішення про зупинення операцій з бюджетними коштами або призупинення бюджетних асигнувань такому розпоряднику бюджетних коштів на суму субвенції, використаної не за цільовим призначенням, на період до виконання вимоги чи до її скасування. Контролюючі органи, крім Рахункової палати, щокварталу до 15 числа місяця, що настає за звітним періодом, подають Мінфіну за результатами проведених ревізій інформацію про встановлені факти нецільового використання субвенцій за формою, затвердженою Мінфіном [2].

Нормативно-правові акти містять певні процесуальні особливості застосування до одержувача повернення бюджетних коштів як заходу впливу за порушення бюджетного законодавства. Так, вимога до одержувача бюджетних коштів складається у п'ятьох примірниках: перший – надсилається марочним або рекомендованим листом одержувачу бюджетних коштів, який допустив нецільове використання бюджетних коштів; другий – розпоряднику бюджетних коштів, через якого такі кошти надавалися одержувачу; третій – органу Державної казначейської служби, який обслуговує одержувача бюджетних коштів; четвертий – Мінфіну (місцевому фінансовому органу); п'ятий – залишається у контролюючого органу.

Протягом 10 робочих днів після надходження вимоги одержувач бюджетних коштів:

- перераховує зазначену в ній суму за рахунок власних (небюджетних) коштів у дохід загального фонду відповідного бюджету за кодом бюджетної класифікації доходів «Інші надходження»;

- інформує про виконання вимоги контролюючий орган, який надіслав йому вимогу, та розпорядника бюджетних коштів, до мережі якого включений (або включався у поперед-

ньому бюджетному періоді) одержувач бюджетних коштів, протягом одного робочого дня з дати перерахування коштів з поданням їм засвідчених в установленому порядку копій документів, які підтверджують таке перерахування.

У разі невиконання одержувачем бюджетних коштів вимоги контролюючий орган звертається в установленому порядку до суду щодо стягнення з одержувача бюджетних коштів у дохід відповідного бюджету коштів у сумі, яка була використана ним не за цільовим призначенням. Разом із зверненням до суду подаються засвідчені в установленому порядку копії вимоги та витягу з акта ревізії [2].

1. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 50–51. – Ст. 572.

2. Про затвердження Порядку повернення бюджетних коштів до відповідного бюджету в разі їх нецільового використання: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 грудня 2010 р. № 1163 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 98. – Ст. 3480.

3. Про затвердження форм вимог до розпорядника та одержувача бюджетних коштів та форми Інформації про встановлені факти нецільового використання субвенції: Наказ Міністерства фінансів України від 5 серпня 2011 р. № 996 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 66. – Ст. 2561.

Б. П. Ратушна,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри цивільного права та процесу

(Львівський торговельно-економічний університет)

ФУНКЦІЇ СУДОВОГО ЗБОРУ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

На сучасному етапі розвитку науки цивільного процесуального права зростає увага до інституту судових витрат, оскільки можливість реалізації особою права на звернення до суду за судовим захистом, тобто доступ до правосуддя безпосередньо залежить від фінансової спроможності сплатити судові витрати. При цьому, враховуючи потреби сучасності, низка

вчених (Ю. Білоусов, А. Власов, І. Приходько, П. Шевчук та ін.) аналізують цей інститут в контексті доступності правосуддя, відстоюючи або необхідність введення безкоштовного правосуддя, або встановлення належного (низького) розміру судових витрат [1, с. 135–146].

Як зазначалося, право на звернення до суду за судовим захистом може бути реалізоване за умови сплати особою судового збору, який входить до складу судових витрат. Метою сплати цих коштів є часткове відшкодування державі витрат на забезпечення діяльності судів. Зокрема, кошти судового збору після зарахування до спеціального фонду Державного бюджету України спрямовуються на зміцнення матеріально-технічної бази судів, включаючи створення та забезпечення функціонування Єдиної судової інформаційної системи, веб-порталу судової влади, комп'ютерних локальних мереж, сучасних систем фіксування судового процесу, придбання та обслуговування комп'ютерної та копіювально-розмножувальної техніки, впровадження електронного цифрового підпису та іншого. Таким чином, судовий збір виконує важливу компенсаційну функцію.

Але судові витрати виконують не лише компенсаційні функції. За їх допомогою держава стимулює осіб користуватися своїми процесуальними правами належним чином, а саме: не звертатися до суду з необґрунтованими вимогами, добровільно і своєчасно виконувати свої обов'язки. За загальним правилом, особі, якій відмовлено у задоволенні її вимог, судові витрати не відшкодовуються. Сторона, яка програла справу, відшкодовує іншій стороні всі понесені нею і документально підтверджені судові витрати. Крім того, в науці виділяють такі функції інституту судових витрат: матеріальне забезпечення цивільного судочинства шляхом часткового залучення фінансових коштів осіб, які беруть участь у справі; відшкодування витрат, пов'язаних з розглядом справи, учасникам процесу; вплив на процесуальну поведінку учасників процесу; запобігання неправомірній та недобросовісній процесуальній поведінці (зловживання процесом) та покарання за вказані дії [2, с. 9]. Поряд з наведеними функціями судового збору як виду судових витрат виокремлюють також функцію доступності судочинства [3, с. 172–176].

Проблема зв'язку доступності правосуддя та сплати судових витрат не є новою для юридичної науки. В. В. Ярков зазначає, що вирішення питання доступу до правосуддя визначається різними чинниками: по-перше, процесуальними, по-друге, sudoустрійними і організаційними, по-третє, тими, які відображають ефективність роботи усїєї юридичної інфраструктури суспільства [4, с. 5]. На погляд Н. Ю. Сакари, усунення фінансової перешкоди при зверненні до суду та забезпечення доступності правосуддя не має здійснюватися за рахунок скасування сплати судових витрат, враховуючи сутність і призначення вказаного інституту [5, с. 200].

У контексті впливу судових витрат на доступність правосуддя варто вказати на негативні, з нашого погляду тенденції, які спостерігаються у практиці цивільного судочинства. В Україні тривають процеси збільшення розміру мінімальної заробітної плати. Станом на 1 січня 2017 р. Кабінетом міністрів України заплановано встановлення мінімальної заробітної плати у розмірі 3 200 грн. Вочевидь, такі зміни соціальних стандартів будуть мати загалом позитивні наслідки, однак доступність судочинства від цього, на наш погляд, постраждає. Адже відповідно до ст. 4 Закону України «Про судовий збір» такий збір справляється у відповідному розмірі від мінімальної заробітної плати у місячному розмірі, встановленої законом на 1 січня календарного року, в якому відповідна заява або скарга подається до суду. Таким чином беручи до уваги мінімальну заробітну плату в Україні, яка з 1 січня 2017 р. становитиме 3 200 грн., то мінімальний розмір судового збору у цивільних справах майнового характеру для фізичних осіб або фізичних осіб – підприємців буде складати 1280 грн. Як видається, в сучасних умовах в Україні для значного прошарку населення така сума є непомірною, що призведе до неможливості звернення до суду за захистом порушеного права саме з причини суттєвої дорожнечі судового процесу. Варто пам'ятати, що судовий збір – це не єдині витрати, що покладаються на позивача у цивільній справі, адже він має оплатити інші види судових витрат, наприклад правову допомогу, проведення експертизи тощо.

На цю проблему звертав увагу Комітет міністрів Ради Європи, який розробив рекомендацію № R (93)1 від 8 січня

1993 року про ефективний доступ до закону та правосуддя для найбідніших прошарків населення, та Європейський суд з прав людини [6].

У Додатку до рекомендації № R (81) 7 Комітету міністрів державам-членам Ради Європи щодо шляхів полегшення доступу до правосуддя, прийнятої Комітетом міністрів 14 травня 1981 року, у розділі D «Судові витрати» закріплюються такі принципи: прийняття справи до судового провадження не повинне обумовлюватися сплатою стороною державі якої-небудь грошової суми, розміри якої нерозумні щодо цієї справи; коли судові витрати є явною перешкодою для доступу до правосуддя, то їх слід, якщо це можливо, скоротити або анулювати [7].

З огляду на це видається за необхідне переглянути законодавчий підхід до нарахування судового збору та зменшити розмір його ставок. Лише в такому разі можна буде стверджувати, що судовий збір виконує функцію доступу до правосуддя, а не перешкоджає цьому.

1. Сакара Н. Ю. Про правову природу судового збору / Н. Ю. Сакара // Судова апеляція. – 2016. – № 2. – С. 135-146.

2. Богля С. С. Судові втрати у цивільному судочинстві: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 / С. С. Богля; Нац. ун-т внутр. справ МВС України. – Харків, 2005. – 21 с.

3. Богомол О. В. Функції інституту судових витрат у господарському процесуальному праві України / О. В. Богомол // Наше право. – 2013. – Вип. 4. – С. 172-176.

4. Гражданский процесс: учебник / отв. ред. проф. В. В. Ярков. – 5-е изд., перераб. и доп. – М.: Волтерс Клувер, 2004. – 720 с.

5. Сакара Н. Ю. Проблема доступності правосуддя у цивільних справах: монографія / Н. Ю. Сакара; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х.: Право, 2010. – 256 с.

6. Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи №R (93)1 про ефективний доступ до закону та правосуддя для найбідніших прошарків населення від 8 січня 1993 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.

7. Рекомендація R (81) 7 Комітету міністрів державам-членам стосовно шляхів полегшення доступу до правосуддя: Рада Європи, Комітет Міністрів Ради Європи; Рекомендації, Міжнародний документ від 14.05.1981 № R(81)7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

С. В. Резніченко,
кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільно-правових дисциплін;

Т. О. Руда,
здобувач вищої освіти ОС «Магістр»
(*Одеський державний університет
внутрішніх справ*)

ПРАВОВА ПРИРОДА ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО ДОГОВОРУ ТА ТЕНДЕНЦІЙ ЙОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Договір у цивільному праві – це результат розвитку суспільного життя. Він є найважливішою підставою для виникнення цивільних прав та обов'язків.

В умовах глобалізації певні відмінності у правовому регулюванні і значенні цивільно-правового договору будуть нівелюватися.

Це може стати предметом подальших досліджень у сфері наукових інтересів. З розвитком ринкових відносин і подальшою інтеграцією України в міжнародний економічний простір нівелюється планово-адміністративний вплив держави на майнові відносини, а розширюється свобода договору, що виражається у виборі контрагентів на власний розсуд [1, с. 222].

Дослідженню поняття «договору» та його проблематики присвячено чимало наукових робіт. Серед них праці таких науковців, як: М. М. Сібільов, В. В. Луць, А. С. Довгерт, С. М. Бервено, В. С. Мілаш, О. А. Беяневич, О. В. Дзера, Р. А. Майданник, Є. О. Харитонов, Р. Б. Шишка та інші.

Цивільний кодекс України 2003 року зазначає, що договором є домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків [2].

Як науковці, так і законодавець ототожнили договір з домовленістю. Деякі вчені наполягають на тому, що поняття «домовленість» далеко ширше, ніж поняття «договір». Не кож-

на домовленість є договором, а лише така, яка породжує правові наслідки [3, с. 106].

Так, С. М. Бервено, проаналізувавши позиції вчених-цивілістів, дійшов до висновку, що договір це правомірний правочин (правомірна угода) взаємоузгодженої волі двох і більше сторін, спрямований на виникнення, зміну чи припинення цивільних прав та обов'язків у формі зобов'язального правовідношення і на врегулювання відносин між цими сторонами шляхом закріплення цих прав та обов'язків, як правило, у формі відповідних умов договору, у визначеній законом формі [4, с. 45].

Таке визначення є суто доктринальним, але допомагає нам краще зрозуміти сутність і правову природу договору, розібратися у багатоаспектності та складності цієї правової категорії.

Останнім часом відзначається тенденція до спрощення процедури укладення договору. Так, вже більше року діє Закон України «Про електронну комерцію», який регулює порядок вчинення електронних правочинів в мережі Інтернет. Суб'єктами даних правовідносин виступають, як ті, хто пропонує товари та послуги через всесвітню мережу, так і замовник (покупець) [5].

Така новела значно спрощує ведення діловодства продавця, адже електронний договір прирівнюється до договору, укладеного в письмовій формі. Однак, не зрозуміло, як покупець зможе захистити свої права, у випадку їх порушення, оскільки не було внесено відповідних змін до Цивільного процесуального кодексу України. Так, не ясно, чи можна надавати до суду роздрукований електронний документ та електронне листування, як письмовий доказ, згідно вимог статті 64 ЦПК України.

Важливою тенденцією розвитку правової системи України в останні роки виступає інтеграція європейських правових цінностей та традицій до національного законодавства. Суб'єкти господарювання, що здійснюють міжнародні комерційні транзакції, дуже часто зазнають судових витрат через невідповідність законодавства контрагентів.

Втрати міжнародної торгівлі через неоднакові норми договірних права в різних країнах важко підрахувати, натомість таку перешкоду не слід недооцінювати, особливо для розвитку єдиного ринку.

Ситуація погіршується, коли виникають труднощі із виконанням умов договору, що в кінцевому підсумку приводить до виникнення спору між договірними сторонами. Саме через це, деякі суб'єкти підприємницької діяльності взагалі залишають зовнішні ринки, аби у подальшому уникати правових невизначеностей [6, с. 3].

Таким чином, створення єдиного правового механізму регуляції договірних відносин необхідно для успішного розвитку сфери надання товарів, робіт та послуг та покращення інвестиційної привабливості України. Це ще раз підкреслює важливе місце договору в системі світового права.

Актуальним питанням договірних права є врегулювання колізій між нормами цивільного та господарського права, які одночасно регулюють суміжні відносини. Невизначеність конкретного правового порядку регулювання суспільних відносин може призвести до зловживання правом та виникнення спірних ситуацій.

В. В. Луць вважає, що законодавчим шляхом повинні бути усунені розбіжності та суперечності, що існують у положеннях Цивільного і Господарського кодексів України та інших актів законодавства у регулюванні договірних відносин. І пріоритет тут повинен надаватись положенням Цивільного кодексу, які мають для договірних права загальний характер [7, с. 53].

Договірне право є однією із найбільш динамічних підгалузей права. Із появою новацій в сфері прав людини, в сфері науки, технологій тощо, з'являється і новий предмет правового регулювання цивільним договором. Для того щоб законодавець закріпив певні соціальні відносини, необхідно, щоб вони проіснували протягом чималого часу і набули масового характеру.

Цивільний договір повинен бути укладений з урахуванням вимог законодавства, звичаїв ділового обороту, розумності

та справедливості. Коли потреба юридичного закріплення вже виникла, а право законодавчо ще не оформлено, виникає потреба звертатися до непойменованих договорів.

На думку Р. Б. Шишки, неврегульованість непойменованих договорів відносна, оскільки вони потрапляють у сферу дії таких норм: правочини; зобов'язання; загальні положення про договори; положення про типи договорів. Завдяки потребі цифрової обробки інформації та спрощення облікових і розрахункових операцій все більшого поширення набуває алгоритмізація суспільних відносин, що рано чи пізно призведе до їх формалізації нормами права [8, с. 8–9].

Отже, підсумовуючи, можна зазначити, що розвиток, еволюція цивільно-правового договору є наслідком зміни суспільства, економічних відносин, які в свою чергу вимагають від права, а, конкретніше від договірного права більш гнучкіше застосувати нові непойменовані, змішані договори та удосконалювати існуючі договірні відносини.

1. Резніченко С. В. Еволюція договору та його роль у цивільно-правових відносинах / С. В. Резніченко, Л. В. Чумаченко // Юридичний вісник Причорномор'я. – 2011. – № 3 (3). – Ч. 2. – С. 214–223.

2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44.

3. Халфина Р. О. Договор в английском гражданском праве / Р. О. Халфина. – М., 1959. – 267 с.

4. Договірне право України. Загальна частина: навч. посібник / Т. В. Бондар, О. В. Дзера, Н. С. Кузнецова та ін.; за ред. О. В. Дзери. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 896 с.

5. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 року // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 45. – Ст. 410.

6. Принципи європейського договірного права. Коментарі та рекомендації / пер. з англійської ТОВ «Асоціація експортерів і імпортерів «ЗЕД». – К.: Асоціація «ЗЕД», 2013. – 304 с.

7. Луць В. В. Договірне право України: сучасний стан і тенденції розвитку / В. В. Луць // Юридичний вісник. – 2009. – № 11. – С. 52–55.

8. Шишка Р. Б. Поєднання публічно-правових та приватно-правових механізмів регулювання господарських відносин: матер. наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ, 19–20 жовтня 2007 р.). – Івано-Франківськ, 2007. – 319 с.

В. О. Рибалко,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*);

А. О. Филистин,

помічник судді
(*Львівський апеляційний господарський суд*)

ОБ'ЄДНАННЯ І ВИДІЛЕННЯ МАТЕРІАЛІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ НА СТАДІЇ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ

Процедура прийняття рішень про об'єднання і виділення матеріалів кримінальних проваджень на стадії судового розгляду залишається недостатньо врегульованою. У ст. 334 КПК України зазначено лише про те, що матеріали кримінального провадження можуть об'єднуватися в одне провадження або виділятися в окреме провадження ухвалою суду, на розгляді якого вони перебувають. Також закріплено правило, згідно з яким у разі якщо на розгляд місцевого суду надійшли матеріали кримінального провадження щодо особи, стосовно якої цим судом вже здійснюється судове провадження, воно передається складу суду, що його здійснює, для вирішення питання про їх об'єднання (ч. 2 ст. 334 КПК України).

Поза увагою законодавця залишилося ряд питань, що стосуються порядку прийняття рішень про об'єднання і виділення на цій стадії провадження, зокрема не знайшли свого вирішення питання про те, як діяти, коли в суд одночасно надходять декілька проваджень і є підстави для їх об'єднання; не передбачена можливість прийняття таких рішень на підготовчому судовому засіданні; не регламентовано, чи можна об'єднувати матеріали кримінальних проваджень, які через різну територіальну підсудність надійшли на розгляд різних місцевих судів, але є взаємопов'язаними.

Рішення про об'єднання та виділення матеріалів кримінальних проваджень на стадії судового розгляду є важливим

і до їх прийняття суду потрібно ставитися відповідально [1, с. 55; 2, с. 8; 3, с. 5; 4, с. 105; 5, с. 13; 6, с. 4, 138]. Неправильне визначення обсягу провадження по справі на стадії судового розгляду може призвести, зокрема до того, що поза увагою суду залишаться як обставини, які обтяжують становище обвинуваченого, так і обставини, що виключають злочинність діяння. Рішення про об'єднання та виділення матеріалів кримінальних проваджень відображаються як на ході процесу, так і на його результаті. Від їх обґрунтованості може залежити вирішення питань матеріального права, зокрема кваліфікація скоєного, призначення покарання, звільнення від кримінальної відповідальності.

Рішення про об'єднання та виділення матеріалів кримінальних проваджень впливають також на суто процесуальні моменти, зокрема на підсудність; на необхідність дублювати ті ж процесуальні дії в різних провадженнях; на склад суду, що розглядатиме справу; на те в якому судовому засіданні – відкритому чи закритому здійснюватиметься провадження; на строки провадження; на обрання запобіжного заходу; на обсяг доказів, що підлягатимуть дослідженню; на фактичне набуття одним із судових рішень преюдиційного значення; на межі перегляду судових рішень в апеляційній/касаційній інстанціях; на розмір і розподіл процесуальних витрат. Рішення про об'єднання і виділення матеріалів кримінальних проваджень можуть вплинути як на правову оцінку скоєного, так і на саму процедуру кримінального провадження, а тому, приймаючи їх, завжди потрібно враховувати їх наслідки. Не випадково у початковій редакції КПК Української РСР (п. 5 ч. 1 ст. 246) містилася така підстава для повернення справи на додаткове розслідування як *«неправильне роз'єднання або об'єднання кримінальних справ»*.

Отож, виникають питання: як має діяти суд у випадку, коли йому на розгляд надійшли матеріали кримінального провадження щодо особи, стосовно якої іншим місцевим судом вже здійснюється судове провадження? Чи повинно таке провадження передаватися до іншого суду для вирішення питання про їх об'єднання? Який із місцевих судів повинен приймати таке рішення?

Судова практика виходу із наведеної ситуації є різною, проте більшість суддів притримуються позиції, згідно якої матеріали кримінального провадження слід направити до того суду, який вже здійснює судовий розгляд справи відносно того ж підсудного для подальшого вирішення питання про їх об'єднання [7]. Хоча таке вирішення цього питання суперечить положенням КПК України про підсудність, склад суду та автоматизовану систему документообігу, воно дає можливість розглядати справу щодо однієї особи, яка підозрюється у вчиненні кількох злочинів в одному провадженні, що має ряд переваг.

По-перше, інколи лише розгляд в одному провадженні усіх злочинів, вчинених підсудним, дасть змогу правильно застосувати положення матеріального права. Це, зокрема випадки, коли постає питання про звільнення його звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з тим, що спливли строки давності щодо одного із діянь.

Наприклад, Переяслав-Хмельницьким міськрайонним судом Київської обл. 06.07.2014 р. ухвалено вирок, яким Особу б визнано винним у вчиненні низки умисних злочинів, пов'язаних із незаконним заволодінням чужим майном шляхом шахрайства, підробленням документів та використанням завідомо підроблених документів. Як зазначено у вирокі, засуджений підробляв документи і під приводом передачі покупцям у власність земельних ділянок заволодівав їхніми коштами. Потерпілими від дій шахрая у різний час стали понад 20 осіб. Під час судового розгляду захисником обвинуваченого заявлено клопотання про звільнення Особи б від КВ за вчинення перших злочинних епізодів у зв'язку із закінченням по них строків давності. Суд у цій справі правомірно відмовив у задоволенні такого клопотання, зазначивши, що обвинувачений ухилився від досудового слідства, відповідно, було зупинення перебігу давності (ч. 2 ст. 49 КК України) [8]. Якби ж провадження про злочини, вчинені Особою б, здійснювалося б окремо, то суд не мав би інформації про наявність підстав для зупинення перебігу строків давності і, можливо, що клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення перших злочинів було би задоволене.

По-друге, ухвалення одного обвинувального вироку, яким обвинувачений визнається винним у вчиненні кількох злочинів, є більш вигідним для нього, ніж винесення кількох вироків у різний час. У цьому випадку він не буде проходити по інших справах як такий, що має одну, дві і більше судимостей. Не буде переривання перебігу строку погашення судимості, яка, відповідно, враховується у разі визнання злочину повторним, обмежує застосування амністії, виступає кваліфікуючою ознакою деяких складів злочинів, враховується під час призначення покарання та його виконання, є перешкодою для обіймання певних посад та зумовлює інші обмеження, встановлені законом, може бути врахована під час обрання запобіжних заходів.

По-третє, окреме провадження щодо злочинів, вчинених однією особою, може призвести до застосування до підсудного кількох запобіжних заходів, причому не виключено, що такі виключатимуть один одного.

Окреме провадження для підсудного, який обвинувачується у вчиненні декількох злочинів, вигідне лише у випадку, якщо він має намір приховати певні обставини справи або окремі злочинні епізоди від правоохоронних органів (чи розраховує на те, що їм ця інформація не стане відомою). Однак, якщо всі злочинні діяння і обставини справи відомі, окреме провадження суперечить його інтересам. У зв'язку з цим вбачається необхідність у внесенні доповнень до ст. 334 КПК України, які б дозволяли суду направляти провадження щодо особи, стосовно якої іншим місцевим судом вже здійснюється судове провадження, до такого суду для вирішення питання про їх об'єднання.

1. Дробинин Д. В. Соединение и выделение уголовных дел, как гарантия их всестороннего, полного и объективного исследования: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / Д. В. Дробинин. – Самара, 1999. – 221 с.

2. Быховский И. Е. Соединение и выделение уголовных дел в советском уголовном процессе / И. Е. Быховский. – М.: Госюриздат, 1961. – 77 с.

3. Тумашов С. А. Проблемы соединения и выделения уголовных дел на предварительном расследовании: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / С. А. Тумашов. – Волгоград, 1998. – 244 с.

4. Маляренко В. Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: монографія / В. Т. Маляренко. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 512 с.

5. Кадацкий С. Н. Соединение и выделение уголовных дел в стадии предварительного расследования: автореф. дис. на соиск. ученой степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность» / С. Н. Кадацкий. – Караганда, 2009. – 29 с.

6. Козій В. В. Об'єднання і виділення кримінальних проваджень за законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / В. В. Козій. – К., 2016. – 241 с.

7. Ухвала Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська від 27 жовтня 2016 року (справа № 200/13769/16-к, провадження № 1-кп/200/534/16) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/62360682>.

8. Вирок Переяслав-Хмельницького міськрайонного суду Київської області від 06.07.2014 (№ справи 1019/1500/12) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40048538>.

С. В. Романцова,

аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ВІКТИМОЛОГІЧНЕ ЗАПОБІГАННЯ СЕКСУАЛЬНОМУ НАСИЛЬСТВУ ЩОДО ДІТЕЙ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ

Глобальна сексуалізація ХХІ століття формує у дітей зацікавленість інтимними стосунками, що значною мірою впливає на формування віктимної поведінки.

Недосконалість захисних механізмів психіки і неадекватне ставлення до самих себе та оточуючих, вік, обумовлений незавершеністю формування особи в біологічному та соціальному плані виступають основними чинниками віктимності дітей.

Наслідками пережитого дитиною сексуального насильства є прояви жорстокості, агресивності, імпульсивності, суїцидальної поведінки, вживанню алкоголю та наркотиків, що

сприяє повторній віктимізації. Також, слід відзначити, що особи, які пережили сексуальне насильство в дитинстві, у більшості випадків в дорослому віці схильні до педофільії, причому, що вік дітей, обраних ними в якості об'єкта, відповідає тому віку, в якому вони самі стали жертвами сексуального насильства. Тому на сучасному етапі найбільш актуальним є віктимологічне запобігання сексуальному насильству.

Як зазначає А.Алексеев, віктимологічна профілактика – один із напрямів запобігання злочинності, який ще не повною мірою реалізований у нашому суспільстві. Це специфічна діяльність соціальних інститутів, спрямована на встановлення, усунення або ж нейтралізацію факторів, обставин, ситуацій, що формують віктимну поведінку й обумовлюють учинення злочинів, виявлення групи ризику та конкретних осіб із підвищеним ступенем віктимності, вплив на них з метою поновлення та активізації їх захисних якостей, розроблення чи покращення засобів захисту громадян від злочинів і подальшої віктимізації [1, с. 168].

Погоджуємося з А. Фаттахом, який вважає, що труднощі, які виникають у сфері запобігання злочинності, зумовлені тим, що впродовж сторіч уся увага була зосереджена на самому злочині або ж на злочинцеві і не приділялася жертві [2, с. 19].

О. М. Гумін вважає, що віктимологічна профілактика є самостійним напрямом індивідуального запобігання, а набір профілактичних заходів віктимологічного спрямування залежить від різновидів віктимної поведінки потерпілих: від застережливо-роз'яснювальних – до заходів примусу та фізичного захисту потенційних жертв. Головне завдання – змінити віктимну поведінку потенційних жертв і запобігти можливості їх перетворення на реальних потерпілих від сексуального насильства [3, с. 100]

А. А. Небитов пропонує шість заходів віктимологічного запобігання сексуальному насильству, які проводяться органами внутрішніх справ у взаємодії з іншими уповноваженими суб'єктами, а також міжнародними та неурядовими організаціями, представниками громадськості: а) аналітично-підготовчі; б) інформаційно-просвітницькі; в) превентивна робота

в групах з посиленням рівнем віктимності щодо недопущення сексуального насильства; г) організація та підтримка роботи «гарячих ліній», д) удосконалення основ державної політики у сфері віктимологічної профілактики сексуального насильства; е) вироблення тактики та стратегії здійснення віктимологічної профілактики сексуального насильства. Водночас, такий підхід вимагає іншої послідовності, з точністю до навпаки, деякі із запропонованих заходів на сьогоднішній день впроваджені, хоча їх ефективність дуже низька, деякі з них вимагають належного фінансування [4, с.32].

Як зазначає А. О. Джужа, умовами успішної профілактичної роботи вважають її комплексність, послідовність, диференційність, вчасність. Остання умова особливо важлива у роботі з активно формуючою особою, наприклад підлітком [5, с. 267].

У спеціальній літературі [6, с. 115] виокремлюється декілька форм здійснення психопрофілактичної роботи, що мають віктимологічне значення, а саме:

а) організація соціального середовища. Вплив може бути спрямований на суспільство в цілому. Об'єктом роботи може бути сім'я, соціальна група, конкретна особа. Особливе значення має політика засобів масової інформації. Спеціальні програми, виступи молодіжних кумирів, спеціально підібрані кінофільми – усе це повинно мати якісно новий рівень, ніж те, що нині ми спостерігаємо. У рамках даного підходу вживаються спроби створити антивіктимогенні «зони», не сумісні з віктимогенною поведінкою [6, с. 116]. Реалізація даної форми за допомогою телеканалів практично неможлива, адже канали знаходяться у приватній власності та незацікавлені у виділенні дорого ефірного часу на такі програми. Хоча телеканал ІНТЕР, робить спроби висвітлення випадків сексуального насильства щодо дітей у програмі «Стосується кожного», які будуються на журналістських розслідуваннях, однак вони містять ряд недоліків.

В період, коли вік жертв сексуального насильства стрімко зменшується, роль навчально-виховних закладів як важливого соціального інституту підвищується.

Тому наступні дві форми: б) інформування та в) активне навчання соціально важливим навичкам – варто поєднувати

і реалізовувати на базі навчально-виховних закладів, особливо сільських та інтернатного типу, а також важливим моментом є засвоєння інформації та набуття практичних навичок дітьми.

Реалізація наступних форм необхідна тільки у комплексі: г) організація діяльності, альтернативної віктимній поведінці, д) організація здорового способу життя та е) активізація особистих ресурсів.

Діти використовують віктимні форми поведінки доти, поки не отримають щось краще. Альтернативними формами активності є: пізнання (мандрування), випробування себе (походи в гори), значне спілкування, любов, творчість, діяльність (у тому числі професійна, благодійна, релігійно-духовна тощо). Здоровий спосіб життя передбачає здорове харчування, регулярні фізичні навантаження, дотримання режиму навчання і відпочинку, що для дітей є запорукою майбутнього. Активні заняття спортом, творче самовираження, участь у групах спілкування – усе це активізує особисті ресурси, які, в свою чергу, забезпечують безпеку дитини її здоров'я і стійкість до віктимізації.

є) мінімізація негативних наслідків віктимної поведінки. Вона спрямована на профілактику рецидивів [7, с. 99] або їх негативних наслідків.

У суспільстві, де прагнуть запобігти злочинів, а не карати за нього, захистити людину від кримінальних правопорушень, а не помститися злочинцеві, головною завжди буде не репресія, а превенція. Тож будувати систему захисту дітей від сексуального насильства, слід з огляду саме на це.

1. Алексеев А. И. Криминология: курс лекций / А. И. Алексеев. – М.: Щит-М, 1998. – 340 с.

2. Фагтах А. Виктимология: что это такое и каково ее будущее? / А. Фагтах // Международное криминологическое обозрение. – 1967. – № 2–3. – С. 18–22.

3. Гумін О. М. Віктимологічна профілактика насильницької поведінки як самостійний напрям індивідуального запобігання / О. М. Гумін // Вісник Академії управління МВС. – 2009. – № 4. – С. 97–107.

4. Небитов А. А. Віктимологічна профілактика сексуальної експлуатації в Україні / А. А. Небитов // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2015. – № 1. – С. 29–38.

5. Джужа А. О. Віктимологічні засади запобігання сексуальним посяганням щодо неповнолітніх/ А. О. Джужа // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – 2011. – № 2(53). – С. 262–267.

6. Джужа О. М. Пенітенціарна кримінологія та спеціально-попереджувальна діяльність: Загальна частина: навч. посібник / О. М. Джужа, А. В. Кирилюк. – К.: Правник; НАВСУ, 1997. – 117 с.

7. Старович З. Судебная сексология / З. Старович. – М.: Юрид. литература, 1991. – 234 с.

О. С. Руданецька,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри господарсько-правових дисциплін

(Львівський державний університет

внутрішніх справ)

ВПЛИВ ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ НА ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ ОСОБИСТОСТІ

Сьогодні інтерпретуючи зміст правової політики, не правильно було б обмежуватися вузько прикладним підходом, мовляв, її призначення – оцінити адекватність чинного законодавства і сприяти його подальшому вдосконаленню. Ми вважаємо, що за своєю сутністю та соціальними цілями правова політика має виконувати роль особливого компонента державної політики, головного засобу юридичної легітимації керівної еліти, а також сприяти закріпленню політичного курсу країни, який відповідає волі народу і який сприймають політичні лідери.

Щодо структури правової політики, то вона є досить широкою, тобто до неї входить багато компонентів. Серед них: стратегія і щоденна практика законотворчості; принципи і механізми правового регулювання; конституційне будівництво; судово-правова й адміністративна реформи; пошук оптимальних форм парламентаризму і закріплення плебісцитних традицій; вироблення досконалих ліній взаємодії різних гілок влади та ефективних механізмів противаги між ними; удосконалення виборчого права та інших кодифікованих галузей права; зміц-

нення законності, правопорядку і дисципліни, врешті, державності [1].

Чітко окреслених, застиглих меж правової політики не може існувати. Будучи відносно стабільною, вона водночас може змінюватися під впливом і об'єктивних, і суб'єктивних чинників.

Серед об'єктивних чинників, які впливають на зміст правової політики, є економічна ситуація в країні, піднесення або стагнація господарської системи, коригуючий вплив світових політико-правових стандартів щодо прав і свобод людини (та інших усталених зразків міжнародної політики), наявність чи відсутність в країні політичних конфліктів, стан соціального структурування суспільства, гармонія чи дисгармонія національно-етнічних інтересів тощо.

Суб'єктивні ж передумови, які впливають на рухливість правової політики, здебільшого зростають на ґрунті суспільної та групової правосвідомості (остання стосується політичної еліти), впливають на зміст правової культури та поведінки, формуються на рівні індивідуальних та корпоративних мотивацій, якими керуються і законотворці, і правозастосовники.

У змісті та структурі правової політики конкретної держави формуються визначальні напрямки й виникають нові аспекти, під впливом специфічних умов акцентуються пріоритети, а інколи, відбувається й переоцінка цінностей. До прикладу, після того, як Україна увійшла до Ради Європи, під впливом знов-таки об'єктивних міжнародних реалій Україна відмовилася від практики застосування смертної кари, що більше, було переглянута діяльність пенітенціарної системи (з більш гуманістичних позицій), більше уваги стали приділяти проблемам прав і свобод людини та громадянина тощо.

Зміст правової політики є багатомірним і, з погляду комплексного підходу – деякою мірою конгломеративним. Пояснити це можна тим, що політика не може діяти тільки автономно, у рафінованому чи дистильованому вигляді, вона не може існувати окремо від галузей та форм буття людей, яким нібито не властиві сучо юридичні засоби.

Коли йдеться про політику, і перш за все про правову, варто враховувати, що кожне явище суспільного життя має не один вимір. Тому, говорячи про правову політику, ми повинні чітко уявляти множинність її параметрів, і пам'ятати, що одним з найважливіших її вимірів є особистісний. Особистість виступає головною метою правової політики. Затвердження особистості як основного критерію правової політики дозволяє розробити моделі їх взаємодії. При цьому варто враховувати, що особистість не існує ізольовано в системі відносин політики. Так, дійсно, особистість є метою правової політики, однак сама політика створює умови для багатовимірної самореалізації особистості, здійснення її прав і свобод, і перш за все, правовими засобами. З уваги на цю важливу обставину правова політика, «служучи одній особистості, слугує багатьом».

Загалом розуміння політики в сучасних умовах відрізняється від її сприйняття на більш ранніх періодах розвитку людства. Політика сьогодні заторкує сферу тих інтересів особистості, які не завжди лежать в полі політичного розвитку. Не випадково в сучасному світі актуалізувалася проблема роз'єднання сфер індивідуального буття особистості, відносин громадянського суспільства і функціонування держави і права. Ця проблема не нова для людської спільноти, однак саме зараз вона має не тільки теоретично ціннісний зміст, але й практичний інтерес для кожного, хто залучений у сферу відносин політики. У сучасному світі політиці можуть бути властиві тенденції захоплення особистого простору. Така ситуація періодично відтворюється в історії людства.

Особистість виступає основною ціннісною ланкою політичних і владних відносин. Будь-яка політика, в чому вона не виражалася б і заради чого не здійснювалася б, у підсумку обслуговує інтереси особистості та її спільнот. І фактично в умовах початку нового століття можна говорити про зміну ціннісного чинника відносин особистості і політики загалом та правової політики зокрема.

Самореалізація за допомогою права в політиці – це занурення в неї, її освоєння та обробка, а також створення в ній простору для актуалізації власних потреб та інтересів, що

виражаються у прагненні до досягнення цілей використання об'ємного владного впливу, для зміни ставлення інших людей до себе за допомогою арсеналу засобів, визнаних політичними. Отож, самореалізація пов'язана з активним осмисленням і визначенням особистістю власного буття та дій у світі політики і права, тобто з особистісним вибором.

Самовизначення людини в системі політико-правових відносин вирішується передумовами й основами тяжіння її до різних форм соціального життя. При цьому нові, майже або зовсім не вивчені чинники самореалізації однієї особистості виявляються на тлі загального руху до інформаційного, екологічного, антропологічно зорієнтованого суспільства як єдиної універсальної цінності [2].

Право і політика як явища, викликані самою особистістю, як властивості її буття виражають природу людського існування і пов'язані зі змістом соціального самовиявлення. Політика і право забезпечують реалізацію життєво важливих функцій індивідів.

Наприклад, першочергові потреби, пов'язані з індивідуальним і родовим самозбереженням людини, підтриманням її життя, захистом від можливих негативних впливів навколишнього середовища (і соціального, і біологічного) безпосередньо виявляються в політичній діяльності і в правозастосуванні. Багато правових норм передбачають варіативність поведінки індивіда, альтернативність під час реалізації свого права або виконання обов'язку. Потреби цього порядку не проявляються ізолювано. У політиці і праві немає нічого поза- або надособистісного, надлюдського [3].

Тож правова політика слугує створенню умов для стабільного, стійкого, цілеспрямованого дотримання прав і свобод особистості і забезпечує самореалізацію особистості у сфері політико-правових відносин.

Проблема особистості і правової політики має безліч аспектів. Правова політика як система науково обґрунтованих, практично вивірених форм і напрямків діяльності держави, муніципальних утворень, громадських об'єднань, політиків та всіх громадян, яким небайдужий правовий статус особистості

в Україні, забезпечує умови для здійснення прав і свобод особистості. Правова політика має кілька основних напрямків, які відображають, головню, потреби й інтереси особистості у правовій сфері.

1. Ладиченко В. В. Правова політика у сфері формування нової парадигми відносин держави і особи / В. В. Ладиченко // Держава і право. Юридичні і політичні науки: зб. наук. праць; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2006. – Вип. 34. – С. 17–24.

2. Бігун В. С. Людина в праві: аксіологічний підхід: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.12 «Філософія права» / В. С. Бігун; Нац. акад. внутр. справ України МВС України. – К., 2004. – 20 с.

3. Всеобщая декларация о геноме человека и правах человека [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/human_genome.shtml.

І. А. Середницька,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,
*(Одеський державний університет
внутрішніх справ)*

ЗАПОВІТ ЯК ОСОБИСТЕ РОЗПОРЯДЖЕННЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

На даний час у всьому світі все більш явною стає тенденція призначення заповіту при формулюванні подальшої долі спадщини після смерті її власника.

Дослідженню даної теми приділяли увагу багато вчених, а саме: Т. Чепіга, А. Сторожук, В. Серебровський, Є. Фурса, М. Проніна, А. Немков, М. Гордон, М. Барщевська, П. Нікітюк, З. Ромовська, які надають характеристику заповіту як однієї із підстав успадкування.

Питання спадкування за заповітом є досить актуальним явищем, якому присвячена глава 85 VI книги ЦК України. Поси-

лаючись на ЦК України, а передусім ст. 1233, можна зазначити, що заповіт являється особистим розпорядженням фізичної особи на випадок її смерті, а аналізуючи дане визначення можна дійти висновку, що воно неповністю характеризує сутність цього поняття [1].

У різноманітних юридичних примірниках термін «заповіт» застосовується у двох значеннях: заповітом іменується документ, в котрому чітко зазначено волю заповідача, та акт вираження волі даного суб'єкта. У другому визначенні мова йдеться про те, що заповіт – це правочин, який має односторонній характер, чітко повинен відповідати безпосередньо вимогам ЦК України, його сутність виражається у тому, щоб сформулювати порядок переходу загалом майна, прав і обов'язків до певних осіб [2].

В своїх дослідженнях сучасні вчені не дійшли до згуртованості відповідно основи значення заповіту. Так, Л. Бурацький, зазначає, що заповіт являється одностороннім актом фізичної особисто стосовно розпорядження своїми майновими правами власника на випадок смерті [4].

З огляду на вищезазначене можна зробити висновок що, заповітом є правочин, котрий складається фізичною особою на випадок її смерті, здійснюється згідно до ЦК України, має відповідати його нормам, обов'язково повинен містити у собі особу, яку призначено на роль спадкоємця, в окремих випадках заповіт може вмещувати у собі умови шляхом виконання яких особа успадкує майно, права та обов'язки. Аналізуючи думку Е. Писарева стосовно визначення заповіту, можна зрозуміти, що заповіт визначається як індивідуальне розпорядження фізичної особи, здійснене згідно до чинного Цивільного законодавства, котре передбачає передачу після смерті заповідача відповідних їй майнових і немайнових прав та обов'язків іншим особам [5].

Звернувши увагу на визначення заповіту у зарубіжних країнах, зазначимо, що заповіт у американській системі складений як правовий механізм, з поміттю окремих формальностей, котрий визначає подальшу долю майна заповідача після його смерті.

У країнах з романо-германською правовою системою, заповіт визначається як односторонній правочин, котрий за волею заповідача легалізує перехід його майна після смерті до спадкоємців [6, с. 121].

Дослідивши дані визначення, можна побачити, що вони хоча і ґрунтуються на різних правових основах, сформульовані у різні історичні етапи та в умовах різних соціально-економічних умов, але в цілому всі вони віддзеркалюють правову природу заповіту та різняться тільки за певними рисами.

Цивільний кодекс України, а саме ст. 1234, визначає право на складання заповіту [1]. Дане право має двояке значення, бо з однієї сторони, право є сукупністю юридичних норм, котрі надають конкретно визначеній особі змогу розпорядитися власним майном на випадок смерті, а з іншої сторони – це закріплена законом можливість певної особи складати заповіт. Слід зазначити, що складання заповіту являється особистим правом особи, але ніяк не її обов'язком.

Існують певні вимоги до заповідача, тобто це повинна бути особа з повною цивільною дієздатністю, яка досягла 18-річного віку, або вступила до шлюбу та цей шлюб зареєстрований у законній формі [3, с. 167].

Безперечно вищезазначені вимоги є доцільними, бо вони надають заповіту певної правильності та законного значення.

Посвідченням заповіту займається нотаріус, у тих місцях, де відсутній нотаріус, заповіт має бути посвідчений посадовою або уповноваженою на те, особою органу місцевого самоврядування, службовою особою стаціонарного закладу охорони здоров'я, капітаном судна, начальником експедиції, начальником військової частини, начальником слідчого ізолятора [7, с. 89].

Дозвіл на посвідчення заповіту цими особами є дуже важливим, бо можуть скластися різні життєві ситуації, коли буде необхідно без допомоги нотаріуса посвідчити заповіт.

Провідне місце у формулюванні заповіту є зазначення його основоположних принципів, центральне місце серед яких посідає таємниця заповіту.

Цей принцип визначає неможливість розголосу даних про подію складання заповіту, зміст заповіту, скасування чи зміну заповіту нотаріусом або іншою особою, яка посвідчувала заповіт, свідками або особою, що підписує заповіт замість заповідача [7, с. 105].

Не менш важливим є принцип свободи заповіту, згідно до якого спадкодавець може вирішувати, хто мав би успадкувати його власність.

Даний принцип є тим, на чому ґрунтується весь інститут спадкування. Розгляд принципів дає можливість збагнути у загальних рисах характеристику заповіту, визначити його головну мету, а саме бажання щонайліпше забезпечити інтереси як заповідача, так і спадкоємця [2, с. 56].

Таким чином, проведений аналіз дає можливість характеризувати заповіт як особисте розпорядження особи майнового та немайнового характеру на випадок смерті. Набуває юридичної сили це розпорядження тільки з моменту смерті заповідача.

1. Цивільний кодекс України: чинне законодавство із змінами та допов. на 01 вересня 2015 року: офіц. текст. – К.: Алерта, 2015. – 320 с.

2. Калініченко О. Поняття й юридична природа заповіту: проблемні питання / О. Калініченко // Підприємство, господарство і право. – 2012. – № 12. – С. 19–22.

3. Фурса С. Я. Становлення і розвиток спадкування в Україні / С. Я. Фурса // Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. – Т. 3: Цивільно-правові науки: Приватне право; за ред. Н. С. Кузнецової. – Х., 2008. – 640 с.

4. Заїка Ю. О. Спадкове право в Україні: становлення і розвиток / Ю. О. Заїка. – К., 2007. – 288 с.

5. Заповіт як підстава виникнення спадкових відносин: деякі аспекти правового регулювання / Е. Писарева // Вісник Академії управління МВС. – 2009. – № 3. – С. 104–113.

6. Кухарев О. Є. Виконання заповіту: проблеми теорії та практики / О. Є. Кухарев. – Х., 2009. – 263 с.

7. Крисань Т. Є. Спадкування за заповітом у цивільному праві України / Т. Є. Крисань // Південноукраїнський правничий часопис. – 2011. – № 3. – С. 103–105.

І. Р. Серкевич,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

СУЧАСНИЙ ТЕРОРИЗМ ЯК ВИД ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Станом на сьогодні Україна переживає нелегкі часи в ході проведення антитерористичної операції, тому не можна оминути увагою питання детермінантів виникнення та діяльності організованих терористичних об'єднань. І насамперед це пов'язано з існуванням у східній частині країни таких організацій, як «ДНР» і «ЛНР».

Проблема організованої злочинності в теперішньому світі, мабуть, завжди буде актуальною, адже тероризм активізується все частіше. Сучасний тероризм слід розглядати як організований вид злочинності. Нині ера терористів-одинаків минає. Терористична діяльність стає добре організованою (спланованою, належно матеріально забезпеченою тощо). Підготувати та вчинити терористичний акт без придбання зброї, вибухівки чи інших знарядь неможливо. А тіньовий ринок таких предметів контролюється організованою злочинністю. Відтак організовані засади проглядаються не тільки у власне тероризмі, а й у низці пов'язаних із ним злочинів. «Навколо» тероризму зосереджуються (групуються) різні злочини. Як указує В. Лунєєв, тлумачення організованої злочинності ще менш чітке, ніж економічної злочинності [1, с. 254].

З такою думкою частково погоджується М. В. Семикін, який вважає, що «терористична група характеризується тими ж ознаками, що й організована група, але при цьому охоплює і додаткові ознаки, зумовлені особливістю терористичної діяльності» [2, с. 114].

Згідно з положеннями ст. 28 КК України [2], однією з найважливіших відмінних ознак організованої групи та злочинної організації від інших форм співучасті, яка водночас

є кількісним показником їх стійкості, виступає попередня зорганізованість трьох і більше осіб (злочинна організація п'яти і більше осіб) з метою вчинення злочинів, що передбачає необхідність багатоактної підготовки. Саме така складна підготовка передує злочинній діяльності терористичних груп та організацій, що зумовлено певною мірою багатооб'єктністю злочинів, які вчиняються ними. З цією думкою погоджуються такі дослідники, як В. Ф. Антипенко [3], В. П. Ємельянов [4], В. А. Ліпкан [5], які розробляють проблеми кримінально-правового визначення тероризму. Вони постійно підкреслюють, що злочини терористичної спрямованості – багатооб'єктні, які відзначаються складністю об'єктивно-суб'єктивних ознак. Це свідчить про те, що такі злочинні формування, як терористична група та організація, є різновидом організованої злочинності.

У такому контексті необхідно також зазначити, що в основі виділення організованої злочинності із системи злочинності загалом лежать характер і ступінь організованої взаємодії групи злочинців між собою у здійсненні своєї пролонгованої кримінальної діяльності [2, с. 15].

Це особлива група, визначена форма співучасті (організатор, виконавець, підбурювач, пособник). Отож, поняттям «організована злочинність» охоплюються відповідні види спільної злочинної діяльності, характерні як для кримінальної економіки, злочинного бізнесу, корупції, бандитизму, деяких інших злочинів, так і для тероризму. Безумовно, у кожному з випадків є певна специфіка.

Водночас необхідно наголосити, що діяння, пов'язані зі створенням терористичної групи чи терористичної організації, керівництвом такою організацією, участю у терористичній організації, матеріальним, організаційним чи іншим сприянням у створенні або діяльності терористичної групи чи терористичної організації, за змістом збігаються з аналогічними діями щодо злочинних організацій та організованих груп, передбаченими ст.ст. 28 і 255 КК України [2]. Викладене вкотре підтверджує висновок про те, що створення та діяльність терористичної групи чи організації слід розглядати як різновид організованої злочинності.

Для організованої терористичної злочинності характерна наявність об'єднання осіб для вчинення злочинів саме терористичного характеру, стійкість групи (організації), налагоджена система зв'язків учасників терористичних формувань, розподіл між ними ролей тощо. Їхня головна відмінність від організованих злочинних груп і організацій – це те, чому підпорядкована і на що спрямована здійснювана ними злочинна діяльність. Так, за вчинення злочинної діяльності організованими групами та організаціями, це – придбання, накопичення, збільшення кримінальних доходів, установлення контролю над владними структурами з використанням значного, нажитого злочинним шляхом, капіталу, налагодження і розвиток корумпованих зв'язків. Терористичні ж формування мають такі головні цілі, як вказані в ст. 258 КК України [6], – пов'язані з впливом на прийняття рішень органами державної влади, юридичними особами, провокації збройного конфлікту, погіршення міжнародних відносин тощо.

Під час аналізу питань, пов'язаних із діяльністю терористичних груп та організацій, необхідно розглянути ознаки, за якими вони відрізняються одна від одної. Слід погодитися з точкою зору М. І. Мельника та М. І. Хавронюка, які зазначають, що відмінність між терористичною групою і терористичною організацією полягає в тому, що терористична група створюється для вчинення конкретного терористичного акту чи кількох таких актів, а терористична організація має діяти невизначений час, займатися терористичною діяльністю постійно, до досягнення певної мети [7]. Тобто терористична група є певною мірою тимчасовим формуванням, що створюється для виконання визначених завдань. У КК України не сформульовано визначення терористичних груп та організацій, властивих їм ознак, також із його змісту не зрозуміло, у чому полягають відмінності між ними. Це є значним упущенням та ускладнює кваліфікацію злочинів, вчинених вказаними терористичними формуваннями.

Слід також мати на увазі, що терористична група або організація можуть мати характер власне терористичний або змішаний (терористичний і загальнокримінальний). Інакше

кажучи, у другому випадку терористична група (організація) може бути спрямована на вчинення не тільки терористичних, але й інших злочинів, спрямованих проти особистості, власності тощо. Якщо ж спочатку група (організація) створюється для вчинення злочинів терористичної спрямованості (з метою здійснення терористичної діяльності) або вибирає собі цю мету як основну на більш пізніх етапах свого існування, вона має винятково терористичний характер.

Викладене певною мірою підтверджує те, що терористичні групи та організації є різновидом форм організованої злочинності, що зумовлено подібністю структури та організації, механізму функціонування терористичних та організованих злочинних формувань. Як основну відмінність терористичних груп та організацій від інших форм організованої злочинності слід виділити цілі та мотиви їх створення і вчинення ними злочинної діяльності. Водночас діяльність терористичних об'єднань наділена всіма ознаками організованої злочинної діяльності, спостерігається тенденція до їх злиття із загальнокримінальними організованими злочинними угрупованнями.

1. Лунеев В. В. Преступность XX века. Мировой криминологический анализ / В. В. Лунеев. – М., 1997. – 285 с.

2. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 14 травня 2012 року: (офіційний текст). – К.: А. В. Паливода, 2012. – 216 с. – (Кодекси України). – Ст. 258.

3. Антонян Ю. М. Терроризм: криминологическое и уголовное-правовое исследование / Ю. М. Антонян. – М.: Щит-М, 1998. – 306 с.

4. Ємельянов В. П. Злочини терористичної спрямованості / В. П. Ємельянов; Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності АПрН України. – Харків: Рубікон, 1997. – 160 с.

5. Ліпкан В. А. Тероризм і національна безпека України / В. А. Ліпкан. – К.: Знання, 2000. – 184 с.

6. Семикін М. В. Створення терористичної групи чи терористичної організації: кримінально-правове дослідження: монографія / М. В. Семикін; за заг. ред. В. П. Ємельянова; Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство освіти і науки України, Національний університет внутрішніх справ, Донець. нац. ун-т. – Х.: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. – 145 с.

7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К.: Каннон, 2001. – 1104 с.

Р. І. Сибірна,
доктор біологічних наук, професор,
професор кафедри психології діяльності
в особливих умовах
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ);*
Д. С. Щербак,
студент 4 курсу
*(Інститут права і психології
НУ «Львівська політехніка»)*

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я І МЕДИЧНУ ДОПОМОГУ В УСТАНОВАХ ВІДБУВАННЯ ПОКАРАНЬ

Чинне українське законодавство не містить чітких правових норм, які б регламентували порядок забезпечення медичним обслуговуванням осіб, що відбувають кримінальне покарання. Так, стаття 8 Кримінально-виконавчого кодексу України до основних прав засудженого відносить право на охорону здоров'я в обсязі, встановленому Основами законодавства України про охорону здоров'я, за винятком обмежень, передбачених законом. Засудженому гарантується право на вільний вибір і допуск лікаря для отримання медичної допомоги, у тому числі за власні кошти. Засуджені, які мають розлади психіки та поведінки внаслідок вживання алкоголю, наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи інших одурманюючих засобів, можуть за їх письмовою згодою пройти курс лікування від зазначених захворювань. Частина 1 статті 111 зазначеного кодексу називає однією з причин короточасного виїзду засудженого за межі виправних і виховних колоній одержання медичної допомоги, якщо така допомога не може бути надана установою виконання покарань, за наявності відповідного висновку лікаря такої установи. Частина 5 статті 116 вказує на право засудженого звертатися за консультацією і лікуванням до закладів охорони здоров'я, що мають ліцензію Міністерства охорони здоров'я України, які надають платні медичні послуги

та не віднесені до відання центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань. Оплата таких послуг і придбання необхідних ліків здійснюється засудженим або його рідними та близькими за рахунок власних коштів. Дану статтю було доповнено частиною 7: «Засудженим до позбавлення волі жінкам гарантується право не надавати інформацію та не проходити огляд у зв'язку з історією її репродуктивного здоров'я. За вимогою жінки їй має бути забезпечено проведення медичного огляду (обстеження) лікарем-жінкою» [1].

Тобто зазначені правові норми демонструють позитивні зміни щодо належного забезпечення засуджених осіб медичним обслуговуванням. По-перше, незалежність медичних закладів від адміністрацій установ відбування покарання сприятиме неупередженому наданню медичних послуг. По-друге, договірний характер таких відносин вимагатиме належної якості медичного обслуговування і в разі порушення договору тягне за собою відповідальність медичного персоналу.

Однак сьогодні зазначені норми мають декларативний характер і не мають свого практичного втілення. Охорона здоров'я засуджених зводиться до проведення неефективних медичних оглядів та констатації захворювань. Основною причиною захворювань є незабезпечення державою належних умов тримання в місцях відбування покарання. Таким чином, порушується принцип взаємної відповідальності держави і засудженого, зазначений в статті 5 Кримінально-виконавчого кодексу України.

До основних проблем охорони здоров'я засуджених слід віднести також: недостатню кількість необхідного медичного персоналу; мінімальне фінансування закупівлі лікарських засобів, лабораторних реактивів, необхідного медичного обладнання та техніки, пломбуючих матеріалів для стоматологічних потреб; відсутність медчастини відповідного амбулаторно-поліклінічного підрозділу установ відбування покарань, відсутній стаціонар для хворих на туберкульоз; несвоєчасне виявлення, діагностування та профілактика захворювань; відсутня система діагностики, профілактики та надання психологічної і медичної допомоги підслідним та засудженим неповнолітнім і жінкам, які перебувають в слідчих ізоляторах; не проведення

відповідних робіт з хворими, які мають наркологічні проблеми і т. д. [2, с. 22].

Крім того, чинне кримінально-виконавче законодавство України не містить санкцій за заподіяння посадовими та службовими особами установ відбування кримінальних покарань шкоди здоров'ю засудженим, за неналежне медичне обслуговування таких осіб. Доцільним є введення суворої відповідальності за заподіяння смерті особи, що відбувала покарання, через неналежні умови тримання. Отже, сьогодні залишається відкритою проблема реалізації засудженими права на охорону здоров'я й отримання медичних послуг. Досі немає єдиного механізму доступу таких осіб до медичного персоналу і закладів охорони здоров'я. Необхідним є правове врегулювання питання підпорядкованості медичних закладів, фінансування закладів відбування покарання, забезпечення контролю й дотримання належних умов тримання ув'язнених.

1. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11.07.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/112-15>

2. Серeda Г. Проблеми забезпечення прав ув'язнених у кримінально-виконавчій системі України / Г. Серeda // Вісник Нац. акад. прокуратури України, 2013. – № 4. – С. 20–25.

Г. В. Смолин,

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри господарсько-правових дисциплін
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ОСОБЛИВОСТІ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Розглядаючи питання особливостей господарсько-правової відповідальності, зазначимо, що відсутність правопорушень у господарських правовідносинах – це ідеальний, а не реальний стан економічного життя. Вони мають здебільшого деструктивний вплив як на економіку країни в цілому, так і на майновий

стан господарюючих суб'єктів. Тому одним з найбільш ефективних засобів дотримання господарського правопорядку є відповідальність за господарські правопорушення, яка називається господарсько-правовою відповідальністю. Така відповідальність у випадку господарського правопорушення базується на загальнотеоретичних засадах юридичної відповідальності і означає обов'язок суб'єкта господарювання відповідати за допущені ним правопорушення протерпівати обтяжливі для нього наслідки.

Особливість господарсько-правової відповідальності виражається в економічних за змістом і юридичних за формою заходах впливу на учасників господарських правовідносин у разі вчинення ними господарського правопорушення. Вона обумовлена наступними чинниками:

- сферою застосування, тобто охоплює господарські правовідносини (господарсько-майнові, господарсько-організаційні, публічні, внутрішньогосподарські);

- реакцією на протиправну поведінку суб'єкта господарювання, яка може виражатися у конкретному факті (недостача поставленої продукції) або в порушенні закону (діяльність з порушенням ліцензійних умов);

- полягає у зменшенні благ суб'єкта господарювання (санкції за правопорушення, спрямовані на його майно);

- передбачається в законі або договорі;

- забезпечується державним примусом у судовому або претензійно-позовному порядку (ст.ст. 222–223 ГК України [1] (далі – ГК));

- приміняється безпосередньо кредитором, шляхом застосування оперативно-господарських санкцій (ст.ст. 235–237 ГК або спеціально-уповноваженими органами (ст. 238 ГК).

Основними підставами господарсько-правової відповідальності є:

- *факт господарського* порушення, тобто порушення норми у сфері господарювання; До складу господарського правопорушення, за аналогією будь-яких інших правопорушень входять: об'єктивна сторона (невиконання або неналежне виконання господарського зобов'язання); об'єкт (державний або інших учасників в господарських відносин інтерес); суб'єкт

(суб'єкт господарських правовідносин – сторона зобов'язання, що порушив його умови); суб'єктивна сторона відношення конкретної посадової особи, органу управління суб'єкта господарювання до можливих наслідків про правопорушення;

– *протиправність поведінки господарського порушника.*

Така умова визначається у господарському праві в широкому розумінні. Це може бути як дія, так і бездіяльність, що порушують правову норму, планове завдання, умови договору і т. ін.;

– *причинний зв'язок між протиправною поведінкою порушника і завданими потерпілому збитками.* Цей зв'язок необхідно доводити відповідними документальними доказами;

– *вина господарського правопорушника.* Вина у господарській практиці – це настання двох обставин, які дають підстави для застосування відповідальності: наявність в особи-правопорушника реальних можливостей для належного виконання; невжиття ним всіх необхідних заходів для недопущення правопорушення, запобігання збиткам (шкоді) потерпілого.

Сукупність цих чотирьох умов утворює юридико-фактичні підстави господарсько-правової відповідальності. Слід зазначити, що для застосування майнової відповідальності у вигляді відшкодування збитків необхідна наявність чотирьох умов, тоді як для застосування неустойки, штрафу чи пені досить лише двох з них: факту господарського правопорушення та протиправності поведінки порушника.

Господарсько-правова відповідальність, відповідно до ч. 3 ст. 216 ГК, базується на *принципах*, згідно з якими: потерпіла сторона має право на відшкодування збитків незалежно від того, чи є застереження про це в договорі; передбачена законом відповідальність виробника (продавця) за недоброякісність продукції застосовується також незалежно від того, чи є застереження про це в договорі; сплата штрафних санкцій за порушення зобов'язання, а також відшкодування збитків не звільняють правопорушника без згоди другої сторони від виконання прийнятих зобов'язань у натурі; у господарському договорі неприпустимі застереження щодо виключення або обмеження відповідальності виробника (продавця) продукції; презумпції вини.

Відповідно до ч. 2 ст. 218 ГК, учасник господарських відносин відповідає за невиконання або неналежне виконання

господарського зобов'язання чи порушення правил здійснення господарської діяльності, якщо не доведе, що ним вжито усіх залежних від нього заходів для недопущення господарського правопорушення, тобто передбачена презумпція вини порушника. У разі якщо інше не передбачено законом або договором, суб'єкт господарювання за порушення господарського зобов'язання несе господарсько-правову відповідальність, якщо не доведе, що належне виконання зобов'язання виявилось неможливим внаслідок дії непереборної сили, тобто надзвичайних і невідворотних обставин за даних умов здійснення господарської діяльності. Не вважаються такими обставинами, зокрема, порушення зобов'язань контрагентами правопорушника, відсутність на ринку потрібних для виконання зобов'язання товарів, відсутність у боржника необхідних коштів.

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18–22. – Ст. 144.

Д. В. Смотрич,

начальник відділу претензійно-позовної та договірної
роботи юридичного управління апарату ЛОДА,
аспірант кафедри адміністративного
та фінансового права юридичного факультету
*(Львівський національний університет
ім. І. Франка)*

ПОНЯТТЯ, ВИДИ ТА ОЗНАКИ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ У АДМІНІСТРАТИВНИХ СПРАВАХ

Виконання судових рішень є підсумковим етапом адміністративного процесуального провадження, суть якого у реалізації рішення суду на практиці у сфері захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб.

Виконання судових рішень – це функція суду, суб'єктів владних повноважень, їх посадових осіб, здійснення якої

потребує реалізації відповідних процесуальних дій. При цьому головна роль у виконанні судових рішень відводиться суду. Саме суддя адміністративного суду одноособово вирішує питання, пов'язані з виконанням судових рішень (ч. 5 ст. 257 КАС України), крім питання про поворот виконання судового рішення, якщо воно вирішується судом апеляційної чи касаційної інстанції (ч. 1 ст. 265 КАС України) [1].

У КАС України до питань щодо виконання судових рішень, належать наступні:

1) про видачу виконавчого листа, про виправлення помилки в ньому або визнання його таким, що не підлягає виконанню (ст. 258 КАС України);

2) про видачу дубліката виконавчого листа у разі його втрати (ст. 260 КАС України);

3) про поновлення пропущеного строку для пред'явлення виконавчого листа до виконання (ст. 261 КАС України);

4) про визнання мирової угоди між стягувачем і боржником (сторони виконавчого провадження) або про прийняття відмови стягувача від примусового виконання і закінчення, в цьому зв'язку, виконавчого провадження (ст. 262 КАС України);

5) про відстрочення і розстрочення виконання, зміну чи встановлення способу і порядку виконання судового рішення (ст. 263 КАС України);

6) про заміну сторони виконавчого провадження (ст. 264 КАС України);

7) про поворот виконання судового рішення (за ст. 265 КАС України);

8) про витребування звіту від суб'єкта владних повноважень про виконання судового рішення (ст. 267 КАС України);

9) вирішення інших питань щодо забезпечення виконання судових рішень [1].

Рішення суду в адміністративних справах є обов'язковими для їх реалізації по всій території України від моменту набрання законної сили. У тому випадку, коли судові рішення є неясним, суд, що його ухвалив, за заявою осіб, що беруть участь у справі, або державного виконавця, своєю ухвалою, відповідно до ст. 170 КАС України, роз'яснює таке рішення, не змінюючи при цьому його змісту.

У випадку відновлення апеляційним судом строку на апеляційне оскарження, то одразу продовжується строк набрання законної сили рішенням суду аж до моменту завершення розгляду справи в апеляційній інстанції. Тоді водночас вирішується питання щодо зупинення виконання судових рішень на час апеляційного розгляду справи (ст. 257 КАС України).

Рішення адміністративного суду адресується до виконання судом, що виніс це рішення наступним чином:

- тлумачення змісту, порядку та інших особливостей виконання судового рішення;
- охарактеризування в певних ситуаціях способу, строку і порядку виконання рішення у самому рішенні;
- надання певним суб'єктам владних повноважень щодо обов'язкового забезпечення виконання судового рішення;
- видача виконавчого листа [1].

Зазвичай, судові рішення виконуються за власною волею. Усе ж ніхто не застрахований і від примусового порядку їх виконання, який здійснюється за правилами, встановленими Законом України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 р. №1404-VIII. Зазначеним Законом встановлено загальні умови та порядок здійснення виконавчого провадження (Розділ IV), розподіл стягнутих з боржника грошових сум (Розділ VI), порядок звернення стягнення на майно боржника (Розділ VII), виконання рішень немайнового характеру (Розділ VIII) тощо [2].

Довгий період часу будова дійового порядку виконання судових рішень була одним із термінових вчинків до збільшення рівня довіри до вітчизняної судової влади. Зараз, на жаль, наперекір зусиллям, які докладаються науковцями у сфері шукання легальних та раціональних шляхів вирішення цього питання, мусимо відзначити її загострення, що, аж, набирає прикмет щодо недотримання Україною взятих на себе міжнародних зобов'язань та загрожує втратою державою свого статусу у міждержавних товариствах і організаціях. Звичайно, що така ситуація не виникла в один момент. Діяльність останніх років та сучасність насичена інцидентами щодо неможливості у майбутньому виконати рішення, а найбільше, що торкалося рішення проти суб'єктів владних повноважень. Однією зі складо-

вих частин згаданої проблеми називали відомчу солідарність, яка спричинила втілення в життя ідей щодо створення незалежної служби у структурі судової гілки влади з виконання рішень (приватної служби судових приставів (розпорядників тощо) [3, с. 142].

Проте описані на сторінках юридичної літератури пропозиції не просунулись далі, з огляду на суттєві складні моменти у її організаційному забезпеченні, що, можливо, не відповідало б за своєю результативністю вимогам економічності щодо впровадження, але що важливіше, на мою думку, – у зв'язку із відсутністю відповідного воле – владного бажання до реалізації такої реформи.

З протилежного боку, основним питанням українського законодавства, що перебуває на зовні не лише для нас, але й для компетентних міжнародних організацій та установ, в плані досліджуваної теми, є питання виконання судових рішень колегіальними органами місцевого самоврядування чи органами виконавчої влади. Колегіальний статус органу усуває відповідальність з будь-якого з його членів, і робить без результативними дії по їх виконанню [4, с. 80].

Майже у всіх ситуаціях, де боржником за рішенням суду є колегіальний орган – проблеми безсумнівні. Європейський Суд з прав людини у своїй практиці прямо свідчить щодо самоочевидних проблем із виконанням рішень судів у межах дотримання прав особи, передбачених ст.ст. 6, 13 Європейської конвенції про захист прав та основоположних свобод людини 1950 р. та ст. 1 Протоколу № 1 цієї ж Конвенції, які мусять вирішуватись за допомогою нових законодавчих механізмів, якот в рамках становлення адміністративної юстиції [5]. У іншому випадку ставиться під небезпеку діяльності системи судового захисту прав людини в державі [6, с. 112]. Становище фактично негласної війни між гілками влади за галузі впливу та діапазон повноважень, яка має місце в Україні, є підходящою основою для зростання кола прихильників ідей, за якими найкращим способом вирішення згаданої проблеми буде передання судам повноважень з паралельного прийняття рішень, що є предметом спору або ж презюмування юридичного факту, встанов-

лення якого пов'язано із повноваженнями суб'єктів владних повноважень, судовим рішенням, а фактично – передання судам повноважень активного управління.

Зокрема, В. Стефанюк наголошує, що у разі незаконної відмови громадянину в наданні земельної ділянки для ведення особистого селянського господарства, садівництва, будівництва та обслуговування жилого будинку, індивідуального дачного будівництва, за змістом ч. 11 ст. 118 Земельного кодексу України він може звернутися до суду з позовом про зобов'язання цього органу дати згоду на замовлення проекту її відведення. У разі задоволення такого позову, рішення суду не буде безпосередньою підставою для здійснення технічної діяльності у сфері землеустрою [7, с. 6]. Також зазначає, що тут цілком обґрунтовано вбачається можливість порушення прав людини на ефективний судовий захист, гарантований ст. 13 згадуваної Конвенції. Прийняття таких актів відповідним органом є лише затягуванням розвитку землевпорядного процесу. Нічого нового акти цих органів врегулювання земельних відносин не вносять. Вони є лише зайвою ланкою цього процесу. Крім того, такі рішення можуть бути примусово виконані лише самими органами виконавчої влади чи місцевого самоврядування. Таким чином, проблема виконання судового рішення відпала б, позаяк воно ставало самодостатнім та завершеним порядком захисту будь-якого права особи, в тому числі у сфері публічного управління.

Найбільш вагомим підтвердженням такої пропозиції є її політична та соціальна доцільність, проте вона, на жаль, не враховує вимог діючого законодавства, побудованому на засадах конституційного принципу розподілу влади, що вимагає збереження як основну підвалину роботи правової держави.

З протилежного боку, це вимагає обов'язкового повернення до головного питання – удосконалення механізмів примусового виконання судового рішення в адміністративному судочинстві.

Визначальним етапом у цьому напрямку було запровадження принципу офіційності на стадії виконання судового рішення, яке дістало своє закріплення у ст. 267 КАС України,

не тільки контролю суду за ініціативою осіб, які беруть участь у справі та інших зацікавлених осіб (ч. 12) шляхом оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних виконавців у порядку ст. 181 цього ж Кодексу, але й також судового контролю за ініціативи суду, що ухвалив відповідне судове рішення.

Останнє, до речі, цілком обґрунтовано зачислено до однієї з істотних відмінностей адміністративного судочинства від цивільного чи господарського, оскільки ті не уповноважують судові органи контролювати виконання прийнятого ними рішення у відповідних справах за власною ініціативою [8, с. 945].

При цьому, як свідчить оприлюднена судова практика, на сьогодні саме при прийнятті судом рішення, суд має право зобов'язати суб'єкта владних повноважень, проти якого ухвалено судове рішення, подати у встановлений судом строк звіт про виконання судового рішення. Ст. 267 КАС України не встановлено, як саме має виглядати таке зобов'язання, але на підставі аналізу статей гл. 5 КАС України можна зробити висновок, що саме в резолютивній частині постанови суду можуть бути зазначені інші правові наслідки ухваленого рішення, що передбачено п. 4 ч. 1 ст. 163 КАС України, до яких, зокрема, зачислено і звітування суб'єктом владних повноважень, проти якого ухвалене судове рішення, про його виконання перед судом. За наслідками розгляду звіту або у разі його ненадходження у встановлений строк суд міг постановити окрему ухвалу, за змістом якої могли бути визначені причини та умови, що сприяли невиконанню судового рішення, а також підстави для притягнення до юридичної відповідальності осіб, які не виконали або не забезпечили виконання судового рішення [1].

Концепція, основна суть якої у тому, щоб суд покладав виконання рішення на керівника колегіального органу, який, до прикладу, самостійно видає акт від імені органу, який мав би ухвалити цей акт підтримується науковцями І. Б. Коліушком та Р. О. Куйбідою.

Такий підхід оправданий тим, що суть даного акту розкрито у судовому рішенні, тому необхідності в обговоренні наче

б то немає і керівник, у зв'язку із своїм статусом, приймає відповідне рішення, притримуючись тенденцій майнового примусу до виконання рішення та теорії відповідальності керівника за бездіяльність чи порушення у діяльності очолюваного ним органу [9, с. 234].

З огляду на сьогоднішній стан справ у сфері виконання судових рішень та захисту прав громадян у нашій державі, на мою думку, зовсім не зайвим а доречним, було б визначення певної категорії справ, або ж окремих критеріїв щодо виконання рішень у адміністративних справах, за наслідками розгляду яких такий судовий контроль варто зробити обов'язковим (в тому числі, справи щодо управління суб'єктами владних повноважень земельним фондом чи іншим цінним майном в частині поновлення прав осіб, проходження публічної служби, тощо).

Ефективність забезпечуватиметься не величезним розміром штрафних санкцій, а реальною можливістю їхнього застосування до порушників [10, с. 122].

Запровадження в Україні належного адміністративного судочинства вирішить ряд питань, які виникали в процесі оскарження нормативно-правових актів центральних органів виконавчої влади та виконання прийнятих щодо них судових рішень, а правосвідомість суб'єктів нормо-творення у вирішенні порушеного питання дасть належний результат і забезпечить більш високий рівень правопорядку та захисту прав громадян і юридичних осіб. Отже, виконання судових рішень є однією з функцій суду та суб'єктів владних повноважень, їх посадових осіб, здійснення якої потребує реалізації відповідних процесуальних дій від моменту набрання рішенням законної сили.

1. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV [Електронний ресурс] – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua

2. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 р. №1404-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua

3. Тацішин І. Б. Адміністративне право України: навч. посібник / І. Б. Тацішин. – Львів: Новий Світ-2000, 2012. – 307 с.

4. Адміністративне судочинство України: навч. посібник / Н. П. Бортник та ін.; за заг. ред. О. І. Остапенка; Нац. ун-т «Львів. політехніка». – Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2016. – 233 с.
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Міжнародний документ від 04.11.1950 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua
6. Шевчук І. Огляд українських «земельних» справ Європейського суду з прав людини / І. Шевчук // Юридичний журнал. – 2008. – № 2 (68). – С. 112–114.
7. Стефанюк В. Запровадження адміністративної юстиції в Україні / В. Стефанюк // Право України. – 1999. – № 7. – С. 6–9.
8. Кодекс адміністративного судочинства: науково-практичний коментар // Центр політико-правових реформ; за заг. ред. Р. О. Куйбіди. – 3-тє вид., допов. – К.: Юстиніан, 2009. – 976 с.
9. Коліушко І. Б. Адміністративна юстиція: європейський досвід та пропозиції для України / авт.-упоряд. І. Б. Коліушко, Р. О. Куйбіда; наук. ред. В. Шишкін // Центр політико-правових реформ; Фонд сприяння правовим і політичним реформам. – К.: Факт, 2003. – 536 с.
10. Колпаков В. К. Курс адміністративного права України: підручник / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко, І. Д. Пастух, В. Д. Суценко та ін. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2013. – 872 с.

А. О. Собакарь,

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри

тактико-спеціальної підготовки

*(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ)*

КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Вимірювання ефективності антикорупційної діяльності органів публічного управління буде об'єктивним і практично можливим лише тоді, коли наука і практика спільно розроблять критерії і систему показників оцінки ефективності цієї діяльності і буде створена методика її застосування на практиці. Критерії – це мірило оцінки, а показник – це те, за допомогою чого можна зробити висновок про результати

реалізації антикорупційних заходів. Враховуючи багатоаспектність цієї проблеми, для того, щоб оцінити та виміряти ефективність антикорупційних заходів органів публічного управління потрібна комплексна система показників.

На кожному окремому напрямі антикорупційної діяльності зазначених органів така система показників матиме власний набір складників, який визначається завданнями окремих заходів.

Необхідність розробки системи показників для кожного окремого заходу зумовлена і тим, що антикорупційна діяльність здійснюється на різних напрямках, які мають свої особливості й специфіку. Чим вужча сфера дій заходу, тим конкретніші завдання виконавців і відповідно показники ефективності.

За результатами вивчення Державної програми щодо запобігання і протидії корупції на 2011–2015 роки, термін дії якої вже сплинув [1], можна дійти висновку, що розробка системи показників має здійснюватися за наступними напрямками: ефективність загальних заходів реалізації програми; ефективність реалізації положень програми в окремих органах влади і публічного управління; ефективність діяльності інститутів громадянського суспільства і засобів масової інформації; ефективність діяльності органів, які протидіють корупції; ефективність міжнародного співробітництва у сфері протидії корупції.

Слід зауважити, що статистичні дані є лише оціночними і їх значення відносне. Тому вони потребують комплексного використання з урахуванням усіх показників.

Якісний напрям яскравіше і повніше характеризує прояви корупції та закономірності її розвитку. До якісних показників можна віднести структуру корупції, її характер, географію, зміст попереджувальних заходів, планування, координацію діяльності тощо. Але при застосуванні якісних показників слід враховувати ту обставину, що запобігання і протидія корупції – це особливі види державної і громадської діяльності, які вирішують велике різноманіття завдань із постійно змінюваним змістом.

Для здійснення заходів, пов'язаних із подоланням корупції у публічному управлінні, та запобігання її виникненню необхідно чітко уявляти собі масштаби цього явища.

Таке уявлення має ґрунтуватися як на прямих даних офіційної статистичної звітності, так і на результатах оцінки суспільством корупційних проявів у сфері публічного управління. А оціночні результати на сьогодні є вкрай невтішними: за даними міжнародної організації «Transparency International» від трьох до десяти мільйонів гривень хабарів дають українці щодня.

Незважаючи на певні кроки української влади в напрямку подолання корупції, ситуація залишається невтішною. Згідно з тогорічними показниками рівня корупції Україна посідає 144 місце зі 176 країн, набравши при цьому 26 балів зі 100 можливих [2].

Аналіз заходів запобігання і протидії корупції, які містилися в раніше прийнятих програмах, дозволив виявити наступні недоліки: недостатня концептуальна забезпеченість стратегічних і тактичних аспектів протидії корупції, що призводить до системних прорахунків, протиріч між окремими елементами програмного документу; низький рівень прогнозного забезпечення; до розробки проектів недостатньо залучаються спеціалісти в галузі кримінології, економіки, бухгалтерського обліку, комп'ютерної техніки і технології, інших наук; переважна орієнтація на діяльність правоохоронних органів; низька ресурсна і наукова забезпеченість; відсутність аналізу і обговорення результатів виконання прийнятих програм; програми протидії корупції недостатньо орієнтовані на певні галузі управлінської діяльності та виділення пріоритетних напрямів; досить часто некоректно визначаються цілі такої боротьби, як то подолання корупції; формальний характер заходів ідеологічного впливу; низький рівень диференціації заходів запобігання стосовно різних видів корупційних проявів; невизначеність координуючого органу по кожному із пунктів програми; відсутність механізму контролю за ходом їх реалізації і коректування в процесі реалізації; відсутність соціального контролю з боку громадськості.

Усі ці недоліки обумовлені, на нашу думку, слабким методологічним інформаційно-аналітичним забезпеченням планових розробок і недотриманням основних принципів планування.

Основним критерієм оцінки антикорупційних заходів у публічному управлінні може бути зниження рівня корумпованості в державі і повна реалізація всіх програмних антикорупційних заходів, а показниками можуть бути:

- кількість службовців, притягнутих до адміністративної або кримінальної відповідальності;
- ступінь реалізації заходів;
- результати опитування громадськості;
- рівень сприйняття корупції тощо.

Усе вищезазначене породжує певну складність визначення об'єктивних показників оцінки ефективності антикорупційної діяльності в цілому.

Вирішити окреслену проблему можна завдяки використанню опосередкованих показників ефективності роботи органів публічної влади, до яких можна віднести: кількість повторних звернень на недоліки діяльності відповідних державних структур; кількість розглянутих скарг; кількість переадресованих скарг до інших органів; кількість звернень до вищестоящих інстанцій; аналіз тематики звернень; аналіз результатів моніторингу сфер, найбільш уражених корупцією тощо.

Оцінка ефективності антикорупційної діяльності може бути здійснена лише на основі її ретельного вивчення, глибокого аналізу даних, що її характеризують, і потребує використання різних методів, зокрема статистичних, соціологічних, факторного аналізу тощо.

1. Про затвердження Державної програми щодо запобігання і протидії корупції на 2011–2015 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 листопада 2011 р. № 1240 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1240-2011-%D0%BF>

2. Масштаби хабарництва в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ti-ukraine.org/news/2431.html>

Ю. Ю. Соломко,
викладач кафедри кримінально-правових дисциплін
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

МОТИВИ ЗЛОЧИННОЇ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ МІГРАНТА-ІНОЗЕМЦЯ

Загальновідомо, що основою поведінки людини є, насамперед, її потреби, частка яких має біологічну природу (напр., у харчуванні, продовженні роду, самозбереженні та ін.), але методи і засоби їх задоволення у людини соціалізовані, опосередковані соціальною орієнтацією. В самій основі міграції, на думку С. Бондиревой і Д. Колесова, лежать саме незадоволені потреби, енергія яких здатна перетворюватися в енергію переміщення [1, с. 51].

Клейтон Альдерфер у 1970-х роках виділив три основні групи потреб: екзистенціальні (existence) – потреби у існуванні; соціальні (relatedness) – потреби у зв'язках, направлених на підтримку контактів, визнання, самоствердження, підтримки, групової безпеки; розвитку (growth) – потреби особистісного росту, які проявляються у прагненні людини до визнання та самоактуалізації [2].

Видозмінені потреби формують відповідні мотиви. Мотивами (від фр. motif) називаються внутрішні сили, що спонукають людину до дій. Як писав О. М. Леонтьєв, будь-яка предметна діяльність відповідає потребі, але завжди опредмеченій у мотиві: «діяльності без мотиву не буває; «немотивована» діяльність – це діяльність, яка не без мотиву, а діяльність з суб'єктивно і об'єктивно прихованим мотивом» [3, с. 12]. Згідно з сучасними уявленнями, мотив є складовим елементом процесу активності людини, і орієнтує її на певний предмет, який здатний задовільнити актуальну потребу. [4, с. 236].

Професор Ф. С. Сафуанов виокремлює три класи джерел мотивації на вчинення злочину [5, с. 19]: 1) пов'язані з антисоціальними цінностями; 2) пов'язані з рисами особистості, які розглядаються як характерологічні, такі, які відображають

і інструментальні властивості поведінки, і мотиваційні утворення; 3) пов'язані з потребами біологічного рівня, наприклад сексуальними потягами, без достатнього їхнього опосередкування соціалізованими цінностями і ситуативними факторами.

Відмітимо, що кримінологічна характеристика особистості злочинця мігранта-іноземця обумовлена наявністю додаткових стресогенних факторів, які впливають на формування мотивів злочинної поведінки у мігрантів. В першу чергу, це фактори-штовхачі, ті обставини життєдіяльності мігрантів, які вплинули на формування мотивів і цілей, що обумовили сам факт міграції. І, безумовно, фактори, які впливають на особистість мігранта безпосередньо по приїзду на обране ним місце. Іншими словами, адаптація в новому соціальному середовищі.

Виходячи з типології особистості злочинця, запропонованої В. Бурлаковим і Н. Кропачовою [6, с. 32], розкриємо мотиви формування злочинної поведінки мігрантів-іноземців.

Так, професійний тип характеризується деформованою спрямованістю особистості і представлений у вигляді негативної спрямованості спочатку, до впливу міграційних факторів. Така особистість відрізняється правовим нігілізмом, низькою загальною і моральною культурою, антигромадською установкою. Для цього типу характерна внутрішня тяга до вчинення повторних злочинів, він активний в знаходженні і створенні власними зусиллями ситуацій, що сприяють вчиненню злочинів. Прикладом такого випадку може служити образ злочинця-гастролера, який, по суті, використовує міграцію як спосіб вчинення злочину. Злочинець усвідомлює, що він переміщається в просторі, порушуючи кримінально-правові норми або з наміром здійснити це в майбутньому. Та й сам характер злочинної діяльності передбачає необхідність територіальних переміщень правопорушників. Пересуваючись і скоюючи злочини поза районом свого проживання, він тим самим прагне оволодіти новим кримінологічним простором, розширити сфери кримінального бізнесу, налагодити організаційні зв'язки зі злочинними формуваннями, намагається приховати раніше вчинений злочин, утруднити розслідування, його розшук тощо. Звичайне для професійного типу злочинця-мігранта перемі-

щення з метою скоєння злочину свідчить ще й про те, що злочинність як соціальне явище набуває у зв'язку з новими можливостями вихід її на новий рівень з реалізацією додаткових можливостей.

Характерна для звичного типу злочинця значна деформація в структурі соціальної спрямованості обумовлена нестійкими і суперечливими соціально-психологічними властивостями та якостями особистості. Даний тип відрізняється низьким рівнем правосвідомості, відсутністю чітких меж між моральним і аморальним, між «можна» і «не можна». Від професійного він відрізняється тим, що для скоєння злочину переважно використовує різні життєві ситуації, і він не активний в самостійному створенні таких ситуацій.

Саме для цього типу злочинця в процесі переміщення в значній мірі характерна схильність до впливу чинників, пов'язаних з міграцією, початківців свою дію з початку переміщення індивіда (власне міграції) і закінчуються адаптацією на новому місці проживання. Як приклад наведемо випадки, коли мігранти, що залишаються без постійного джерела доходів, звично знаходять альтернативу легальному пошуку доходів – вчинення злочинів з корисливою або корисливо-насильницької мотивацією.

Для нестійкого типу не характерна наявність стійких або значних деформацій в структурі спрямованості особистості. Міграційні переміщення в даному випадку виступають стресогенним фактором, впливаючи на особистість в більш негативному плані, ніж в позитивному. Прибулі на нове місце проживання мігранти під впливом своїх співвітчизників, що мають великий досвід у протиправній діяльності, стають здатними на вчинення злочинів (в основному в співучасті).

Соціальна спрямованість недбалого типу в основному виражена позитивним компонентом, негативна спрямованість мінімальна. Характеризується легковажним ставленням до соціальних норм, які регулюють поведінку в суспільстві. Як правило, вчиняє злочини невеликої тяжкості, як навмисно, так і з необережності. Для такої особистості в умовах міграції характерно в основному вчинення дрібних крадіжок.

Випадковий тип характеризується позитивною соціальною спрямованістю без деформацій з боку негативного компонента, для нього характерний стійкий рівень правосвідомості. Злочини відбуваються виключно через настання критичної життєвої ситуації, в якій суб'єкт не зміг домогтися бажаного результату своїх дій без настання суспільно небезпечних наслідків. Цей тип так само яскраво, як і перший, показує, що особистість, яка прагне досягти поставленої міграційним переміщенням мети, набагато простіше під впливом вищевказаних факторів скоює злочини в стані сильного душевного хвилювання, викликаного неправомірними діями потерпілого (місцеві жителі не бажають приймати в своє середовище чужинців). Для цього ж типу характерним є, наприклад, вчинення таких злочинів як порушення правил дорожнього руху, в яких під впливом критичної ситуації, що виникла на дорозі, індивід не завжди може правильно оцінити ситуацію і допускає порушення охоронюваних законом суспільних відносин.

Мотиви злочинної поведінки мігранта-іноземця, як і будь-якого злочинця, здебільшого зумовлені деформацією загальнолюдських потреб за своєю спрямованістю та інтенсивністю. Втім, на формування мотивів вчинення злочину у мігрантів впливають додаткові стресогенні фактори. В першу чергу, це фактори-штовхачі, ті обставини життєдіяльності мігрантів, які вплинули на формування мотивів і цілей, що обумовили сам факт міграції. І, безумовно, фактори, які впливають на особистість мігранта безпосередньо по приїзду на обране ним місце, що лежать в основі адаптації мігранта до нових умов життя. Масив мігрантів-іноземців в Україні неоднорідний за своїм складом, в залежності від мотивації та цілей приїзду, тривалості перебування, демографічних, етнічних, психологічних, соціальних характеристик. Відтак, різний і характер впливу цих мігрантів на кримінологічну ситуацію регіонів, зокрема, і держави в цілому.

1. Нефедова К. Мотивация или мотивирование? Вот в чем вопрос! / К. Нефедова // Управление персоналом. – 2008. – № 17 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.top-personal.ru/issue.html?1728>.

2. Леонтьев А. Н. Общее понятие о деятельности / А. Н. Леонтьев // Основы теории речевой деятельности. – М.: Наука, 1974. – С. 5–20.
3. Вінтюк Ю. В. Формування мотивів / Ю. В. Вінтюк // Вісник Львівського університету. – Серія філософські науки. – 2009. – № 12. – С. 235–244.
4. Сафуанов Ф. Аффект: судебно-психологический. Экспертологический анализ / Ф. Сафуанов // Психологический журнал. – 2001. – № 3. – С. 19–25.
5. Криминология: учебник для вузов / под ред. В. Н. Бурлакова, Н. М. Кропачева. – СПб.: С.-Петербург. гос. ун-т; Питер, 2003. – 422 с.
6. Болдырева, С. К. Миграция. Сущность и явление / С. К. Болдырева, Д. В. Колесов. – М.; Воронеж: МОДЭК, 2004. – 295 с.

Х. Б. Соломчак,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

РОЗМЕЖУВАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ З ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ МАЛОЛІТНІМИ ОСОБАМИ ТА НЕДІЄЗДАТНИМИ ФІЗИЧНИМИ ОСОБАМИ

Стаття 1166 Цивільного Кодексу України (далі – ЦК України) встановлює загальне правило відповідальності за шкоду, закріплюючи принцип особистої відповідальності заподіювача шкоди. Однак, цивільному праві відомі випадки, коли заподіювач шкоди та особа, яка несе відповідальність за шкоду – це дві абсолютно різні особи. Одним із таких випадків, коли заподіювач шкоди не несе відповідальності за завдану шкоду є те, що дана особа є неделіктоздатною, тобто не може нести цивільно-правову відповідальність за скоєне правопорушення (делікт). Деліктозданість осіб може залежити від віку чи від стану здоров'я. Згідно ЦК України до повністю неделіктоздатних належать дві категорії осіб: 1) малолітні особи, тобто фізична особа, яка не досягла чотирнадцяти років (ч. 1 ст. 31 ЦК України); 2) неделіктоздатна особа, тобто фізична особа, яка внаслідок хроні-

чного, стійкого психічного розладу не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними (ч. 1 ст. 39 ЦК України) [1].

У ЦК України питання відповідальності малолітніх та недієздатних осіб безпосередньо вказана в статтях 1178 та 1184 ЦК України [1]. З аналізу цих норм можна зробити висновки про певні відмінності щодо відповідальності за шкоду, завдану малолітньою чи недієздатною особою. У зв'язку з необхідністю розмежування зобов'язань з відшкодування шкоди завданої малолітніми особами та недієздатними фізичними особами, а також питань пов'язаних із відшкодуванням шкоди даних осіб (встановлення осіб, на яких за законом покладений обов'язок нести відповідальність за неделіктоздатних осіб, характеристика цивільно-правової відповідальності зазначених осіб, визначення умов припинення такої відповідальності, виявлення підстав відповідальності за даного роду зобов'язань тощо) виникає потреба в проведенні теоретичної розробки визначеної проблематики на основі порівняльно-правового аналізу.

Порівняльно-правове дослідження полягає у виявленні схожого і того, чим відрізняються порівнювані деліктні зобов'язання. Розпочнемо розгляд даних видів деліктних зобов'язань з відмінного. Основною відмінністю зобов'язань з відшкодування шкоди малолітніми особами та недієздатними фізичними особами є суб'єктний склад. Втім, загальною ознакою зобов'язань, що виникають у зазначених вище випадках, є те, що всі вони характеризуються багатосуб'єктністю. Дані деліктні зобов'язання мають особливий специфічний суб'єктний склад, адже складаються з потерпілого (кредитора), боржника (особа, на яку за законом покладений обов'язок нести відповідальність за неделіктоздатну фізичну особу) та самого заподіювача шкоди (неделіктоздатної фізичної особи). Перейдемо до характеристики боржника та заподіювача шкоди.

У зобов'язаннях з відшкодування шкоди, завданої малолітньою особою боржниками можуть виступати дві групи суб'єктів. До першої групи суб'єктів належить ті особи, на яких покладено два обов'язки щодо малолітніх осіб (виховання та

нагляд): батьки (усиновлювачі), опікун та інша фізична особа, яка на правових підставах здійснює виховання малолітньої особи (патронажні вихователі, прийомні батьки, батьки-вихователі дитячого будинку сімейного типу). До другої групи суб'єктів належать ті особи, на яких покладений лише один обов'язок – нагляд за малолітніми особами, зокрема: навчальний заклад, заклад охорони здоров'я чи інший заклад, що зобов'язаний здійснювати нагляд за малолітньою особою. Натомість, до боржників у зобов'язаннях по відшкодуванню шкоди завданої недієздатною особою законодавець відносить лише опікуна та заклад, який зобов'язаний здійснювати нагляд за недієздатною особою.

Боржники даних деліктних зобов'язань відрізняються не лише кількісно, але й обсягом покладених на них обов'язків. Так, на боржників зобов'язань з відшкодування шкоди завданої недієздатною фізичною особою покладений лише обов'язок по нагляду за такими особами. Окрім того, заподіювачами шкоди вказаних деліктних зобов'язань виступають різні особи, які хоча і є неделіктоздатними, однак на різних підставах. Так, малолітня особа є неделіктоздатною в силу віку, а недієздатна фізична особа через відповідний стан здоров'я.

Перейдемо до характеристики подібного у даних деліктних зобов'язаннях. На нашу думку, до подібного у зобов'язаннях з відшкодування шкоди завданої малолітніми особами та зобов'язаннях завданих неделіктоздатними фізичними особами слід віднести:

1) Обидва зобов'язання виникають на основі принципу «генерального делікту», тобто для виникнення цих деліктних зобов'язань необхідна вся сукупність підстав цивільно-правової відповідальності, а саме: шкода, протиправна поведінка (протиправність), причинний зв'язок між останніми та вина;

2) Презумпція вини осіб, на яких за законом покладений обов'язок нести відповідальність за неделіктоздатних осіб. Слід підкреслити, що ЦК України в ст. 1178 та в ст. 1184 наголошує на обов'язковості вини, однак не вини малолітніх чи неделіктоздатних осіб, а вини осіб, на яких за законом покладений обов'язок нести відповідальність за них. Згідно ЦК

України під виною розуміється несумлінне здійснення або ухилення від здійснення виховання та нагляду за малолітньою особою (ч. 1 ст. 1178) або невиконання обов'язку по нагляду за недієздатною фізичною особою (ч. 2 ст. 1184) [1];

3) Підстава притягнення осіб, на яких за законом покладений обов'язок нести відповідальність за неделіктоздатних осіб до цивільно-правової відповідальності. Так, С. Я. Ременяк вважає, що підставою притягнення батьків (осіб, що їх замінюють) до цивільної відповідальності за правопорушення, вчинені малолітніми дітьми, виступає їх власне правопорушення, під яким слід розуміти винне, протиправне невиконання покладених на них законом обов'язків по належному вихованню дітей та нагляду за ними [2, с. 133] або винне, протиправне невиконання опікуном (або закладом), покладеного на нього законом обов'язку по належному нагляду за недієздатною фізичною особою. Згідно ст. 67 ЦК України опікун зобов'язаний дбати про підопічного, про створення йому необхідних побутових умов, забезпечення його доглядом та лікуванням, а також запобігати порушенню прав та інтересів інших осіб недієздатною особою [1].

Окрім цього, розглядаючи питання про підстави відповідальності осіб, на яких за законом покладений обов'язок нести відповідальність за шкоду, завдану малолітніми чи недієздатними фізичними особами, маємо наголосити, що тут ідеться про два правопорушення. Перше правопорушення скоїли малолітні діти чи недієздатні фізичні особи, завдавши шкоди, інше допустили особи, зазначені в ст. 1178 чи ст. 1184 ЦК України, не виховуючи їх належним чином і не здійснюючи за ними належного нагляду [3, с. 14].

4) На обидва види деліктних зобов'язань діють загальні підстави виключення (казус, непереборна сила), звільнення (необхідна оборона, самозахист) чи обмеження цивільно-правової відповідальності. Відповідальність осіб, передбачений ст. 1178 чи ст. 1184 ЦК України на не виникає, якщо дії цих неделіктоздатних осіб вчинені при реалізації ними права на самозахист.

5) На осіб, на яких за законом покладений обов'язок нести відповідальність за неделіктоздатних осіб не поширюється

право регресної вимоги. Так, згідно з ч. 5 ст. 1191 ЦК України батьки (усиновлювачі), опікун, а також заклад або особа, що зобов'язані здійснювати нагляд за малолітньою особою, які відшкодували шкоду, завдану малолітньою особою чи фізичною особою, яка визнана недієздатною, не мають права зворотної вимоги до цієї особи. [1]

6) Згідно з ч. 5 ст. 1178 та ч. 1 ст. 1184 обов'язок осіб, на яких за законом покладений обов'язок нести відповідальність за неделіктоздатних осіб не припиняється і тоді, коли такі особи стають деліктоздатними. [1]

7) Для обох видів деліктних зобов'язань законодавець встановлює винятки, коли суд може постановити рішення про відшкодування шкоди особами, які безпосередньо є заподіювачами шкоди. Однак, такі умови звільнення від відповідальності є різними для батьків (усиновлювачів) або опікунів чи іншої фізичної особи, яка на правових підставах здійснює виховання малолітньої особи та для опікунів або закладу, який зов'язаний здійснювати нагляд за недієздатною фізичною особою. Так, для звільнення батьків (усиновлювачів) або опікунів чи іншої фізичної особи, яка на правових підставах здійснює виховання малолітньої особи від цивільно-правової відповідальності необхідні наступні умови: малолітня особа досягнула повноліття; шкода завдана такою собою повинна стосуватися лише життя та здоров'я потерпілого; дана особа має достатні для цього кошти; особи, на яких була покладена відповідальність є неплатоспроможними або померли.

Для звільнення опікунів від цивільно-правової відповідальності за протиправні дії недієздатної особи необхідна наступна сукупність умов: недієздатна особа має достатнє для цього майно; шкода повинна бути завдана каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю потерпілого; опікун недієздатної особи, яка завдала шкоди помер або у нього відсутнє майно, достатнє для відшкодування шкоди.

Отже, здійснивши порівняльно-правову характеристику зобов'язань з відшкодування шкоди малолітніми особами та зобов'язань з відшкодування шкоди недієздатними фізичними особами, можемо зробити висновок, що основною відмінністю

даних деліктних зобов'язань є: різні підстави визнання даних осіб неделіктоздатними та різний суб'єктний склад осіб, які несуть відповідальність за неделіктоздатних осіб. Поряд з тим, подібність даних деліктних зобов'язань виникає з психічного ставлення заподіювачів шкоди до своїх вчинків і їх шкідливих результатів, адже вони їх не усвідомлюють, не можуть відповідати за свої протиправні дії і відповідно нести за них цивільно-правову відповідальність.

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV // ВВР. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.

2. Ременяк С. Я. Відшкодування шкоди, завданої малолітніми особами за цивільним законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / С. Я. Ременяк; Одес. нац. юрид. акад. – О., 2007. – 212 с.

3. Голубева Н. Ю. Особливості відшкодування шкоди, завданої малолітньою особою / Н. Ю. Голубева // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. – 2015. – № 15. – Т. 2. – С. 14–17.

І. Б. Тацішин,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного та інформаційного права,
(Навчально-науковий інститут права та психології
НУ «Львівська політехніка»);

А. В. Мазур,

кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри фінансів
(Навчально-науковий Інститут економіки і менеджменту
НУ «Львівська політехніка»)

ОБ'ЄДНАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ: ФІНАНСОВО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ (НА ПРИКЛАДІ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

В Україні триває процес реформування системи влади та децентралізації, що складається з багатьох елементів та потребує ґрунтовних наукових досліджень. Основу даного процесу була започатковано прийняттям Закону України «Про добро-

вільне об'єднання територіальних громад» від 05.02.2015 р. № 157-VIII, метою якого є формування спроможних територіальних громад, які отримують відповідні функції, повноваження та специфічні джерела формування бюджетів [1].

Однією з головних цілей проведення об'єднання територіальних громад є економічна ефективність функціонування відповідних територій. Зрозуміло, що у перехідний період держава зобов'язана забезпечити підтримку новостворених територіальних громад, які можна умовно поділити на наступні види:

- інформаційно-просвітницьке сприяння добровільному об'єднанню територіальних громад забезпечують Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації;

- методичне забезпечення добровільного об'єднання територіальних громад, визначення обсягів та форми підтримки здійснює Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України;

- фінансову підтримку добровільного об'єднання територіальних громад сіл, селищ, міст шляхом надання об'єднаній територіальній громаді коштів у вигляді субвенцій на формування відповідної інфраструктури згідно з планом соціально-економічного розвитку такої територіальної громади у разі, якщо її межі повністю відповідають межах, визначеним перспективним планом формування територій громад Автономної Республіки Крим, області за рахунок коштів визначених Державним бюджетом України на відповідний рік пропорційно до площі об'єднаної територіальної громади та кількості сільського населення у такій територіальній громаді у відповідності до Порядку надання субвенцій з державного бюджету об'єднаним територіальним громадам, затвердженого Постановою Кабінетом Міністрів України від 16.03.2016 р. № 200 [2].

Питання формування дохідної частини бюджетів об'єднаних територіальних громад визначено ст. 63 Бюджетного кодексу України яка складається з 44 пунктів, але основними складовими частинами наповнення дохідної частини, на нашу думку, будуть складати:

- 60 відсотків податку на доходи фізичних осіб;
- акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю підакцизних товарів;

– єдиний податок та ін.

Визначена специфіка перерахування податку з доходів фізичних осіб дозволить забезпечити сплату податку суб'єктами підприємництва безпосередньо в місці здійснення діяльності, а не за місцем їхньої державної реєстрації. На нашу думку, закріплення законодавцем в нормативній базі імперативної норми про необхідність сплати податку з доходів фізичних осіб за місцем їхньої реєстрації буде більш відповідати інтересам об'єднаних територіальних громад, оскільки значна більшість працездатного населення реалізує своє право на працю в містах та селах не за місцем реєстрації, зокрема це стосується депресивних районів держави.

Всі головні типи видатків по напрямках фінансування повністю покладаються на бюджети об'єднаних територіальних громад.

Поряд з тим слід звернути увагу на ст. 97 Бюджетного кодексу України, відповідно до якої з Державного бюджету України покриваються видатки на освіту та охорону здоров'я шляхом перерахування місцевим бюджетам субвенції. Встановлення субвенцій лише закладам освіти та охорони здоров'я поставить в майбутньому під загрозу існування закладів культури на селі.

Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування зобов'язані забезпечувати функціонування і розвиток мережі музеїв, архівів, бібліотек, початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів (шкіл естетичного виховання та студій), клубів, кінотеатрів, кіно-, відеопрокатних підприємств, об'єднань, заповідників, реставраційних закладів державної та комунальної власності [3, ст. 16].

У 2016 році при формуванні бюджетів відбулась ситуація, коли заклади культури ще були не передані до новостворених об'єднаних територіальних громад, як і не переведені працівники, а фінансування з районних бюджетів вже було припинено.

Підтримуючи реформування системи влади та децентралізації, добровільне об'єднання територіальних громад необхідно здійснювати з урахуванням ряду аспектів та особливостей соціально-економічного розвитку держави.

Відповідно до Закону України «Про бібліотеки та бібліотечну справу» від 27.01.1995 №32/95-ВР, «Положення про централізовану бібліотечну систему», затвердженого Наказом Міністерства культури і мистецтв України від 20.11.2001 № 709, ЦБС має єдиний штат працівників, єдиний бібліотечний фонд з централізованим комплектуванням, обробкою документів і центральним документосховищем, єдиний довідково-пошуковий апарат зі зведеними каталогами (алфавітним та систематичним). ЦБС фінансується з районного бюджету в межах асигнувань, передбачених на утримання бібліотечної мережі району.

Бібліотеки-філії не є юридичними особами, а структурними підрозділами ЦБС, що унеможливорює застосування до них по аналогії способу фінансування закладів освіти та медицини, що є самостійними юридичними особами та знаходяться на території об'єднаних територіальних громад. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» не регламентує питання функціонування закладів культури загалом та ЦБС зокрема, як і не врегульовує питання розцентралізації ЦБС.

Передбачення видатків на бібліотеки-філії ЦБС в бюджетах об'єднаних територіальних громадах суперечить вимогам Бюджетного кодексу України оскільки ЦБС фінансується з районного бюджету як цілісна структура.

З огляду на зазначене вище, розцентралізація централізованих бібліотечних систем суперечить вимогам чинного законодавства та розгляд даного питання є передчасним оскільки прийнятий Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» не визначає специфіки функціонування районних закладів культури, які надають культурні послуги на території району в тому числі і об'єднаних територіальних громад.

1. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 р. № 157-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 13. – Ст. 734.

2. Порядок надання субвенцій з державного бюджету об'єднаним територіальним громадам: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.03.2016 р. №200 // Урядовий кур'єр. – 2016. – № 56.

3. Бюджетний кодекс України. Станом на 18 січня 2016 року. – Харків: Право, 2016. – 208 с.

4. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 р. № 157-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 13. – Ст. 734.

5. Про культуру: Закон України від 14.12.2010 р. № 2778-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 24. – Ст. 1291.

Б. М. Телефанко,

кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри
кримінально-правових дисциплін
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Мабуть, немає більш актуальної проблеми в нашій державі, ніж організована злочинність. Чим більше дезорганізується суспільство, тим більш організованим стає криміналітет. Святе місце пустим не буває. Організована злочинність проникає в бізнес, у владу, в сферу культури, диктує свої закони і свої порядки, нав'язує суспільству свою, кримінальну субкультуру, і впроваджує її.

Організовану злочинність називають ще гангстерською (англ. Gangster – бандит; gang – зграя, банда) і за визначенням президентської комісії США (за даними С. Р. Шлессінгера – 1988) – це «організована група людей, яка використовує злочинні методи, насильство і корупцію для придбання і збереження влади і прибутку» [1, с. 493].

У документах ООН під організованою злочинністю також розуміється відносно масова сукупність стійких і керованих співтовариств злочинців, що займаються злочинами як промислом і створюють систему захисту від соціального контролю з використанням таких протизаконних засобів, як насильство,

зялякування, корупція та великомасштабні розкрадання. Серед вчених існують розбіжності щодо визначення організованої злочинності. Професор В.Г. Лихолоб вважає, що поняття «організована злочинність» має включати діяльність злочинних організацій [2, с. 50]. На думку професора А. І. Долгової, організовану злочинність створюють широка консолідація та згуртованість організованих злочинних груп, злочинних організацій і злочинних угруповань, що забезпечують протиправну діяльність з метою примноження кримінальних доходів і зміцнення впливу на власні структури. Оскільки поняття організованої злочинності практично не досліджене, воно має йти шляхом виділення найбільш характерних ознак організованої злочинності та формулювання їх у законі таким чином, щоб вони піддавались доказуванню.

А. І. Долгова пропонує розрізняти:

«Організований злочин», який може вчинятися однією людиною і групою, але він запланований, заздалегідь підготовлений, навмисно;

«Організовану злочинну діяльність», «як систему взаємопов'язаних організованих злочинних діянь будь-якого суб'єкта (однієї людини або групи осіб)»;

«Злочинне співтовариство», що забезпечує взаємодію організованих груп, банд, злочинних організацій, обмін інформацією, об'єднання зусиль для нейтралізації і використання правоохоронної системи, інших державних структур та інститутів громадянського суспільства [3, с. 8].

Організована злочинність стає суттєвим фактором посилення соціальної напруги та дестабілізації суспільних відносин, перешкоджає оздоровленню економіки, сприяє деформації нових форм економічних відносин. Корупція в державі також перебуває у тісному взаємозв'язку з організованою злочинністю. Корупція виступає засобом зрощення кримінальних структур з владою, з метою захисного механізму організованої злочинності та легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Тому без стабільності в суспільстві неможлива й ефективна протидія організованим злочинності. Але з 20 лютого 2014 року внаслідок збройної агресії Російської Федерації українська

територія АР Крим та м. Севастополя тимчасово окуповані, з 2014 року на Сході України триває (АТО) з метою подолання терористичної загрози, протистояння сепаратизму та агресії сусідньої держави, задля збереження територіальної цілісності України. Сотні тисяч громадян України стали вимушеними переселенцями, втратили домівки.

У свою чергу це сприяє можливості незаконного ввезення по всій території України зброї, боєприпасів, вибухових речовин і засобів масового ураження, радіоактивних матеріалів, наркотичних засобів, спроби створення і функціонування незаконних воєнізованих збройних формувань та намагання використати їх в інтересах організованої злочинності. Тіньовий ринок зброї та вибухівки контролюється організованою злочинністю і тому в межах організованої злочинності вчиняються діяння терористичного характеру. Проходить переростання злочинних організацій в терористичні і навпаки. Організована злочинність, корупція і тероризм – створюють надзвичайну загрозу безпеці України.

Півроку назад Верховна Рада України прийняла «Закон Савченко», яким дозволила скорочувати строк покарання засуджених, зараховуючи один день перебування у слідчому ізоляторі за два дні перебування в установах виконання покарання. Спочатку прийнятий закон викликав задоволення громадськості, тому що дійсно у багатьох випадках підозрювані знаходились у слідчому ізоляторі невиправдано довго, при цьому їх громадянські права порушувались. Однак після початку дії закону практика його застосування показала іншу проблему: на волю масово достроково почали виходити засуджені за тяжкі злочини, що в умовах відсутності умов для соціальної адаптації призвело до загрози рецидивів, а багато із достроково звільнених поповнили ряди злочинних груп.

Протидія організованій злочинності є системою державних і громадських заходів, спрямованих на усунення або нейтралізацію детермінант організованої злочинності та корекцію поведінки осіб, схильних до правопорушень. Основним об'єктом протидії повинні бути організовані злочинні формування, а не окремі злочини.

Думається, що для досягнення даної мети особливо увагу слід приділити таким питанням: здійснювати контроль за притоком зброї із зони АТО; переглянути закон Савченко, щоб особам, які вчинили тяжкі і особливо тяжкі злочини не зараховувався один день слідчого ізолятора за два дні позбавлення волі у виправній колонії; посилення спроможності спеціалізованих підрозділів СБУ у сфері протидії організованій злочинності; встановлення обов'язкового порядку перевірки осіб, що займають відповідальні посади відомостей, що вказуються в електронній декларації відносно особистого майна, яке знаходиться в їх власності або користуванні; прийняти закон про відповідальність «злодія в законі» оскільки вони як правило і здійснюють керівництво організованою злочинністю; організація міжнародного співробітництва у цій сфері й ін.

1. Старков О. В. Криминология: Общая, Особенная Специальная части: учебник / О. В. Старков. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2012. – 1048 с.

2. Криминологія: підручник / за заг. ред. Л. С. Сміяна, Ю. В. Нікітіна. – К.: Національна академія управління, 2010. – 496 с.

3. Криминология: учебник / под общ. ред. А. И. Долговой. – М.: НОРМА-ИНФРА-М, 1999. – 596 с.

Т. М. Тимчишин,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ДОГОВОРУ В РЕГУЛЮВАННІ ВІДНОСИН ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Практичне застосування адміністративного договору спрямовується на ефективне вирішення управлінських завдань, для підтримки дисципліни в реалізації повноважень органами державної влади, забезпечення національного та

публічного порядку. Дотримання цієї мети особи, котрі регулюють управлінські відносини з допомогою адміністративного договору максимально співвідносять свої владні впливи на третіх осіб, в той же час діючи в межах своєї компетенції, виконуючи покладені на них завдання.

Можливість використання договору для регулювання адміністративних відносин правом не заборонено, а отже пряма вказівка в компетенції на параметри його реалізації не вимагається. Використовувати чи не використовувати договірне регулювання залежить від оперативної обстановки, оформлювати договором чи іншою договірною формою відноситься на розсуд суб'єкту владних повноважень. Та все ж законодавче закріплення повноваження на використання адміністративного договору необхідне [1, с. 239]. Адміністративні договори потребують спеціального законодавчого регулювання. Це пов'язано із нормативним характером більшості адміністративних договорів, та особливостями статусу органів державної влади, як учасників договору.

Здатність особи брати участь у договірних відносинах, тобто здатність мати права та виконувати обов'язки, котрі виникають у зв'язку із укладенням договору, є можливістю бути стороною в договорі. Для державних органів та органів державного самоврядування цей момент в їх правовому статусі нехарактерний, оскільки скоріше є винятком у їх управлінській діяльності. У зв'язку із цим може йтися про абстрактну та реальну можливість укладення адміністративного договору. Абстрактна можливість укладення адміністративного договору державними органами та органами місцевого самоврядування, як носіїв владних повноважень, впливає з визначення поняття адміністративного договору. Реальна можливість виникає лише за умови що право на укладення адміністративного договору передбачено у законодавчому акті та відображено у компетенції цього органу [2, с. 57].

Для одержання статусу суб'єкта адміністративних відносин з приводу укладання, виконання, припинення чи скасування адміністративно-правового договору, суб'єкт має бути наділений адміністративною правосуб'єктністю.

Адміністративна правосуб'єктність наукою адміністративного права визначається як здатність особи мати та здійснювати особисто або через представника надані їй нормами права суб'єктивні права та обов'язки. Зміст даного поняття складається з двох елементів:

1) здатність мати суб'єктивні права і обов'язки – адміністративна правоздатність;

2) здатність реалізовувати надані права і обов'язки – адміністративна дієздатність [3, с. 192].

Правосуб'єктність включає в себе також адміністративна деліктоздатність (здатність суб'єкта нести за порушення адміністративно-правових норм юридичну відповідальність).

Будь-який договір, в тому числі й адміністративний, укладається не менш як двома сторонами, а за необхідності може бути кілька сторін. Кожна із сторін адміністративного договору має бути здатна до укладення договору. Здатність укласти договір є частиною змісту правосуб'єктності. Здатність державних органів та органів місцевого самоврядування виступати стороною в адміністративному договорі зумовлюється особливостями їх статусу, значенням і місцем тих функцій, завдань, які вони виконують в управлінні державою, суспільством

Адміністративна правосуб'єктність органів держави проявляється у нормативно закріпленій за ними компетенції, тобто у сукупності їх юридично-владних повноважень (прав і обов'язків), що надаються їм для виконання відповідних завдань і функцій [3, с. 193].

На здатність укласти адміністративні договори впливає також легітимність самого суб'єкта, тобто створення у встановленому законом порядку – наявність державної реєстрації при створенні, занесення до державного реєстру (для юридичних осіб), досягнення відповідного віку, стан здоров'я (для фізичних осіб). Державний орган чи орган місцевого самоврядування вважається створеним із моменту набрання чинності нормативним актом про створення цього органу або з моменту, вказаного у нормативному акті про створення конкретного органу. Здатність до укладення адміністративного договору завжди має встановлюватися окремо для кожної особи, яка бере участь

в укладенні договору [2, с. 56–57]. Даний аспект є важливим, так як ефективність та якість укладення договору, безпосередньо залежить від сторін договору.

Важливе значення при реалізації державних повноважень через адміністративно-правовий договір, є включення в повноваження суб'єкта державної діяльності, закріплені в нормах законодавства правомочності. Адже, укладення будь-якого договору є правомочністю, вона перетворює волевиявлення у правовий спосіб впорядкування поведінки, тобто втілення у правову дійсність вибраної форми договірної врегулювання адміністративних відносин. Правомочність являє собою захищену законом можливість діяти певним чином при здійсненні прав. Саме завдяки правомочності одержується можливість не тільки мати декларативно закріплені повноваження, але й використовуючи їх досягати суспільно-корисного результату із задоволення державних потреб.

Держава використовує при реалізації своєї діяльності адміністративно-правовий договір, держава в той же час контролює його використання. Важливим є те, що повноваження держави, котрими наділені її органи, являють собою складну, об'ємну та динамічну систему, вони спрямовані в усі напрямки державної діяльності. Тому така правова форма державного управління, як адміністративно-правовий договір, а особливо в демократичній державі має врегульовувати управлінські відносини, але й мати під собою законодавчу основу. Адже від того, наскільки законодавчо якісним буде укладено адміністративний договір та його практично використано, великою мірою залежить ефективність дії державних органів влади і в кінцевому результаті – рівень правової свідомості та правової культури суспільства.

Використання адміністративних договорів у сфері державно-владної діяльності забезпечить режим законності в діяльності органів державної влади у випадках прогалин у законодавстві. Має захистити права та свободи громадян в рамках процесу реалізації прав та обов'язків. І основне, адміністративний договір може підвищити рівень управлінської діяльності за рахунок взаємодії органів державного управління з іншими

фізичними чи юридичними особами, тобто використовувати їх управлінський потенціал [4, с. 88–89].

1. Завальна Ж. В. Повноваження на використання адміністративного договору / Ж. В. Завальна // Держава і право. – 2010. – № 48. – С. 238–242.

2. Завальна Ж. В. Вимоги чинності адміністративного договору / Ж. В. Завальна // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 1. – С. 55–58.

3. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник: у 2 т. Загальна частина; ред. колегія В. Б. Авер'янов (голова). – К.: Юридична думка, 2004. – Т. 1. – 584 с.

4. Липа В. Щодо адміністративного договору / В. Липа // Право України. – 2008. – № 2. – С. 87–89.

А. С. Токарська,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теорії та філософії права
(Навчально-науковий інститут права та психології
НУ «Львівська політехніка»)

ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАЦІЇ В СУДІ

Правосуддя, як зрозуміло із ажіотажу навколо нього, перебуває у полі зору критиків постійно. Недосконалість роботи суду актуалізується через численні дилеми наслідків негативної суддівської практики, її корупційність та віддаленість від європейської суддівської моделі діяльності.

Успіх організації судових засідань суттєво залежить від комунікативної діяльності суду. Її принципи є важливою основою формування та функціонування судових органів. Ці принципи логічно пов'язані із принципами організації судової влади, що становлять основу для правотворчої та правореалізаційної діяльності з метою здійснення справедливого правосуддя. Цей зв'язок принципів правової комунікативної діяльності і принципів організації правосуддя покликаний до адаптації законодавства до Європейського Союзу. Це пов'язано і з тим, що 7 липня 2010 року прийнятий Закон України «Про судо-

устрій і статус суддів». Цей Закон, як і новий Кримінально-процесуальний кодекс України (2012) викликає критику щодо організації судової влади. Вочевидь, це пов'язано із тим, що, зокрема, вся судова організація не враховує надзвичайно важливих принципів правової комунікативної практики. І всі дослідники діяльності судової влади (О. Абросімов, В. Анішина, В. Бринцев, В. Висоцький, Ю. Грошевий, Т. Драчіна, М. Косята, В. Кравчук, В. Малярєнко, М. Мельник, В. Молдован, Л. Москвич, І. Назаров, В. Нор, С. Прилуцький, І. Факас та ін.) висловлюють свої погляди, оминаючи те, про що ми заявили вище. Вчені приділяють увагу не більше, як лише принципам додержання державної мови у судочинстві та діловодстві в судах (У. А. Мірінович).

Попри це, як знаємо, в основі чинного законодавства лежить важливий принцип, що забезпечує особі право на судовий захист та на повноважний суд, який гарантує захист особі або громадянинуові їхніх прав, свобод та законних інтересів. Це право на судовий захист не підлягає жодним обмеженням, оскільки джерелом необмеженого права на судовий захист є Конституція України. Отже, ніхто не може бути позбавлений права на розгляд справи в суді [1, с. 11–12].

Стаття 124 Конституції України вказує на необхідність розв'язання питань забезпечення права громадян на оскарження в судовому порядку діянь посадових осіб або їхньої бездіяльності на підставі поширення юрисдикції суду на всі правовідносини, які виникають у фізичних та юридичних осіб у державі.

Всі суди мають бути, по-перше, незалежними. Треба скасувати «телефонне» право, ввести громадський контроль за якістю судочинства, потрібно також змінити порядок призначення суддів. Їх має призначати не Верховна Рада України, не Президент України. Передбачена діяльність Вищої Ради Правосуддя. Вважаємо, що на неї можна покладати великі надії, однак, якщо туди не будуть призначені «старі» кадри, віддані президентській гілці влади, просякнуті корупцією.

Одним із ключових завдань реформування системи судочинства є зміни до законодавства, яке варто уніфікувати

відповідно до вже внесених інших законодавчих змін, прийнятих раніше. Має бути визначена компетенція та підсудність відповідно до адміністративного судочинства, а також уточнені строки розгляду та вирішення публічно-правових спорів.

Однак скільки б ми не називали недоліків сучасного судочинства, реформувати його усуненням окремих недоліків, навіть корумпованості, яка є найбільш виразним гальмом розвитку держави в євроінтеграційному напрямі, на превеликий жаль, надій на успіх у такому реформуванні чекати не доводиться.

Нам видається, що ще не всі шляхи у зміні правосуддя освоєні як перспективні, такі, які можуть привнести зримі результати для всіх без винятку громадян. Серед таких резервних варіантів трансформації суспільних відносин і основне – правосуддя – є спосіб культивування правової комунікації у роботі судів.

Досі в нас зверталася увага лише на освоєння мистецтва красномовства. Звичайно, щоб бути переконливим, суддя повинен вміти дохідливо говорити, аргументувати, чітко і ясно викладати свої думки.

Однак цього замало. У цій сфері було зроблено чимало досліджень. Так, Р. Гринюк, Т. Довгунь, Л. Равченко, В. Кравчук, В. Кратюк, К. Музичук, М. Патеї-Братасюк, С. Рябов, М. Рябчук, В. Селіванов, В. Сіренко, В. Скрипнюк, В. Тимошенко, С. Тимченко, Н. Філик, І. Цесар, О. Яновська та ін. багато здійснили корисних напрацювань.

Праці щодо функціонування судової гілки влади були об'єктом дослідження В. Городовенка, С. Нечипорук, О. Овсянникової, С. Прилуцького, І. Рекецької, В. Співака, Т. Струс-Духнич, В. Тertiшника, Б. Футея та ін.

Дослідження комунікації належать здебільшого іноземним ученим: Дж. Пітерсу, А. Полякову, Марку ван Хуку, Ю. Хабемасу, К. Ясперсу, І. Честнову та ін.

В Україні питаннями комунікації займаються Ф. Бацевич, П. Рабінович, О. Стовба, Ю. Оборотов, А. Токарська та ін. Галузевій – правовій – комунікації присвячують дослідження молоді вчені: О. Бочан, С. Кость, Л. Франків та ін.

Хоча проблеми правової комунікації суду не є на сьогоднішній день цілковито новими, однак, їхня сутність, на жаль, до кінця не розкрита.

Йдеться про теоретичне заглиблення у філософсько-правову сутність галузевої комунікації в суді та практичне значення цієї сфери діяльності для зміни практики судочинства на сучасному етапі.

Значну роль в ефективній комунікативній практиці судів відіграють досудове слідство і якісна підготовка протокольної форми досудової готовності матеріалів, які пізніше передаються до суду.

Засідання суду та його комунікативний правовий результат залежить від якості переданих у суд матеріалів та професійної комунікативної компетенції.

Візьмемо для прикладу конкретну норму організації роботи суду.

Згідно зі ст. 257 КПК України «Безпосередність, усність судового розгляду» суд першої інстанції при розгляді судової справи повинен безпосередньо дослідити докази у справі: допитати підсудних, потерпілих, свідків, заслухати висновки експертів, оглянути речові докази, оголосити протоколи та інші документи.

Судове засідання у кожній справі відбувається безпосередньо, окрім часу, призначеного для відпочинку (Стаття 57 зі змінами, внесеними згідно із Законом № 3129-11 (3129-12) 24.03.1993).

Судове слідство у справах про злочини, перелічені, зазначені відповідно до ст. 425 КПК України, починається з читання постанови судді про порушення кримінальної справи і віддання правопорушника до суду та відповідно до ст. 275 КПК України провадиться у тому обвинуваченні, яке сформульоване у цьому процесуальному документі.

Права людини і громадянина – це перша засаднича ідея у правовій комунікативній практиці суду, якої суддя повинен додержуватися.

Друга – вона і перша, за якою можна встановити рівень демократії в державі, це верховенство права. Кожна комуніка-

тивна дія всіх учасників суду повинна здійснюватися в межах названих ідей.

1. Мірінович У. А. Принципи (засади) організації судової влади, що закріплені в спеціальному законодавстві України про судоустрій: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.10 / У. А. Мірінович. – Львів: Приватний вищий навч. заклад, 2012. – 20 с.

2. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: навч. посібник / П. М. Рабінович. – К.: Атіка, 2001. – 176 с.

О. А. Туркот,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ПОРЯДКУ РЕЄСТРАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

У зв'язку з прийняттям 14 травня 2015 року Закону України «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку» [1], співвласники багатоквартирних будинків почали активно створювати об'єднання співвласників багатоквартирних будинків (далі – ОСББ) для ефективного управління останніми.

Роз'яснюючи вказаний закон, В. Гройсман зазначив: «Мешканці багатоквартирних будинків зможуть самостійно управляти власним будинком, вибирати постачальників послуг і відмовлятися від них у разі неякісного обслуговування» [2].

Варто погодитись із твердженням, що вказаний закон надасть можливість власникам приміщень ефективно здійснювати управління майном, яке належить їм на праві спільної власності.

Проте необхідно зазначити, що на даний час у законодавстві наявні недоліки щодо реєстрації суб'єктів господарювання.

Внаслідок прогалин у нормативних документах виникають зловживання щодо неправомірної реєстрації без врахування інтересів власників приміщень.

Варто звернути увагу на те, що відповідно до ст. 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» [3], для реєстрації суб'єкта господарювання необхідні лише заява та установчий документ суб'єкта господарювання. У вказаному законодавчому акті не зазначено про подання при реєстрації суб'єкта господарювання протоколу установчих зборів про створення суб'єкта господарювання.

На нашу думку, необхідно внести зміни у ст. 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» [3] та прописати протокол установчих зборів у переліку документів, які необхідно подати реєстратору для проведення реєстраційних дій зі створення юридичної особи.

Необхідно зазначити, що вказані зміни є актуальними при створенні особливо ОСББ, оскільки такими прогалинами у законодавстві можуть скористатися особи, які у майбутньому бажають стати управителями будинків. Вказані особи при створенні ОСББ залучають одного співвласника (власника) приміщення, який стає головою об'єднання. При цьому співвласника (власника) можуть підкупити для надання згоди на проведення реєстраційних дій та укладення договору з управителем у майбутньому.

Необхідно зазначити, що інтереси інших співвласників при створенні ОСББ не будуть враховані, а управитель зможе значно підвищити тарифи для обслуговування будинку та прибудинкової території. Таким чином, можна зауважити, що наявними у законодавстві прогалинами вдало користуються при вчиненні так званих «рейдерських» захоплень та здійсненні у майбутньому управління майном співвласників багатоквартирного будинку.

Отже, для вдосконалення порядку реєстрації суб'єктів господарювання необхідно внести зміни у Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб –

підприємців та громадських формувань» [3], шляхом доповнення переліку документів для реєстрації юридичних осіб, протоколом установчих зборів.

Внаслідок внесення вказаних змін будуть захищені співвласники від «рейдерських» захоплень та здійснення у майбутньому управління майном ОСББ, а також будуть враховані інтереси співвласників приміщень при створенні суб'єкта господарювання.

1. Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку: Закон України від 14 травня 2015 р. № 417-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 29. – Ст. 1534.

2. Самойлов О. Дорогу ОСББ: Навіщо держава ліквідує монополію ЖЕКів / О. Самойлов. – 01.07.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ua.112.ua/statji/dorohu-osbb-navishcho-derzhava-likviduiemo-poliiu-zhekiv-241282.html>.

3. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань: Закон України від 15 травня 2003 р. № 755-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 31. – Ст. 263.

Н. І. Устрицька,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПРО ПРАВИЛА КВАЛІФІКАЦІЇ МНОЖИННОСТІ ЗЛОЧИНІВ

Загальновідомо, що правила кваліфікації злочинів не закріплені в кримінальному законі. На цьому фоні практика правозастосування вимушена керуватися рекомендаціями вищої судової інстанції та фактично доктринальним тлумаченням відповідних норм КК. У свою чергу, рекомендації постанов Пленуму Верховного Суду України часто є такими, що суперечать одна одній. Це стосується й таких фундаментальних питань як кваліфікація множинності злочинів.

4 червня 2010 року Пленум Верховного Суду України ухвалив Постанову № 7 «Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки», зазначивши у преамбулі до неї, що «окремі суди допускають помилки у застосуванні цих норм КК, по-різному визначають співвідношення цих норм між собою та з іншими положеннями КК». До цього варто додати, що серед цих «окремих судів» є й сам Верховний Суд. Зокрема, у п. 7 вказаної постанови зазначено, що кожен із злочинів, які утворюють повторність, має бути предметом самостійної кримінально-правової оцінки.

В той же час, в тій же постанові вказано, якщо злочини, які утворюють повторність, відповідають одному і тому самому складу злочину (наприклад, три крадіжки, поєднані з проникненням у житло, п'ять розбоїв, вчинених організованою групою, тощо), їх кваліфікація здійснюється за однією статтею або частиною статті Особливої частини КК [1].

Як вже зазначалось у літературі, такий підхід видається неправильним, оскільки з проведеної кваліфікації взагалі не видно, що особа вчинила декілька злочинів повторно [4, с. 187].

Навпаки видається, що особа вчинила один злочин, отже, і покарання їй буде призначатись як за вчинення одного злочину. Тому у вказаному випадку слід кваліфікувати за ч. 3 ст. 185 КК України стільки разів, скільки разів особа вчинила крадіжку з проникненням у житло.

Окрім цього, особливістю цього випадку є те, що кожен зі злочинів, які вчинені повторно, містить більш тяжчу кваліфікуючу ознаку «проникнення у житло», тому перший же злочин слід кваліфікувати за ч. 3 ст. 185 КК України.

Зрештою, дискусійність кваліфікації множинності злочинів закладена у самому КК. А саме її поділ на повторність, сукупність та рецидив злочинів проводиться за декількома різними критеріями.

Це значно ускладнює формулювання безспірних рекомендацій щодо застосування відповідних норм кримінального закону.

Слід сказати, що інститут множинності злочинів наразі перебуває на рівні доктринального осмислення підходів. Однак, вже можна прослідкувати тенденцію спроб спрощення відповідного інституту.

Так, Т. І. Созанський у своїй монографії пропонує множинність злочинів поділити на сукупність та рецидив злочинів [2].

У свою чергу Н. І. Устрицька, навпаки, пропонує відмовитись від поняття сукупності злочинів та визначити різновиди їх множинності через власну концепцію повторності [4].

Обидва підходи заслуговують на увагу, адже вони у своїй сукупності дають можливість як вченим, так і законодавцю визначити позитивні й негативні наслідки більшості із шляхів вдосконалення норм кримінального закону про множинність злочинів.

У цьому випадку, слушною видається пропозиція Т. І. Созанського про створення на базі сайту Львівського форуму кримінальної юстиції окремого блогу про кримінально-правову кваліфікацію [3, с. 174].

Відповідно кожен хто має пропозиції щодо оцінки вчинення особою двох чи більше злочинів зможе їх виставити на обговорення. Після чого готовий апробований продукт можна буде запропонувати законодавцю.

1. Про практику застосування судами законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки: постанова Пленуму Верховного Суду України від 4 червня 2010 р. // Вісник Верховного Суду України. – 2010. – № 7. – С. 6–10.

2. Созанський Т. І. Кваліфікація сукупності злочинів: монографія / Т. І. Созанський. – Львів: ЛьвДУВС, 2012. – 240 с.

3. Созанський Т. І. Про правила кваліфікації сукупності злочинів та байдужість законодавця до науки / Т. І. Созанський // Теорія кримінально-правової кваліфікації як феномен української кримінально-правової доктрини: тези доповідей та повідомлень учасників науково-практичної конференції (м. Львів, 16 січня 2016 р.). – К.: АртЕк, 2016. – С. 172–174.

4. Устрицька Н. І. Кваліфікація повторності злочинів: монографія / Н. І. Устрицька. – Львів: ЛьвДУВС, 2013. – 216 с.

С. Є. Федик,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ПРАВОВА ПРИРОДА СУЧАСНОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Проведення в Україні правових реформ потребує необхідності детального дослідження проблем удосконалення засобів реалізації та захисту цивільних прав та інтересів особи у цивільному процесі, та, у зв'язку з цим, модернізації деяких підходів до правової природи процесуального представництва.

Зростання ролі представництва у цивільному процесі обумовлене гарантіями реалізації прав громадян, а також зобов'язаннями України перед міжнародними та європейськими установами щодо захисту прав людини. Проте, практика застосування чинного законодавства України дозволяє визначити низку протиріч, колізій, що унеможливають забезпечення ефективного захисту прав громадян, що, у свою чергу, негативно впливає на функціонування приватноправових відносин. Варто відзначити, що поза межами уваги положень цивільного процесуального законодавства залишилась низка питань щодо забезпечення інтерпретації понятійного апарату процесуального представництва. Неналежним чином є врегульовані питання функціонування інституту цивільного процесуального представництва у кримінальному та господарському процесі, органів державної влади та місцевого самоврядування, визначення ролі органів прокуратури. Саме тому важливим завданням держави є заснування проєвропейських відносин між державою та громадянином за допомогою реалізації прав громадянина на захист. А це, у свою чергу, вимагає створення найбільш прийнятної моделі цивільного судочинства як однієї з головних умов розбудови в Україні правової держави та громадянського суспільства.

Наша держава вже стала на шлях приведення національного законодавства до норм сучасних правових держав у сфері процесуального права. Таким прикладом можуть стати нещодавні зміни у законодавстві, які стосуються виокремлення адвоката у ранг найбільш кваліфікованого судового представника. Адже поки що, станом на 2016 рік, в якості представника, згідно цивільного процесуального законодавства, може виступати будь-яка особа, яка досягла 18 років і наділена повною цивільною процесуальною дієздатністю (ст. 40 Цивільного процесуального кодексу України) [1]. Серед науковців точились жваві дискусії, чи може у судовому процесі представником бути особа, яка навіть не має юридичної освіти. І дійсно, в більшості країн з розвинутою судовою системою не кожна особа, яка має навіть юридичну освіту може виступати у суді в якості представника.

З одного боку, розширення переліку категорій представників у цивільному процесі надавало особі можливість обирати із значної кількості осіб, які могли б представляти його інтереси у суді. Однак дана позиція не витримувала жодної критики стосовно якості надання таких послуг. Такі міркування та досвід розвинутих країн слугували підставою прийняття нещодавніх змін у законодавстві нашої держави щодо надання функції представництва у цивільному процесі виключно адвокатам.

І дійсно, у Конституції України передбачається така процедура. Безумовно, така модернізація законодавства передбачає певні строки для застосування таких положень, тобто така процедура буде відбуватись поетапно. Така поетапність полягає у тому, що вище згадувані зміни набирають сили з 2017 року, а в деяких окремих моментах – з 2018 та 2019 років (статті 131², Розділ XV – Перехідні положення) [2]. Варто також зазначити, що на сьогоднішній день існують певні колізії між Конституцією України та Цивільним процесуальним кодексом України у сфері представництва у цивільному процесі, які в перспективі мають бути усунені.

Безперечно, що такі зміни у законодавстві залишать за собою як прихильників так і осіб, що негативно ставитимуться

до таких змін. Якщо брати до уваги рівень професіоналізму та ефективності захисту прав у суді, то безумовним позитивом буде те, що судове представництво буде здійснюватись виключно адвокатами, що дозволить підняти цю професію на більш якісний рівень. Адже з професійної точки зору саме адвокат може найефективніше здійснювати професійну діяльність щодо представництва у цивільному процесі по відношенню з іншими представниками.

Однак у тому, що представником у процесі міг виступати не лише адвокат були й позитивні риси. Так, для прикладу, судовим представництвом мали змогу займатись студенти-юристи, що надавало їм можливість будучи ще студентами – набувати практичних навичок у юриспруденції. Адже можливість поєднання теоретичних знань, отриманих у навчальному закладі з практикою їх особистого застосування формувало майбутнього юриста вже зі студентських років.

Ще одним негативним моментом щодо змін у законодавстві стосовно представництва у цивільному процесі є те, що багато юридичних компаній, які надавали послуги на юридичному ринку, вимушені будуть зіштовхнутись з певними труднощами стосовно їхнього представництва у судах. Адже не всі працівники юридичних компаній мають свідоцтво про право на зайняття адвокатською діяльністю.

Хоча їх професійний рівень може бути нічим не нижчий за рівня знань адвоката.

Безумовно, зміни в українському законодавстві щодо звуження кола осіб, які матимуть змогу представляти інтереси громадян у судах будуть призводити до жвавих дискусій не лише в наукових колах, а такі зміни матимуть як прихильників, так і таких що будуть підтримувати протилежну думку.

1. Цивільний процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 40–42. – Ст. 492.

2. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

В. М. Федченко,

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального процесу;

С. О. Прудкосвист,

курсант факультету підготовки фахівців
для підрозділів досудового розслідування
(*Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ*)

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ОСОБИ ПРИ ВІДБРАННІ У ПРИМУСОВОМУ ПОРЯДКУ БІОЛОГІЧНИХ ЗРАЗКІВ ДЛЯ ПОРІВНЯЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Питання щодо порядку і тактики відібрання зразків для порівняльного дослідження є досить актуальним [1; 2; 3; 4]. Особливо за умов врахування практики Європейського Суду з прав людини [5]. На сьогодні, дискусійним є питання щодо з'ясування меж, які визначають добровільний або примусовий характер дій особи щодо якої такий захід застосовується. Науково-практичний коментар кримінального процесуального кодексу України надає визначення поняття «зразки, необхідні для проведення експертизи», якими вважаються матеріальні об'єкти, що відбираються стороною кримінального провадження, яка звернулася за проведенням експертизи або за клопотанням якої експертиза призначена слідчим суддею, судом або за його дорученням залученим спеціалістом. Такими матеріальними об'єктами є також і зразки слини, крові, сперми, інших виділень з організму людини [6, с. 221]. Відібрання біологічних зразків для проведення експертизи, здійснюється за правилами, передбаченими ст. 241 КПК України (освідування особи). За необхідності до відібрання зразків залучається лікар, або судово-медичний експерт – лікар-фахівець, який отримав підготовку в галузі судової медицини.

У випадках, коли особа відмовляється добровільно надати біологічні зразки для експертизи, то таке відібрання може здійснюватися у примусовому порядку за ухвалою слідчого

судді. Між тим, під час отримання від особи біологічних зразків у примусовому порядку має місце певне обмеження особистої недоторканості особи, і навіть створюється реальна загроза її здоров'ю.

Водночас слід зазначити, що дії, в наслідок яких особі може бути завдана шкода її здоров'ю чи життю, закон вчиняти забороняє. І навіть, якщо в наслідок таких дій отримуються певні докази, то виникає чимало питань щодо допустимості отриманих доказів, у тому числі і з урахуванням рішень Європейського Суду з прав людини з цього питання.

Так, у рішенні Європейського Суду з прав людини, ухваленому 11 липня 2006 року у справі «Яллог проти Німеччини», Суд вирішив, що примусове введення в організм гр-на Яллог проти його волі ліків «апоморфію» з блювотним ефектом та отримання в наслідок таких дій доказу у вигляді пластикового пакету з 0,2 грамами кокаїну, який гр-н Яллог перед затриманням його поліцейськими проковтнув, було прямим порушенням наступних норм міжнародного права. По перше, порушено статтю третю (заборона катування) «Конвенції про захист прав людини та її основоположних свобод», за положеннями якої «Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню», а вживання препарату «апоморфій» супроводжувалося болісними болями у м'язах, внутрішніх органах, кривавим поносом, падінням серцево-судинної діяльності, і навіть порушеннями серцевого ритму та дихання. А тому Суд зазначив, що для отримання доказу, в існуючих обставинах слід було просто зачекати, коли пакетик виведеться з організму природним шляхом. По-друге, було порушено ст. 6 Конвенції (Право на справедливий суд, за якою – кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку).

Вказане порушення має два аспекти: 1) використання у справі доказу, отриманого з порушенням Конвенції; 2) порушення права особи не свідчити проти себе. Наведені порушення підтверджується наступними обставинами. По-перше, гро-

мадянин Яллог скориставшись своїм правом не давати пояснень, відмовився від проходження попереднього медичного обстеження; по друге, доказ (пакетик з 0,2 грамами кокаїну) отриманий завдяки насильницькій процедурі, і став вирішальним елементом для засудження заявника; по третє, використання у судовому процесі доказу, отриманого завдяки примусовому застосуванню медичного препарату до заявника, було порушенням його права не свідчити проти себе; і останнє, примусове застосування медичного препарату призвело до того, що увесь розгляд справи стосовно заявника набув несправедливого характеру [7].

Якщо проаналізувати вище зазначене з огляду на наше вітчизняне законодавство України, то можна також дійти певних висновків. Так, ст. 18 КПК України передбачається засада – Свобода особи від самовикриття та викриття її близьких родичів, яка, в свою чергу ґрунтується на конституційній нормі (ч. 1 ст. 63 Конституції України) «Особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом» [8]. У свою чергою, наведена норма-засада кореспондується і з ч. 3 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, яка наголошує «Кожен має право при розгляді будь-якого пред'явленого йому кримінального обвинувачення як мінімум на такі гарантії: ... не бути приневоленим до давання свідчень проти самого себе чи до визнання себе винним» [9].

Прецедентна практика Європейського суду з прав людини, ґрунтуючись на основі поняття справедливої процедури, про яку йдеться у ст. 6 Конвенції, визнає «право кожного, кому пред'явлено кримінальне звинувачення, ... зберігати мовчання та не давати показань на підтвердження своєї винуватості» [10]. Сама Конвенція трактує та забороняє вчиняти дії, котрі принижують честь та гідність особи, піддають її катуванню, заподіюючи фізичний біль та моральні страждання.

Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (ст. 2 Конституції України); і ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, не людському або такому, що

принижує його гідність, поводженню чи покаранню. Жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим досліддам (ст. 28 Конституції України). Право на особисту (тілесну) недоторканість – найважливіше демократичне право, яке отримало правове визнання не тільки на рівні конституції, а й у міжнародних актах [11].

Обмеження прав людини може бути здійснено виключно за рішенням суду і тільки на підставах і в порядку, встановлених законом (ст. 29 Конституції).

Саме тому ч. 3 ст. 245 КПК України передбачено відібрання зразків у примусовому порядку, що на думку законодавця, є цілком законним. Але, в цьому випадку проблемним є питання, як не порушивши права та свободи людини, її недоторканість, у примусовому порядку відібрати у неї біологічні зразки для експертизи?

На жаль, чинне законодавство як і положення КПК України не визначають перелік дій, які були б законними у разі примусового відібрання зразків для порівняльного дослідження. Тому, було б доречним по перше, вказати перелік саме тих дій (з боку прокурора, слідчого, спеціаліста в галузі медицини), які були б законними, і не суперечили нормативно-правовим актам України та міжнародним нормативно-правовим актам; по друге, у порядку відібрання біологічних зразків передбачити положення, за яким слідчий зобов'язаний роз'яснити даній особі, що вказана процедура має важливе значення не лише для розслідування, а й, насамперед, відіграє важливу роль в інтересах самої особи щодо швидкого доступу її до правосуддя; по третє, в положеннях КК України передбачити як пом'якшуючу обставину щодо покарання, наявність факту добровільного надання особою біологічних зразків для порівняльного дослідження; по четверте, з урахуванням рішень Європейського Суду з прав людини, разом з Міністерством охорони здоров'я, із залученням бюро судово-медичної експертизи, Міністерства внутрішніх справ та Міністерства юстиції України підготувати методичні рекомендації з переліку дозволених дій при отриманні біологічних зразків від особи для порівняльного дослідження.

Правильне застосування тактичних прийомів, які б забезпечили безконфліктний перебіг порядку відібрання зразків, дотримання процесуальних вимог та норм міжнародно-правових актів ратифікованих Україною, лише сприятиме законності дій уповноважених осіб при відібрані ними біологічних зразків у примусовому порядку з метою їх подальшого дослідження та отримання належних і допустимих доказів.

1. Аверьянова Т. В. Криміналістика: учебник для вузов / Т. В. Аверьянова, Р. С. Белкин, Ю. Г. Корухов, Е. Р. Россинская; под ред. Р. С. Белкина. – М.: НОРМА-ИНФРА-М, 2005. – 990 с.

2. Бахін В. П., Гора І. В., Цимбал П. В. Криміналістика: курс лекцій / В. П. Бахін, І. В. Гора, П. В. Цимбал. – Ірпінь: Академія ДПС України, 2002. – 237 с.

3. Басай В. Д. Спецкомплекти технічних засобів роботи зі слідами і зразками запаху людини / В. Д. Басай // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2003. – Вип. 22. – 112 с.

4. Кузьмічов В. С. Криміналістика: навч. посібник / В. С. Кузьмічов, Г. І. Прокопенко; за заг. ред. В. Г. Гончаренка, Є. М. Моїсеєва. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 432 с.

5. Конвенція про захист прав людини та основних свобод (із поправками, внесеними відповідно до положень Протоколу №11) // Практика Європейського Суду з прав людини. Рішення. Коментарі. – 2014. – № 2.

6. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. – Т. 1 / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х.: Право, 2012. – 367 с.

7. Рішенні Європейського Суду з прав людини від 11 липня 2006 року у справі «Яллог проти Німеччини» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: yugip.com.

8. Конституція України. – Х.: Одіссея, 2006. – 48 с.

9. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966) // Права людини і професійні стандарти для юристів в документах міжнародних організацій. – Амстердам; К., 1996. – 176 с.

10. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

11. Декларація про захист всіх осіб від тортур та інших жорстоких, нелюдських чи таких, що принижують гідність видів поведження чи покарання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_084

О. Л. Хитра,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу;

С. В. Васюк,
курсант 3 курсу факультету № 1
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВИ ШЛЯХОМ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Обидва терміни – ефективна держава і верховенство права добре відомі юристам і не тільки їм. Парадокс в тому, що при загальній відомості цих понять, «еталонні» визначення їм дати дуже складно. Адже, вони використовуються у різних мовах і знайти їм коректні еквіваленти, які б включали у себе всі значення практично неможливо.

Ефективна є така держава, яка здатна забезпечити використання своєї влади на користь індивіда і суспільства в цілому, держава з демократичним політичним режимом, яка ґрунтується на принципі верховенства права, що передбачає свободу вибору в цілях ухвалення ефективних рішень, заснованих на пріоритетах права і свобод людини.

Слід зазначити, що до сьогодні в Україні не існує загальноновизнаного підходу до розуміння принципу «rule of law», який в україномовному варіанті отримав назву «верховенство права». Досить влучно запропонував дане визначення колишній Генеральний Секретар ООН Кофі Аннан.

У доповіді від 2004 р. віз зазначив: «Верховенство права стосується ефективному принципу управління, де всі особи, інститути та суб'єкти права, публічні і приватні, у тому числі і держави підконтрольні законам, які публічно оприлюднені, підлягають обов'язковому застосуванню, самостійно визнають-

ся судом і узгоджені з міжнародними нормами та стандартами прав людини [1].

Ми вбачаємо, що результативність поєднання верховенства права і ефективної держави, полягає у наступному:

1) передумовою успішного соціально-правового розвитку суспільства є сталий політичний розвиток, що базуватиметься, насамперед, на укріпленні верховенства права, а першочерговим завданням у напрямку створення ефективної держави є комплекс політико-правових заходів, удосконалення правової і адміністративної систем, модернізація і розвиток інформаційного суспільства, ефективна система політико-адміністративних відносин, зріле громадянське суспільство та його готовність бути партнером інноваційних перетворень [2, с. 67];

2) підтвердження широкого поєднання (на національному рівні) змісту верховенства права і ефективної держави міститься у Плані дій «Україна-Європейський Союз: Європейська політика сусідства», схваленого Кабінетом Міністрів України 12 лютого 2005 року, а також у Кодексі адміністративного судочинства України (КАСУ). Так, у Плані дій «Україна-ЄС» принцип верховенства права пов'язується з ефективною та стабільною діяльністю держави, яку забезпечують демократію та права людини; проведення судової та правої реформ; боротьбою із корупцією; розвитком громадянського суспільства та засобів масової інформації і т. д. [3];

3) формування моделі ефективної держави як політичного інституту у суспільстві безпосередньо пов'язане з її правовим розвитком, спроможністю політичної системи ефективно розвиватися, адаптуватися до повних стратегічних цілей і пріоритетів суспільного розвитку, підтримувати нові соціальні інститути та сприяти її розвитку [4, с. 78]. Критерієм якісних суспільних трансформацій є корінні зміни в усіх сферах життя суспільства, так-як сучасна парадигма суспільного розвитку тісно пов'язана з дотриманням верховенства права, з удосконаленням механізмів саморегуляції суспільства, на відміну від пріоритетності розвитку технократичних

підходів і законів стихійного розвитку і впливу ринкових механізмів;

4) основними показниками, що є складовими поняття ефективної держави, є цілепокладання і орієнтація на результат, підвищення ефективності економічних показників державного сектора, оптимізація функцій політико-адміністративного управління, надання якісних адміністративних послуг, ефективний взаємозв'язок функцій стратегічного і оперативного управління, налагодження партнерський взаємовідносин держави і громадянського суспільства, що базується на принципі верховенства права [5, с. 8].

Отже, особливістю поєднання верховенства права і ефективної держави є те, що воно забезпечує сталий розвиток, але державу не треба розглядати як джерело розвитку, адже вона знаходиться в центрі соціально-правових, політичних змін, передусім виходячи з партнерської форми взаємодії з суспільством та його соціальними інститутами.

1. Report of the Security Council of United Nations on the Rule of Law and Transitional Justice in Conflict and Post-Conflict Societies (S/2004/616) від 23.08.2004. – 24 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/en/ruleoflaw>.

2. Головатий С. П. Верховенство права: юридичний принцип, який в Україні офіційно визнано та який має діяти. Підсумковий аналіз / С. П. Головатий // Верховенство права: питання теорії та практики: матеріали Міжнар. конф. // Українське право. – 2006. – № 1 (19). – 67 с.

3. План дій «Україна – Європейський Союз». Європейська політика сусідства: схвалено Кабінетом Міністрів України 12.02.2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_693/

4. Рабінович П. М. Верховенство права в інтерпретації Страсбурзького Суду та Конституційного Суду України / П. М. Рабінович // Верховенство права: питання теорії і практики: матеріали Міжнар. конф. // Українське право. – 2006. – № 1 (19). – 78 с.

5. Петришин О. В. Ефективна держава як принцип дії / О. В. Петришин // Верховенство права: питання теорії і практики: матеріали Міжнар. конф. // Українське право. – 2006. – № 1 (19). – С. 8–14.

О. Л. Хитра,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу;

Т. В. Гарват,
курсант 3 курсу факультету № 1
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ІННОВАЦІЙНІ СПОСОБИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Одним із складників державної політики протидії злочинності є кримінологічна політика. Проте зазначимо, що й у зарубіжних, і вітчизняних наукових публікаціях теоретичних досліджень, присвячених саме цьому напрямку, майже немає [1, с. 37]. Найчастіше словосполучення «кримінологічна політика» в наукових працях уживається в значенні «кримінально-правова (кримінальна) політика» або в більш широкому – «політика у сфері боротьби зі злочинністю» (іноді – «загальна теорія боротьби зі злочинністю») [2, с. 100].

Сам термін боротьба зі злочинністю чи попередження злочинності являє собою систему заходів, що вживаються державними органами, громадськими організаціями, представниками влади та іншими особами, спрямованих на протидію процесам детермінації злочинності, що мають за мету ресоціалізацію потенційних злочинців, запобігання вчиненню нових злочинів [3]. Одним з найефективніших і найдієвіших способів протидії злочинній діяльності в Україні залишається профілактика злочинної діяльності та ресоціалізація осіб раніше засуджених за вчинення злочинів.

Важливо щоб така протидія злочинності не обмежувалась профілактичними бесідами з латентними злочинцями та особами звільненими з місць позбавлення волі, а й мала поширення серед тих членів суспільства, соціальне становлення яких тільки розпочинається.

Під час профілактики слід врахувати види поведінки (конфліктна, легковажна, провокуюча) та визначити її вплив на подальшу поведінку особи.

За час реформування системи МВС, в Україні було запроваджено інноваційну програму Національної поліції, що передбачає превентивний характер, під назвою «Шкільний офіцер поліції». Суть цієї програми полягає в тому, що вона адаптована до українських шкіл, з метою проведення інтерактивних зустрічей зі школярами щодо питань особистої безпеки, профілактики правопорушень, ролі поліції в громаді та суспільно корисним проектам; забезпечення поінформованості та обізнаності підростаючого покоління у питаннях розв'язання конфліктних ситуацій та запобігання їм; сприяння патріотичному вихованню і підготовці молоді до життя [4].

Статистичні дані минулих років свідчать про зростання злочинності серед підлітків та молоді, зокрема з числа неповнолітніх, які перебувають на обліку кримінально-виконавчої інспекції, переважну більшість було засуджено за тяжкі злочини 72% (1398), за злочини середньої тяжкості – 24% (471). 48% засуджених неповнолітніх виховувалися у неповних сім'ях, 7% є сиротами або перебували у спеціалізованих закладах Міністерства освіти і науки України, 9% – виховувалися у неблагополучних сім'ях. Через несприятливі умови виховання та негативний вплив оточення 58% (1124) підлітків, які перебували на обліку, вчинили злочини у складі групи, з них майже кожен четвертий – за участю дорослих. 77 неповнолітніх вчинили злочини у стані алкогольного сп'яніння. Кожен десятий із засуджених неповнолітніх раніше вже притягувався до кримінальної відповідальності [5].

Із вищевикладеної інформації можна зробити висновок, що в діяльності «Шкільного офіцера поліції» посилено слід працювати не лише з дітьми, які притягувались до адміністративної відповідальності, перебувають на обліку в поліції чи характеризують себе надто агресивною поведінкою, а й з дітьми, що проживають в неналежних побутових умовах, дітьми обділеним батьківською турботою та піклування. Шкільний офіцер перш за все повинен стати надійним другом для дитини,

адже лише за наявності довіри превентивна діяльність серед неповнолітніх не буде марною.

1. Зелінський А. Ф. Кримінальна політика: за і проти / А. Ф. Зелінський // Право України. – 1992. – № 8. – С. 34; Голіна В. В. Кримінологічна політика в Україні: деякі теоретико-прикладні проблеми / В. В. Голіна // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2008. – № 2. – С. 182–190; Голіна В. В. Кримінологічна політика держави: концептуальні положення та основні принципи її формування / В. В. Голіна, С. Ю. Лукашевич // Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. пр. – Вип. 16. – Х.: Кроссроуд, 2008. – С. 36–48.

2. Зеленецький В. С. Общая теория борьбы с преступностью. Концептуальные основы. – Х.: Основа, 1994 – С. 100–101.

3. Попередження злочинності [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Попередження_злочинності

4. «Шкільний офіцер поліції» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imzo.gov.ua/2016/09/02/prodovzhuyetsya-vprovadzhennya-programi-shkilnyy-ofitser-politsiyi/>

5. Статистика злочинності серед неповнолітніх [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/printable_article/783961;jsessionid=

О. В. Хомів,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та економічної безпеки;

А. В. Сибірний,

кандидат біологічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ ТОВАРІВ

У час переорієнтації всіх галузей промисловості та сільського господарства на роботу в умовах господарської самостійності, однією із характерних рис сучасної економічної полі-

тики є посилення її соціальної орієнтації, тобто, спрямованість на задоволення потреб людини, що виражається не лише у виробництві достатньої кількості товарів народного споживання, а й у випуску високоякісних виробів на рівні світових стандартів.

Відомо, що на розвиток економіки та соціальної сфери держави значною мірою впливає рівень розвитку стандартизації, метрології, сертифікації та управління якістю продукції [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7].

Однією з обов'язкових вимог розвитку економіки є підвищення якості продукції. У зв'язку з цим перевірка якості товарів виробничо-технічного призначення та народного вжитку вітчизняного виробництва проводиться у відповідності до вимог державних стандартів, технічних умов, особливих умов доставки або договорів. При цьому якісні показники імпортованих товарів перевіряються за умовами контрактів з іноземними постачальниками.

Інструкціями про порядок прийомки продукції виробничо-технічного призначення і товарів народного вжитку передбачено, що якість і комплектність товару при спорах сторін визначається нейтральною особою (експертом бюро товарних експертиз при Торговій палаті, її відділеннях, або інших відповідних установ).

У відповідності до інструкцій про порядок прийомки товарів народного вжитку по якості експерти також приймають участь у перевірках товарів, які поставляються у випадках, коли виявлено кількісні відхилення проти даних, вказаних у транспортних документах.

Товарознавча експертиза проводиться як з ініціативи покупця, так і за бажанням виробника або продавця, який бажає переконатися у відповідній якості продукції.

Подібні дослідження призначають і в процесі розслідування кримінальних справ та судових розглядів, пов'язаних із розкраданнями, підробками товарів та іншими злочинами. Велика частина таких правопорушень здійснюється прихованими методами, виявити які можна тільки при спеціальному вивченні властивостей товару.

При проведенні судової товарознавчої експертизи визначаються наступні обставини: навмисна зміна зафіксованих у супровідній документації даних, що містять інформацію про якість і кількість виробленого товару; спотворення способів маркування товарів і даних товарної етикетки; навмисна зміна обсягу продукції, зіпсованої в результаті недотримання умов транспортування або зберігання; порушення процедури сортування товару, правил приймання продукції, випробувань або розбраковування [8; 9].

На сьогодні актуальними залишаються питання боротьби із злочинністю у сфері захисту прав споживачів товарів і послуг.

Крім того, у вирішенні проблем протидії злочинності у сфері торгівлі на споживчому ринку України значне місце відводиться питанням, які стосуються засобів товарної інформації, правових та нормативних основ, що регламентують їх захищеність та відповідальність в разі недотримання встановлених вимог (як державних, так і міжнародних). Так, відповідно до правила «3 Д» інформація про товар повинна бути достовірною, доступною і достатньою.

Достовірність передбачає правдивість і об'єктивність, відсутність дезінформації. Недостовірність інформації кваліфікується як інформаційна фальсифікація. Доступність, насамперед мовна – полягає у наданні інформації в першу чергу державною мовою (згідно Закону України «Про мову»), з використанням загальноприйнятих термінів і повинна надаватися на першу вимогу споживача (згідно Закону України «Про захист прав споживачів»).

Достатність інформації передбачає її оптимальний обсяг. Перенасиченість інформацією може містити елементи дезінформації, дратувати споживача та надавати йому неправдиві відомості про товар [10].

Крім порушень, допущених при виробництві товару і оцінки якості продукції, товарознавча експертиза встановлює наявність в досліджуваних об'єктах речовин, шкідливих для здоров'я людини або для навколишнього середовища. Особли-

во це важливо для дитячих і медичних товарів. Велика кількість товарознавчих експертиз проводиться в процесі розгляду справ, порушених за цивільними позовами, пов'язаними із поділом майна, відшкодуванням збитку при псуванні або пошкодженні майна, продажем неякісних товарів тощо.

Отже, з вищесказаного випливає, що пріоритетними повинно бути використання високоякісної екологічно чистої сировини і сучасних технологій виробництва, які запобігають утворенню шкідливих речовин у товарах народного споживання.

Слід удосконалити правові засади забезпечення якості та безпеки продукції і підвищити вимоги щодо попередження злочинності у сфері прав споживачів.

-
1. Системи управління якістю. Настанови щодо поліпшення діяльності ДСТУ ISO 9004-2012. – К.: Держспоживстандарт України, 2012. – 44 с.
 2. Настанови щодо здійснення аудитів систем управління якістю і екологічного управління (ISO 19011:2002,IDT) ДСТУ ISO 19011:2003. – К.: Держспоживстандарт України, 2004. – 24 с.
 3. Настанова ISO/IEC Guide 28:2004 Загальні правила типової системи сертифікації продукції третьою стороною. – К.: Держспоживстандарт України, 2004. – 26 с.
 4. Кириченко Л. С. Стандартизація і сертифікація товарів та послуг: підручник / Л. С. Кириченко, А. А. Самійленко. – Харків: Ранок, 2008. – 240 с.
 5. Стригунова М. М. Сертифікація: теорія і практика: навч. посібник / М. М. Стригунова. – Севастополь: СНУЯЕ та П, 2012. – 384 с.
 6. Салухіна Н. Г. Стандартизація та сертифікація товарів і послуг: підручник / Н. Г. Салухіна, О. М. Язвінська. – 2-е вид., перероб. і доп. – К.: ЦУЛ, 2013. – 426 с.
 7. Тріщ Р. М. Сертифікація продукції: навч. посібник / Р. М. Тріщ, Д. А. Янушкевич, Л. Ю. Шубіна, Е. В. Білецький; УПА. КНТЕУ. – К.: Освіта України, 2012. – 520 с.
 8. Димань Т. М. Безпека продовольчої сировини і харчових продуктів / Т. М. Димань, Т. Г. Мазур. – К.: Академія, 2011. – 520 с.
 9. Хомів О. В. Товарознавча експертиза та захист прав споживачів: основні поняття і терміни: навч. посібник / О. В. Хомів. – Львів: ЛьвДУВС, 2010. – 65 с.
 10. Тіхосова Г. А. Сертифікація товарів та послуг: навчальний посібник / Г. А. Тіхосова, О. Ф. Богданова, О. О. Горач. – К.: Ліра-К, 2013. – 328 с.

Л. В. Хомко,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ГРОМАДЯНИНА ЯК СУБ'ЄКТА ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Згідно зі ст. 42 Конституції України кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Підприємницька діяльність громадян характеризується такими ознаками, як самостійність, ініціативність, систематичність, власний ризик та спрямованість на визначений результат – одержання економічних та соціальних результатів та отримання прибутку [1].

Варто зазначити, що спеціального нормативного акту, який регулює правовий статус фізичної особи-підприємця немає. Відповідно до ст. 128 ГК України, громадянин визнається суб'єктом господарювання у разі здійснення ним підприємницької діяльності за умови державної реєстрації його як підприємця без статусу юридичної особи. Відтак, ГК України містить поняття «громадянин-підприємець» за винятком ст. 58, у якій визначено, що суб'єкт господарювання підлягає державній реєстрації як юридична особа чи фізична особа – підприємець у порядку, визначеному законом [2].

Разом з тим, на противагу ГК України, ЦК України містить поняття «фізична особа-підприємець» (Глава 5 ЦК України). Згідно зі ст. 50 ЦК України, право на здійснення підприємницької діяльності, яку не заборонено законом, має фізична особа з повною цивільною дієздатністю. До підприємницької діяльності фізичних осіб застосовуються нормативно-правові акти, що регулюють підприємницьку діяльність юридичних осіб, якщо інше не встановлено законом або не впливає із суті відносин (ст. 51 ЦК України). Як видається, правосуб'єктність фізичної особи-підприємця фактично ототожнюється із правосуб'єктністю юридичних осіб [3].

Аналіз чинного законодавства дає підстави стверджувати, що фізична особа-підприємець не є окремим учасником цивільно-правових відносин. Це лише статус фізичної особи, який він набуває після державної реєстрації як суб'єкт підприємницької діяльності. При цьому, поняття фізична особа-підприємець є більш вузьким (спеціальним), ніж поняття фізична особа, оскільки використовується лише у господарських відносинах суб'єктів господарювання.

Таку ж позицію знаходимо у Роз'ясненнях Міністерства юстиції України від 14.01.2011 р. «Статус фізичної особи-підприємця: проблеми застосування законодавства», де зазначено, що статус фізичної особи-підприємця – це юридичний статус, який засвідчує право особи на заняття підприємницькою діяльністю, а саме: самостійною, ініціативною, систематичною, на власний ризик господарською діяльністю, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку» [4].

Як бачимо, громадянин, який бажає реалізувати своє конституційне право на підприємницьку діяльність, в результаті державної реєстрації як суб'єкта підприємницької діяльності набуває статусу «громадянин-підприємець». При цьому не втрачає правосуб'єктності як фізична особа, якого він набув з моменту народження.

Разом з тим, суб'єктами господарювання визнаються, зокрема, громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які зареєстровані відповідно до закону як підприємці, та здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством.

На нашу думку, законодавець одне й те саме явище позначає різними термінами, відтак призводить до неоднозначного тлумачення та застосування.

Варто відмітити, що чинне законодавство не виділяє такого суб'єкта права власності як фізична особа-підприємець,

та не містить норм щодо права власності фізичної особи-підприємця.

У разі банкрутства громадянина-підприємця до складу ліквідаційної маси не включається тільки те майно, на яке відповідно до Додатку до Закону України від 02.06.2016 р. № 1404-VIII «Про виконавче провадження» не може бути звернено стягнення [5].

Варто звернути увагу на те, що у порівнянні з іншими суб'єктами господарювання фізична особа-підприємець знаходиться в більш не вигідному становищі. Це, насамперед, стосується повної майнової відповідальності приватного підприємця за зобов'язаннями, пов'язаними зі здійсненням ним підприємництва, які (зобов'язання) не припиняються навіть у разі припинення господарської діяльності громадянина-підприємця.

Враховуючи, що фізична особа-підприємець відповідає перед кредиторами не лише усім своїм особистим майном, а також і частково в праві спільної сумісної власності подружжя, можна додати, що в не вигідному становищі знаходяться і члени його сім'ї.

Відповідно до ст.ст. 61, 62, 65 СК України розпоряджатися майном та грошовими коштами, набутими подружжям за час шлюбу, дружина та чоловік повинні за взаємною згодою. При укладенні договорів одним із подружжя вважається, що він діє за згодою другого з подружжя. Дружина, чоловік має право на звернення до суду з позовом про визнання договору недійсним як такого, що укладений другим із подружжя без її, його згоди, якщо цей договір виходить за межі дрібного побутового [6, с. 301].

Верховний Суд України у справі № 6-21цс15 від 11.03.2015 р. виклав наступну правову позицію: «Системний аналіз статей 57, 60, 61 СК України дозволяє дійти висновку про те, що майно фізичної особи-підприємця може бути об'єктом спільної сумісної власності подружжя і предметом поділу між ними з урахуванням загальних вимог законодавства щодо критеріїв визначення спільного майна подружжя та способів поділу його між ними» [7]. Відтак, суб'єктом права

приватної власності виступає саме фізична особа, а не фізична особа-підприємець як суб'єкт господарювання.

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18. – Ст. 144.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40. – Ст. 356.
4. Статус фізичної особи-підприємця: проблеми застосування законодавства: Роз'яснення Міністерства юстиції від 14.01.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0012323-11>
5. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 р. № 1404-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 30. – Ст. 542.
6. Переверзев О. М. Питання правового режиму майна фізичної особи-підприємця / О. М. Переверзев, О. Д. Жорович // Вісник Луганського університету внутрішніх справ. – 2012. – Спец. випуск № 5. – С. 294–304.
7. Постанова Верховного Суду України від 11 березня 2015 р. (№ судової справи 6-21цс15) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/)

О. В. Церковна,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
*(Одеський державний університет
внутрішніх справ)*

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ У ЗВ'ЯЗКУ З РЯТУВАННЯМ МАЙНА ІНШОЇ ОСОБИ

Особливість правової держави означає не лише прийняття на себе обов'язку визнавати природні права людини, але й необхідність створення умов для реалізації цих прав і свобод. При цьому максимальне забезпечення права на відшкодування шкоди відображує загальну тенденцію посилення захисту прав особи, яка сформувалася нині в Україні. Гарантією захисту майнових прав фізичних осіб та виконання відповідного

зобов'язання зацікавленими особами і державою є положення Конституції України про право кожного на відшкодування заподіяної особі матеріальної та моральної шкоди.

Аналіз даного виду зобов'язань та відповідальність за заподіяння шкоди в цілому досліджувалися в працях таких вчених-цивілістів, як Д. В. Бобрової, О. С. Іюффе, І. С. Кандафарової, Г. К. Матвєєва, І. С. Ніжинської, С. Д. Русу, А. А. Собчака, К. К. Яічкової.

Щодо умов виникнення зобов'язань внаслідок вчинення дій, спрямованих на рятування майна іншої фізичної або юридичної особи, то ними є:

1) реальна загрози для майна іншої (фізичної або юридичної) особи;

2) істотна цінність майна, яке рятувалося від реальної загрози;

3) відсутність відповідних повноважень в особи, яка рятувала від реальної загрози майно іншої особи, яке має істотну цінність;

4) спрямованість дій особи на рятування майна іншої фізичної або юридичної особи, яке має істотну цінність;

5) виникнення в особи шкоди внаслідок вчинення нею рятувальних дій щодо майна іншої фізичної або юридичної особи, яке має істотну цінність.

Для того, щоб встановити зміст зазначених обставин, необхідно розглянути їх детальніше.

Першою з них має бути розглянута умова щодо наявності реальної загрози для майна іншої особи, адже, у разі, коли така загроза відсутня, то немає необхідності вчиняти рятувальні дії, а отже питання про виникнення відповідних зобов'язань взагалі поставати не може [1].

Під загрозою у даному випадку слід розуміти можливість виникнення негативних наслідків для об'єктів цивільного права, зокрема, майнових цивільних прав, що належать фізичній або юридичній особі (ст.ст. 1, 2 ЦК України)

Характеризуючи загрозу, як умову виникнення зобов'язань внаслідок рятування майна іншої особи, варто звернути увагу на те, що у ст. 1162 ЦК України йдеться не просто

про загрозу майну іншої особи, а саме про «реальну загрозу» цьому майну. Інакше кажучи, у вказаній нормі йдеться про існування такої, що дійсно має місце, загрози, а не уявної небезпеки, такої, про яку виникло помилкове враження у того, хто здійснював рятувальні дії.

Ще однією умовою виникнення зобов'язань є загроза, яка має існувати для майна іншої особи. Якщо існує загроза життю або здоров'ю фізичної особи, і при її відверненні рятувальнику завдано шкоди, то підстав для застосування правил ст. 1162 ЦК України немає, а відшкодування шкоди, завданої рятувальнику, здійснюється відповідно до положень ст. 1161 ЦК України.

Однак, сам по собі факт створення реальної загрози знищення або пошкодження майна (передусім, речей) ще не є достатньою підставою виникнення зобов'язання внаслідок вчинення іншою особою дій, спрямованих на рятування цього майна. Як впливає із тексту ст. 1162 ЦК України, майно, якому загрожувала реальна загроза, повинне мати «істотну цінність».

Разом із тим норми ЦК України не визначають спеціально критеріїв, за якими майно може бути віднесене до категорії такого, що має «істотну цінність». У випадку розбіжності у поглядах між зацікавленими особами на істотність цінності майна, його оцінка провадиться судом.

Необхідною умовою виникнення зобов'язань внаслідок рятування майна іншої особи, як впливає зі ст. 1162 ЦК України, є відсутність у рятувальника «відповідних повноважень» вчиняти рятувальні щодо майна іншої особи дії.

Передусім, така вимога означає, що дії, спрямовані на рятування майна іншої особи, мають вчинятися рятувальником добровільно, з власної ініціативи та благородних спонукань. Тому професійні рятувальники, пожежники та ін. не визнаються суб'єктами вказаних зобов'язань.

Слід враховувати, що «відсутність повноважень» у змісті ст. 1162 ЦК України означає відсутність не лише права, але й обов'язку однієї особи рятувати майно іншої особи від реальної загрози.

Як впливає зі змісту ст. 1162 ЦК України, дії особи, яка рятувала майно іншої особи від реальної загрози переслідують

мету уникнення шкідливих результатів реальної загрози, яка існувала для майна іншої особи, що має істотну цінність.

Якщо рятування виявилось лише побічним результатом діяльності якоїсь особи, то вказані зобов'язання не виникають.

Разом із тим, оскільки рятувальні дії мають фактичний характер, від особи, яка рятувала майно іншої особи, не вимагається, щоб вона діяла суб'єктивно цілеспрямовано, була повністю дієздатною і повною мірою враховувала усі обставини справи [2].

Такий висновок, як здається, підтверджується й тим, що відповідно до частини другої ст. 1162 ЦК України суб'єктом «рятувальних» відносин може бути як фізична, так і юридична особа, вимагати від якої суб'єктивної спрямованості дій на рятування майна іншої особи, очевидно, не можна.

Варто зазначити, що в літературі висловлено точку зору, згідно з якою права на відшкодування не мають так звані професійні рятувальники, оскільки такі працівники зобов'язані ризикувати своїм життям і здоров'ям внаслідок службових обов'язків й ризик шкідливих наслідків повинен падати на них [3].

Ще однією неодмінною умовою виникнення досліджуваних зобов'язань, є завдання шкоди особі, яка без відповідних повноважень рятувала майно іншої особи, що має істотну цінність. При цьому слід мати на увазі, що шкода може бути як майнового, так і немайнового характеру. Якщо рятувальні дії мали місце, але рятувальник при цьому не зазнав шкоди, то зобов'язання внаслідок вчинення ним рятувальних дій щодо майна іншої особи не виникають.

Аналізуючи все вищезазначене можна зробити висновок, що право особи, яка рятувала майно іншої особи від реальної загрози, на відшкодування завданої їй шкоди, а також обов'язок держави або власника (володільця) майна відшкодувати шкоду є змістом зобов'язань, які виникають внаслідок рятування майна іншої особи. І тому, якщо не було завдано шкоди, то не виникає і права на її відшкодування. Оскільки «беззмістовних» зобов'язань не існує, то без зазначеної умови

зобов'язання внаслідок рятування майна іншої особи не виникають взагалі.

1. Ставиский П. Р. Обязательства, возникающие вследствие спасения социалистического имущества, а также жизни и имущества граждан: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук / П. Р. Ставиский. – М., 1967. – 21 с.

2. Шапошников Д. Поняття та характеристика зобов'язань, що виникають внаслідок рятування майна іншої особи за Цивільним кодексом України 2003 р. / Д. Шапошников // Актуальні проблеми політики: зб. наук. праць. – 2004. – Вип. 22. – С. 115–121.

3. Бірюков І. Межі цивільно-правового регулювання відносин, об'єктом яких є життя, здоров'я і тілесна недоторканість / І. Бірюков // Право України. – 2011. – № 1. – С. 209–215.

4. Ківалова Т. С. Зобовязання відшкодування шкоди у цивільному законодавстві України (теоретичні аспекти): монографія / Т. С. Ківалова. – Одеса: Юридична література, 2008. – 360 с.

5. Харитонов Е. Обязательства, возникающие вследствие предотвращения вреда, в Гражданском кодексе Украины / Е. Харитонов // Право України. – 2015. – № 4. – С. 26–34.

Л. Г. Чистоклетов,

кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративно-правових дисциплін
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*);

Т. Л. Стародубцева,

кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри права
(*Львівський інститут
Міжрегіональної академії управління персоналом*)

ПРИНЦИПИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УКРАЇНІ

Аналізуючи стан удосконалення адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в Україні, слід констатувати, що найголовніша проблема в досліджуваному контексті, на нашу думку, – це відсутність у держа-

ви потреби у розвитку цивілізованого вітчизняного господарювання, безпека діяльність якого повинна бути захищена від загроз, які негативно впливають на економічну спроможність суб'єкта господарювання.

При цьому, у сфері безпеки суб'єктів господарювання повинен працювати своєрідний, глибоко структурований ринок послуг, а саме, заходи, які можуть бути прийняті за безпосередній захист суб'єктів господарської діяльності від тих чи інших загроз, безумовно, необхідні, але не є єдиною гарантією його безпеки.

Тому ринок безпеки здебільшого має включати й інші гарантії, пов'язані зі стабільністю відносин і забезпеченням умов розвитку господарювання. Кожна з цих гарантій вимагає подальшої законодавчої конкретизації, яка повинна ґрунтуватися на відповідній системі принципів.

До таких принципів формування дієвої системи адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання ми відносимо наступні:

1. Механізм адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання має бути спрямований на вирішення завдань, функціонально реалізованих державними та недержавними правоохоронними органами, громадськими інститутами і приватними охоронними підприємствами.

2. Формування механізму адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання здійснюється на принципах гласності та відкритості із залученням широкої системи громадських інститутів.

3. Діяльності державних та недержавних правоохоронних органів та громадськості у адміністративно-правовому забезпеченні безпеки суб'єктів господарювання повинна бути підзвітною.

4. Взаємодія державних та недержавних правоохоронних органів, їх правовий статус та види діяльності здійснюється на підставі чіткого та однозначного адміністративно-правового регулювання.

5. Інформування громадськості правоохоронними органами та об'єднаннями громадян про криміногенний стан в сфері протидії злочинності в сфері забезпечення безпеки

суб'єктів господарювання та гарантії від свавілля державних та правоохоронних органів.

6. При формуванні механізму адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання головними критеріями у підборі персоналу мають бути високий, об'єктивно оцінюваний професіоналізм, компетентність та добросовісність, побудованих на дотриманні Конституції України та принципів господарської діяльності.

На підставі цього, ми вважаємо, що безпека суб'єктів господарювання, насамперед, повинна мати характер самоорганізації. В цьому аспекті пріоритетна роль держави полягає в необхідності створення належних умов вільного розвитку недержавного сектору безпеки. Стратегія, яка ґрунтується на розвитку інститутів адміністративного права, дозволить суб'єктам господарювання забезпечити собі надійний захист від правопорушень.

Питання адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання тісно пов'язані з господарським ризиком. Тому без розвитку системи страхування та розгортання за участю держави нормальної страхової діяльності у сфері безпеки, спрямованої на зниження ризиків в господарській діяльності, неможливо обходитись.

З цього приводу А. С. Амеліна робить висновок про безумовну корисність застосування страхування як способу усунення або обмеження ризику як для окремих осіб, так і для всієї держави в цілому.

Усуваючи або обмежуючи ризик, страхування надає носієві господарської діяльності можливість без страху здійснювати таку діяльність [1, с. 259].

Слід зазначити, що висловлене стосується і страхування відомостей, що містять комерційну таємницю.

Третейські суди, зокрема ті, що мають міжнародний статус, акціонерні державні страхові компанії, позабюджетні фонди фінансової підтримки правоохоронних заходів, недержавний сектор безпеки, навчальні, консультаційні та технічні центри, дослідницькі структури в галузі інвестиційних ризиків, редакційно-видавничий комплекс – все це повинно працювати

в єдиному механізмі адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання.

Потужною проблемою на сьогодні ще залишається криміногенна ситуація у господарській діяльності. З цього приводу, окремі дослідники досить вдало підкреслюють, що серед головних проблем подальшого розвитку підприємницької діяльності, безумовно, була і залишається її непомірна криміналізація [2, с. 22].

Таким чином, з метою удосконалення механізму адміністративно – правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання, необхідно сформуванню ефективну систему державно-правового регулювання в зазначеній сфері, яка повинна здійснюватися шляхом розробки правових норм, створення необхідного державного апарату із сприяння їх діяльності та контролю. Ми вважаємо, що в цьому процесі повинні приймати активну участь, як державні, недержавні правоохоронні органи, так і громадська інституція.

Таким чином, виходячи із таких міркувань, слід, на нашу думку, виокремити такі головні напрями адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в Україні, які повинні бути спрямовані на:

1. *Зміцнення державної політики правової, економічної та інформаційної відкритості як умови попередження правопорушень.*

2. *Удосконалення механізму нормативно-правового регулювання в галузі адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання.*

3. *Надання державної гарантії юридичної рівності суб'єктам господарювання та рівного їм права доступу до матеріальних, фінансових, трудових, інформаційних та природних ресурсів.*

4. *Удосконалення правового захисту від потенційних загроз безпеці суб'єктів господарювання від протиправного зовнішнього впливу.*

5. *Вироблення новітніх методів та форм здійснення державного контролю в забезпеченні діяльності суб'єктів господарювання.*

6. *Захист інтелектуальної власності*, спрямованого на реалізацію в житті практики ефективного використання його об'єктів в забезпеченні безпеки діяльності господарюючих суб'єктів.

7. *Модернізацію державних заходів* щодо безпеки діяльності суб'єктів господарювання від кримінального впливу. Розробка єдиної державної методики прогнозування вчинення проступків та злочинів.

7. *Удосконалення механізму взаємодії державного та недержавного сектору безпеки суб'єктів господарювання.*

8. На підставі аналізу позитивного зарубіжного досвіду державної та недержавної правоохоронної діяльності служб безпеки *вироблення методики протидії злочинним та рейдерським захопленням.*

9. *Створення сприятливого інформаційно – правового поля* для розвитку українського бізнесу за кордоном. Відпрацювання механізмів взаємодії з національними засобами масової інформації зарубіжних партнерів України.

10. *Удосконалення адміністративно-правових заходів, спрямованих на скорочення загроз, пов'язаних з корупцією державних чиновників.*

11. *Вироблення сучасних форм та методів* щодо реально-переосмислення державної підтримки господарських ризиків у галузях, пов'язаних з вирішенням завдань загальнонаціонального значення..

12. *Розвиток та удосконалення діяльності недержавного сектору безпеки* в сфері забезпечення безпеки суб'єктів господарювання.

1. Амеліна А. С. Страхування як нетрадиційний вид забезпечення виконання зобов'язань / А. С. Амеліна; Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – 2012. – № 2. – С. 254–260.

2. Невмержицький Є. Ф. Проблеми протидії криміналізації підприємницької діяльності / Є. Ф. Невмержицький // Теоретико-методологічні підходи до розуміння приватного права в умовах правової держави. – 2012. – С. 22–27 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ppip/2011_10/Nevmerzytskiy.pdf.

Н. К. Шайда,
кандидат наук із соціальної комунікації,
доцент кафедри теорії і практики журналістики
*(Львівський національний університет
ім. І. Франка)*

КОМУНІКАТИВНА СТРАТЕГІЯ СУДУ ЯК ЧИННИК ЗРОСТАННЯ ДОВІРИ ДО СУДОВОЇ ВЛАДИ

Комунікація – це спілкування, входження у взаємини на основі та за допомогою різних засобів людської взаємодії. Комунікація передбачає економічні, політичні, інформаційні та інші способи взаємин між людьми на відміну від діалогу, який здебільшого передбачає живу людську участь у спілкуванні. Комунікація сприймається як односкерований процес кодування й передавання інформації від адресанта до адресата, тому її розуміють як спільну діяльність усіх учасників (комунікантів), за якої формується спільний (до певної межі) погляд на об'єкти й дії з ними.

Для забезпечення ефективного функціонування роботи суду і якнайширшої поінформованості громадян про правила, процедури та проблеми необхідний налагоджений діалог, тобто комунікація, яка допоможе вирішувати управлінські завдання суду і наближати українське судочинство до європейських стандартів.

Потреба у налагодженні ефективного спілкування є очевидною адже судді повинні розповідати про свою діяльність, інформувати і в такий спосіб здобувати громадську підтримку. Розробка комунікативної стратегії судів сьогодні стала вимогою часу.

У навчально-практичному посібнику для суддів і працівників апаратів судів «Зв'язки із громадськістю в судах» перераховано завдання суду, які можна вирішити за допомогою ефективної комунікації:

– підвищення обізнаності відвідувачів суду із судовими правилами і процедурами;

- підвищення ефективності роботи судів і працівників суду;
- забезпечення підтримки громадськості у вирішенні проблем судової системи органами законодавчої та виконавчої влади;
- підвищення престижності професії судді та працівника апарату суду;
- просування через ЗМІ потреби законодавчих змін, необхідних судовій системі, щоб бути більш ефективною для громадян;
- підвищення якості представництва інтересів сторін у суді;
- оптимізація роботи апарату суду;
- підготовка якісних кадрів для роботи у суді;
- створення та підтримання позитивної репутації суду в суспільстві;
- ефективне управління кризовими ситуаціями;
- налагодження співпраці з іншими гілками влади тощо [1].

Комунікативна стратегія в судах забезпечує відкритий доступ до інформації стосовно діяльності суддів, формує розуміння працівників суду стосовно тем, до яких виявляють інтерес представники ЗМІ. Комунікаційна діяльність формує рекомендації щодо правил спілкування з представниками ЗМІ та громадськістю.

Вагомим кроком на шляху створення ефективної системи комунікації стало впровадження посади прес-секретаря й обрання суддів-спікерів у судах. Активна і постійна комунікація з суспільством поверне довіру до судової влади.

1. Зв'язки із громадськістю в судах: навчально-практичний посібник для суддів і працівників апарату судів / автор. колектив: Д. Вон., Н. Петрова, Д. Філіпенко, Ю. Мухін, І. Солдатенко, В. Земляной. – К.: ТОВ «Друкарня «Бізнесполіграф», 2015. – 232 с.

2. Різун В. В. Теорія масової комунікації: підручник для студ. галузі 0303 «журналістика та інформація» / В. В. Різун. – К.: Просвіта, 2008. – 260 с.

М. Й. Штангрет,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри економіки та економічної безпеки;

В. В. Строїч,
здобувач вищої освіти
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРИВАТНОЇ ДЕТЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Ринкова економіка функціонує в умовах постійної конкуренції як добросовісної, що стимулює її вдосконалення, так і не добросовісної з використанням широкого арсеналу протиправних методів з метою отримання конкурентами економічної вигоди чи певної переваги.

Правоохоронні органи України в даний час, в силу об'єктивних і суб'єктивних причин, не забезпечують ефективного захисту законних прав і інтересів суб'єктів підприємницької діяльності. У зв'язку з тим підприємства все частіше і активніше починають самовільно забезпечувати економічну безпеку бізнесу, створюють свої служби безпеки та користуються послугами приватних охоронних та детективних агентств.

Доцільно зазначити, що приватна детективна діяльність має давню історію і набула широкого розвитку в сучасному світі. Разом з тим, на відміну від США та інших держав в СРСР, приватна розшукова та охоронна діяльність не існувала, приватних детективів не було. Участь громадян у правоохоронній діяльності могла виражатись лише у формі громадських утворень (громадські помічники слідчих, дружинники, позаштатні співробітники міліції та інші).

З 1991 року появились в Україні чинники, які зумовили інтенсивний розвиток приватної охорони і розшуку: масова приватизація економіки, збільшення приватного сектору в усіх її галузях, зростання корупції, проникнення криміналітету в органи влади; послаблення контролю з боку правоохоронних органів за діяльністю підприємств усіх форм власності; поява

на ринку праці великої кількості досвідчених фахівців у сфері оперативно-розшукової, розвідувальної та контррозвідувальної діяльності через масові звільнення їх з правоохоронних органів; відсутність сучасної нормативної бази, що регулює діяльність детективних підприємств безпеки.

Необхідність забезпечення реального захисту приватної власності у сфері господарських відносин зумовила попит на охорону-детективні послуги.

На початковому етапі ці послуги носили стихійний характер, охоронні структури юридично перебували поза законом і діяли за принципом «дозволено усе, що не заборонено законом». В 2013 році Верховна Рада України прийняла закон України «Про охоронну діяльність» [1].

Сьогодні в Україні зареєстровані і діють понад 4500 підприємств, що надають послуги охоронно детективного характеру, в яких працює більше 400 тис. фахівців [2].

Якщо охоронна діяльність має своє правове регулювання, то правове регулювання приватної детективної діяльності в Україні відсутнє.

Необхідно зазначити, що у більшості країн світу приватна детективна діяльність визнана на державному рівні, врегульована законами і ефективно використовується для захисту законних прав та інтересів громадян і юридичних осіб. Досвід країн, у яких приватна детективна діяльність законодавчо врегульована, засвідчує, що функціонування приватних детективів, детективних підприємств та їх об'єднань, відповідає потребам громадян та суспільства, доповнює діяльність державних правоохоронних структур, позитивно впливає на криміногенну ситуацію.

Сьогодні в Україні, в результаті помилок, допущених у реформуванні прокуратури, поліції, виник дефіцит досвідчених і кваліфікованих працівників в результаті чого знизився рівень розкриття злочинів.

Разом з тим, на ринку праці появилась велика кількість досвідчених професіоналів правоохоронних органів, які мали значний агентурний апарат і частина яких була звільнена за чисто формальними ознаками тестування. У цих працівників,

щоб прогнати сім'ю, є можливі вибори, зокрема: стати учасниками злочинних угруповань або на законних підставах займатись правоохоронною діяльністю.

Хоча в Україні такий вид діяльності офіційно не визнаний і законодавчо не врегульований, фактично приватною детективною діяльністю плідно займаються як фізичні (адвокати) так і юридичні особи (консалтингові компанії, адвокатські об'єднання, детективні агентства, засоби масової інформації та інші).

За своїм характером детективна діяльність є гласною, однак має певні обмеження, компетенції осіб, які здійснюють розшукові дії. Тому розробка нормативної бази приватної детективної діяльності є актуальною.

Приватна детективна діяльність в Україні повинна здійснюватись на підставі Конституції України, спеціального закону, що регулював би приватну детективну діяльність, інших нормативно-правових актів. Всеукраїнська асоціація приватних детективів (ВАПД) розробила проект Закону України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» (реєстраційний номер 1093 від 12.12.2012 року), однак цей документ Верховною Радою не розглядався. 28 грудня 2015 року зареєстровано в Верховній Раді (реєстраційний номер 3726) новий проект Закону України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність»; внесений народними депутатами України М. П. Паламарчуком, О. П. Проданом та іншими [3].

Зазначений проект закону визначає загальні засади організації приватної детективної діяльності України як одного з шляхів забезпечення конституційних гарантій людини та громадянина на захист своїх законних прав та інтересів.

Проект Закону визначає також види та правовий статус суб'єктів приватної детективної діяльності, порядок видачі свідоцтва на право здійснення такої діяльності, регламентує діяльність приватних детективів, приватних детективних підприємств (агенств), їх права та обов'язки, порядок придбання, зберігання і застосування спеціальних засобів при здійсненні приватної детективної діяльності, гарантії такої діяльності та контроль за діяльністю її суб'єктів.

Проект Закону передбачає право приватного детектива мати помічників із числа осіб, які мають вищу чи базову юридичну освіту, що дозволить працевлаштувати багатьох випускників юридичних факультетів, студентів магістратури, що здобувають спеціальність «Правознавство», організувати проходження переддипломної практики студентам-юристам в приватних детективних агенціях, що в перспективі сприятиме залученню молоді до приватної детективної діяльності. Найбільш підготовлені приватні детективи можуть бути дієвим резервом комплектування підрозділів Національної поліції України.

Таким чином, нормативно-правове забезпечення детективної діяльності легалізує фактично існуючу нині в Україні приватну детективну діяльність, забезпечить її контроль з боку держави, збільшить можливості громадян та їх об'єднань у захисті своїх законних прав та інтересів, активізує надходження до бюджету за рахунок сплати податків суб'єктами приватної детективної діяльності, сприятиме створенню нових робочих місць і працевлаштуванню випускників юридичних факультетів, надасть можливість «молодим пенсіонерам» правоохоронних органів застосувати свої знання і досвід в забезпеченні правопорядку та захисті законних прав та інтересів громадян.

Спираючись на полегшену правову базу, Україна зможе інтегрувати національне приватне детективне підприємництво у діяльність Всесвітньої Асоціації Детективів і тим самим підвищити свій імідж як правової держави серед цивілізованих країн світу.

1. Про охоронну діяльність: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 2. – Ст. 8.

2. Франчук В. І. Детективна діяльність у сфері економічної безпеки: навч. посібник / В. І. Франчук, Н. Я. Михаліцька, П. Я. Пригунов, С. І. Мельник, М. Й. Штангрет – Львів: ЛьвДУВС, 2016. – 345 с.

3. Про приватну детективну (розшукову) діяльність: Проект ЗУ від 28.12.2015 № 3726.

Г. Б. Яновицька,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ОКРЕМІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО СТАНДАРТІВ ЄС У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ

Метою адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу є досягнення відповідності правової системи України *acquis communautaire* з урахуванням критеріїв, що висуваються Європейським Союзом (ЄС) до держав, які мають намір вступити до нього.

Законодавча політика останніх років, створила належне підґрунття щодо адаптації національного законодавства в європейську спільноту.

Існує чимало правовідносин у сфері захисту прав споживачів, які є предметом регулювання окремих директив ЄС, та які врегульованні нормами законодавства України. Зокрема це правовідносини, які стосуються: відповідальності за неякісну продукцію; загальної безпеки продукції; гарантійних зобов'язань; маркування продукції; накладення судової заборони; позначення цін; контрактів, що укладаються на відстані; кредитів для споживання; контрактів, укладених поза торговельними та офісними приміщеннями; несправедливих умов у контрактах, укладених із споживачами та інші.

У Європейському Союзі, умови за шкоду заподіяну неякісною продукцією, визначаються Директивою Ради від 25 липня 1985 р. 85/374/ЄЕС «Про наближення законів, постанов та адміністративних положень держав-членів щодо відповідальності за неякісну продукцію» [1].

Варто зазначити, що саме положення цієї Директиви найбільш повною мірою відображені в законодавстві України. Більше того, деякі норми українського законодавства містять

суворіші вимоги щодо захисту прав споживачів, а ніж норми Директиви.

Аналогічні за змістом норми містяться в українському законодавстві, зокрема у параграфі 3 глави 82 Цивільного Кодексу України [2], статті 16 Закону України «Про захист прав споживачів» [3] та Законі України «Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції» [4].

Звертаємо увагу на те, що сфера дії Директиви обмежена правовідносинами, пов'язаними лише з використанням рухомого майна, за винятком первинної сільськогосподарської продукції та дичини, включаючи ту, що є часткою іншої рухомості чи нерухомості, це зокрема впливає із визначення «продукції», що міститься у Директиві. У свою чергу, дія законодавства України розповсюджується також на правовідносини, пов'язані з нерухомим майном, наданням послуг та використанням робіт. Це чітко визначено Цивільним кодексом України.

Питанням безпеки продукції в праві ЄС присвячена Директива Ради від 3 грудня 2001 року 2001/95/ЄС щодо загальної безпеки продукції [5].

Дана Директива має горизонтальний характер, оскільки її положення застосовуються у тих випадках, коли в законодавстві Співтовариства відсутні галузеві (вертикальні) директиви щодо безпеки конкретних видів продукції.

Що стосується гарантійних зобов'язань, то в Європейському Союзі правовідносини, пов'язані із здійсненням продажу товарів споживачам та наданням відповідних гарантій, врегульовані Директивою Європейського Парламенту та Ради від 25 травня 1999 року 1999/44/ЄС про певні питання продажу та гарантії товару споживання [6].

Метою даної Директиви є розширення законів, підзаконних актів та адміністративних положень держав-членів про певні аспекти продажу товарів споживання та відповідних гарантій, з метою забезпечення мінімального однорідного рівня захисту споживачів в межах внутрішнього ринку.

Що стосується правовідносин у сфері маркування продукції, то на рівні ЄС це питання є досить цікавим. У Європейському Союзі не має єдиної директиви, яка б регулювала питання

маркування продукції, існують окремі директиви, які охоплюють конкретні види продуктів.

Директиви «нового підходу» встановлюють єдину систему маркування, так звану систему «маркування знаком СЕ». Відповідно до статті 30 Регламенту (ЄС) № 765/2008 [7], Маркування СЕ ставиться тільки виробником або його повноваженим представником. Маркування СЕ, ставиться тільки на такі продукти, на яких його присутність передбачається спеціальним гармонізованим законодавством Співтовариства, і не може бути поставлено на будь-який інший продукт. Ставлячи маркування СЕ, виробник вказує, що він бере на себе відповідальність за відповідність продукту усім вимогам, встановленим у відповідному гармонізованому законодавстві Співтовариства.

До правовідносин у сфері захисту прав споживачів, які врегульовані директивами ЄС та частково нормами українського законодавства, відносять правовідносини, які стосуються туристичних контрактів.

У Європейському Союзі такі правовідносини регулюються Директивою Ради від 13 червня 1990 р. 90/314/ЄЕС про організовані туристичні подорожі, відпочинок з повним комплексом послуг та комплексні турне [8].

Метою даної Директиви є наближення до єдиного стандарту закони, підзаконні акти та адміністративні положення держав-членів, що стосуються проданих або запропонованих для продажу на території Співтовариства пакетів. Під пакетом, Директива розуміє, заплановану комбінацію з не менше двох складових (транспорт; житло; інші туристичні послуги, не додаткові до транспорту або житла та які є значною частиною пакету) при продажу за ціною з урахуванням всіх послуг та якщо послуга охоплює період, більший ніж двадцять чотири години або включає житло на одну ніч [8].

Слід зазначити, що споживчим законодавством України не врегульовано ряд правовідносин в наступних сферах:

- позасудове врегулювання спорів за участю споживачів;
- колективне користування нерухомим майном на умовах «таймшер»;
- безпека іграшок та інші.

Цьому питанню присвячена Рекомендація Комісії 2001/310/ЄС від 4 квітня 2001 р. про принципи діяльності позасудових органів, залучених до компромісного розв'язання суперечок за участю споживачів [9].

У зв'язку з існуючими проблемами, пов'язаними з реалізацією права на звернення до судових органів, в усіх країнах-учасницях створено системи позасудового вирішення спорів. Такі системи дуже різноманітні: деякі з них утворені державами, інші – суб'єктами підприємницької діяльності. Іноді вони утворюються недержавними організаціями споживачів (найчастіше є саме другий та третій випадки). Іноді ці системи утворюються за спільною ініціативою згаданих суб'єктів (крім держави) [10, с. 147].

Наступними правовідносинами, які не врегульовані національним законодавством є правовідносини щодо контрактів, які укладаються на умовах «таймшер». У Європейському Союзі, контрактам, що укладаються на умовах «таймшер», присвячено Директиву Європейського Парламенту та Ради від 26 жовтня 1994 р. 94/47/ЄС про захист покупців щодо деяких аспектів договорів стосовно прав покупців, що використовують нерухоме майно протягом певного часу (таймшер) [11].

В Україні, окрім зазначених правовідносин, також не врегульовані і відносини щодо безпеки іграшок. В Європі це питання врегульовано Директивою 2009/48 Європейського Парламенту та Ради від 18 червня 2009 р. про безпеку іграшок [12]. Дана Директива встановлює правила безпеки іграшок та їх вільне переміщення в межах Співтовариства.

Директива застосовується до продукції, розрахованої або призначеної для використання виключно або не лише для гри дітьми у віці до 14 років. При розміщенні іграшок на ринок виробники повинні гарантувати, щоб вони були розроблені та виготовлені відповідно до встановлених вимог. На виробників покладено обов'язок складати необхідну технічну документацію та проводити або організувати належну оцінку відповідності. Виробники зберігають технічну документацію та декларацію ЄС щодо відповідності протягом 10 років після розміщення іграшки на ринок.

Виробники забезпечують, щоб їх іграшки мали номер типу, партії, серійний номер або номер моделі або ж інші елементи, що дозволяють їх ідентифікувати, або, якщо розмір або характер іграшки не дозволяє цього зробити, щоб необхідна інформація була зазначена на упаковці або в документі, що супроводжує іграшку. Іграшки, наявність яких забезпечується на ринку, містять маркування «СЕ». Держави-члени вважають іграшки, що містять маркування «СЕ», такими, що відповідають вимогам Директиви 2009/48 [12]. Іграшки, що не мають маркування «СЕ» або ж які іншим чином не виконують вимоги цієї Директиви, можуть виставлятися та використовуватися на торгових ярмарках і виставках, за умови якщо вони супроводжуватимуться написом, який чітко зазначає, що вони не відповідають вимогам цієї Директиви та що їхня наявність у Співтоваристві не забезпечуватиметься до того часу, поки вони не будуть приведені у відповідність.

Отже, в силу деяких факторів, пов'язаних з особливостями розвитку економічних відносин в Україні та специфікою їх правового регулювання, законодавство України не містить положень, що стосуються регулювання певних правовідносин. Деякі з них ми розглянули і охарактеризували через призму національного законодавства та законодавства ЄС.

1. Директива 85/374/ЄЕС від 25.07.1985 р. про наближення законів, постанов та адміністративних положень держав-членів щодо відповідальності за неякісну продукцію [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_348

2. Цивільний кодекс України: прийнятий 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.

3. Про захист прав споживачів: Закон України від 12 травня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 30. – Ст. 379.

4. Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції: Закон України від 19 травня 2011 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 47. – Ст. 531.

5. Директива 2001/95/ЄС від 03.12.2001 р. щодо загальної безпеки продукції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/45878>

6. Директива 1999/44/ЄС від 25.05.1999 р. про певні питання продажу та гарантії товару споживання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/45878>

7. Регламент (ЄС) № 765/2008 Європейського Парламенту та Ради, що встановлює вимоги для акредитації та нагляду за ринком щодо реалізації продукції та скасовує Регламент (ЄЕС) № 339/93 від 9 липня 2008 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_938

8. Директива 90/314/ЄЕС від 13.06.1990 р. про організовані туристичні подорожі, відпочинок з повним комплексом послуг та комплексні турне [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/45878>

9. Рекомендація Комісії 2001/310/ЄС від 4 квітня 2001 р. про принципи діяльності позасудових органів, залучених до компромісного розв'язання суперечок за участю споживачів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/45878>

10. Рогачова Г. А. Оцінка відповідності законодавства України про захист прав споживачів праву ЄС (acquis communautaire): навч. посібник / Г. А. Рогачова. – К.: ІМВ КНУ імені Тараса Шевченка, 2003. – 184 с.

11. Директива 94/47/ЄС від 26.10.1994 р. про захист покупців щодо деяких аспектів договорів стосовно прав покупців, що використовують нерухоме майно протягом певного часу (таймшер) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/45878>

12. Директива 2009/48 Європейського Парламенту та Ради від 18.06.2009 р. про безпеку іграшок [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/45878>

О. Г. Ярема,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін;

Є. М. Андрухів,

здобувач вищої освіти ОС «Магістр»
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ОСОБЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ФІЗИЧНУ ОСОБУ

Актуальність обраної теми пов'язана з великою кількістю запитань щодо особливостей інформації про фізичну особу.

Дослідженням даного питання займалося чимало науковців в галузі права серед них, варто виділити наступних: О. С. Каретник, О. Ю. Чапала, М. Б. Бем, І. М. Городиський, Г. Сат-

тон, О. М. Родіоненко та інші. Визначення поняття «інформація» надає як наукова доктрина, так і законодавець.

Термін «інформація» (від лат. *informo*) означає роз'яснення, повідомлення, поінформованість [1, с. 5].

Як зазначає О. М. Кісілевич-Чорнойован: «Визначення інформації, яке використовується нами у побуті, звучить наступним чином: інформація – сукупність знань даних про матеріальний та духовний світ, про закономірності і тенденції його розвитку» [1, с. 6].

Відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про інформацію»: «Інформація – будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді» [2].

Відповідно до класифікації інформації за змістом, яка міститься у ст. 10 вищезазначеного закону, одним із видів інформації є інформація про фізичну особу.

Сьогодні інститут інформації про фізичну особу перебуває в стадії свого активного розвитку. Вагоме значення цьому процесу надає його законодавче закріплення [3, с. 121].

Передумовою нормативної регламентації поняття «інформації по фізичну особу (персональні дані)» в національному законодавстві України стала Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних від 28 січня 1981 р., у ст. 2 якої також міститься визначення терміна «персональні дані» [3, с. 123]. Під ними розуміють будь-яку інформацію, яка стосується конкретно визначеної особи або особи, що може бути конкретно визначеною [3, с. 122].

В цілому чинне законодавство України містить близько 3500 нормативно-правових актів, які регламентують правові відносини, пов'язані з обігом інформації про фізичну особу (персональні дані). Більшість з них конкретизує зміст інформації про особу виключно щодо сфери правового регулювання трудових, адміністративних або кримінально-процесуальних правовідносин. Зміст цієї інформації має розрізнений характер і не підпорядковується єдиними критеріями [3, с. 123].

Сутність даного виду цього поняття регламентований ч. 1 ст. 11 Закону України «Про інформацію», в якій зазначено

наступне: «Інформація про фізичну особу (персональні дані) – відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована» [2].

Особливість цього виду інформації полягає в тому, що при її збиранні та поширенні необхідна згода особи, якої вона стосується.

Кожна особа має право знати у період збирання інформації, які відомості і з якою метою збираються про неї, яким чином вони можуть бути використані. Згідно з законодавством державні органи, органи місцевого самоврядування, інформаційні системи, які містять інформацію про громадян, зобов'язані надавати її безперешкодно і безоплатно на вимогу осіб, яких вона стосується, крім випадків, передбачених законом. Забороняється доступ сторонніх осіб до відомостей про іншу особу. Відмова в доступі до інформації або приховування її, або незаконне збирання, використання, зберігання чи поширення можуть бути оскаржені до суду [4, с. 87].

Згідно із ч. 2 та ч. 3 ст. 11 Закону України «Про інформацію»: «Не допускаються збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та захисту прав людини. До конфіденційної інформації про фізичну особу належать, зокрема, дані про її національність, освіту, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, а також адреса, дата і місце народження. Кожному забезпечується вільний доступ до інформації, яка стосується його особисто, крім випадків, передбачених законом» [2].

Необхідно також зазначити, що обіг інформації про фізичну особу (персональні дані) має різне нормативне і правове наповнення також залежно від сфери її застосування. Загальновідомим є дуалізм у праві, який передбачає його поділ на право публічне і право приватне. У публічному праві обіг інформації про фізичну особу (персональні дані) здійснюється державою одноособово, без узгодження із волевиявленням її володаря – конкретної фізичної особи. Оскільки власником цієї інформації, в силу відповідних правових процедур, є саме

держава. Так, відбитки пальців, хоч і належать певній особі і відповідно до ст. 2 Закону України «Про захист персональних даних» можуть бути її персональними даними, завдяки яким виконується правоохоронна функція держави, але для приватно-правових відносин вони не мають будь-якого юридичного значення, оскільки не можуть уособлювати особу в цивільних правовідносинах. Так само, як і такі персональні дані, як номер телефону мобільного зв'язку абонента не мають сенсу для правового регулювання податкових правовідносин із участю суб'єкта, але є доцільним у сфері цивільних правовідносин, оскільки суттєво підвищує ефективність їх правореалізації. Більше того, їх власником є конкретна фізична особа, яка самостійно визначає правовий режим цієї інформації. Вказане дозволяє зробити висновок, що зміст інформації про фізичну особу (персональні дані) залежить від характеру правовідносин, в яких вони отримують своє наповнення. Вказане зумовлено специфікою відповідної правової регламентації цих відносин. Власне інформація про фізичну особу (персональні дані) не є універсальним поняттям, що має тотожний зміст у сфері приватного чи публічного права [3, с. 123].

Згідно із ч. 4 ст. 6 Закон України «Про захист персональних даних»: «Первинними джерелами відомостей про фізичну особу є: видані на її ім'я документи; підписані нею документи; відомості, які особа надає про себе» [5].

До виданих на ім'я документів можна віднести: паспорт, ідентифікаційний номер, свідоцтво про народження, посвідчення тощо. Така інформація є документально встановленою і відіграє важливу роль у суспільному житті для фізичної особи, яка вступає у ті чи інші правовідносини.

До підписаних особою документів, як джерел одержання інформації про фізичну особу можна віднести наступні: автобіографію, заяву та інші. Що ж стосується відомостей, які особа надає про себе, то це: номер контактного телефону, домашня адреса, відомості про сім'ю, відомості про місце праці, а також інша інформація, яку особа сама розкриває.

Таким чином, інформація про особу – це відомості, за допомогою яких, можна ідентифікувати особу, яка в свою чергу

може бути як відкритою для інших, тобто публічною, так і конфіденційною. Джерелом даної інформації може бути і матеріальний носій і електронний. Така інформація має важливе значення для існування особи як повноцінної частини соціуму, який у період сьогодення містить в собі інформаційний характер.

1. Міжнародне інформаційне право: навч. посібник / О. М. Кіселевич-Чорнойован. – К.: Персонал, 2011. – 160 с. – Бібліогр.: с. 150–157.

2. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>

3. Каретник О. С. Поняття інформації про фізичну особу (персональні дані) в цивільному праві України / О. С. Каретник // Часопис Київського університету права. – 2013.– № 2. – С. 123–131.

4. Чапала Ю. О. Види інформації та їх нормативно-правове регулювання / Ю. О. Чапала // Форум права. – 2011. – № 2. – С. 87–95.

5. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>

Г. З. Яремко,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

КВАЛІФІКАЦІЯ НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ НОМЕРНИМИ ЗНАКАМИ З МЕТОЮ ВИМАГАННЯ ВИНАГОРОДИ ЗА ЇХ ПОВЕРНЕННЯ

Випадки незаконного зняття номерних знаків з транспортних засобів – чи не данина нашому часу. Винні особи діють за усталеним алгоритмом: залишають на лобовому склі транспортного засобу номер телефону з вимогою грошової винагороди за їх повернення. Незважаючи на велику кількість таких типових суспільно небезпечних посягань на власність, судова прак-

тика не вирізняється єдністю в частині кваліфікації таких діянь, що, без сумніву, не свідчить про законність правозастосовного руслу. Можна виокремити принаймні два підходи в частині кваліфікації таких діянь, а саме як:

- 1) крадіжки;
- 2) сукупності крадіжки та вимагання.

Так, вироком Галицького районного суду м. Львова від 16 вересня 2011 року (справа № 1-336) Особу 1 було визнано винною у скоєні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 185 КК України. Тобто йдеться про крадіжку, вчинену повторно. За обставинами справи встановлено, що Особа 1 31 травня 2011 року приблизно о 00.00 години таємно викрав номерні знаки з автомобіля марки «Хундай», що належить ОСОБА_2, спричинивши потерпілому матеріальну шкоду на загальну суму 135 грн. Таких епізодів, окрім вказаного, було пізніше вчинено ще одинадцять. Підсудний свою вину визнав повністю та пояснив, що в період до 5 червня 2011 року вчинив ряд крадіжок державних номерних знаків з автомобілів, при цьому потерпілим залишав записку про те, що поверне викрадені номерні знаки за винагороду, вказавши свій номер мобільного телефону.

Принагідно варто звернути увагу на невірний підхід при кваліфікації в частині того, що всі епізоди вчинених незаконних заволодінь номерними знаками було кваліфіковано лише за ч. 2 ст. 185 КК України. Така кваліфікація не охоплює першого вчиненого злочину, який мав би за логікою уповноважених суб'єктів бути кваліфікованим за ч. 1 ст. 185 КК України, а всі інші 11 епізодів, слідом, повинні бути кваліфіковані відповідно як окремі посягання на власність, вчинені повторно. Такий підхід забезпечить повноту кваліфікації, врешті, виражає позицію Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки» від 4 червня 2010 року № 6. Так, у п. 7 зазначено, що передбачене у відповідних статтях (частинах статей) Особливої частини КК вчинення злочину повторно або особою, яка раніше вчинила відповідний злочин, є кваліфікуючою ознакою певного злочину. Тому, якщо за вчинення попереднього злочину (кількох попе-

редніх злочинів) особу не було засуджено, кожен із злочинів, які утворюють повторність, має бути предметом самостійної кримінально-правової оцінки.

Свою чергою, у вирокі Володимир-Волинського міського суду Волинської області від 14 червня 2016 року (справа № 154/1496/16) аналогічні дії особи були кваліфіковані за сукупністю: ч. 1 ст. 185, ч. 2 ст. 189 КК України. Так, в описово-мотивувальній частині рішення суд вказує, що 19 квітня 2016 року близько 01 год., ОСОБА 2, керуючись корисливим мотивом, направленим на протиправне заволодіння чужим майном, шляхом від'єднання від місць кріплення, таємно викрав з автомобіля арки «Seat Alhambra» два номерних знаки загальною вартістю 80 польських злотих, що згідно офіційного курсу Національного банку України становить 535 грн 32 коп, чим спричинив потерпілому майнову шкоду на вказану суму. Цього ж дня, обвинувачений, після вчинення крадіжки реєстраційних номерних знаків, маючи умисел на вимагання чужого майна, поєднаного із погрозою обмеження прав потерпілого, діючи з корисливих мотивів, залишив на лобовому склі вказаного автомобіля лист паперу з власним абонентським номером мобільного телефону, що було сприйнято потерпілим ОСОБА_3, як вимога подзвонити на зазначений номер для повернення викраденого майна... Оскільки зазначена погроза потерпілим була сприйнята як реальна, о 14 год. 31 хв. через термінал, встановлений в приміщенні відділення АТ «Ощадбанк» потерпілий на вимогу обвинуваченого здійснив переказ грошових коштів в сумі 300 грн. на банківську платіжну картку, чим потерпілому було заподіяно майнову шкоду на зазначену суму.

З метою зважити правильність одного з підходів, доцільно звернути увагу на такі обставини, які можуть викликати неоднозначні висновки.

По-перше, якщо бігло оцінити ситуацію, то можна припустити, що в особи на момент незаконного заволодіння номерним знаком немає наміру збагатитися таким предметом, він виступає лише засобом вчинення наступного вимагання. Фактично це лише готування до вимагання. А тому вчинене слід кваліфікувати за найбільш пізньою стадією вчинення злочину,

якої вдалося досягнути злочинцю. Однак, загальновідомо, що якщо готування до злочину становить самостійний склад злочину, то такий підлягає самостійній кримінально-правовій кваліфікації.

По-друге, може видатися, що відсутня ознака безповоротності вилучення майна, що є обов'язковою ознакою будь-якого виду розкрадання, в тому числі крадіжки. Адже в описаній ситуації особа вже до початку заволодіння номерним знаком усвідомлює, що поверне таке майно власнику за умови отримання за це грошової «винагороди». Втім, повернення майна власнику на умовах незаконної грошової винагороди не можна вважати добровільним поверненням майна.

По-третє, сумніви можуть виникнути і в частині наявності корисливого мотиву, що є обов'язковою ознакою крадіжки. Адже особа від незаконного вилучення номерних знаків не отримує вигоди ані особисто, ані для третіх осіб. Дуже часто такі особи одразу заховують номерні знаки неподалік від місця вчинення злочину. При цьому у випадку нереагування потерпілого на їх вимоги такі номерні знаки залишаються у місцях схову, не потрібні і самому злочинцю. Однак, саме вилучення номерного знаку і можливість ним розпорядитися (скажімо, заховати, використати як засіб для вимагання) уже свідчать про реалізацію правомочностей, що впливають з режиму власності. А тому таке посягання є закінченим складом злочину з моменту, коли в особи з'явилась реальна можливість розпоряджатися ним.

По-четверте, можна припустити, що оскільки номерний знак повертається його власнику (якщо власник погодився на вимоги особи), то шкода від незаконного заволодіння номерним знаком «відшкодовується». Немає шкоди – немає злочину. Фактично реально існує лише шкода власності в частині передачі власником грошової «винагороди» як предмета вимагання. Однак, очевидно, що повернення на таких умовах майна власнику є недобровільним, та, що головне, це уже посткримінальна поведінка.

По-п'яте, способом вчинення вимагання в описаній ситуації є погроза обмеження прав, свобод, законних інтересів

особи. Щоправда, може видатися, що право особи вже й так обмежено, а тому й погрожувати немає чим. Однак, зміст погрози в подальшому обмеженні права особи як власника номерного знаку. Слід враховувати, що закінчений склад вимагання буде мати місце незалежно від реакції потерпілої особи (погодиться чи не погодиться вона на умови того, хто вимагає). Головним є доведення змісту вимоги до потерпілої особи.

По-шосте, як при незаконному заволодінні номерним знаком, так і при вимаганні «винагороди» за його повернення має місце заподіяння самостійної матеріальної шкоди, врешті, є самостійні предмети посягань: номерний знак та грошові кошти, які отримують як «винагороду» за його повернення.

А тому, зважаючи на те, що незаконне заволодіння номерними знаками з наступним вимаганням «винагороди» за їх повернення заподіює самостійні суспільно небезпечні наслідки, видається логічним визнавати їх самостійними складами злочинів. Слідом, кваліфікувати вчинене з сукупністю, як крадіжку та вимагання, вчинене повторно.

М. І. Ярунів,

старший викладач кафедри філософії та політології;

Х. Лисик,

здобувач вищої освіти

(Львівський державний університет

внутрішніх справ)

ПРАВА ТА СВОБОДИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА ЯК ГАРАНТІЯ ЛЕГІТИМНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Людина, як біологічна істота, живий організм, окремий індивід завжди потребуватиме незалежності, свободи, котра надається їй природою із народження. Через це в кожній людині повинна бути реальна можливість використовувати своє право на власну свободу. В правовій, легітимній державі дані права та свободи, честь та гідність зобов'язана захищати відповідні компетентні органи, які умовно можна поділити на пра-

воохоронні та правозахисні. Якість їхньої роботи, професійний підхід у вирішенні питань охорони прав та свобод людини та громадянина буде на пряму залежати від належного рівня законодавства в самій державі так і визнанні її легітимності.

Ми переконані, що відстоювання своїх законних прав та свобод сприяє зміцненню суспільства з середини та допомагає виробленню стратегічного підходу в захисті цих прав із сторони державних органів.

Оскільки, кожна людина має мати можливість захищати своє право, держава зі своєї сторони повинна усіма законними способами забезпечити у реалізації даного права. Даним правом мають володіти не тільки громадяни, але й усі без виключення особи, котрі перебувають на території тої чи іншої держави.

На думку С. С. Алексеева: «Право – це особлива соціальна реальність. Такий вражаючий феномен, котрий відноситься до суб'єктивної сторони життя суспільства, в своєму виникненні та дії залежить від людей, від їх думок та волі та по при це являє собою особливе явище серед фактів дійсності» [1, с. 6–7].

Права і свободи – це фізичне і духовне існування людини, яке закріплене природнім правом. Від так, можна визначити, що «права людини» повинні бути рівними для всіх. До них належать право на життя, на вільний розвиток особистості, право на повагу людської гідності, право на свободу і особисту недоторканність тощо.

Л. С. Явіч пише, що право виступало як елемент частини суспільства, воно існує цілком реально, необхідно і закономірно підвищується над своїм просторовим базисом; з точки зору механізму правового регулювання суспільних відносин даний закон або певна юридичну норма стосовно належного поведінки є лише можливість, виконання перетворення його в суще, можливість варіанта поведінки зумовлює перетворення право в саму поведінку, частину реального» [3, с. 82].

Нині, свобода є цінністю людини, вона виражає людські інтереси і цілі, також дає можливість вільного вираження думок. До свобод людини належить свобода її думки і слова,

свобода пересування та творчості; держава не втручається, а охороняє можливості людини. Людина інколи не усвідомлює ціну свободи та обмежує її, тоді вона починає осмислювати ціну власної свободи.

Е. Фромм пише, що: «Свобода надає кожній людині незалежність та раціональність свого існування, але по при це ізолює людину, пробуджує у ній почуття безсилля та тривоги» [2, с. 2]. Свобода завжди обмежуються суспільними інтересами, оскільки не все те, що хочемо, ми можемо отримати.

Україна як демократична держава визнає верховенство народу. Сьогодні в Україні права і свободи людей закріплює Конституція. В ній містяться положення про те, що людина, її гідність та недоторканність є найвищою соціальною цінністю. Конституційні права і свободи людини і громадянина залежать від рівня розвитку суспільних інститутів – економіки, політики, культури, права.

Окрім, нормативно-правових актів, що регулюють права та свободи людини в державі, можна виокремити й окремий суспільно-значущий, релігійно-кодифікований акт доброї волі, котрим в християнській догмі називається – Біблія. Потрібно підкреслити, що з точки зору Біблії людина її життя та здоров'я визначається найбільшою цінністю людства. Також в ній стверджується необхідність забезпечувати рівність усіх людей. Можна з упевненістю говорити, що саме Біблія була однією із перших джерел, котра визначала права та свободи людини в тій же державі. Оскільки зв'язок в той час релігії на саму державу був доволі значний.

Кожна людина при використанні прав і свобод повинна дотримуватись певних правил для того, щоб не спричинити шкоди. Конституція також включає в себе й конституційні обов'язки, яких зобов'язані дотримуватись усі без виключення громадяни України.

Класифікація конституційних прав і свобод будується не довільно, а з врахуванням наявності в суспільстві різних сфер діяльності; взаємовідносин держави і громадянина у сфері правоохоронної діяльності держави, для захисту здоров'я, індивідуальної свободи і безпеки та честі і гідності людини. Для

України як демократичної держави завжди будуть актуальні європейські цінності, оскільки вони визнають природні права людини як основні.

Основною особливістю правової свободи виступає свобода вибору де людина на своє переконання бере усю долю відповідальності своїх дій перед суспільством та самим собою. Тому чим більший вибір тим більше людина має свободи, хоча такий підхід не може бути зведений до самого вибору оскільки в правовій площині має бути розуміння усвідомленості людини в усій мірі свободи, що може нести як хаос, руйнування, несправедливість та анархію [4, с. 12].

Держава має будувати суспільство на основі спільних цінностей та взаємозв'язку громадянина і держави. Першою цінністю в державі має виступати життя людини, свобода, незалежність, віра тощо. Здорове, міцне суспільство не можуть побудувати підневільні людини, а тільки ті, котрі наповненні вірою, надією, свободою власних дій.

Сьогодні, Україна є тим зразком, що увібрала в єдине ціле права та свободи людини та виступає гарантом захисту цих прав.

Волелюбність та незалежність українського народу була споконвіків та описувалась такими визначними мислителями і науковцями як: Т. Шевченко, І. Франко, Л. Українка, Д. Чижевський, Л. Костенко, М. Гоголь та ін. Тому народ, котрий дбає за свою країну, бореться за її незалежність та цілісність – приречений жити в мирі, злагоді та любові.

1. Алексеев С. С. Тайна права. Его понимание, назначение, социальная ценность / С. С. Алексеев. – М.: НОРМА, 2001. – 176 с.

2. Фромм Э. Бегство от свободы / Эрих Фромм. – М.: Прогресс, 1990. – 278 с.

3. Явич Л. С. Необходимость и случайность, возможность и действительность в праве / Л. С. Явич // Методологические проблемы советской юридической науки. – 1980. – С. 66–82.

4. Ярунів М. І. Свобода волі як прояв екзистенції людини в правовій реальності / М. І. Ярунів // Прикарпатський юридичний вісник науково-практичне юридичне видання. Серія «Право». – Івано-Франківськ: НУ «ОЮА», 2016. – № 2 (11). – С. 12–17.

М. І. Ярунів,
старший викладач кафедри філософії та політології;
М. Сафонова,
здобувач вищої освіти
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

РОЗВИТОК ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ДЕРЖАВИ

Україна, як географічний центр Європи, має усі можливості для того, щоб стати частиною європейського простору. На протязі багатотисячолітньої історії український народ боровся за свою свободу, щоб стати єдиним, цілісним та незалежним суспільством.

Людина, по своїй суті, взагалі істота доволі цілеспрямована через це якщо вона ставить перед собою певну задачу, то неодмінно дійде до неї, через всі страждання та перепони, що трапляються на її шляху.

Для того, щоб сьогодні в Україні захищались права та свободи громадян необхідно створити правову основу для її реалізації. В першу чергу це є якісні та ефективні за своєю дією нормативно-правові акти, формування правової культури та правосвідомості, розвиток правоохоронної та правозахисної діяльності в середині держави.

Венгеров А. Б про те, що: «Громадська природа людського співжиття зберігається, але вона вже обволікається в правову оболонку прав, обов'язків, відповідальності і стає правовою природою життєдіяльності суспільства [1, с. 238].

Ми, переконані, що сьогодні, усі підстави вважати Україну демократичною, правовою, соціальною державою присутні. В першу чергу хотілося б відзначити високу правову свідомість українського народу, оскільки саме вона відіграла неабияку роль на початку формування української державності. Згадуючи недавні події у сучасній Україні, а саме дві революції, котрі призвели до зміцнення української нації, розуміння того, що

український народ єдиний та неподільний, дає підстави вважати, що в такого народу є щасливе майбутнє.

Потрібно, наголосити, що в кожній країні є свій шлях до правової державності, своя конструкція і свої форми правової організації держави. Це обумовлено безліччю факторів, в тому числі – характером соціально-історичного розвитку кожної країни, національними та духовними традиціями, досвідом державного життя, досягнутим рівнем політичної і правової культури, геополітичними обставинами [2, с. 330].

Для того, щоб побудувати демократичну, правову, соціальну державу з ідеальним механізмом впливу на людську правомірну поведінку, котра б досягала через правоохоронну діяльність та дотримання норм законодавства можливо лише за допомогою самої людини, яка б своїми діями не провокувала, а навпаки допомагала правоохоронним органам забезпечити правопорядок та дотримання законів.

Функція держави щодо забезпечення внутрішньої впорядкованості суспільного життя виникає разом з народженням держави і стає найважливішим її призначенням [3, с. 3].

Саме зв'язок «людина-держава», «людина-правоохоронні органи» потрібно розуміти, як допоміжний елемент без якого не можливе ефективне та злагоджене регулювання суспільних відносин в державі та формування ціннісного відношення до правоохоронної діяльності та держави зокрема.

На сьогоднішній день, основною задачею держави є гармонія духовного рівня життя населення, зрозуміти його потреби та врахувати ті основні прогалини, котрі були допущені раніше, домогтися високого рівня культурного, морального, професійного відношення з боку правоохоронних органів до своїх громадян, тим самим сформувати ціннісне відношення до правоохоронної діяльності.

Тому, на нашу думку під правоохоронною діяльністю потрібно розуміти державні правоохоронні органи, котрі покликані зберігати закон і порядок у суспільстві. Основною метою діяльності правоохоронних органів є охорона та захист прав громадян, виявлення та розслідування злочинів. Сама правоохоронна діяльність повинна здійснюватись публічно, відкрито,

відповідати Конституції України, законам та підзаконним нормативно правовим актам.

Отже, основною метою держави повинна бути організована підтримка, як на законодавчому так і на суспільно-політичному рівні діяльності правоохоронним органам з метою наділення їх певними правами в обов'язками. Під час виконання своїх обов'язків правоохоронні органи повинні підтримувати загальний правопорядок, що означає збереження прав кожного, як основна задача демократичної держави та цивілізованого суспільства. Наслідком реалізації даних умов є припинення правопорушень, які виникають у державі та їх попередження. У разі, якщо було нанесено особі певні збитки та шкоду, тоді основним завданням та пріоритетом правоохоронних органів буде відновлення порушеного права та відшкодування як моральної так і матеріальної шкоди даній особі.

-
1. Венгеров А. Б. Теория государства и права: учебник для юридических вузов / А. Б. Венгеров. – 3-е изд. – М.: Юриспруденция, 2000. – 528 с.
 2. Нерсесянц В. С. Общая теория государства и права / В. С. Нерсесянц. – М., 1999. – 552 с.
 3. Мулукаев Р. С. История отечественных органов внутренних дел: учебник для вузов / Р. С. Мулукаев. – М.: NOTA BENE; Медиа Трейд Компания, 2005. – 336 с.

ЗМІСТ

Середа В. В. Концептуальні засади правового регулювання в Україні.....	3
Адам В. М. Теоретико-правове осмислення земельного законодавства.....	7
Андрієнко І. С. Достатній життєвий рівень у контексті реалізації людиною та громадянином конституційних прав.....	10
Андрусів У. Б. Правові засади ліцензування телерадіомовлення.....	13
Багай Н. О. Правове регулювання ведення фермерських господарств без створення юридичної особи.....	18
Балабан С. М. Види суб'єктів публічного адміністрування у сфері фізичної культури та спорту в Україні.....	22
Бесага І. В. Окремі питання спадкування майна, обтяженого чужим речовим правом.....	26
Богів Я. С. Конституційне закріплення статусу територіальної громади на прикладі окремих держав-членів Європейського Союзу.....	30
Бойчук Т. В. Визнання доказів належними у справах про захист порушеного авторського права в мережі Інтернет.....	33
Бородійчук Д. О. Порівняльний аналіз права власності за Цивільним кодексом України 2003 року та Цивільним кодексом Східної Галичини 1797 року: правовий аспект.....	37
Бортник Н. П., Єсімов С. С. Співвідношення суспільних і публічних інтересів у адміністративному праві.....	41
Бостан С. К. До витоків правового регулювання прав людини і громадянина.....	45
Броневицька О. М. Щодо визначення поняття кримінального позову.....	49
Будяченко О. М. Земельний сервітут: поняття та проблеми законодавчого регулювання.....	53
Бурак М. В. Неефективність антимонопольної політики та механізмів державного регулювання природних монополій як загроза національним інтересам і безпеці України.....	58

Бутинська Р. Я.	
Щодо поняття «колектив працівників»	62
Верба-Сидор О. Б.	
Правовий статус помічника приватного виконавця	65
Верхола Ю. В.	
До питання важливих умов договору між виробником та споживачем послуг із централізованого водопостачання та водовідведення	68
Висоцький В. М.	
Правове регулювання обмежень та заборон при проходженні державної служби	71
Візняк О. В.	
Імплементация практики Європейського суду з прав людини у здійсненні господарського судочинства	75
Власюк К. В.	
Особливості банкрутства товариств з обмеженою відповідальністю ..	79
Вовк М. З.	
Особливості вибору покарань для неповнолітніх	81
Воробель У. Б.	
Процесуальні дії суду під час вирішення питання про прийняття відмови від апеляційної скарги	83
Гаврильців М. Т., Медвідь Т. І.	
Конституційні гарантії забезпечення права людини і громадянина на судовий захист у сфері публічних правовідносин	87
Гаєцька-Колотило Я. З.	
Оформлення прав на земельну ділянку під багатоквартирним будинком. Чи реальний механізм?	91
Гнатів О. М.	
Окремі аспекти правонаступництва у цивільному процесі	98
Годованець Ю. С.	
До питання про матеріальну відповідальність за трудовим законодавством України	101
Годяк А. І., Олексюк П. В.	
Щодо поняття «органи доходів і зборів» у Митному кодексі України	106
Горпинюк О.П.	
До питання про вдосконалення норм про кримінальну відповідальність за посягання на журналістів	110
Гришук А. Б.	
Конституційні обов'язки людини і громадянина в Україні	114
Гришук А. Б., Дзюбак А. І.	
Класифікація прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в Україні та гарантії їх реалізації	117
Гришук В. К.	
Право як засіб реформування української державно-правової системи	122

Гула І. Л.	
Адміністративно-правове забезпечення видворення іноземних громадян та осіб без громадянства.....	134
Гуменний О. І.	
Судова влада як гарант основ конституційного ладу України.....	139
Гурковська К. А., Медведик В. В.	
Особливості застосування громадських робіт як виду стягнення за вчинення адміністративного проступку.....	142
Даниленко С. К.	
Щодо усиновлення іноземцями українських дітей.....	144
Джафарова О. В.	
Щодо розуміння категорії «публічно-сервісна діяльність Національної поліції»	148
Джурик О. Р.	
Щодо необхідності внесення змін до статті 374 Митного кодексу України.....	151
Дідик Н. І., Ляхович А. І.	
Забезпечення прав та свобод людини і громадянина в діяльності органів поліції.....	155
Дільна З. Ф.	
Характеристика особи потерпілого під час розслідування злочинів, учинених на ґрунті нетерпимості.....	158
Дмитрик А. Б., Костка Х. О.	
Міжнародно-правові механізми забезпечення прав людини і громадянина.....	162
Долинська М. С.	
До питання виникнення праорганів нотаріату на теренах Древнього Єгипту.....	165
Дутко А. О.	
Новели та перспективи правового регулювання інституту шлюбу в Україні.....	168
Єсімов С. С.	
Захист інформаційних прав і свобод людини та громадянина у контексті конституційної реформи.....	172
Жидецький Ю. Ц., Андрашук Т. І.	
Системну корупцію в Україні подолає системна протидія.....	176
Заболотна М. Р.	
Основні види репродуктивних прав фізичної особи та їх особливості.....	180
Захаренко Л. М.	
Правова культура професійної діяльності психолога.....	184
Захарко А. В.	
Проблеми в регламентації Закону України «Про Державне бюро розслідувань».....	187

Іванчук С. В.	
Проблемні питання, що виникають під час вирішення спорів по справах, пов'язаних із набуттям, здійсненням, припиненням і захистом права власності.....	189
Льків Н. В., Штангрет І. І.	
Еколого-правові аспекти містобудівного законодавства.....	198
Льницький О. В.	
Юридичні механізми безпосереднього залучення громадян до управління у діяльності органів місцевого самоврядування.....	202
Йосифович Д. І., Йосифович Н.-Л. Д.	
Міжнародний досвід діяльності спеціалізованих антикорупційних органів.....	209
Карпова А. О.	
Співвідношення обману і зловживання довірою як способів шахрайства.....	212
Кір'яков В. В.	
Завдання тактики підтримання публічного обвинувачення.....	216
Кісель В. Й.	
Наказне провадження як процесуальний засіб захисту прав.....	221
Кісіль Р.-В. В.	
Домінантні концепції ідентифікації корупційного феномену в філософсько-правовій парадигмі Стародавнього Китаю.....	225
Кіцул Ю. С., Бешлей У. А.	
Щодо причин міграційних процесів в Україні.....	229
Ковалів М. В., Хіміч А. М.	
Правова охорона Конституції України.....	232
Ковальчук В. П.	
Наркоманія серед неповнолітніх як соціальна проблема.....	235
Ковальчук О. В.	
Типові сліди шахрайств, що вчиняються у сфері діяльності кредитних спілок.....	239
Когут Я. М.	
Превентивні поліцейські заходи в системі заходів адміністративного примусу.....	244
Козак І. Б.	
Характеристика договору постачання у практиці господарського процесу.....	247
Кравчик М. Б.	
Питання правового регулювання судового збору з споживачів.....	249
Кравчук В. М.	
Підстави відшкодування моральної шкоди, завданої суб'єктом владних повноважень.....	253
Кузенко У. М.	
Основні форми реалізації політичної функції Української держави у сфері забезпечення та захисту прав і свобод людини в умовах проведення конституційної реформи.....	261

Кузніченко О. В.	
Теоретичні аспекти підвищення кваліфікації працівників Національної поліції.....	264
Кунтій А. І., Засць Я. В.	
Протидія корупції через діяльність Національного антикорупційного бюро України.....	268
Курило Л. В.	
Правові позиції ЄСПЛ у рішеннях проти України щодо порушень ст. 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.....	272
Лашук Н. Р.	
Дія закону про кримінальну відповідальність на окупованих територіях України.....	277
Лепіш Н. Я.	
Загальнотеоретичні аспекти конституційних прав і свобод людини та громадянина.....	280
Лисенков М. О.	
Проблеми застосування запобіжних заходів в особливих умовах.....	284
Лозинський Ю. Р.	
Державна молодіжна політика як складова процесу розвитку громадянського суспільства.....	289
Лук'янова Г. Ю.	
Основні напрями реформування територіальної організації влади в Україні як чинник удосконалення публічного управління.....	293
Майкут Х. В.	
Деякі питання цивільно-правової відповідальності у сфері медичної діяльності.....	297
Маковій В. П.	
Класифікація матеріального та процесуального часу в праві.....	302
Максимович Р. Л.	
Про дію конституційного принципу гуманізму в кримінальному праві.....	306
Мелех Л. В.	
Подання зустрічного позову як засіб захисту відповідача проти позову.....	309
Мирза С. С.	
Проблеми визначення цивільно-правового статусу об'єднань співвласників багатоквартирного будинку.....	312
Михайлів М. О.	
Поняття та ознаки зовнішньоекономічної діяльності.....	315
Мних С. Р.	
Право на повагу до свого сімейного життя як елемент права особи на сім'ю.....	318
Мокрицька Н. П.	
Про категорії громадян, які мають право на отримання ваучера для підтримання конкурентоспроможності осіб на ринку праці.....	322

Мороз О. Б.	Правовий прецедент: проблеми теоретичного визнання та практичного застосування в Україні.....	326
Навроцька В. В.	Недоліки правового регулювання застосування примусових заходів виховного характеру за КПК України 2012 р.	331
Навроцька Ю. В.	Зустрічний позов як спосіб захисту інтересів відповідача в цивільному судочинстві.....	336
Нагачевський С. В.	Проблеми підвищення ефективності протидії злочинності.....	340
Нагорна А. О.	Реалізація охоронної функції посадових осіб органу місцевого самоврядування при посвідченні заповіту.....	344
Нестерцова-Собакарь О. В.	Спадковий договір як інститут спадкових правовідносин.....	347
Остапенко О. І., Ковалів М. В.	Конституція – Основний Закон України.....	351
Отчак Н. Я.	Право на судовий захист.....	354
Павлович-Сенета Я. П.	Публічна адміністрація – сфера реалізації та захисту прав і свобод людини.....	358
Панкевич О. З.	Право на приватне життя.....	361
Парасюк М. В.	Проблемні аспекти визначення підстав для звільнення від відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки.....	365
Парасюк Н. М.	Проблемні аспекти регламентації примусових заходів виховного характеру в кримінальному законі України.....	369
Пастернак О. О.	Біоетика права як засіб регулювання відносин у сфері охорони життя та здоров'я.....	373
Потлянь О. С.	Поняття та кримінально-правове значення часу вчинення злочину: окремі аспекти.....	377
Проць І. М., Лесько Н. В.	Повернення бюджетних коштів до відповідного бюджету як захід впливу за нецільове використання бюджетних коштів.....	381
Ратушна Б. П.	Функції судового збору в цивільному процесі України.....	384
Резніченко С. В., Руда Т. О.	Правова природа цивільно-правового договору та тенденції його розвитку в Україні.....	388

Рибалко В. О., Филистин А. О.	
Об'єднання і виділення матеріалів кримінальних проваджень на стадії судового розгляду.....	392
Романцова С. В.	
Віктимологічне запобігання сексуальному насильству щодо дітей: деякі аспекти.....	396
Руданецька О. С.	
Вплив правової політики держави на політичне життя особистості.....	400
Середницька І. А.	
Заповіт як особисте розпорядження фізичної особи.....	404
Серкевич І. Р.	
Сучасний тероризм як вид організованої злочинності.....	408
Сибірна Р. І., Щербак Д. С.	
Теоретико-прикладні проблеми забезпечення права на охорону здоров'я і медичну допомогу в установах відбування покарань.....	412
Смолин Г. В.	
Особливості господарсько-правової відповідальності.....	414
Смотрич Д. В.	
Поняття, види та ознаки виконання судових рішень у адміністративних справах.....	417
Собакарь А. О.	
Критерії оцінки ефективності антикорупційної діяльності органів публічного управління.....	424
Соломко Ю. Ю.	
Мотиви злочинної поведінки особистості мігранта-іноземця.....	428
Соломчак Х. Б.	
Розмежування зобов'язань із відшкодування шкоди, завданої малолітніми особами та недієздатними фізичними особами.....	432
Тащишин І. Б., Мазур А. В.	
Об'єднання територіальних громад в Україні: фінансово-правовий аспект (на прикладі Львівської області).....	437
Телефанко Б. М.	
Шляхи протидії організованій злочинності в Україні.....	441
Тимчишин Т. М.	
Окремі аспекти використання адміністративного договору в регулюванні відносин державного управління.....	444
Токарська А. С.	
Особливості комунікації в суді.....	448
Туркот О. А.	
Щодо вдосконалення порядку реєстрації суб'єктів господарювання.....	452
Устрицька Н. І.	
Про правила кваліфікації множинності злочинів.....	454

Федик С. Є.	
Правова природа сучасного представництва у цивільному судочинстві.....	457
Федченко В. М., Прудкосвист С. О.	
Правові засади забезпечення прав і свобод особи при відібранні у примусовому порядку біологічних зразків для порівняльного дослідження.....	460
Хитра О. Л., Васюк С. В.	
Забезпечення ефективності держави шляхом верховенства права.....	465
Хитра О. Л., Гарват Т. В.	
Інноваційні способи попередження злочинності в Україні.....	468
Хомів О. В., Сибірний А. В.	
Правові засади протидії злочинності у сфері захисту прав споживачів товарів.....	470
Хомко Л.В.	
Проблемні аспекти правового статусу громадянина як суб'єкта підприємницької діяльності.....	474
Церковна О. В.	
Деякі особливості відшкодування шкоди у зв'язку з рятуванням майна іншої особи.....	477
Чистоклетов Л. Г., Стародубцева Т. Л.	
Принципи та шляхи вдосконалення адміністративно-правового забезпечення безпеки суб'єктів господарювання в Україні.....	481
Шайда Н. К.	
Комунікативна стратегія суду як чинник зростання довіри до судової влади.....	486
Штангрет М. Й., Строїч В. В.	
Проблеми правового регулювання приватної детективної діяльності в Україні.....	488
Яновицька Г. Б.	
Окремі аспекти адаптації цивільного законодавства України до стандартів ЄС у сфері захисту прав споживачів.....	492
Ярема О. Г., Андрухів Є. М.	
Особливості інформації про фізичну особу.....	497
Яремко Г. З.	
Кваліфікація незаконного заволодіння номерними знаками з метою вимагання винагороди за їх повернення.....	501
Ярунів М. І., Лисик Х.	
Права та свободи людини і громадянина як гарантія легітимності державної влади.....	505
Ярунів М. І., Сафонова М.	
Розвиток правоохоронної діяльності в Україні як основа формування демократичної держави.....	509

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ
ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
В УКРАЇНІ

Тези регіональної
науково-практичної конференції

16 грудня 2016 року

Опубліковано в авторській редакції

Макетування *Н. М. Лесь*

Друк *І. М. Хоминець*

Підписано до друку 02.12.2016 р.
Формат 60×84/16. Папір офсетний. Умовн. друк. арк. 30,23.
Тираж 100 прим. Зам. № 138-16.

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.